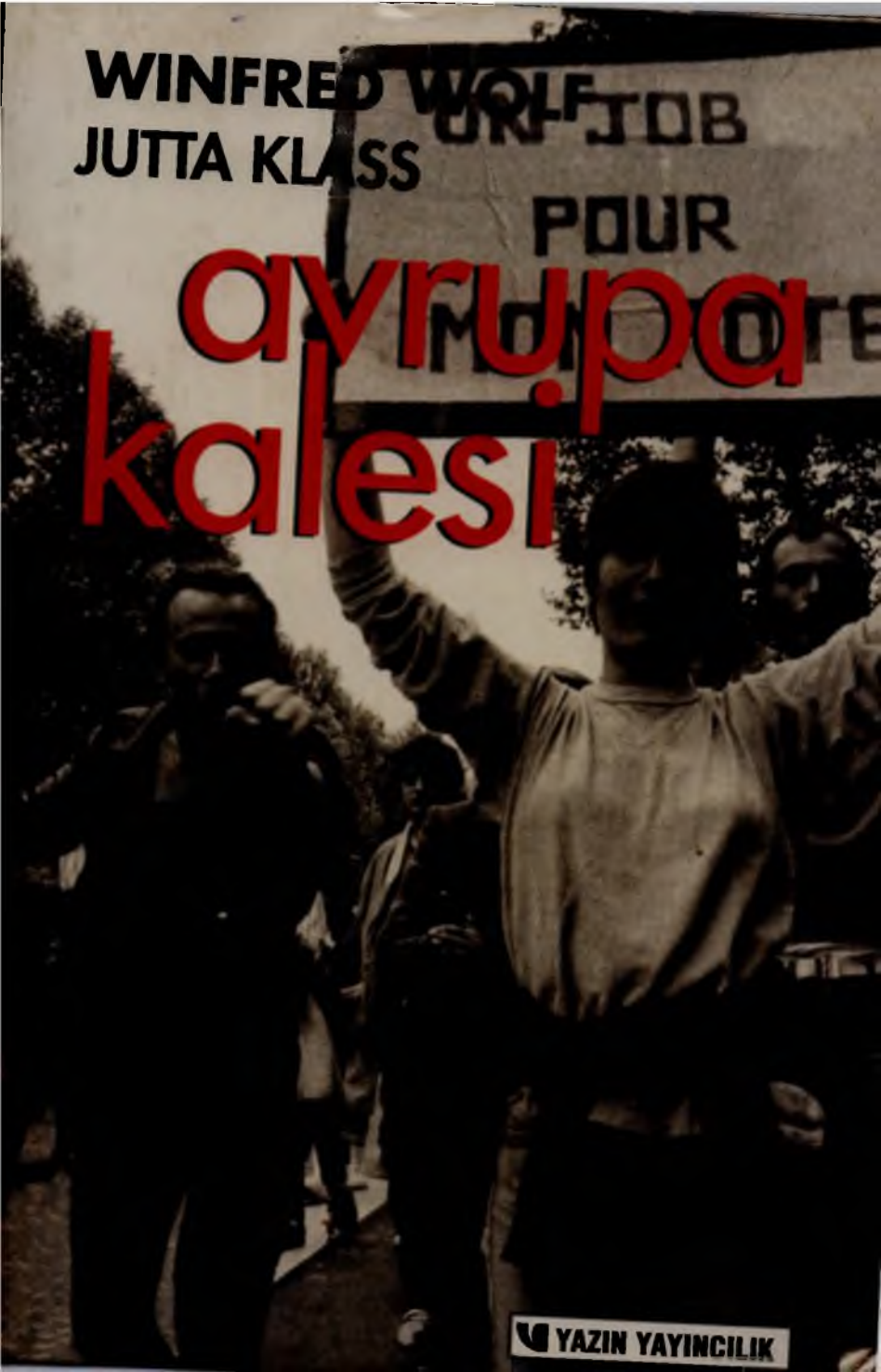
WINFRED WOLF
JUTTA KLASS

ayrupa kalesi

YAZIN YAYINCILIK

Yazarlar

Dr. Winfried Wolf, Alman parlamentosunda Demokratik Sosyalizm Partisi milletvekili ve partisinin ulaşım politikası sözcüsü. Üçüncü Dünya ve Dünya Pazarı, Uluslararası Konjonktür ve alman ekonomisine ilişkin bir çok kitap yayınlayan yazar ulaşım uzmanı olarak tanınmaktadır. Otomobil toplumunu eleştiren, alternatif ulaşım ve kent planlaması önerileri yapan yazarın bu alandaki en önemli kitabı ***Demiryolu ve Otomobil Çılgınlığı*** 1996 yılında Londra'da ***Car Mania*** başlığı ile iki cilt halinde yayınlandı.

Jutta Klass, Hamburg'da öğretmen. Politik ağırlık konusu enternasyonalizm. Eğitim malzemesi olarak kullanılan ***Avrupa Topluluğu ve Kalkınmakta olan Ülkeler*** kitabının yazarı. Sozialitische Zeitung redaktörlerinden.

Brigitte Kiechle, Öğretmen, meslek yasağından sonra Sosyal Danışman. Feminist ve sol gruplar içinde aktif. ***Kadınlar Barikatlara*** adlı derginin yayıncılarından. Almanya'da kürtaj yasağına ilişkin ***Başkaları değil kendimiz karar verelim*** kitabının yazarı.

Dr.Charles Pauli, iktisatçı, politik ağırlık konusu dünya ekonomisi ve kalkınmakta olan ülkeler. ***Ekonomi mucizesinin ardındaki Türkiye, Doğu Avrupa ve piyasa sefaleti*** kitaplarının yazarı

Karl Rössel, gazeteci, Köln'deki Ren Gazeteciler Bürosu kurucularından. Enternasyonalizm ve sosyal politika konulu çalışmaları ve yayınları mevcut. Werner Balsen ile birlikte ***Yaşasın uluslararası dayanışma - Almanya'da Üçüncü Dünya hareketlerinin Tarihi, Batı Sahra - Unutulan Özgürlük Mücadelesi, Filipinler - Alman kalkınma yardımının muhalefeti bastırmaya katkıları*** başlıklı kitapların yazarı. Köln'deki Avrupa Topluluğu karşıtı grubun kurucusu ve üyesi.

Sermayenin Dünya'daki Avrupa Süpermarketindeki Özgürlükler Üzerine

Avrupa Kalesi

Derleyen:
Winfried Wolf, Jutta Klass

Katkıda bulunanlar:
Brigitte Kiechle,
Jutta Klass,
Charles Pauli,
Karl Rössel
ve
Winfried Wolf

Türkçesi
Ayşe Köleli

YAZIN YAYINCILIK

Winfdied Wolf, Jutta Klass

•

Özgün adı
Festung Europa
© 1994, ISP

•

İlk baskı
Ekim 1996

•

Türkçesi
Ayşe Köleli

•

Kapak
Batuk

•

Dizgi
Yazın

•

Baskı
Söğüt Ofset

•

Cilt
Özden Mücellithanesi

Yazın Yayıncılık
Asmalımescik Sok: 13/9
80 050 Beyoğlu İstanbul

Yazışma
PK 224 Beyoğlu İstanbul

İ Ç İ N D E K İ L E R

Türkçe Basıma Önsöz 7
Önsöz 11
Winfried Wolf
Avrupa birleşik Devletleri Projesi
I.Fransız-Alman dostluğu ve düşmanlığının başlangıcı 13
II.Sermayenin merkezileşmesi, yoğunlaşması,
ulusal devlet ve sermayenin iç çelişkileri 16
III.Avrupa Eknomik Topluluğunun ebesi:ABD 29
IV.AET'nin kuruluşu, amaçları ve toplusal gerçeklikler 32
V.Avrupa'nın bütünleşmesinin denek taşları: Krizler 37
VI.1993 Avrupa Para Sistemi krizi: "Maastricht"
antlaşmasında teknik arıza 43
VII.Bonn-Paris ekseninin kırılma tehlikesi ya da
eski düşmanlıklar 55
VIII.Üç emperyalist blok ya da Nafta'ya karşı direniş 65
IX.Milliyetçilik, AB merkeziyetçiliği, enternasyonalizm 71

Charles Pauli
AT,Doğu Avrupa İlişkileri 89
Sermaye dolaşımı 92
Avrupa Birliği ülkelerinin pazar stratejisi ve
Doğu Avrupa 93

Jutta Klas
Korkulu rüya: Avrupa 97
Sömürünün kurumsallaştırılması-Lomé antlaşması 104
Avrupa kalesi 107

Brigitte Kiechle
Sermaye ve babavatanlar Avrupası
kadın sığınma evi değildir 109
Kazananlar ya da kaybedenler-
AB iç pazarında kadınların yeri 117
Maastrich-Avrupa patriyarkasının zaferi- 123
Avrupa milliyetçiliğe karşı bir araç mı? 126
"Avrupa dünyanın geri kalanından
bağımsız düşünülemez" 130
Kadın politikası açısından sonuçlar 134

Karl Rössel
Avrupa emperyalizminin Önlenemeyen Rönesansı
Heyecan verici birşey yok: AET'nin kuruluşu 139

Winfried Wolf
Türkiye, AB ve gümrük birliği 171
Türkiye, AB ve üçlü iktidar mücadelesi 175
AB ile Türkiye arasındaki gümrük birliğinin lüpçüleri 179

Türkçe Basıma Önsöz

Yetkili ağızlar, Avrupa Birliği ve Maastricht antlaşmaları farklı yorumluyorlar. AB komiserlerinden Martin Bangemann, Maastricht sözleşmelerini çok değerli görüyor ve 1994'te şunları söylüyor: "Bu sözleşmelerle neler yapabileceğimize herkes şaşıracak." İngiltere Maliye Bakanı Kenneth Clarke ise 1996 nisanında şu görüşte: "*Maastricht sözleşmelerini okumadım. İnsan böyle şeylerle vakit kaybetmemeli, ama politik açıdan değersiz şeylerle ilgileniyorsa, o zaman durum başka.*"

Her ikisi de kendilerine göre haklılar. Clarke şu konuda haklı: yaşadığımız kapitalist toplumun temel ilkesi güçlünün hukukunun geçerli olmasıdır. Bu güçlüler sözleşmeleri kendi çıkarlarına uygun hazırlarlar ya da ciddiye almazlar. Örneğin, AT/AB Türkiye ile 1963 yılında imzaladığı Ortaklık Anlaşmasından doğan yükümlülüklerini -serbest dolaşım hakkı- hâlâ yerine getirmedi gibi.

Avrupa Birliği komiseri Bangemann'm haklılığı ise kamuoyunun Maastricht sözleşmelerinin içerdiği bir dizi düzenlemenin farkında bile olmamasında. Bu sözleşme Avrupa'daki güçlü ülkeler ve holdinglerin çıkarına olduğu için, bu kesim, zayıf ülkeler ve Avrupa halkının çoğunluğunun aksine Maastricht antlaşmalarından optimal kazancı elde edecektir.

Bu kitap Maastricht antlaşmalarını ve Avrupa Birliği projesini ciddiye alıyor, bazı gerçekleri açığa çıkarıyor, ancak analizini sözleşme maddelerinin mantığına göre değil, kapitalist toplumun iç dinamiğine, kâr mantığına göre yapıyor.

İnsan hakları ihlallerinin devam etmesine ve biri dizi sorunun olmasına rağmen Avrupa Parlamentosu 1995 sonunda, Türkiye ve Avrupa Birliği arasında imzalanan Gümrük Birliği anlaşmasına onay verdi. Türkiye, Gümrük Birliği ile Avrupa Birliği üyesi olmadan, dünyanın en verimli ekonomilerinden birinin, Batı Avrupa'nın doğrudan rekabetine maruz kalacak ilk ülke. Serbest dolaşım hakkı Gümrük Birliği ile tamamen gündem dışı kaldı. Görece zayıf ekonomiye sahip ülkelerin, AB'nin Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere gibi güçlü ekonomilerinin, büyük holdingler ve bankaların yerel taaruzuna dayanamayacaklarını, sonucun milli ekonominin çöküşü ve kısmen AB yerel fonundan desteklenen projelerle çevre tahribatının hızlanması olacağını Portekiz ve Yunanistan örneğinde görmek mümkün. Bu ülkelerin Avrupa Birliği üyeliği sayesinde az da olsa bazı avantajlara sahip oldukları söylenebilir: Örneğin işgücünün, daha doğrusu işsizlerin serbest dolaşımı. Gümrük Birliği Türkiye için hiçbir avantaj yaratmayacaktır.

Bunu ilkesel olarak ve Türkiye somutunda da göstermek bu kitabın temel amaçlarından biri. Avrupa Birliği projesi ve Maastricht sözleşmeleri tamamen büyük holdingler ve bankaların çıkarınadır. Avrupa Birliği'ndeki görece zayıf ekonomiler ya da Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'ne girenler bu durumdan zararlı çıkacak ve hatta devletin iflasına kadar varan tahribatlarla karşılaşacaklardır. Bu, Avrupa Birliği'nin temeli olan ve bu kitaptaki analizlerde esas alınan sermaye yoğunlaşması ve merkezileşmesinin sonucudur.

Son olarak AB/Maastricht antlaşmaları projesinin -Sovyetler Birliği'ndeki bürokratik sistem ve Varşova Paktının çöküşünden sonra, ki bu memnuniyet vericidir- ortaya çıkan "Yeni Dünya Düzeni"ndeki yeri nedir? Kuzey Amerika, Japonya ve Avrupa Birliği dünya pazarını aralarında paylaşmaya çalışan , pazar kavgaları yapan ve aralarında büyük çelişkiler olan -Avrupa Birliği içinde de- emperyalist merkezlerdir. Türkiye, bu pazar, güç ve etki kavgasındaki muharebe meydanlarından biridir. AB ile Türkiye arasında imzalanan Gümrük birliği anlaşması ile bir kez daha ABD'nin etki alanı daraltılmakta, Batı Avrupalı holdingler ve bankaların etki alanı genişletilmektedir.

Bu kitap ilk olarak 1989'da yayınlandı. 1994 yılında ikinci baskı için tamamen gözden geçirildi ve ekler yapıldı. Türkçe çevirisi için AB/Türkiye ilişkisi ve yeni yürürlüğe giren Gümrük Birliği anlaşmasını içeren bir bölüm hazırlandı.

Bu kitap bazı sorulara açıklık getirecek ve böylece kâr mantığına karşı, dayanışmacı -sosyalist- bir toplum için ortak mücadeleyi güçlendirecekse işlevini yerine getirmiş demektir.

Köln, Mayıs 1996
Winfried Wolf

Önsöz

İşçi sınıfının klasik sloganlarından birini kendi inancı doğrultusunda değiştirmek, "güncelleştirmek" Alman Sosyal Demokrat Partisi'ne "nasip" oldu: Alman Sosyal Demokratları 1989 yılı Avrupa seçimlerindeki reklam kampanyalarında "Tüm ülkelerin proleterleri birleşin" yerine, sınıflarüstü "Tüm ülkelerin Avrupalıları birleşin" sloganını kullandılar. Oysa adı ister Avrupa Topluluğu isterse Avrupa Birliği olsun, Batı Avrupa'nın bütünleşmesi hiçbir şekilde demokrasi ve özgürlüklerin desteklenmesi bağlamında tarafsız bir mesele değildir. "Avrupalı"nın mutluluğuna hizmet etmesi ise kesinlikle söz konusu olamaz. Aksine "12'ler Topluluğu" ya da Maastricht anlaşmaları birinin mutluluğu diğerinin mutsuzluğuna denk düşen sınıf projeleridir.

Ortak Pazar ya da Avrupa ortak para biriminden ilk planda çıkarı olanlar, Batı Avrupa'nın büyük bankaları, şirketleri ve onlarla aynı cephede yer alan tarım sektörüdür. Tüm projeler gerçekleştiğinde birleşecek olan "Tüm ülkelerin Avrupalıları" değil, Avrupa'da üretilen artı değerin büyük bir kısmına sahip olan ve aynı zamanda dünyanın diğer bölgelerini talan edenler olacaktır. AT AŞ.'nin patronları ve bankacıları Europoly oyununda biraraya gelirken, en çok parayı ve oyunu kazanan, varolan ancak eşitsiz bir şekilde dağılmış olan ideal sömürü ve altyapı koşullarını bağdaştırmayı en iyi beceren şirket ya da ülke olacaktır: örneğin Almanya'daki bazı büyük şirketlerin ulaştığı yüksek teknik düzey ve en gelişkin ulaşım ağı ile şu anda Portekiz'in kuzeyinde ya da İrlanda'nın güneyindeki en düşük ücret düzeyini, İngiltere'nin Sunderland'deki Nissan fabrikalarında sağlanan en fazla verimi mümkün kılan "modern iş örgütlenmesi"nin en ileri biçimlerini ve nihayet Doğu Almanya'da ol-

duğu gibi devletten alınabilecek en fazla sübvansiyonu biraraya getirebilenler.

Avrupa Birliği'nin bu işlevi hangi düzeyde ve kimin için üstleneceği bu kitaptaki bir dizi makalede açıklanacak. Jutta Klass, Avrupa Birliği'nin (ve diğer OECD ülkelerinin) "Üçüncü Dünya"ya karşı, eski ve 1993 GATT anlaşması ile yeniden tanımlanan rolünü inceliyor. Charles Pauli, Avrupa Topluluğu/Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa'ya yönelik politikasını analiz ediyor. Winfried Wolf, Avrupa Birliği, Japonya/Doğu Asya ve ABD'nin hakimiyetindeki NAFTA "üçlü"sü arasında varolan acımasız rekabet ortamında Brüksel'in rolünü ele alıyor.

Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Birliği projelerinin "taraflılığı", ta başından beri açık olmasına rağmen, Avrupa Solu'nun bu projeler karşısında uzun süre "tarafsız" kalması garip ve ilginçtir. Karl Rössel bu tarafsızlığın tarihini inceliyor. Rössel, AET'nin çıkış noktasına dönüp Avrupa'nın birleşmesini amaçlayan, ancak çok az Avrupalının çıkarına hizmet eden bu projelerin geçmiş için de, bugün de eleştirel bir bilançosu yapılması gerektiğini vurgularken bu kitabın asıl amacına işaret ediyor: Kitaba katkısı bulunanlar bir yandan AB'ye yönelik eleştirinin güncelleştirilmesi, öte yandan bugün Avrupa bayrağı altında toplanan ve geçmişte "Batılı" kavramıyla açıkça hissettirilen her türlü ırkçı-milliyetçi akıma karşı durulması gerektiği görüşündeler. Eğer bu gereklilik, enternasyonalizmin yeniden canlanması olarak anlaşılır ve enternasyonalizm sadece bir bölge ya da dünya ekonomisinde üstünlük yarışı içindeki "üç" bölgeyle sınırlı değil de, kelimenin tam anlamıyla tüm dünyayı kapsayacak bir şekilde, şovenist refah kalesi eğilimine karşı antikor olarak görülürse, bu kitap amacına ulaşmış demektir.

Jutta Klass, Winfried Wolf

Winfried Wolf

Avrupa Birleşik Devletleri Projesi

İç dinamik ve çelişkiler

1. Fransız-Alman dostluğu ve düşmanlığının başlangıcı

> Bismarck (Favre ile konuşuyor): Hıh, ne komik adamsınız. Utancınızdan silah yardımını reddediyorsunuz, ama kimse farketmeden esirlerinizi serbest bırakalım istiyorsunuz. Biliyorum, biliyorum, yabancı bir hükümetin yardımı olduğunu kimse farketmemeli. Tıpkı şarkıda olduğu gibi: "Ah Theodor, yaşlı çapkın, herkesin önünde eteğimin altına girme, değil mi?...Savaş, mavaş, düzen her yerde düzendir. Düzen için, can düşmanımın da altına, eee pekala, koynuna girerim, Favre..."
>
> Bertolt Brecht, *Tage der Commune*

Maastricht anlaşmasıyla bir federal Avrupa devleti yönünde son aşamaya ulaşma projesinin 1993 yılında derin bir krize girmesi gözlemcilerin çoğu için sürpriz oldu. 1992 sonbaharında ve 1993 temmuzunda para piyasalarında yaşanan krizden sonra, Avrupa ortak para biriminin öncüsü olarak değerlendirilen Avrupa Para Sistemi (APS) devre dışı kaldı. 1993 yazındaki krizle birlikte, Fransa Dışişleri Bakanlığı'nın yüksek düzeyli bir görevlisinin belirttiği gibi "Maastricht öldü." Bu Avrupa'nın, 1954 yılında Batı Avrupa Savunma Birliği oluşturma girişiminin başarısız kalmasından bu yana yaşadığı en ağır krizdi. Alman-Fransız ekseni olmaksızın Avrupa yaratılamaz.[1] Buna rağmen Avrupa Topluluğu hükümetleri, ekonomik birliğin adını "Avrupa Birliği"ne (AB) dönüştürerek, ekonomik

1. Oliver Fahrni, "Eksen Sıkıştı", *Die Woche*, 26.8.1993

ve politik birliğin vazgeçilmez olduğunu göstermek istiyorlar. Kohl hükümeti 1994 yılı başındaki açıklamasında "1994 yılının Avrupa yolunda kesin ilerleme getireceğini" belirtti, bu ilerlemelerin bir kısmı yıl sonunda Essen'de yapılacak Avrupa zirvesinde kesinleştirilecekti.

"Batı Avrupa Birleşme Süreci"nin güncel dinamiği ve iç çelişkilerini anlamak isteyen, Avrupa'da ulusal devletlerin oluşumu ve kapitalizmin tarihini incelemek zorunda. Bu tarih yeni ulusal ve uluslarüstü birlikler ya da "Avrupa Birleşik Devletleri" yaratma denemeleriyle doludur. Bilimsel olarak tüm kapitalist ulusal devlet oluşumlarının iç çelişkisine dikkati çekmek gerekir. Bu, sermayenin birikimi ve merkezileşmesi ile sermayenin ulusal sınırlarla belirlenmesi süreci arasındaki çelişkide somutlanır.

AT kalesi projesi sadece "Üçüncü Dünya"ya ve diğer büyük emperyalist güçlere, Japonya ve ABD'ye karşı kurulmuyor; sadece gittikçe büyüyen emperyalistlerarası rekabetin ifadesi ve sadece "Birinci Dünya"nın "Üçüncü"ye yönelik gittikçe keskinleşen sömürü sürecinin bir parçası değil. Tüm bunlara ek olarak, Avrupa'daki en önemli ekonomik güç olan Federal Almanya Cumhuriyeti'nin kontrolünde bir Batı Avrupa federasyonu yaratma projesini de saymak gerek. Dünya pazarındaki egemenlik savaşına paralel olarak Avrupa'da da bir egemenlik savaşı sürüyor. Bu da *AT içindeki* gerilimi ve rekabeti keskinleştiriyor; küçük işletmeler büyükleri tarafından yutuluyor, şirketlerarası birlikler kuruluyor.

Buna ek olarak, Avrupa'da uluslarüstü birlik yaratmayı amaçlayan bir dizi askeri deneme de unutulmamalı.

Bundan 120 yıl önce, Batı Avrupa'nın ortasında Prusya Almanyası ile Fransa arasında savaş vardı. 1870 yılında Fransa Avrupa kıtasında egemenlik kurmaya yönelik ulusal bir savaş başlattı. Fransız ordularının Sedan dahil, birkaç cephedeki yenilgilerinden sonra bu bu savaş Prusya'nın fetih savaşına dönüştü. Prusya kralı aynı zamanda baskıyla Alman birliğini yaratmaya çalışıyordu. 1848/49 Alman devriminin, Alman birliğini demokratik yoldan sağlama girişimini şiddetle bastırması yüzünden "Gülle Prens" lakabıyla anılan Prusya kralı I. Wilhelm, bu kez disiplini ile ünlü

Prusya devletinin başı olarak Alman birliğini "kan ve demir"le sağlıyor ve 18 Ocak 1871'de Versailles'da Alman kralı olarak taç giyiyordu. I. Wilhelm aynı zamanda kıtadaki en güçlü rakibi Fransa'yı devre dışı bırakmak ve Avrupa'nın egemenliğine silah gücü ile sahip olmak niyetindeydi. Yenilen Fransızlar, barış antlaşması ile Alsas-Loren bölgesini Almanlara bırakıyor ve beş milyar altın frank tazminat ödemeye razı oluyorlardı.

Fransa'nın yenilgisinden sonra Prusya-Alman ordusunun Paris'e doğru yolda olduğu sırada, kentte işçiler iktidarı ele geçirerek Paris Komünü'nü kurdular. Bu, Avrupa'daki ilk radikal demokrat ve sosyal cumhuriyetti. Paris Komünü, hemen Bismarck hükümetinin dayattığı barış koşullarını kabul ettiğini açıkladı. Prusya da resmen Komün karşısında tarafsız olduğunu bildirdi. Ancak Bismarck ve Prusya kralı ateşin Avrupa'ya yayılabileceği tehlikesinin farkındaydılar. Bu sonunda bir Fransız cumhuriyetinin kurulacağı ve söylemleri ile eylemlerinin Avrupa'daki nüfusun büyük çoğunluğunu etkileyeceği bir gelişme olabilirdi.

Yeni Alman imparatorluğu ve Alman yurdunun hakimleri can düşmanları olan Fransız burjuva sınıfıyla işbirliği yaptı. Bismarck, Bonapart ordusundan esir aldığı Fransızları, Paris Komünü tarafından iktidardan düşmüş ilan edilen Thiers hükümetine iade etti. Artık Alman imparatorluğu ile Fransız tutucularının amacı aynı idi: ikisi de Paris Komününün kanlı bir şekilde bastırılmasından yanaydı. "Can düşmanları" Bismarck ve Thiers başarılı oldu ve Paris Komünü kanla boğuldu. Prusya tarafından yenilgiye uğratılan, esir alman ve Bismarck'ın serbest bıraktığı General Mac Mahon önderliğindeki mağlup Napolyon ordusu kendi halkı arasında yarattığı kan gölü ile galip rolünü oynuyordu.

Karl Marx bu deneyimi şöyle değerlendirdi: "Yakın zamanın en büyük savaşından sonra galip ve mağlup ordular, proleteryayı boğazlamak için biraraya geldiler. Bu şimdiye kadar duyulmamış durum, Bismarck'ın inandığı gibi yükselmekte olan yeni toplumun kesin olarak bastırılmasının değil, eski burjuva toplumunun tamamen parçalanmasının işaretidir. Eski toplumun becerebildiği en büyük kahramanca yükseliş bir ulusal savaştı ve şimdi bunun

hükümetin sadece sınıf savaşını ertelemek amacıyla bulduğu, ancak sınıf mücadelesinin savaş durumunda birdenbire ortaya çıkması üzerine başarısız kalan saf bir düzmece olduğu açığa çıkmıştır. İktidardaki sınıf artık ulusal bir üniforma altında saklanamayacaktır; ulusal hükümetler, proletarya karşısında birleşmiştir."[2]

Alsas-Loren'in ele geçirilmesiye yeni Alman imparatorluğu önemli bir kömür ve çelik sektörüne sahip olmuştu. Fransa'nın ödemeyi kabul ettiği yüklü savaş tazminatı Almanya'nın hızlı endüstrileşmesi ve özellikle demiryolları ağının kurulması için gerekli kaynağı oluşturdu. Bütün bunlar iki ülkenin silahlanma yarışına girmesi ve Avrupa kıtasında egemenliği sağlayacak bir sonraki savaşa hazırlanmasıyla sonuçlandı.

II. Sermayenin Merkezileşmesi, Yoğunlaşması, Ulusal Devlet ve Sermayenin İç Çelişkileri

> Şirketlerin başarısız olan her birleşme girişimi, Avrupanın uluslararası rekabet düzeyinde başarılı olabilme şansını geciktirmektedir. Londra'daki yatırım kurumu Salomon Brothers'ın yöneticisi Garvin S. Farley, "Avrupa, maliyetin yüksek olduğu ve dünya piyasasına uyum sağlamak için çok az zamanı olan bir kıta" uyarısını yapıyor. Kuşkusuz evlilikler bu sorunu tek başına çözemez. Ama buz gibi bir kış gecesinde, dünya çapındaki rekabetin kurtları ulurken yalnız olmak ölüm anlamına gelebilir.
>
> Stewart Toy, *Business Week*, Aralık 1993

Kapitalizmin temel işleyiş biçimlerinden biri, tekil sermaye sahibinin, sermayelerarası rekabet yüzünden her yerde ve her zaman en fazla kâr avına çıkmasıdır. Bunu "sahip olduğu" iş güçlerinin maksimum sömürüsü, sürekli verim artışı ve rakiplerinin pazar paylarını ele geçirmek temeline dayalı bir pazar politikası ile becerir. Bu durumda sermaye sahibinin kişisel ve ahlaki kalitesinin büyük bir önemi yoktur. Çalışanlarına karşı "sosyal sorumluluk" hisseden ve

2. Karl Marx, "Fransa'da İç Savaş - Uluslararası İşçi Birliği Genel Konseyi'nin Çağrısı" *Marx-Engels Toplu Eserleri*, Almanca basım, cilt 17, sayfa 306 vd.

örneğin rasyonalleştirme ya da işten çıkarma zorunluluklarına karşı çıkan işveren pazar dışına atılabilir ve iflas eder.

Daimler-Benz'in özel konumda olduğu dönemde, Edzard Reuter, sosyal demokrat ve aydın işveren olarak tanıtılmış, Metal İşçileri Sendikası, [IG-Metall] kongrelerine davet edilmişti. Ancak 1992 yılında otomobil sektöründe başlayan kriz, bu şirket ve şefini, sermayenin nesnel eğilimlerinin ateşli savunucusuna dönüştürdü. Sonuçta, 1993 yılı eylülünde, 40 binden fazla çalışanın işten çıkarılması gerektiğini, yılbaşı ikramiyesinin kaldırıldığını ve daha fazla vardiya çalışması ile "*lean production*" ya da "grup çalışması" gibi verimi arttırıcı yöntemlerin uygulanacağını ilan eden Edzard Reuter idi. Ve yine aynı Edzard Reuter, aynı yılın aralık ayında, şirketin yeni "A-Model" kent içi otomobilini yurt dışında üreteceğini açıklamış ve bu tehdidi, Rastatt'daki Mercedes-Benz işletmelerinin çalışanları, iş yoğunluğu ve makinelerin çalışma süresi açısından negatif yeni standartlar getiren, ayrıca Batı Almanya'nın diğer endüstri işletmelerindeki daha iyi çalışma koşullarını dinamitleme tehlikesini yaratan koşulları kabul edecek noktaya gelene kadar geri almamıştı.

Yüksek verim, orta vadede *daima yatırılan ve işletilen sermayenin büyüklüğü* sorunudur. Ancak sermaye biriminin belli bir kapasiteye ulaşmasından sonra üretken makineler, örneğin yarı otomatik üretim bandı ya da otomobil boyamada robotlar kullanılabilir. Sermayenin büyüklüğü, kullanılacak üretim biçimini belirler.

"Rasyonel üretim" ve büyük sermaye birimlerinden yana olan argümanlar, yalnızca sermaye toplumuna aittir. Ekolojik hareket "büyük sanayi" konusunda çeşitli eleştiriler getirdi ve sermaye-maliyet ilişkisini sorguladı. Bu eleştiriler doğrudur. Büyük projelerin hesapları daima işletme ekonomisi açısından (yani sadece o işletme için) yapılır ve örneğin ekolojik ya da toplumsal maliyetler gözardı edilir. McDonalds dünya çapındaki organize satın alma servisi, düşük ücretli yabancı işçilerin yarım günlük optimal kullanımı ile – kapitalist açıdan– fast food sektöründe bir işletmenin ulaşabileceği en rasyonel çalışma sistemini kurmuş olabilir. Ancak bu şirketin sığır sürülerinin yayılmasını destekleyerek tropikal ormanlara ver-

diği zararlar kadar, esnek çalışma saatlerinin sömürülen insanlar ve sosyal güvenlik sistemi üzerindeki etkileri de işletme hesaplarına yansımamaktadır.

Avrupa Birliği içindeki en büyük uluslarüstü sermaye birikimi uçak yapımı alanındadır. Batı Avrupa çapında organize edilen Airbus projesi, Avrupa'daki hava ve uzay işletmeciliğinin, dünya çapında bu sektörün önderi durumundaki ABD'nin Boeing ya da McDonald Douglas holdingleri ile rekabet projesidir. Almanya'nın Daimler'in yan kuruluşu olan DASA ile temsil edildiği Airbus şirketi şu anda Avrupa Birliği'nin gözdesi. Ancak ulaşım yollarının İspanya'dan Almanya'ya, Hamburg'dan Güney Fransa'ya, İngiltere'den İtalya'ya uzandığı bu çokuluslu projenin gerçekleştirilmesinin sonucunda çevreye verilen zararlar hesaplara yansımıyor. Patlama şeklinde artış gösteren hava trafiğinin yarattığı hava kirliliği ve zararlarını ise hiçbir şirketin hesaplarında görmek mümkün değil.

Benzeri bir üçüncü örnek ise, AB komisyonlarının Portekiz ve İspanya'da okaliptüs ağacı dikimine verdiği destek. Okaliptüs ormanları, sahiplerine ve ülkenin selüloz sanayiine kısa zamanda büyük kâr bırakıyor. Ancak bu kâr hesabının içinde, okaliptüs ağacının derin köklerinin yeraltı sularının düzeyinin düşmesine, dolayısıyla bu bölgelerde su sıkıntısı ve toprak kaymasına neden olduğu yer almıyor.

Kapitalist üretimin rasyonelliği tüm toplumun rasyonelliği anlamına gelmez, tam tersine bu sermayenin kısmi rasyonelliğidir: en kısa zamanda en fazla kâr. Bu kısmi rasyonellik, temelde her türlü uzun vadeli perspektifi gözardı eder ve "bizden sonrası tufan" anlayışı ile hareket eder. Bu da gösterir ki, üretimin küçük birimler halinde gerçekleştirilmesine yönelik övgüler "ilerleme" karşıtı değildir. Ama bu slogan, *varolan* kapitalist toplumda çoğu kez tek bir yöne, geç kapitalist dönemin ürünü büyük işletmeler ile onların etrafındaki Manchester kapitalizmi döneminden kalma küçük işletmelerin kombinasyonu sonucunda emek sürecinin yoğunlaştırılmasına, dökülen terlerin artmasına işaret eder. Eğer üretim birimlerinin küçülmesi talebi gerçekten çevre sağlığı gibi so-

mut avantajlara dayanıyorsa ve insani iş gücünün daha fazla sömürüsü söz konusu değilse o zaman bu talep, bir başka yöne, kapitalist olmayan toplum yönüne işaret eder.

Sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşması

Kapitalizm, iç dinamiği ile işlemesine izin verilirse sürekli sermaye artırımı anlamına gelir. Ortalama sermayelerin büyümesi küçük sermaye sahiplerinin aleyhine gelişir. "Herbir kapitalist diğer birçoğunu öldürür"(Marx). Genelde en büyük şirketin ulaştığı en yüksek verimlilik oranı sektördeki diğer şirketler için belirleyici ölçüdür ve bunların rekabet mücadelesini kazanıp kazanamayacaklarını gösterir. Bu durumda ikisi de sermayenin sürekli büyümesine yol açan iki süreç arasında ayrım yapmak gerekir:

Birinde "sermayenin birikimi" söz konusudur: şirketin elde ettiği kâr "yeniden yatırım"a yönelir –üretimin aynı kademede genişletilmesi (genişleme yatırımları, sadece aynı teknoloji ve işörgütlenmesi çerçevesinde genişleme). Bu yeniden yatırım, sermaye yoğunluğunun artırılması biçiminde de olabilir (sermayenin parçalarının organik artırımı, örneğin rasyonelleştirme yatırımları, daha az canlı emek (insan) karşılığında daha fazla ölü emek (makineler, araç-gereç) getiren yeni teknolojiler). Karl Marx sermayenin bu artırım sürecini, bir ölçüde "sermayenin kendi gücü ile *yoğunlaşması*" olarak nitelendirir.

Sermaye birikimi, bir başka biçimde, ufak sermayenin büyükler tarafından yutulması ya da aynı büyüklükte olanların birleşmesi biçiminde de ortaya çıkar. Karl Marx, büyük sermaye birimlerinin oluşmasına yol açan ve sermayenin kendi gücünün sonucu olmayan bu durumu sermayenin *merkezileşmesi* olarak adlandırır. Marx'a göre bu süreçte söz konusu olan "artık birikim ile özdeş olan üretim araçlarının ve emek üzerindeki komutanın basit yoğunlaşması" değildir. Bu varolan sermayenin yoğunlaşması, bireysel bağımsızlığın yokedilmesi, kapitalistin kapitalisti mülksüzleştirmesi, küçük sermayelerin, daha az sayıda büyük sermayeye dönüşmesi anlamına gelir." [3]

Bu sürece en iyi ve güncel örnek Alman sermayeli Daimler-Benz firmasının, MTU, AEG, Dornier, MBB, Airbus(Dasa), Fokker ve Cap Gemini katılımları ile batı Avrupadaki holdinglerin zirvesine yükselmesidir. [4]

Aynı zamanda iyi bir ekonomist de olan Vladimir İlyiç Lenin, "Emperyalizm: Kapitalizmin son aşaması" adlı incelemesinde, yüzyılın başında kapitalizmin belirleyici özelliklerinden birinin ulusal sınırları aşarak yoğunlaşması ve merkezileşmesi olduğunu yazar. Lenin bu incelemesinde 20. yüzyılın başındaki Alman imparatorluğundaki gelişmelerden yola çıkar: "Almanya'da toplam üç milyon şirket arasında bin ve daha fazla işçi çalıştıran işletmelerin sayısı 1 907 586'dır. Bu işletmeler toplam çalışan sınıfın onda biri oranında personel istihdam ederken, tüm elektrik ve buhar gücünün üçte birine sahiptirler." Lenin'in kapitalizmin o döneminde, üretim gücünün belirleyici karakterleri olarak buhar ve elektriği görmesinin haklı nedenleri vardır.

ABD'deki sermaye yoğunlaşmasına ilişkin analizi, yeni gelişmekte olan Alman emperyalizminden daha etkileyicidir: "Ülkedeki tüm işletmelerin toplam üretiminin neredeyse yarısı, bu işletmelerin yüzde birinin elindedir. Ve bu üçbin dev işletme 258 sanayi sektörünü kapsar. Bu da, yoğunlaşmanın gelişmesinin belli bir düzeyinden sonra kendiliğinden tekellleşmeye yaklaştığını gösterir."[5]

Lenin bu eserinde geçen yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında Avrupa'da hızla artan sermaye yoğunlaşması ile emperyalizmin başlangıcının tarihini koyar. Bu noktada ekonomik krizlerin

3.Karl Marx, *Kapital* C.1, s.654. Marx bu çerçevede bir karşı eğilimi de açıklar: Sermayenin "geri tepmesi" ve büyüklerin parçalanması ile sürekli yeni küçük sermayelerin oluşumu. Yoğunlaşma ve merkezileşme süreçleri ağır bassa da, bugün özellikle elektronik ve bilgisayar sektöründe böyle bir "geri tepme" hareketi yaşanmaktadır. Örneğin birçok önemli bilgisayar şirketi IBM'den kopmadır.

4.Bundan sonra sermayenin merkezileşmesi ile yoğunlaşması arasındaki fark, sadece araştırma için önemli olan yerlerde göz önünde bulundurulacaktır. Bu metinde "sermayenin yoğunlaşması" Marx'taki merkezileşme anlamında da kullanılmaktadır. Ekonomi biliminde genelgeçer hale gelen ve sermayenin büyümesini "sermaye yoğunlaşması" olarak tanımlayan kullanımı değiştirmeyi fazla anlamlı bulmuyorum.

5. Lenin, *Seçilmiş Eserler*, Almanca baskı, Berlin/DDR, 1970, c.1, s.776 vd.

geleceği hazırlayan anlar olduğunu, özellikle 1873'deki büyük krizin ardından yanan gelişme (boom) döneminde emperyalizmin temel yapısının oluştuğunu vurgular: Merkezileşme süreci –binlerce ufak şirketin az sayıda büyük tarafından yutulması– sermaye birimlerinin büyüme sürecinin odağına yerleşmişti. Büyük sermaye karteller oluşturdu ve pazarı aralarında paylaştılar. Aynı zamanda büyük sermayenin hisse senetleri ile örgütlenmesi ve kredi ihtiyacı nedeniyle endüstri alanındaki sermaye ile mali sermaye arasında bağlantı kuruldu.

Bu süreçte ilk *uluslarüstü* sermaye yoğunlaşması da ortaya çıktı. Ulusal devletlerin sınırları, sermayeye dar gelmişti. Bu gelişmede sömürgecilik ve sömürülen ülkelere yapılan yatırımlar önemli bir rol oynadı. Sömürgeler aracılığıyla oluşturulan sermaye yoğunlaşması doğal olarak özellikle Fransa ve İngiltere için önemliydi.

Avrupa kıtasındaki bir başka ilginç gelişmeyi de Alman sermayesi gösterdi. 20. yüzyılın başında Alman sermaye ihracatı ve yurt dışındaki Alman sermayesi şu özellikleri gösteriyordu:

1- Bu dönemde, yurtdışındaki Alman sermayesi hızlı bir artış gösterdi. 1902-1914 arasındaki 12 yılda 12.5 milyardan 44 milyar franka yükseldi.[6]

2- Yurt dışındaki Alman sermayesi, İngiliz emperyalizminin toplam sermayesinin yarısına ve Fransız emperyalizminin sahip olduğunun üçte ikisine eşitti. Bu veriler, hızlı artışa rağmen Alman sermaye yoğunlaşmasının Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında rakiplerine göre geride olduğunu gösterir.

3- 1910 yılında İngiliz emperyalizminin yurt dışı sermayesinin sadece yüzde 10'u Avrupa'daydı. Alman ve Fransız sermayesi ise farklı tutum içindeydi. O zamanlarda bu ülkelerin yurtdışı yatırımlarının çoğunluğu *kıta Avrupası*'ndaydı (burada Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya gibi bağımlı Avrupa devletlerinin varlığı da önemli bir rol oynamaktaydı).

20. yüzyılın başındaki ihracat istatistikleri de benzeri bir

6. Bu rakamlar Lenin'in "*Emperyalizm*" kitabından alınmadır ve orada frank olarak verilmiştir.

görüntüye işaret ediyor. Lenin bu konudaki incelemesinde Alman ihraç mallarını iki düzeyde ele alıyor: "Almanya'ya mali açıdan bağımlı olan" ve "bağımlı olmayan ülkelere" yapılan ihracatlar. 1889-1900 yılları için çıkardığı bilanço şöyle:

•Her iki durumda da ihracatta büyük bir artış gözlenmekte. On yıl içinde Almanya'ya mali açıdan bağımlı olan ya da olmayan ülkelere yapılan ihracat her iki durumda da neredeyse iki katı artmış.

•*Büyüme oranları* arasında büyük fark olmamakla birlikte, Almanya'nın mali açıdan bağımsız olan (İngiltere, Fransa, Belçika, İsviçre, Avustralya ve Hindistan'ın Hollanda yönetimindeki bölümü) ülkelere ihracatı, mali açıdan bağımlı (Romanya, Portekiz, Arjantin, Brezilya, Şili ve Türkiye) ülkelere yaptığı ihracatın *mutlak değer olarak beş katına* eşit. [7]

Birinci Dünya Savaşı bu süreci doğal olarak keser ve Avrupa sermayesinin kaynaşması eğilimini getirir. Ancak –Paris Komünü günlerinde olduğu gibi– bu savaşta da uluslarüstü, "vatanına ihanet eden" sermaye birliklerinin, resmi "düşmanlık"lardan daha güçlü olduğu görülür. Örneğin öncü Alman konzernlerinden Krupp'un savaş sırasında İngiliz şirketi Vickers'e verdiği –teknik açıdan mükemmelliği savaş sırasında kanıtlanan– top ateşleme sisteminin üretim izni Krupp'un kârını maksimuma çıkarmasını sağlamıştı. Savaş Krupp ve Vickers'ın patronlarına ciddi sıkıntılar yaşatmıştı. Lisans hakkı nasıl alınacaktı? Krupp'a ödenecek kâr payı hangi ölçüyle saptanacaktı? Vickers'deki üretimin Krupp tarafından etkili biçimde kontrolü mümkün görülmüyordu. Bu durumda, savaş teknolojisi açısından çığır açan bu yeniliğin sahiplerinin, yani patent hakkına sahip olan Krupp'un aldatılması kolayca mümkündü. Bismarck ve Thiers/Favre arasında olduğu gibi, burada da sermayenin ortak bağları varolan sınırların ve "ulusal" savaşın ötesinde bir güce sahipti; Vickers'in Krupp'a İngiliz savaş cephesinde ölen her Alman askeri için üç sterlin ödemesi kararlaştırıldı. Savaşın bitiminden altı yıl sonra Krupp ve Vickers'in yöneticileri faturayı çıkardılar; Vickers

7. Rakamlar Lenin'den alınmadır. Bak. "*Emperyalizm...*" s.817 ve 862.

1924 yılında, savaş sırasında İngiliz cephesinde büyük bir ihtimalle, Alman Krupp firması tarafından geliştirilen ve lisanslı üretimi yapılan top ateşleme pimi sonucu ölmüş her Alman askeri için üç sterlin ödedi. [8]

1880-1910 yılları arasındaki eğilim Birinci Dünya Savaşı sonrasında devam etti. Örneğin 1925 yılında Alman ihracatçıları 9 200 milyon RM ihracat yaptılar. Bunun 6 900 milyon marklık bölümü Avrupa ülkelerine yapılan ihracattı. Alman ihracatının % 75'i Avrupa'ya yapılıyordu. Bugün olduğu gibi, o zaman da en önemli ticaret partnerleri İngiltere, Hollanda, Fransa, İtalya, Avusturya ve İsviçre idi. İstatistiklere göre bu eğilim İkinci Dünya Savaşı'ndan bir yıl öncesine kadar aynı şekilde devam etti. [9]

Bu sürecin şöyle bir bilançosu çıkarılabilir: Alman emperyalizmi, Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve daha da yoğun olarak iki savaş arasında ulusal devlet sınırlarının ötesinde gelişme eğilimindedir. "Alman halkının yaşam alanı" eksik değildir, ancak Alman sermayesi yatırım ve değerlendirme imkanları açısından Avrupa'da kalsa da, ulusal sınırların dışına çıkmayı tercih etmektedir. Benzeri eğilimlere Fransız ve italyan sermayesinde de raslanır. Sadece İngiliz imparatorluğu -büyük ölçüde bugün de olduğu gibi- özel bir konumdadır, ki bu her zaman adanın özel durumu ile açıklanır.[10] Bu saptamalar özellikle AET'nin kurulması, AT ortak pazarının oluşturulması, Avrupa Birliği ve Maastricht anlaşmalarındaki amaçları gözönünde bulundurduğumuz zaman önem kazanır. Avrupa'da bugün gerçekleştirilmeye çalışılanın, Birinci Dünya Savaşı öncesinde varolan, iki savaş arasında devam eden ve -rekabetin farklı araçlarla de-

8. Bak. "Krupp: Sosyal silah imalatçısı", *Süddeutsche Zeitung*, 9.2.1988

9. Bak. Alman İstatistik Dairesinin verileri, *Bevölkeningund Statistik*, 1872-1972, Stuttgart ve Mainz, 1972, s.198

10. Bir ada ülkesi olması, hemen yanıbaşında İrlanda gibi bir sömürgesinin bulunmasıve özellikle 20. yüzyılın başına kadar dünya pazarında öncü ve çok sayıda sömürge sahibi bir güç olması İngiltere'yi Avrupa'daki uluslar arasında özel bir konuma getirmiştir. İngiltere'nin, Avrupa para sistemine dahil olmamakta uzun süre direnmesi, 1992 eylülünde sistem dışına çıkması, İngiliz partilerinin Maastricht anlaşmalarına karşı yoğun tepkileri veya İngiltere'nin 1993 yılı sonunda yeni GATT anlaşmalarının imzalanmasındaki özel rolü bunlarla açıklanabilir

vam ettirilmesinin ifadesinden başka birşey olmayan– savaşlar sırasında kısmen yaşatılan, kısmen kesilen Avrupa sermaye yoğunlaşması sürecindeki eğilimlerle *bağlantıyı* sağlamak olduğu son derece açıktır.

Sermayenin Yoğunlaşması ve Ulusal Devlet

Sermaye yoğunlaşması ve merkezileşmesinin ilkece sınırsız doğal ekonomik eğilimi ile *ulusal devlet* arasında temel bir çelişki vardır.

Ulusal devletlerin varlığı hiçbir şekilde eski, hatta kapitalizm öncesi dönemde varolan ve şimdi sermayenin normal eğiliminin fırtınasıyla süprülüp gidecek bir kalıntı değildir. Aksine, ulusal devletlerin oluşumu erken kapitalist dönemin kazanımlarından biridir. Endüstri devrimi ulusal devletlerin koruması ve yardımıyla yapılmış ve kapitalizm fırtınalı bir gelişim sürecine girmiştir. Alman sermayesinin 19. yüzyıldaki gelişmemişliği ve bu eksikliği iki dünya savaşına neden olmaya kadar varan askeri saldırganlıkla kapatma girişimleri, büyük ölçüde Alman ulusal devletinin 1871 yılında, yani İngiltere, Fransa ve ABD'ye oranla çok daha geç kurulmasıyla bağlantılıdır.

Sermaye oluşumunun normal süreci için gerekli olan koşulları yaratan ve sürekli yenileyen tek unsur ulusal devlettir: Bunun bir örneği ulaşım ve iletişim için alt yapı hizmetlerinin sağlanmasıdır. "Milli İktisat" taraftarı ve demiryolları sanayicisi Friedrich List, 1837 yılında bunu şöyle ifade ediyor: "Kişiler ve malların ucuz, hızlı ve güvenli ulaşımı (demiryolları) ulusal devlet ve medeniyetin en güçlü kaldıraçlarından biridir." Aynı Friedrich List, bir yandan Alman ulusal devletinin oluşumunda engelleyici ve İngilizlerin Avrupa'daki egemenliğini pekiştirici etki yapan serbest ticaretten yakınmakta, öte yandan Almanların Avrupadaki ilk emperyalist-yayılmacı emellerinin propagandasını yapmaktaydı. Reinhard Opitz bu planların "Avusturya ile Tuna nehri ülkeleri üzerinden Karadeniz'e uzanan ve Hollanda ile Belçika'nın gümrük birliğine katılmasını ongören iki temel çizgisiyle Almanya'nın daha sonraki büyük kapitalist Avrupa stratejisinin iki ana yönünü öngördüğünü ve hatta Tuna çizgisi ve

Karadeniz'den doğuya doğru bakışıyla neredeyse mükemmel olduğunu" yazıyor.[11]

Özel sermaye 1871 yılından sonra Almanya'da ve 20. yüzyılda diğer kapitalist ülkelerde, sermayenin ihtiyaçlarına cevap verecek ulaşım ve iletişim yolları ağını özel sektör yatırımları ile yapacak durumda değildi. Devlet sektörünün dev yatırımlarıyla demir ve kara yolları ağını, telgraf ve telefon şebekesini kuran ulusal devletti. Bu bugünkü telekomünikasyon sistemleri için de geçerli, önce devletin vergi gelirleriyle yaptığı yatırımlarla kuruluyor, *sonra* özelleştiriliyorlar.[12]

Ulusal devletin sermayenin yoğunlaşması ve yeniden üretimi için yarattığı ön koşullardan biri de gerekli eğitim düzeyinin ve aynı zamanda sınıf çelişkilerini esnekleştirecek sosyal güvenlik sisteminin oluşturulmasıdır. Devletin *de facto* kontrolü altında bir dini inancın kurumlaştırılması ve mali kaynaklarının garanti edilmesinden halkın farklı düzeylerde manipülasyonuna imkan sağlayan çok yönlü bir medya ağının kontrolüne kadar iktidarın ideolojik olarak güvence altına alınması da ulusal devletin görevleri arasındadır. Sonuçta iktidarın politik ve askeri güvenliğinin sağlanması da özellikle ulusal devletin görevleri arasındadır (işçi hareketi ve partilerinin parlamenter kanalla entegrasyonu, "güvenlik kuvvetleri" ve polisin yoğun eylemleri vb.). Bu da gerektiğinde -Alman Kasım Devrimi'nden sonra olduğu gibi- işçi hareketinin bastırılması için askeri önlemleri ya da sendikalar ve işçi partilerinin baskı altında tutulması ve yasa dışı konuma itilmesine dayanan burjuva iktidar sisteminin sağlamlaştırılmasını içerir. "Modern burjuva toplumu"

11. Reinhard Opitz, *Alman sermayesinin Avrupa stratejileri*, 1900-1945, Köln 1977, s.28. Avrupa stratejileri konusunda F. List'den yapılan alıntı bu kitabın 45. ve devamındaki sayfalarında yer almaktadır. Friedrich List'den yapılan ulusal devletde demiryollarının rolü konusunda yapılan alıntı: *Alman demiryolları sisteminin temeli olarak Saksonya demiryolları üzerine*, Leipzig, (1837), s.10

12. Telekomünikasyon alanındaki özelleştirmede yürütülen tartışmalar yanıltıcıdır. Alman posta hizmetleri, dev yatırımlarla telefon şebekesi, kablo yayınları, faks hizmetlerinde ve doğu eyaletlerinde yapılan modernizasyon sonrasında özelleştirilmiştir. Telekom firmasının özelleştirme sırasında yaklaşık 100 milyar markı bulan borçları sadece bu yatırımların sornucu idi. Bu borçların büyük kısmı da özelleştirme sırasında ayrı tutuluyor.

burjuva-parlamenter demokrasi ile eş tutulsa da, Alman ulusal devletinin kurulmasından 1993 yılının sonuna kadar Almanya'da 63 yıl boyunca parlamenter demokrasinin geçerli olmadığı unutulmamalı (İmparatorluk, Faşizm ve savaş sonrası dönem). Burjuva toplumu sadece 44 yıllık bir dönem için burjuva demokrasisi olarak nitelendirilebilir (Weimar Cumhuriyeti, Bonn devleti). Burjuva demokrasisi iktidarının garantisi için geleneksel aygıt yeterli olmayınca, otoriter iktidar biçimlerine geri dönüş tehlikesi her zaman mevcut. Bu açıdan AB'nin üçüncü önemli ülkesi İtalya'da 1993 yılı sonunda ortaya çıkan askeri darbe tehlikesi ve yüksek düzeyli askerlerle, gizli haber alma servisi ve büyük bankalarla holdinglerin temsilcilerinin ortak komplo planları ciddiye alınmalıdır.

Ulusal devlet ve ulusal sermaye tarihleri boyunca görece sağlam yapılar yaratan sıkı bir bütünleşme içinde oldular. Kapitalist çıkarların ulusal devlet sınırlarına bağlılığı, aynı zamanda, ulusal devletin aşılması için –örneğin Avrupa federal devletinin kurulması– bu yapıların parçalanması ya da en azından gevşetilmesi anlamına gelir. Bu gelişme, eğer gerçekleşirse, katılan emperyalist ülkeler arasında büyük değişiklikler ve kopuşlar olmaksızın mümkün değildir.

Şimdiye kadarki tarihten şu ders çıkarılabilir: Ekonomi biliminin, kapitalist çerçevede ulusal devletlerin aşılmasına ve çokuluslu, hatta dünya çapında, devletlerden bağımsız birliklerin kurulmasının mümkün olacağına dair çeşitli *teorilerine* rağmen 20. yüzyıldaki reel kapitalizm her seferinde ulusal devlet gerçekliğini yeniden üretiyor. J.A. Hobson'ın 20. yüzyılın başında öngördüğü homojen Avrupa ulus-devleti gerçekleşmedi.[13] Karl Kautsky'nin "ulusal finans-kapitaller arasındaki mücadelenin yerini, birleşen finans-kapitalin dünya çapındaki ortak sömürüsünün alacağı ultra emperyalizm" te-

13. "Bu durumda Avrupa'nın büyük kesimleri ... Güney İngiltere (ve) Akdeniz kıyılarının şu andaki karakterini devralacaktır: Uzak Doğu'dan gelen temettüleri ile yaşayan bir avuç zengin aristokrat. biraz daha büyük bir grubu oluşturan memur ve tüccarlar ve nihayet çoğunlukta olan hizmetçiler ve işçiler; son kertede çabuk bozulan mallar, önemli endüstri sektörlerinin yokolması. kitlelerin tüketimi için gıda maddeleri ve sanayi malları ise Asya ve Afrika'dan haraç olarak getirilecektir. " J.A. Hobson'dan aktaran V.I.Lenin, *Emperyalizm: Kapitalizmin son aşaması.*

orisi de gerçekleşmedi.[14] Ve 1973 yılındaki petrol krizinden sonra ortaya çıkan, ulusal devletlerin yerine çokuluslu holdinglerin belirlediği bir dünya emperyalizmi teorisi de boş çıktı.[15]

Lenin kapitalist devletin iç çelişkilerini çok az gözönünde bulunduran ya da hiç dikkate almayan bu teorileri eleştirdi. Ve şu sonuca vardı: "Emperyalistler arası ya da ultra emperyalist birlikler... kapitalist toplumlarda ... hangi biçimde oluşturulursa oluşturulsunlar, bir emperyalist koalisyona karşı bir başka emperyalist koalisyon ya da tüm emperyalist güçlerin ortak birliği, sadece savaşlar arasında gerekli bir nefes alma molasıdır. Barışçı birlikler savaşları hazırlarlar ve aynı zamanda savaşlardan doğarlar, karşılıklı olarak birbirlerinin koşuludurlar, dünya politikası ve dünya ekonomisinde emperyalist karşılıklı ilişkiler ve bağımlılıkların tek ve aynı temel üzerinde barışçı ve barışçı olmayan mücadele biçimleri arasında bir değişimi oluştururlar."[16]

Herşeyden önce birer emperyalistler arası savaş olan iki dünya savaşı bu analizi doğrulamaktadır. Her iki savaş da temelde ulusal devletlerin, özellikle Alman devletinin Avrupa politikasını başka araçlarla devam ettirmesi olarak algılanmalıdır. Örneğin Almanya'nın Avrupa politikasının Rus Ekim Devrimi öncesine dayanan önemli belirleyicilerinden biri "parçalama teorisi" olarak da bilinen "portakal teorisi"dir. Alman imparatorluğu Dışişleri Bakanlığı'nın savaş dairesinde çalışan Paul Rohrbach'ın geliştirdiği bu teori "Rusya'nın bir portakalın parçaları gibi uluslar temelinde bölünmesini amaçlıyordu" (Reinhard Opitz).

Bu yöneliş 1917'den sonra daha da önem kazandı. Ekim Devrimi ile birlikte uluslarüstü birliklerin oluşturulması için önemli bir dürtü yaratan özel bir durum oluşmuştu: Dünyanın büyük bir kısmı sermayenin doğrudan müdahalesi ve artı değerin özel kullanımına tamamen ya da büyük ölçüde kapanmıştı. Dolayısıyla kapitalist ol-

14. Karl Kautsky vd., 30.4.1915 tarihli *Die Neue Zeit*, Nr.144.
15. "Ultra-Emperyalizm" modeli tartışması için Ernest Mandel'in "*Geç Kapitalizm*" adlı kitabına bakınız.
16. V.I.Lenin, *Emperyalizm:Kapitalizmin son aşaması*.

mayan bu ülkelere karşı ortak mücadele çağrısı yaparak -özel kapitalist haçlı seferi gibi- kaybolan pazarları geri kazanmak amacıyla tüm emperyalist güçlerin birleşmesi için potansiyel bir ortak neden ortaya çıkmıştı.[17]

Ekim Devrimi'nden sonra, otuzlu yıllarda, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ve tüm "Soğuk Savaş" dönemi boyunca özellikle bu nedenden dolayı, kaybolan pazarları yeniden dünya ekonomisine entegre edebilmek için askeri birlikler oluşturma (NATO, Batı Avrupa Birliği) ve Batılı birliklerin temelini oluşturduğu askeri operasyonlar yapma (Vietnam savaşı) gibi bir dizi deneyim yaşanmıştır. Emperyalistler arası çelişkiler ve buna bağlı ticaret savaşları bu dönemlerde de varoldu. Ama bu çelişkiler büyük ölçüde kapitalist ve kapitalist olmayan ülkeler (ya da kapitalizmin gelişmediği bölgeler) arasındaki stratejik çelişkinin gölgesinde kaldı.

80'li yılların sonunda dünya tarihinde yeni bir değişim yaşandı. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile sermayenin elinden kurtulmuş olan bu bölgeler olduğu gibi dünya pazarına entegre oldu. Eski "ikinci dünya"nın büyük bir kısmı "üçüncü dünya" olarak adlandırılan bölgelere dahil olurken, sermayenin "tek dünya"sı, en azından biçimsel olarak yeniden kuruldu. Bu koşullar altında, 90'lı yıllarda, ulusal devletler ve büyük emperyalist bloklar arasındaki klasik çelişkilerin yeniden yoğun olarak ortaya çıkması doğaldı. Bu eğilimlerin öne çıkmasının bir başka nedeni de değişen dünya koşullarının, aynı zamanda kapitalizmin yüzyılın başı ve otuzlu yıllardakine benzer ağır kriz belirtilerinin ortaya çıktığı döneme raslamasıdır.

17. Kapitalizmin tarihinde pazarları kazanmak için verilen bu tür kutsal savaşların çok daha önemsiz nedenleri vardır. Örneğin Çin'deki afyon savaşı: 19. yüzyıldaki bu askeri eylemlerin amacı Çin pazarını, halkın büyük bir kısmını felakete sürükleyen afyon ithalatına tamamen açmaktı. Bu eyleme katılan Alman askeri birliklerinin Pekin'deki katliamı, 1989 yılında Tienanmen meydanındaki katliamdan aşağı kalır değildi.

III. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Ebesi: ABD

ABD dünya için önemlidir, ama dünya ABD için önemli değildir.
H.C.Wallich

AET'nin tarihi öncelikle İkinci Dünya Savaşı'nın sonucunun ürünüdür. İkinci Dünya Savaşı italyan ve Alman burjuvazilerinin yenilgisi ve Batı Avrupa'nın diğer emperyalist güçlerinin sözde zaferi ile sonuçlandı: Muzaffer İngiltere ve Fransa aynı zamanda politik ve ekonomik açıdan güç kaybettiler. AET projesi ABD emperyalizminin dünya pazarının tartışılmaz bir numaralı gücü olarak yükselişine karşı bir cevaptı.

ABD'nin dünya pazarındaki payı 1937'de % 12, 1949'de % 16 ve 1953'de % 18'di. Bu Kuzey Amerika sermayesinin yükselişi ve Avrupa sermayesinin düşüşünün uzun vadeli süreciydi. Çelik üretimi ile örnekleyelim: İngiltere 1880 yılında, o zamanlar büyük sermayenin rüyası ve insanların korkulu rüyası savaşların temel malzemesi olan ham çelik üretiminin neredeyse yarısına sahipti. 19. yüzyılın 90'lı yıllarının başında ABD'li çelik üreticileri bir numaraya yükseldiler. Ve 1949/50'de Amerikan çelik holdinglerinin üretimi, tüm Avrupadaki çelik üretiminin bir buçuk katı idi. Ernest Mandel AET'ye ve Avrupa-Amerika rekabetine ilişkin analizinde "iki dünya savaşının da ABD'inin en önemli rakiplerinin birbirini yemesinden başka birşey olmadığını" söyler.[18]

6 Aralık 1961'de, ABD emperyalizminin, askeri, politik ve ekonomik gücünün doruğunda olduğu; Doğu-Batı uzlaşmazlığının Kore savaşından sonra Berlin duvarının inşası ve Küba krizi ile ikinci kez yükseldiği sırada, ABD başkanı John F. Kennedy Amerikan Sanayiciler Birliği'nde bir konuşma yaptı. AET kurulalı beş yıl olmuştu ama ABD başkanı bu yapıyı hiçbir şekilde tehlikeli bir rakip olarak görmüyordu. Aşağıdaki alıntılar ABD'li sanayicilerin çoğunluğunun tavrını ortaya koymaya yeter:

18. Ernest Mandel, *Avrupa Amerika'ya karşı*, Köz Yay., İstanbul, 1974, s.10

"Ortak Pazar... birinci ve en kârlı pazarımız olacaktır. Tüketicinin özellikle en iyi bizim ürettiğimiz mallara olan talebi sürekli artmaktadır. ... Bu pazar, gereklilik ve büyük imkanların tarihi bir bileşimidir: Ödemeler dengemizi korumak ve yurt dışındaki birliklerimizi finanse etmek için ihracatımızı büyük ölçüde artırma gereksinimi duyduğumuz bir anda Atlantik ötesinde dev bir yeni pazar kurulmaktadır."[20]

Beklenilen gerçekleşmedi. ABD'nin dünya pazarındaki payı 1956 yılında % 20, 1961 yılında % 18 iken, 1971 yılında % 12,5'a düştü. Onbeş yıl sonra 1986-87'de sadece Batı Avrupa'nın ihracatı ilk kez ABD'nin ihracatının çok üstüne çıktı. AET'nin kuruluşunda dünya pazarındaki % 2,7lik payı ile dikkate alınmasına gerek olmayan Japon ekonomisi aynı dönemde gerek Batı Avrupa, gerekse Kuzey Amerika sermayesi için ciddi bir rakip durumuna geldi.

ABD'nin süper emperyalizm rüyası sona erdi. İngiliz emperyalizminin 19. yüzyılın sonunda yaşadığı tehlike, benzeri bir gelişme ile 20. yüzyılın sonunda Kuzey Amerika emperyalizmi için ortaya çıktı. Aynı zamanda Avrupa Birliği Japonya ve ABD için bir tehlike olma karakteri kazanıyor. Bu gelişme de ABD, Kanada ve Meksika'nın NAFTA ekonomik birliğini kurmasına yol açtı.

ABD'nin pratikte AET'nin ebesi olmasına yol açan üç temel neden var:

•Almanya'nın bir tarım ülkesi statüsüne dönüştürülmesini öngören 1946/47 "Morgenthau" planından vazgeçilmesinden sonra, ABD'nin Avrupa politikasının temelini Batı Avrupa'nın istikrara kavuşturulması ve "komünizmin ilerleyişinin" durdurulması politik projesi oluşturuyordu. Böylece ekonomik ve askeri açıdan güçlü Batı Avrupa'nın "geri dönüşü" ile Doğu Avrupa'nın kapitalist olmayan bölgelerinin (hatta Sovyetler Birliği'nin) fethi için temel hazırlanıyordu. ABD'nin mağlup ettiği emperyalist rakibini Marshall planı ile yeniden güçlendirmesinin açıklaması budur.

•ABD'nin ileri gelen holdingleri zaten Avrupa'da üretim yaptıkları için AET'nin kurulmasından doğrudan kârlı çıkacaklardı.

19. Yaşayan Arşiv'den alıntı, 7.12.1961, s.9527.

Sadece General Motors (Opel) ve Ford otomobil holdingleri Batı Avrupa'da yüzbinin üstünde istihdam kapasitesine sahiptiler; Alman imparatorluğunda akaryakıt pazarını tekelinde tutan DAPAG, Standard-Oil firmasının yan kuruluşu idi ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra "Deutsche Shell AG" ismini aldı. ABD sanayicileri 1950 yılında kazançlarının % 10'nu yurt dışındaki kuruluşlarından sağlarken, bu oran 1964'de % 24'e çıktı. Bu transferin üçte biri (ya da ABD'li sanayicilerin kârlarının neredeyse yüzde onu) Amerikan holdinglerinin Avrupa'daki kuruluşlarından kaynaklanıyordu.

•Ve sonuçta Avrupa sermayesinin Amerikan mallarına karşı korumacılık önlemleri o zamanlar bugünkü kadar acıtmıyordu. ABD % 4 gibi düşük ihracat oranı ile (Federal Almanya Cumhuriyeti'nde % 20, daha sonra % 25 ve bugün % 30) dünya pazarında büyük pay sahibi idi. Bu oranlama, son bölümde değineceğim ABD'deki büyük iç pazara işaret etmektedir. AET'nin korumacı önlemleri, ABD'nin gayri safi milli hasılasının çok küçük bir kısmı (yaklaşık %1) açısından etkili oldu. Ayrca AET'nun kurulması, gittikçe büyüyen ve ABD mallarının satılabileceği bir iç pazarın oluşması anlamına geliyordu.

Avrupa'nın ekonomik açıdan gelişmesine paralel olarak ABD iç pazarında ortaya çıkan boşluk, Washington'un AET'ye destek vermesinin nedenlerinin göreli duruma gelmesine yol açtı. Blokların ortadan kalkması ile bu nedenler tamamen temelsiz kaldı. Şimdi "Tarihin Sonu" yerine yeni bir "blok uzlaşmazlığı" yaşıyoruz. "Üçgen"deki (ABD, AB, Japonya) keskin rekabetle birlikte ekonomi tarihi tekrarlanıyor.

IV. AET'nin Kuruluşu, Amaçları ve Toplumsal Gerçeklikler

"Sonuç olarak şu söylenebilir: az gelişmiş ülkeler... ortalama üstü gelişme dinamikleri ile daha gelişmiş ülkelerle aralarındaki farkı kademeli olarak kapatma şansına sahiptirler.Ancak bunun için devletin vergi politikasında ve sendikaların toplu sözleşme politikasında, özel sermayenin mantığına uygun olarak hareket etmeleri gerekir."

Klaus Busch, *Avrupa'da Devinim*, Köln 1992

"Birleşen Almanya vahşi bir güce ve bir çocuğun beynine sahip bir devdir."

Theodore Pangalos, Yunanistan Avrupa Bakanı, Aralık 1993

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden altı yıl sonra AET'nin öncülerinin beşiğinde "barış düşüncesi", "halklar arası anlayış" ya da Adenauer ve Schuman tarafından açıklanan Fransa ile Almanya arasındaki "ezeli düşmanlığın sonu" değil, tam tersine son derece somut çıkarlar bulunmaktaydı. Bunlar Batı Avrupalı çelik ve kömür holdinglerinin çıkarlarıydı. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında belirleyici güç olan bu holdinglerin varlıkları savaş sonrasında ABD'den gelen güçlü rekabet ve Kuzey Amerika'ya göre daha küçük olan ulusal pazarlar yüzünden tehlikeye girmişti.

1951 yılında, AET'nin kuruluşundan altı yıl önce Avrupa Çelik ve Kömür Birliği kuruldu. Montan Union [çelik ve kömür birliği] adı verilen bu birlikle Batı Avrupa'nın en önemli ekonomik güçleri arasında kömür, çelik ve demir cevheri için ortak bir pazar kuruldu. Bu proje, katılan ülkelerin ana sanayileri için ortak bir pazarın oluşturulmasının yanısıra, savaş üretiminden sivil üretime geçişin organize edilmesi ve korumacı gümrük duvarları arkasında dünya pazarındaki payların yeniden ele geçirilmesi projesi idi.

Beş yıl sonra kurulan AET, temelde bu projeyi çelik ve kömür sektöründen tüm ekonomiye yayma girişimiydi. Bu, ABD emperyalizminin ekonomik ilerleyişinin durdurulması için yapılmış bir savunma hareketiydi. Avrupa'nın eski savaş karşıtları olan emperya-

listleri –o zamanlar İngiltere hariç– içinde bulundukları zor durumda dünya pazarının tartışılmaz gücü haline gelen ABD'ye karşı birleştiler. Bu birlik daha sonra nükleer enerji (Euratom) ve askeri alanda (Avrupa Savunma Birliği) işbirliği olarak genişletildi. Bu birliklerin içerikleri ve kurulma sıraları bile söz konusu projelerin odağında halkın ya da çoğunluğun çıkarının değil, aksine çok özel bir kesimin isteklerinin tatmin edilmesinin bulunduğuna işaret ediyordu.

"Avrupa'nın bütünleşmesi" projelerine yönelik bu hayırsever iddialara biraz daha yakından bakalım: AET'nin kuruluşunu belgeleyen 1957'deki Roma antlaşmalarında bir dizi heyecan verici amaçlar mevcuttur. Örneğin "çeşitli bölgeler arasında varolan farklılıklar ortadan kaldırılacak"tı, "herkesin yaşam ve çalışma koşullarında gittikçe artan bir iyileşme görülecek"ti. Bu antlaşmalara göre, "Avrupa'nın halklarının gittikçe artan birlikteliğinin temeli atılacak"tı.[20]

Avrupa Birliği'nin 1994 yılında gerçekte Avrupa'nın yarısını kapsadığını ve AET'nun zamanında Almanya'nın ve Avrupa'nın *bölünmüşlüğünü katılaştırdığını* bir yana bıraksak bile, AT, daha sonra AB içinde yerel farklılıklar ortadan kalkmadı, aksine büyük gelişme farkları kısmen daha da büyümeye devam etti. Çok güvenilmese bile kişi başına ortalama gelir rakamlarına baktığımızda bu farklılıkları görüyoruz: 1987 yılında Portekiz'de 15.520 ve Yunanistan'da 15.690 DM olan kişi başına ortalama yıllık gelir Fransa, Danimarka ve Federal Almanya Cumhuriyet'nde, 31.500, 32.590 ve 32.940 DM ile iki kat daha yüksekti.[21] *Gerçek farkın* üstünü örten perdeyi biraz olsun araladığımızda, Almanya'nın Hamburg kentinde kişi başına gelirin, Portekiz'in Vila Brangaza kentine göre 12 kat daha fazla olduğu görülür. Kişi başına gayri safi milli hasılanın gelişimini uzun vadede izlediğimizde aşağıdaki tabloda izlenilen gelişme ortaya çıkıyor. AT'nin 12 üye ülkesinin kişi başına gayrı safi milli hasılasının 100 kabul edildiği,

20. AET antlaşmalarına girişten alıntı, Treaties establishing the European Communities, Lüksemburg, 1974, s.173.

21,Wolfgang Vogt'dan alıntı: "Avrupa İç Pazarının Sosyal Boyutları", *Bundesarbeitsblatt* 10/1988.

Tablo 1

Bağımlı çalışanların brüt geliri ve kişi başına gayrı safi yurt içi hasıla / cari fiyatlar ve satın alma gücü paritesine göre (12 Avrupa Topluluğu üyesi= 100)[22]

Ülkeler (1987)	Yıllara göre kişi başına GSYİH					Brüt gelir
	1960	1980	1986	1990	ECU	Almanya (TH)
Lüksemburg	135	117	126	129	21.735	95
Almanya	117	114	114	113	22.956	100
Danimarka	119	109	118	107	21.424	93
Fransa	104	112	110	109	22.246	97
İtalya	91	102	104	105	19.047	83
İngiltere	128	101	104	104	14.463	63
Hollanda	118	111	106	103	23.903	104
Belçika	95	104	101	103	22.082	96
İspanya	59	74	72	76	13.932	61
İrlanda	61	65	63	67	16.382	71
Portekiz	37	54	53	55	4.802	21
Yunanistan	38	58	56	54	8.255	36
AT Ortalaması	(100)	(100)	(100)	(100)	18.782	

AT'nin resmi verilerine dayanan bu tabloyu analiz ettiğimizde şu sonuçlara ulaşıyoruz:

1. Kişi başına GSMH ile bağımlı çalışanların Avrupa para birimi ECU üzerinden ortalama gelirleri arasında yaptığımız karşılaştırma ciddi farklılıkları ortaya koymaktadır. AT ülkeleri arasında kişi başına gelir arasındaki oransızlık, kişi başına gayrı safi yurt içi hasıla karşılaştırmasına göre daha fazladır. Tabloda yer alan son yıl olan 1990 yılında endeksi 54 olan Yunanistan'da kişi başına GSYİH endeksi 129 olan Lüksumburg'un, ki bu tabloya göre Avrupa'nın en zengin ülkesi olarak görülmektedir, kişi başına GSYİH'nın % 41'ine eşittir. 1987 yılında bağımlı çalışanların brüt geliri açısından Portekiz ve Yunanistan son sırada yer almaktadırlar. Bu dönemde Portekizli bir bağımlı çalışanın geliri Almanya'da çalışan bir kişinin gelirinin % 21'i, Hollanda'da çalışan bir kişinin gelirinin % 20'si kadardır. Yunanlı bir bağımlı çalışanın yıllık ortalama geliri ise aynı konumdaki bir Almanın gelirinin % 36'sına (Hollanda'da % 35'ine eşittir).

Genel olarak yıllık ortalama brüt gelir üzerinden yapılan karşılaştırmaların, gayrı safi yurt içi hasıla oranlamasına göre Avrupa Topluluğu ülkeleri arasındaki sosyal uçurumu daha fazla gösterdiğinden yola çıkabiliriz. "Yoksulluk sınırı" altında yaşayanlar, evsiz barksızlar, çocuk ölümleri ve işsizlik oranları karşılaştırmaları da bunu doğrulamaktadır.

2. Avrupa'da sosyal dengesizliğin azaldığı yolunda hiçbir işaret yoktur. 1960-1980 yılları arasında kısmi bir düzelme yaşandığı doğrudur. Bu yirmi yıl içinde tabloda sıralamanın alttaki sıralarında yer alan ülkeler, İspanya, İrlanda, Portekiz ve Yunanistan, zengin topluluk ülkelerine göre görece bir kalkınma yaşadılar. Ama bu, söz konusu ülkelerin AT üyesi olmadıkları ya da üyeliklerinin ilk yıllarına rastlayan dönemdi, yani büyük ve üretken sermayenin baskınına henüz uğramamışlardı. 1980-1990 yılları arasında ise yoksul ve zengin ülkeler arasındaki uçurum olduğu gibi kaldı.

22. AT Konseyi, AT komisyonlarının 1988 yılı yıllık ekonomi raporu, Topluluktaki farlı ücret maliyeti, Brüksel, 25.11.1988

3. Avrupa'nın "çevre" ülkelerinin tam entegrasyonu ile eş zamanda toplulük içindeki rekabet ortamı ve kriz eğilimlerinin keskinleşeceği ve yukarıda anlatılan sosyal uçurumun daha da büyüyeceği öngörüsü yanlış değil. Avrupa Topluluğunun "yoksul" ülkelerinin 60'lı, 70'li yıllardaki kalkınması görece yüksek konjonktür döneminde yaşandı. O zamanlar AT'ya yeni üye ya da üyeliklerinin ilk yıllarında olan bu ülkeler topluluğun sübvansiyon kasasından yararlandılar. Bu başlangıç desteğinin söz konusu ülkelerde halk arasında AT'ya karşı varolan ve çoğu kez yaygın bir tabana sahip olan kuşkuları ve direnişi yoketmek gibi bir politik amacı da vardı. Söz konusu desteğin artık öneminin kalmadığı ve aynı zamanda 80li yılların sonuna doğru kriz eğilimlerinin keskinleştiği dönemde karşı eğilim de ortaya çıktı: AT içindeki sosyal uçurum daha da büyüdü.

AT ya da AB üyesi ülkeler arasındaki karşılaştırmanın sadece GSMH ya da kişi başına brüt gelir açısından yapılması kuşkusuz doğru değil. AT/AB'nin oluşturulması dönemindeki genel sosyal farklılıkların karşılaştırılması daha da ilginç sonuçları ortaya koyuyor. Örneğin Danimarka'da bebek ölümleri her bin doğumda 7,9 iken, Yunanistan'da binde 16,3 ile iki katından daha fazla. Sağlık sektöründe bir başka karşılaştırma yapar ve hastane yataklarının sayısını alırsak: 1989 yılında o zamanlar AB üyesi olmayan İsveç'te 10 bin kişi için 166, Almanya'da 118 yatak mevcut iken, Yunanistan'da 63, AB'ye tam üye olmak isteyen Türkiye'de ise sadece 22 yatak sayılıyor. AB ortalamasında nüfusun % 90'dan fazlası dokuz yıllık temel okul eğitimi alırken, bu oran Portekiz'de % 40'la yarıdan daha az. Yine AB ortalamasında gençlerin % 25'i yüksek okul eğitimi alırken, Portekiz'de bu oran % 11. Portekiz, İrlanda, Yunanistan gibi ülkelerde sözü edilen karşılaştırmalar AB ortalaması ile değil de birliğin en zengin ülkeleri ile yapılırsa, "yoksul" birlik üyelerinde eğitim düzeyinin zengin üyelerdeki düzeyin en az % 70 daha altında olduğu görülecektir.[23]

AT/AB'nin işsizlik ve yetersiz gelirin yarattığı sıkıntıları azalt-

23. *Financial Times*, 12.10.1993

madığını rakamlarla ispat etmek mümkün. Buna karşın sermaye ve malların serbest dolaşımı ideali gerçekleştirildi: Avrupa Birliği'nin holdingleri ve kapitalist ekonomiler birlikte büyüdüler. 1960 yılında Batı Almanya'nın ihracatının % 40'ı AET ülkelerine yapılıyordu, diğer Batı Avrupa ülkeleri de katıldığında, Avrupa'ya yapılan ihracat Batı Almanya'nın toplam ihracatının % 64'ünü buluyordu. Çeyrek yüzyıl sonra, 1987 yılı rakamları şunu gösteriyor: Batı Almanya'nın toplam ihracatının % 53'ü AT ülkelerine % 71'i ise tüm kapitalist Batı Avrupa ülkelerine yapılmaktaydı. Aynı eğilimi diğer Avrupa ülkeleri için de sayılarla göstermek mümkün. Hatta küçük ve ekonomik açıdan görece zayıf olan Belçika, Lüksemburg, ya da İspanya ve Portekiz gibi ülkelerde de aynı eğilimi çok daha büyük boyutlarda görmek mümkün.

V.Avrupa'nın Bütünleşmesinin Denek Taşları: Krizler

Bild: Mark'ın yerini ne zaman ECU alacak?
Lambsdorff: Tüm koşullar yerine getirilse, 1996'da.
Bild: Yeni ECU paralarının üstünde ne olacak?
Lambsdorff: Mesela on Ecu'nun üstünde Brandenburg kapısı ya da yirmiliğin üstünde kraliçe ikinci Elizabeth'in resmi olabilir.
Bild: Neden Brandenburg kapısı binliğin üstüne konulmasın?
Lambsdorff: Çünkü onluklar binliklerden daha fazla olacak ve vatandaşlar Brandenburg kapısını daha çok görecekler.

Bild, 6.12.1991*

Duraklama ve kriz dönemleri, çoğu kez A(E)T ya da AB'nin belirleyici denek taşları oldular. 1974/75 dönemindeki konjonktür gerilemesinde bile AT içinde ciddi bir gerilim yaşandı. Alman, Hollandalı ve Lüksemburglu çelik holdingleri 1976 yılında pratikte Fransız, İngiliz ve Belçikalı rakiplerine karşı bir rasyonalizasyon tekeli oluşturmaya çalıştılar. 1980-82 döneminde yaşanan bir sonraki uluslararası konjonktür gerilemesinde AT içindeki yeni korumacılık

*. Bild, Almanya'da en çok satış yapan bulvar gazetesi, Lambsdorff, eski Maliye Bakanı ve Hür Demokrat Parti'nin eski başkanı. (Çev. notu.)

daha da açık olarak ortaya çıktı. Almanya ve kısmen Benelüks ülkeleri ile İngiltere, İtalya ve kısmen Fransa'nın ekonomik, mali ve sosyal açıdan farklı farklı gelişimleri Avrupa Topluluğu içinde çoğu kez krize yol açtı. Böyle zamanlarda ekonomik açıdan güçlü ülkeler, en çok onların işine geldiği için, "serbest ticaret"ten söz ederken, güçsüzler korumacılığa sığınarak, pazarlarını dışarıya kapatıyorlar.

Fransa ekonomi bakanı Jobert 1982 yılında "dış ticarette olağanüstü durum" ilan etmek zorunda kalmıştı. Krizin etkisi altındaki Yunanistan da aynı dönemde topluluğun serbest ticaret kurallarını yürürlükten kaldırdığını duyurmuştu. Üye ülkeler arasındaki sektörel çatışmalar (balıkçılık krizi) bu uzlaşmazlığı daha da arttırdı. İtalya'da ise Avrupa Topluğu ülkelerine olan ihracattaki artış eğilimi krizin baskısı altında azalmış ve topluluk dışı ülkelere yönelmişti. Bu krizlerde ekonomik birliğin temel biçimi olan serbest ticaret gittikçe artan oranda kısıtlandı. Avrupa Topluluğu komisyonu, 1974 yılında AT içindeki ihracatlara getirilen miktar ve benzeri etki yapan türden kısıtlamalar yasağını ihlal edenlere karşı 40 dava açmıştı. 1980 yılında bu davaların sayısı 100 ve hatta krizin doruğunda 200'ü buldu.

1990-93 Krizi

Bir çok AT üyesinde 1990 yılında başlayan, Almanya'yı ise daha sonra etkisi altına alan bir sonraki kriz, sadece AT'nin üçüncü ülkelere veya diğer ekonomik bloklara karşı korumacılık önlemlerinin yoğun olarak artmasına yol açmadı, aynı zamanda topluluk içinde de benzeri eğilimler görüldü. Örneğin Fransa ve İtalya, İngiltere'de üretilen Japon arabalarının, AT'ya ihraç edilen Japon otomobilleri gibi işlem görmesini, dolayısıyla da satışının miktar olarak kısıtlanabilmesini istediler. AT komisyonu başkanı Jacques Delors, 1993 yılı ortasında korumacılık önlemlerini krize karşı gerekli ve haklı önlemler olarak niteledi. Aynı dönemde Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü OECD'nin genel sekreteri Jean-Claude Paye de şu açıklamayı yapıyordu: "Dışarıya karşı korunma kaçınılmaz ise (ithalatı kısıtlayıcı önlemler yerine, W.W.)

gümrükleri yüksetmek daha iyi olur. Bu herkesi aynı düzeyde etkileyen açık bir önlemdir. Başvurulacak son önlem olarak korumacılık önlemlerine de karşı değilim. Aptallık olduğunu bildiğimiz aptallıkları yapmak, sosyal patlamalara yol açmaktan daha iyidir."[24]

Paye'nin farkettiği "sosyal patlamalar" tehlikesi aynı dönemde AT'deki bir dizi holding temsilcileri ve önde gelen işverenler tarafından da seziliyordu. Bu endişelerin temelinde yeni krizle birlikte yoğun olarak artan kitlesel işsizlik yatıyordu. 1994 yılı başında Batı Avrupa'da resmi işsizlik istatistiğinde yer alan 18,5 milyon işsizle tarihi rekora ulaşıldı. 1994 yılı ilkbaharında AT içindeki işsizlerin oranı resmen % 11 olarak açıklandı. Bu oran bazı ülkelerde, örneğin İrlanda ve İspanya'da % 20'nin üstünde, hatta Endülüs, Güney İtalya gibi bölgelerde % 40 ve hatta daha üstüne çıkıyor. İşsizliğin cinsiyetçi bir yüzü de var: Örneğin İspanya hükümeti 1993 yılı ortasında 25 yaşın altındaki kadınlar arasında işsizlik oranını ülke ortalamasında % 43, İtalyan hükümeti ise % 33 olarak veriyor. [25]

1993 yılı sonbaharında *International Herald Tribune* gazetesinde bir söyleşisi yayınlanan Allied Signal adlı şirketin Avrupa bölümü yönetim kurulu başkanı: "Nereye gidiyoruz? Bir sonraki Boom'a kadar felaketi önleyebilecek miyiz? Bir toplum % 20 işsizlik oranı ile başa çıkabilir mi?" sorularını soruyor. Aynı gazetede Avrupa'daki holdinglerin yönetim kademelerindeki değişiklikten söz ediliyor ve Fontainebleau Business School'un önde gelen temsilcilerinden Yves Doz'un şu sözlerine yer veriliyor: "İşveren temsilcileri, iş örgütlenmesinde yaptıkları kısıtlamalarla (*lean production*) sosyal bir çöküntüye (*social breakdown*) yol açacaklarından korkuyorlar". Bu görüşleri Fransız Hava Yolları çalışanlarının güçlü mücadele morali ile başlattıkları Air France grevinin hemen ardından toplanan işverenler de paylaşıyorlardı. [26]

24. *Die Zeit*, 28.5.1993
25. *Süddeutsche Zeitung*, 12.5.1993
26. *International Herald Tribune*, 2.10.1993

Devletin İflası Tehlikesi

Avrupa Topluluğu'nu temellerinden sarsacak bir başka kriz tehlikesi daha var: Devletin yüksek borçlanması temelinde bir dizi ülkede ortaya çıkabilecek olan devlet krizi. 1994 yılı başında dört AB ülkesinde devlet borçlanması tehlike sınırının üstüne çıktı: Yunanistan, İtalya, Belçika ve İrlanda devletlerinin borçları Gayrı Safi Yurt İçi Hasılalarından daha fazlaydı. Bu sınırdan itibaren, daha basit bir ifadeyle, devletin borçları toplumun ürettiği yıllık artı brüt değeri aşmışsa, devlet bütçesinin büyük bir kısmı borçların hizmetine verilecek, daha önce alınan borçların anapara ve faizlerinin ödenmesine ayrılacaktır. Bu koşullarda borçların "normal" koşullarda ödenmesi mümkün olmadığı gibi, gittikçe artan borçların devletin iflasına, yani ödeme yapamayacak durumda olduğunu açıklamak zorunda kalmasına yol açabilir. Bu durumda her iflas eden borçluya karşı alınacak önlemler devlet düzeyinde gündeme gelir: Yeni bir para biriminin çıkarılması, eski paranın bir kısmının yenisi ile değiştirilmesi, devletin daha önce çıkardığı borç tahvillerinin bir kısmının kabul edilerek ödenmesi gibi.

Devlet borçlarının GSMH'yı aştığı dört ülkeden ikisi, İtalya ve Belçika'da bölünme eğilimlerinin ortaya çıkması ve üçüncüsü Yunanistan'ın da Makedonya sorunu ile aynı yönde ilerlemesi tesadüf değil.

Uluslararası Para Fonu'nun 1992 yazında hazırladığı raporda, Yunanistan'da devlet borçlarındaki artışın yavaşladığı ve o zamanki muhafazakar Mitsotakis hükümetinin tüm tasarruf önlemlerine rağmen 1997 yılında GSMH'nın % 167sine eş düzeye geleceği, aynı anda enflasyon oranının da % 25 olacağı öngörülüyor. 1993 sonbaharında PASOK'un seçim zaferinden sonra yeni Yunanlı Maliye Bakanı Yorgos Yennimata bir hesap çıkardı. Buna göre bütçe açığı 1993 yılında, daha önce muhafazakar hükümetin hesapladığı gibi milli gelirin % 10'una eşit olan 10 milyar DM düzeyinde kalmayıp, % 15'e yükseliyor ve 19 milyar mark oluyordu. 1994 yılında Yunan devletinin topladığı her iki drahmiden biri borç taksiti ve faizlerin ödenmesine ayrılıyordu. Bu noktada, Maastricht antlaşmasının, pa-

ra birliğine katılabilmek için devlet borçlarının GSYİH'nin % 5'ini aşmaması koşulunu koyduğunu hatırlatalım.

Bu ekonomik çerçeve, iktidardakilerin milliyetçiliğini de körüklüyor. Yunan hükümetinin devletin ekonomik-mali durumunu ve borçlarının yarattığı sarsıntıyı, Ankara ve Üsküp'e yönelik krizlerle örtmeyi amaçlayan bir politika güdeceği kuşkusuz.

Sunday Times gazetesi İtalya'daki krizi 1992 yılında şu başlıkla aktarıyordu: "İflas *dolce vita*'nın kapısını çalıyor". Aynı dönemde Amerikan *rating* kuruluşu Moody's İtalya'yı AA3 ülkeleri grubuna soktu. Böylece İtalya, İrlanda ile birlikte, kredi kurumları için bir uyarı anlamına gelen "risk düzeyi hesabı yapılması mümkün olmayan ülkeler" grubuna düştü. Bir ulusal devlette, merkez bankasının eski başkanı başbakan olarak atanmışsa o ülkede ekonomik durumu gösteren lambanın yeşilden ikaz anlamına gelen sarıya geçtiği kesindir. Eğer bu eski merkez bankası başkanı, 1993/94 yılında İtalya'da Carlo Azeglio Ciampi'nin başına geldiği gibi, dokuz ay bile başbakanlık görevini yürütemiyor ve sonuçlarının istikrarsızlık getireceğini bile bile erken seçime gitmek zorunda kalıyorsa, artık o ülkede ekonomik durumu gösteren lambanın kırmızıya geçmek üzere olduğu kesindir.

İtalya'nın dillerden düşmeyen politik krizi, bu ekonomik sarsıntı döneminin meyvasıdır. Flick ya da Kohl, Benedetti veya Andreotti'den daha ahlaklı değiller, ama kamuoyunun ve ekonominin skandallara yönelik tepkisi farklı. Kohl, Flick skandalına rağmen iktidarını sağlamlaştırabildi, çünkü Federal Almanya'nın kapitalist ekonomisi fazla sarsılmadı ve hâlâ güç alabileceği rezevleri var. İtalya'daki rüşvet skandalları ise, kapitalist ekonominin çöktüğü ve mali sektörün ciddi sarsıntı belirtileri gösterdiği bir dönemde yaşandı. Burjuvazinin geleneksel partileri Hiristiyan Demokratlar ve Liberaller gibi, Sosyalistler de çöküş dönemi içindeydiler. 1993 yılı sonunda "Güney"in iki önemli kenti Roma ve Napoli'de, burjuva demokrasisinin yerine faşist geleneğin baskıcı "çözümünü" öneren partinin adayları oyların % 40'ını aldılar. Aynı zamanda zengin Kuzey İtalya'da güçlü bir politik parti olarak ortaya çıkan Kuzey Birliği

partisi, kuzey ve güneyin birbirinden ayrılmasını önerecek kadar ileri gidiyordu. Birlik'in şef ideologu Gianfranco Miglio 1993 yılı sonunda şunları söylüyordu: "Son önlem İtalya'nın Kuzey ve Güney olarak bölünmesidir. Güney Tirol'lüler ayrılmak istiyorlarsa ayrılsınlar. Avusturyalılarla ortak yanları bizlerle olduğundan daha fazla."[27]

ABD'de yayımlanan ekonomi dergisi *Business Week*, 1993 yılı sonunda Belçika'daki Flamanlar ve Valonların "kirli bir boşanma" öncesinde olduğunu yazıyor. İngiliz Economist dergisi ise Belçikalı ekonomistlerin "Belçika frankının Alman markına bağımlılığına son verilmesi" ve "Almanya'nın iç sorunlarının etkisi altında olmayan, istihdam imkanları yaratacak bir para politikası izlenmesini" istedikleri bir toplantıdan söz ediyor. Aynı dergi bu tavrı şöyle yorumluyor: "Bu kuşkusuz, Belçika'nın Maastricht antlaşmasının koşullarına uyabilme umudundan bilinçli olarak vazgeçme riskini göze alması anlamına gelir". [28]

Şimdiye kadar yaşanan ekonomik krizlerin bilançosu şunu gösteriyor: AB hâlâ sağlam bir temele dayanmıyor. Aksine, gittikçe artan kriz eğilimleri ve çelişkiler yüzünden, ciddi bir şekilde, bir ölçüde sağlanan ekonomik entegrasyonun ortadan kalkması tehlikesi ile karşı karşıya ya da en azından farklı "hızlarda" entegrasyon modelinin uygulanmasını seçmek zorunda, ki bu da AB'nin bölünmesinden başka bir şey değildir. 1992/93 yıllarında para birliği düzeyinde yaşanan kriz AB içindeki parçalanmanın varacağı noktayı göstermiştir.

22. Yunanistan'la ilgili veriler, 29.7.1992 tarihli *Neue Zürcher Zeitung* ve 16.11.1993 tarihli *Frankfurter Rundschau* gazetelerinden alınmıştır. İtalya'ya ilişkin verilerde ise, 26.7.1992 tarihli *Sunday Times* ve 24.12.1993 tarihli *Süddeutsche Zeitung* gazeteleri ile 41/1993 sayılı *Stern* dergisinden yararlanılmıştır.
28. *Business Week*, 8.11.1993 ve *Economist*, 11.9.1993

VI. 1993 Avrupa Para Sistemi Krizi: "Maastricht" Antlaşmasında Teknik Arıza

Ekonomik krizler AET, AT ve AB'de ayakta kalma ve yokolma sınavları olurken, görece ekonomik büyüme dönemleri, "Avrupa'nın entegrasyonu"na yönelik yeni girişimlerde bulunmak için kullanıldı. Bu daha önce sözü edilen sermaye yoğunlaşmasına karşı ulusal devletçi eğilimlerin yarattığı iç çelişkinin sonucudur. AET'nin kurulması tartışmaları 50'li yılların büyüme döneminde yapılmıştı ve 1957 yılında Roma antlaşmalarının imzalanması ile sonuçlandı. Bu dönemde büyüme eğiliminin verdiği rahatlık geleneksel rekabet cephesinde bile etkili olmuştu ve AET'nin kuruluşu ABD tarafından dahi desteklenmişti.

Avrupa Para Sisteminin (APS) kuruluşu yetmişli yılların sonunda 74/75 krizinin atlatılmasının ardından, *boom* döneminin ortasında gerçekleşti. Bu projenin motoru, Helmut Schmidt başkanlığındaki Alman ve Valery Giscard d'Estaing başkanlığındaki Fransız hükümetleri idi. Bu projenin temelini, -daha sonra görüleceği gibi ancak kısmen gerçekleşen- Fransa ve Federal Almanya Cumhuriyeti arasındaki geleneksel rekabetin ve düşmanlığın aşılması arzusu oluşturuyordu.

1980/82 krizinin ardından, 80'li yılların uzun ekonomik büyüme döneminde "Avrupa'da iç pazarın oluşumunun tamamlanmasını öngören Avrupa Ortaklık Belgesi" tartışıldı ve 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe girdi.

1990/91 yıllarında ise merkezinde para birliğinin olduğu Maastricht Antlaşmasi ile "iç pazarın kuruluşunu" somutlaştırma çabaları başladı: Maastricht'de varılan anlaşmanın temelinde 90'lı yılların sonunda -Maastricht sözleşmelerinin kaleme alındığı dönemde işlemekte olan- Avrupa Para Sisteminin yerini, bağımsız bir AB Merkez Bankasının kontrolünde ortak bir Avrupa para biriminin alması yatıyordu. Bunun da ön koşulu, paralel olarak, AB devletinin inşa edilmesi ve üye ülkelerin bölgelere dönüşmesi idi.

Maastricht anlaşmalarını tartışma, karara bağlama ve yeniden tartışma biçimi AB'nin iç çelişkileri açısından karakteristik bir örnek oluşturuyor. Hollanda'nın Maastricht kentindeki görüşmelerin 10 Aralık 1991'de "başarıyla tamamlandığı" açıklandığında tüm üye ülkelerin burjuva basını -İngilizler hariç- birleşmiş, politik ve ekonomik ortak adımlar atabilen bir "Avrupa" yolunda önemli bir adımdan söz ettiler. Bu tarihte dünya çapında yeni bir ekonomik krizin başlaması kuşkusuz bir raslantıydı.

2 Haziran 1992'de Danimarka'da Maastricht Antlaşmalarının kabulü için yapılan halk oylamasının sonucu -herkes için sürpriz bir şekilde- hayır çıktı. Tüm kurumlaşmış partiler ve sendikaların büyük çoğunluğu 'evet' oyu verilmesi çağrısında bulunmuşlardı. Maastricht anlaşmalarının Danimarka'da küçük bir çoğunlukla da olsa reddedilmesinin ardından Brüksel, Kopenhag hükümetini, Maastrich sözleşmelerinin tam metnini olduğu gibi halka dağıtmakla suçladı. AT komisyonu bu açıklaması ile başka yerlerde de sürprizler yaratabilecek bir gerçeğe istemeden de olsa işaret ediyordu. Örneğin 1992 yılı sonunda basında yer alan haberlere göre, "Alman Sosyal Demokrat Partisi Avrupa politikası sözcüsü Heidemarie Wieczorek-Zeul, ayrıntıların müzakeresi sırasında, (Maastricht anlaşmalarının onaylanması için anayasanın değiştirilmesi görüşmeleri, W.W.) bazı milli hakların Avrupa Birliği'ne devredilmesinde, Alman anayasasında değişiklik için öngörülen üçte iki çoğunluk zorunluluğunu ortadan kaldıracak bir "yetki düzenlemesi"ni keşfetmişti. Gerçekten de antlaşmalarda böyle bir tehlikeli paragraf var ve -bu tür paragrafların ulusal anayasaları geçersiz kılacak şekilde kullanılmasını sözleşmedeki harflerden çok toplumsal denge ile belirleyecek olsa da- bunun ulusal hükümetler tarafından değiştirilmesi mümkün değil.[29]

29. 13.11.1992 tarihli *Frankfurter Rundschau* gazetesinden yararlanılmıştır. Burada söz konusu olan, ulusal anayasaları devre dışı bırakan son derece hileli sözleşme maddeleridir. Önce Maastricht Antlaşmalarında, anayasal güvence altındaki demokratik hakların ortadan kaldırılmasına varacak açık noktaları üç adımda açıklamaya çalışıp, daha sonra yorumunu aktaracağım.:
I.AB antlaşmanın K.9 maddesi görünüşte "sadece", "Vize zorunluluğu; Ortak vize uygu-

Daha sonra Fransa ve İrlanda'da yapılan halk oylamalarında - ilkinde çok az bir çoğunlukla da olsa- Maastricht sözleşmelerinin kabul edilmesine ve Danimarkalıların 1993 yılında ikinci kez gittik-

---

laması"na açıklık getiriyor. Bu maddenin metninde, temelde, "Maastricht Antlaşmasının" "Avrupa Topluluğu" başlıklı bir başka maddesine dikkat çekiliyor. AB sözleşmesinin K9 maddesi metni şöyle: "Konsey ... Avrupa Topluluğu kuruluş sözleşmesinin 100c maddesinin, K1 maddesinde 1den 6ya kadar sayılan alanlarda alınacak önlemler için kullanımına oy birliği ile karar verebilir ve gerekli oylama biçimini saptayabilir." (Antlaşma. Avrupa Topluluğu. Avrupa Birliği. Federal Hükümet Basın Yayın Dairesi, Bonn 1993, s.186)

II. AT'nin kuruluş sözleşmesindeki 100c maddesi de –yanlış anlamalara yol açacak şekilde– "Vize zorunluluğu, Ortak vize uygulaması" başlığını taşıyor. Bu maddenin 1., 2. ve 3. paragraflarında "üçüncü ülkeler" olarak nitelendirilen hangi ülkelerin "vatandaşlarının topluluk sınırlarını geçmek için vize alma zorunluluğunun bulunduğu" düzenleniyor. Bu sözleşmeye göre gerekli düzenlemelerin en geç 1.1.1996 tarihine kadar "konseyin ... yeterli çoğunluğu ile alınacak kararlarla yapılması gerekiyor. (Madde 100c/3). Ama aynı maddenin 6. paragrafında şunları okuyoruz: "Bu madde, Avrupa Birliği sözleşmesinin iç politika ve hukuk politikasında işbirliğine ilişkin hükümleri düzenleyen bölümün K9 maddesine göre bir karar alınması halinde başka alanlar için de geçerli olur; bu hüküm ancak eşzamanlı olarak oylama biçiminin belirlenmesi halinde geçerlidir" (aynı yerde,s.72,73).

III. Avrupa Birliği sözleşmesinin K9 maddesine yönelik bu ikazdan sonra aynı maddede gönderme yapılan K1 maddesinin 1'den 6'ya kadar olan paragraflarında sayılan "diğer alanlara" bir göz atalım: Bu maddede "İşbirliğinin amaçları" sayılıyor: "İltica hakkı politikası", "Topluluğun dış sınırlarından giriş yapma kuralları", "Göçmen politikası", "Uyuşturucu ile mücadele", "Uluslararası düzeyde yolsuzluklarla mücadele", "Sivil ve ceza hukuku alanındaki işbirliği", "Gümrük sektöründe işbirliği", "Avrupa polis dairesi (Europol) çerçevesinde bilgi alış-verişi için birlik çapında bir sistemin kuruluşu bağlamında ve gerekli olduğu durumlarda ... teröre karşı mücadelede ...polis ve gümrük kurumları arasında işbirliği" (aynı yerde, s.183)

Şunu da söylemek gerekir ki, sözleşmenin karmaşık metninin öznel bir mantığı yoktur. 1990 yılına kadar AT sözleşmesinde 100c maddesi bulunmamaktaydı ve AB hükümleri ile birlikte konuldu. Bu durumda, AB sözleşmelerinin K9 ve AT sözleşmelerinin 100c maddelerine yapılan göndermeler, bilinçli bir şaşırtmaca yapıldığı kuşkusuna yol açmaktadır.

Yorum: Maastricht antlaşmalarında hiç değinilmeyen ya da çok az değinilen bu son derece kapsamlı alanlar, bir biçimde Avrupa Konseyine yetki devri ile –ki bu konsey doğrudan seçilmemekte, hükümet ve devlet başkanlarından oluşmaktadır– basit çoğunluk kararı sonucu Avrupa Birliği hukukunun parçası olabilirler. Alman Hıristiyan Demokrat Birlik partisinin anayasa uzmanı Rupert Scholz da Maastricht-sözleşmelerini bu şekilde yorumluyor. "Maastricht antlaşmaları ile düzenlenmeyen ve daha sonra karar alınmak üzere sözleşme dışı kalan alanlar arasında iltica hukuku ile adli makamlar ve polisin sınır ötesi işbirliğini saymaktadır. Tartışmalı K9 maddesi, Avrupa devlet başkanları ve başbakanlar konseyine bu alanların ... gerektiği zaman Maastricht Antlaşmalarına katılması yetkisini vermektedir. Rupert Scholz K9 maddesini bir "evrim maddesi" olarak adlandırıyor." (*Frankfurter Rundschau*, 13.11.1992)

leri sandık başında bu kez antlaşmaya çoğunlukla 'evet' demelerine rağmen, AB üyesi ülkelerde Maastricht'e yönelik kuşkular artmaya devam ediyor. Bu kuşkular bir yandan Maastrciht antlaşmalarına yönelik haklı demokratik eleştiriler olarak dile getirilirken, öte yandan yeniden alevlenen milliyetçilikten kaynaklanan ve kısmen sınırsız serbest ticaret gibi saldırgan-emperyalist talepler, bazen de korumacılık önlemleri ile ifade edilen eleştirilere dönüştü. Kuşkusuz bu gelişme, ekonomik gelişmelerden bağımsız değerlendirilemez. Maastricht Antlaşmalarının Almanca baskısının önsözünde şunları okuyoruz: "1979 yılında Avrupa Para Sistemi (APS) kuruldu; bu sistemin geliştirilmesi ve bir sonraki aşamada 1998/99 yıllarına kadar para birliği ile ortak para birimine geçiş konusunda ise Avrupa Birliği sözleşmelerinde görüş birliği sağlanabildi."[30]

Ancak bu "görüş birliği"nin sağlam olmadığı, söz konusu sözleşmelerin onaylanmak üzere üye ülkelerin parlamentolarına ya da halk oylamasına sunulduğu günlerde ortaya çıktı.

Maastricht Antlaşmalarının merkezi bölümü olan ve geliştirilmesi istenilen Avrupa Para Sistemi 2 ağustosu 3 ağustosa bağlayan gece çöktü. Bu çöküşte belirleyici neden, AT üyesi ülkelerin krize karşı gittikçe artan oranda milliyetçi ekonomi politikasına yönelmeleriydi. Her ülkenin hakimleri, öncelikle kendi çıkarlarını savunmaya başladılar ve bu çıkarlar çoğunlukla diğer ülkelerin ulusal burjuvazisinin çıkarları ile çelişiyordu. Oysa "Maastricht" ve milliyetçi -milli devletçi politika birbirlerine Veba ve Kolera kadar yakınlar. Maastricht antlaşması, milli devlet- milli burjuva temelindeki ekonomi politikasının yerini çokuluslu ve bu düzeyde de aynı oranda milliyetçi Batı Avrupa politikasının almasından başka birşey değil. "Maastricht"in amacı, Almanya, Fransa, İngiltere'nin savunulması yerine, AB çapında milliyetçi bir politika ile "Avrupa Kalesi"nin savunulmasını geçirmekten başka bir şey değil.

Avrupa Para Sisteminin çöktüğü gece yeni milliyetçilik tüm açıklığı ile ortaya çıktı. İngiliz *Times* gazetesinde yer alan ve işin

30. Antlaşma, Avrupa Birliği, Avrupa Topluluğu, Federal Hükümet Basın-Yayın Dairesi, Bonn 1993, s.8.

içyüzünü bildiği anlaşılan bir yazarın kaleminden çıkan makaleye göre kriz 31 Temmuz 1993 günü AT'nin olağanüstü toplantısında başlamıştı: Alman merkez bankası başkanı Tietmeyer toplantıya katılanları "bonjour" ifadesiyle selamlamıştı. Neden Almanca ya da İngilizce konuşmadığı sorulduğunda ise şu cevabı vermişti: "Öyle görülüyor ki, bundan sonra sadece Fransızca konuşmamız talep ediliyor". Tietmeyer toplantı sırasında üç-nokta-önerisini getiren Fransızlara " dördüncüyü unuttunuz! Dördüncü maddede, Almanya'nın mark ve ulusal hakimiyetinden vazgeçmesini talep etmelisiniz," diye tepki göstermişti.[31]

Avrupa Para Sistemi'nin, 70'li yılların sonundan beri, AT ekonomi politikasının temelini oluşturduğu ve Federal Almanya ile Fransa arasındaki sıkı ekonomik işbirliğinin ifadesi olduğu, kurucuları Helmut Schmidt ve Valery Giscard d'Estaing'in sistemin çöküşü sonrasında yaptıkları ortak açıklamada da görülüyor: "Bu durum (APS'nin çöküşü, W.W.) son 25 yıl içinde Alman-Fransız işbirliğinin sabit amacını oluşturan Avrupa Para Birliğinin oluşturulması politikası ile tamamen çelişmektedir."[32]

APS'de başlangıçta Fransa ve Almanya'nın yanısıra, AT'nin çekirdek ülkeleri yer almaktaydı. Seksenli yıllarda İngiltere de Avrupa Para Sistemi'ne dahil oldu. 80'li yılların sonundan, ilk APS krizinin yaşandığı 1992 eylülüne kadar, Yunanistan hariç, tüm AT ülkeleri para sisteminin de üyesiydiler.

APS, bu sisteme dahil ülkelerin para birimlerinin sabit kurlarla birbirine bağlı olmasını öngörüyor ve kurlarda ancak çok az oynamalara izin veriyor. Avrupa Para Sistemindeki paralardan biri ya da diğerinin değerinin piyasadaki gelişmeler nedeniyle izin verilenden daha fazla artması ya da düşmesi halinde, üye ülkelerin merkez bankalarının sistemdeki dengeyi korumak amacıyla o para birimini satın alma ya da satma şeklindeki müdahalesi öngörülüyor. Bu müdahaleye rağmen herhangi bir para biriminin değerinde devalüasyon ya da revalüasyon yapılması zorunlu hale gelmişse, an-

31. Anatole Kaletsky, "What really happened the day the ERM collapsed", *The Times*, 12.08.1993
32. *Internationel Herald Tribune*, 03.08.1993

cak istisnai durumlarda üstü örtülü bir şekilde döviz kurlarının yeniden düzenlemesi yapılıyor. Avrupa Para Sistemi'nin üç amacı vardı:

-Sabit döviz kurları sayesinde, Avrupa bankaları ve işletmeleri, uzun vadeli ticaret politikası yapabilecekler ve döviz kurlarındaki dalgalanmanın etkisinden korunacaklardı. Bir Alman ihracatçı ya da bir İspanyol ithalatçı, 1992 yılı başında, 1993 yılı sonu için 1 milyon marklık ihracat ya da ithalat planlamışlarsa, malın sevkedildiği zamanki değerinin anlaşmanın imzalandığı dönemden farklı olmaması garantisi istiyorlardı.

-Ulusal ekonomi politikasının klasik unsurlarından biri olan para politikası devre dışı bırakılmalıydı. Buna şöyle bir örnek verilebilir: İrlanda gibi ekonomik açıdan zayıf bir ülke, rakip üreticilerin mallarını daha ucuza satabildiklerini ve ulusal endüstrisinin tehlikeye girdiğini gördüğü zaman, -APS üyesi olmaması halinde- parasının değerini düşürerek pazarını korumaya çalışabilir. Böylece İrlanda'da üretilen mallar yurt dışında daha ucuza satılabilir ve bir ölçüde rekabete dayanabilir, Ortak Pazar'daki diğer ülkelerin malları ise üretildikleri ülkenin para biriminin değerinin yüksek olması nedeniyle pahalıya satılacağından rekabette dezavantajlı duruma gelebilir.

Avrupa Para Sistemi ulusal düzeyde alınan bu tür kararları engellemekte ya da hükümetleri döviz kurlarındaki değişiklik için diğer AT/AB ülkelerinin iznini almaya veya sistemden ayrılmaya zorlamakta. İngiltere 1992 eylülünde APS'den ayrıldı. Bu APS içinde İngiliz sterlinine yönelik yoğun spekülasyonla noktalanan ilk ciddi krizdi. İngiliz hükümeti ve merkez bankası haftalarca sterlinin değerini korumak için direndikten sonra, APS'den ayrılma kararı aldılar. Bunun sonucu İngiliz sterlininin ağır bir devalüasyonla karşı karşıya kalması oldu.

-Ulusal para politikasının yerini AT/AB para politikası almalıydı. AB içindeki sabit döviz kurları, ortak para birimine geçiş için vazgeçilmez ilk koşullardan biri. Ancak APS'nin istikrarlı bir şekilde çalışması ve kriz dönemlerinde bile döviz kurları dengesinin korunması ile suni Avrupa Para Birimi Ecu/Euro'nun gerçek bir para biri-

mine dönüşmesi mümkün olacaktır. Ve böylece AT komisyonları, ortak para politikası sayesinde "dolar" ya da "yen"e karşı ortak ekonomi politikası izleyebilecekler.

Ama krizlerin kapitalizmde gerçeğin ortaya çıktığı dönemler olduğu doğrusu APS için de geçerli oldu: Topluluğun yaşadığı tüm ekonomik krizlerde APS de fırtınaya tutuldu. 1992/93 krizinde ise fiilen çöktü. Kriz 1992 yazının başında, İsveç ve Finlandiya kronuna karşı yoğun spekülasyonla başladı. Finlandiya ve İsveç, AT üyesi olma istemlerinin göstergesi olarak APS'ye girmişlerdi. İsveç ve Finlandiya sermayesi, 1992 yazında ülkelerinin para birimini terketti. Daha sonra yapılan araştırmalar, spekülasyon dalgasına sadece "yabancı" sermayenin değil, ama Volvo (İsveç) ya da Nokia (Finlandiya) gibi büyük "ulusal" holdinglerin de katıldığını ortaya çıkardı. Bu büyük sermaye sahipleri kron olarak aldıkları kredileri "sabit" kurdan diğer para birimlerine örneğin marka yatırıyorlardı; beklentileri ise "sabit" kuru dalgalanmaya ve kronu devalüasyona zorlamaktı, böylece aradaki farkı kazanç olarak elde edebileceklerdi.[33]

Hesap tuttu. Finlandiya ve İsveç APS'den ayrılmak ve para birimlerini devalüe etmek zorunda kaldılar. Bu bölgedeki para krizi daha sonra ağır bir ekonomik krize dönüştü (Finlandiya'da 1994

33. 1993 yazında yeniden İsveç kronuna yönelik spekülasyonlar yaşandığında *Frankfurter Allgemeine Zeitung*'da yer alan bir makalede "ulusal" sermayenin milliyetçiliğine güzel örnekler veriliyor: "Bazı gözlemciler spekülasyonlardan yabancı yatırım bankalarını sorumlu tutuyor, diğerleri ise baş aktörlerin İsveçli sanayiciler olduğunu söylüyor. İsveç holdinglerinin şimdi yayınlanan yarı yıl bilançolarındaki "olağanüstü gelirler"in yüksekliği, bu işletmelerin, hükümet ve muhalefeti iki kriz paketini kabul etmeye zorladıktan sonra, döviz spekülasyonları ile büyük kazançlar elde ettiğini gösteriyor. İsveç'in ihracat sektörü kronun değerinin düşmesinden hiç etkilenmişe benzemiyor ve ihracatın miktar ve değer olarak artacağını umuyor. Öte yandan 370 milyar (kron) dış borcu olan devletin yüzde birlik kur düşüşünde, 3,7 milyar kron fazla faiz ödemesi gerekiyor." 3.9.1993.
Burada kriz paketleri ile devalüasyon ilişkisi oldukça ilginç: "Ulusal" holdingler, kendi paralarına yönelik spekülasyonlarla zor durumda bıraktıkları "kendi" devletlerinin, "kendi" ülkelerindeki sömürü ve artı değer elde etme koşullarını kolaylaştıran kriz programlarını uygulamaya sokmasını sağlıyorlar. (Ücretlerde düşüş, çalışma saatlerinin artışı, sosyal yardımların kesilmesi, endütriye yönelik sübvansiyonların artırılması vb). Bu durum, kuşkusuz maddi kazancın yanı sıra, işverenlerin programlarını kabul ettirmek için "milliyetçi olmayan" spekülasyonları yeniden gündeme getirme heveslerini de arttırıyor.

rakamlarına göre işsizlik oranı % 22).

Para krizi APS'deki diğer para birimlerini de etkiledi. Benzeri spekülasyonlar İngiliz sterlini, İtalyan lireti ve İspanyol pesetası ve Portekiz escudosu üzerinde de yapıldı. İngiltere ve İtalya 1992 eylülünde APS'den ayrıldılar ve escudo, peseta ve İrlanda sterlini defalarca devalüe edilerek "döviz kuru dengesi" yeniden sağlandı..

Tam bir yıl sonra -ekonomik kriz tüm AT ülkelerini bu arada Almanya'yı da etkisi altına almıştı- Avrupa Para Sistemi yeni bir krize girdi. Bu kez spekülatif oyunlar Fransız frankına yönelmişti. Beklenti diğerlerinde olduğu gibi frankın APS'deki değerinin korunamayacağı idi. Alman Merkez Bankası'nın Bonn'un politikasından kaynaklanan yoğun destekleme alımları Mark-Frank kurunu bir süre korumayı başardı. Ama 1993 ağustosunda spekalüsyonların doruğa varması üzerine AT kriz toplantıları yapılarak, 2 Aağustos 1993'de "APS döviz kurları yeniden düzenlendi", ki bu en azından bir süre için APS'nin devre dışı kalması anlamına geliyordu. APS içindeki döviz kurlarının % 15 dalgalanmaya bırakılması sistemin temelini oluşturan sabit döviz kurlarının fiili olarak ortadan kalkması anlamına geliyor. Bu uygulamaya sadece Alman markına sıkı sıkıya bağlı kalan Hollanda katılıyor.[34]

Para cephesindeki muharebeden sonra AT komisyonları ve Alman hükümeti Maastricht sözleşmelerinin geçerliliğini koruduğunu ve "sadece zamanlama olarak gecikmeler yaşanabileceğini" duyurdular. Şansölye Kohl daha da somut konuşarak, bu gecikmenin "yaklaşık iki yıl"ı bulabileceğini söyledi, ki bu ortak Avrupa para biriminin ancak 2001 yılında yürürlüğe girebileceği anlamına geliyor. Geçmişin deneyimleri kapitalizmde planların beş yıl arayla bir sonraki krize uygun olarak değiştiğini gösteriyor, bu durumda fazla beklememize gerek kalmayacak denilebilir. Para cephesindeki du-

34. APS'ye dahil olmayan ama yıllardır Alman markına bağlı olan Avusturya ile Hollanda arasında ilginç paralelikler görülüyor. Hollanda ve Avusturya, Almanya ile sıkı ekonomik ilişkileri olan "küçük" ülkeler. Avusturya ve Hollanda'nın ekonomisinin büyük ölçüde Alman bankaları ve holdinglerinin kontrolünde olduğu da söylenebilir. Bu, Alman Daimler-Benz şirketinin Hollanda'nın havacılık şirketi Fokker'i 1993 yılında satın alıp, 1996 yılı başında elinden çıkararak iflasa sürüklemesi örneğinden de anlaşılabilir.

manlar dağıldıktan sonra alınan yaralar daha açık olarak ortaya çıktı:

1. Diğer para birimlerinin devalüasyonu sonucu Alman markının fiili olarak değer kazanması, Almanya'nın AT ülkelerine ihracatlarının pahalılanmasına yol açtı ve Alman ekonomisindeki krizi derinleştirdi. Bu yeni düzen diğer AT ülkeleri için genellikle ekonomik rahatlama anlamına geliyordu. APS'nin 1979 yılında kuruluşundan bu yana döviz kurlarında yaşanan değişikliklerin vardığı boyut, "ortak para birimi" yalanını da açıkca ortaya çıkardı. Hatta AT/AB içindeki döviz kurları dalgalanmasının topluluk dışı OECD ülkelerine göre kısmen daha fazla olduğu anlaşıldı. APS'nin kuruluş tarihi 1979 martı ile, 1993 ağustosundaki yeni düzenlemeye kadar çeşitli para birimlerinin Alman markı karşısındaki değişimini aşağıdaki tabloda görmek mümkün:

AB içindeki devalüasyonlar:

Yunan Drahmisi	(-) % 86
Portekiz Escudosu	(-) % 75
İspanyol Pesetası	(-) % 54
İtalyan Lireti	(-) % 52
İrlanda Sterlini	(-) % 37
Fransız Frankı	(-) % 33
İngiliz Sterlini	(-) % 32
Danimarka Kronu	(-) % 29
Belçika ve Lüksemburg Frangı	(-) % 25
Hollanda Guldeni	(-) % 4

AB dışındaki döviz kurlarındaki değişiklikler:

ABD Doları	(-) % 8
İsveç Kronu	(-) % 50
İsviçre Frankı	(+) % 3
Avusturya Şilingi	(+) % 4
Japon Yeni[35]	(+) % 82

35. *Frankfurter Rundschau*, 12.08.93; *Alman Merkez Bankası aylık raporu*, No:9/1193

Hollanda guldeni dışında tüm AT/AB üyesi ülkelerin para birimlerinin yoğun oarak değer kaybetmesi ve buna rağmen Alman ihracatçılarının, AB içinde büyük farkla en fazla ihracat yapan sanayiciler olması, Batı Avrupa'daki üretim düzeyinde varolan ve giderilmeye çalışılmayan üretkenlik düzeyi farkının göstergesi

2. Alman Merkez Bankasının "APS'deki yeni düzenleme"den sonra, yüksek faiz politikasından vazgeçmemesi (kredi faizlerinin yüksekliği korunurken, yabancı sermaye Alman sermaye piyasasına çekiliyor), tüm Avrupa'da krizin daha da derinleşmesine yol açtı. Bu tutum Alman Merkez Bankası'nın geleneksel olarak izlediği ekonomi politikasındaki iki temel amacına uygun: "Markın istikrarı"nın korunması ve Avrupa'da "belirleyici para birimi" olarak kalması. Maastricht antlaşması Almanya'nın Avrupa'daki gücünü ortaya koymak için mutlaka gerekli değil.

Uluslararası gözlemciler, 1993 yazındaki para krizi sırasında Alman Merkez Bankası'nın da spekülasyon dalgasının sorumlusu olduğunu saptadılar. 30 temmuza rastlayan Cuma günü, Alman Merkez Bankasının faizleri düşürmesi bekleniyordu. Alman Merkez Bankası faizleri yükseltmeyerek, spekülasyon dalgasını daha da arttırdı ve daha önce anlatılan 2 ağustos 1993 çöküşünün yaşanmasına yardımcı oldu. En azından İngiliz ve Fransız gazeteleri, Alman Merkez Bankasının bu krizi bilinçli olarak yönlendirdiği ve Maastricht sözleşmelerinin unsurlarını "Alman çıkarlarına" uygun olarak değiştirmekte kullandığı konusunda hemfikirdiler. Almanyada'da bu yönde yorumlar duymak mümkündü. APS'nin çöküşünden kısa bir süre sonra eyalet merkez bankası eski başkanlarından Wilhelm Nölling şunları söylüyordu: "Para Birliği rüyasının avantajları son derece kısıtlı. Avrupa'nın ekonomik açıdan olağanüstü zor dönemde, para sisteminin yarattığı güvensizliğe değilgüçlü bir paraya ihtiyacı var."[36] Ve tabii bu sadece Federal Almanya Cumhuriyeti'nin milli para birimi olabilir.

3. Fransız devleti ve merkez bankası, frankın başarısız savunusu sırasında yoğun bir şekilde borçlandı ve neredeyse elindeki re-

36. Finanzen Nr. 5/1993

zervlerin tümünü harcadı. *Le Monde* gazetesinin haberine göre bu maharebe 300 milyar franka (yaklaşık 90 milyar marka) malolmuştu. Paris bu miktarın bir kısmını Alman Merkez Bankası'ndan Alman markı olarak borç aldı ve şimdi frankın değer kaybetmesinden sonra, aldığından daha fazlasını ödemek zorunda. Böylece Fransa'nın Almanya'ya mali bağımlılığı da artırılmış oldu. Öte yandan tam da bu durum gittikçe artan milliyetçiliğe temel oluşturuyor.

Ve para krizinin politik bilançosunda belirleyici olan da, Batı Avrupa'daki para krizi ile birlikte tüm ülkelerde milliyetçiliğin artması. Almanya-Fransa ilişkileri bu krizden ağır darbe aldı. Bu şu anda hükümetler düzeyinde olsa da, aslında iki ülke halkları üzerinde de yoğun biçimde etkili. Her iki ülke de milliyetçilik tuşlarıyla oynuyor. Balladur hükümeti güçlü frank politikası güttü ve frankın değer yitirmesini "ulusal rezalet" olarak nitelendirdi. *Financial Times* gazetesine göre APS'nin çöküşünden bir gün önce yüksek düzeyli bir Fransız diplomatı "güçlü frankın Fransız kimliğinin önemli bir parçası olduğunu" söylüyordu.[37]

Kriz sırasında Alman markının Frankfurt'lu beyleri Schlesinger ve Tietmeyer, gerçek hükümranlar gibi davranıyor ve Alman milliyetçiliğini temsil ediyorlardı. *Le monde*, krizin sonucunu "Bonn ve Frankfurt'un diktatörlüğü" olarak nitelendirdi.

Alman Maliye bakanı Theo Waigel, 21 ağustos 1993'de bir adım daha attı ve Avrupa merkez bankasının merkezi olarak "Frankfurt" kabul edilmezse "oynamayacağını" açıkladı. Bir kurumun merkezinden öteye gitmeyen bu yoğun milliyetçi baskı ile aslında Maastricht projesi tehlikeye düşürülüyordu.

Gerçekten de birkaç ay sonra 1993 ekiminde Avrupa Para Enstitüsü'nün (APE) merkezinin Frankfurt olması konusunda karara varıldı. Almanlar bir "zafer" daha elde ettiler ama bu aslında AB projesinin yıkıntıları üstüne kurulmuş bir zaferdi. APE'nin merkezinin Frankfurt olmasından bir hafta sonra İngiltere başbakanı John Major, her türlü para birliğine karşı olduğunu açıkladı. Bu arada Belçika hükümeti Maastricht Antlaşması hükümlerinin

37. "Franc faible could fortify the French" *Financial Times*, 03.08.1993

düzeltilmesini talep etti. Karlsruhe'deki Alman Anayasa Mahkemesi de 1993 ekiminin ortalarında Maastricht Antlaşmalerinin uygulanmasının önkoşulu olarak sert yükümlülükleri içeren "Maastricht Kararı"nı aldı. İngiliz *Times* gazetesi tüm buların üzerine yayınladığı yorumunda Maastricht Antlaşmasını "kullanılmadan süresi geçmiş bir mal" olarak nitelendiriyordu.

Süddeutsche Zeitung'da Avrupa Para Enstitüsü'nün merkezi olarak Frankfurt'un seçildiği AT zirvesine ilişkin haberinde Winfried Münster şunları yazıyor: "Dün Brüksel'de şampanyalarla kutlanan Para Birliği Antlaşmaların merkezi ama aynı zamanda zayıf noktası ve büyük bir olasılıkla gerçekleştirilemeyecek. Para Birliği üyesi olabilecek ülkelerin sayısı ekonomik zorluklar nedeniyle çok azalacağı gibi, Avrupa'daki yeni denge politikasına özen gösterme yükümlülüğü, ülkelerin para birimlerinden ayrılmalarına izin vermeyecektir."[38]

AB para krizi ile 1993 yazında bir kez daha Kapitalizm'de plan yerine anarşinin hakim olduğu ve kriz toplantılarının gösteriden başka birşey olmadığı ortaya çıktı. 2 ağustos 1993 günü sabaha karşı 1.45'de -Avrupa Para Sisteminin çöküşü- "uzlaşma" açıklandığında, 15 dakika sonra Tokyo ve hemen ardından Sidney borsalarının açılacağı hesaba katılmıştı. Kriz oturumuna katılanların hepsi bir açıklama yapmak zorunda oldukları konusunda görüş birliği içindeydiler, aksi takdirde borsalarda beklenmedik sürpriz sonuçlara yol açabilecek dalgalanmalar yaşanabilirdi.[39]

38. *Süddeutsche Zeitung*, 30.10.1993. Belçika ve İngiltere'ye ilişkin daha önceki alıntılar: *Times* 13.10.1993 ve *Frankfurter Rundschau* 15.10.1993, *Süddetusche Zeitung* 25.09.93, *Financial times*, 10.08.93.

39. Sabaha karşı 1.45'de, Tokyo borsasının açılmasına 15 dakika kala tüm dünya Avrupa maliye bakanlarının Avrupa Para Sistemi'ndeki döviz kurlarında yeni bir düzenlemeye giderek sistemi kurtardığını öğrendi. Bu, AT komisyon üyeleri ve 12 üye ülkenin merkez bankası başkanları dahil yaklaşık 60 temsilcinin katıldığı, kısmen vahşi ve yoğun bir iktidar mücadelesiydi. Sonuçta ortaya çıkan tam da Hollanda Maliye Bakanı Mr. Wim Kok'un yorumladığı gibi "En kötü çözüm, ama hiç değilse bir çözüm"dü. *Financial Times* 03.08.93.

VII. Bonn-Paris Ekseninin Kırılma Tehlikesi ya da Eski Düşmanlıklar (II)

Soru: Siz, Daniel Cohn-Bendit, fiili olarak hiçbir gücü olmayan bir kuruma seçilmek istiyorsunuz: Avrupa Parlamentosu'na.
Daniel Cohn-Bendit: Bunda şaşıracak ne var? Avrupa Parlamentosunda çekici olan şu: Herşeyi yapabilirsiniz ama hiçbir şeyi yapmak zorunda değilsiniz. Avrupa Parlamentosu'na seçilirsem, sahip olduğum yeteneklerle bu Avrupa'yı tam olarak anlamam herhalde ölümüme yakın olacaktır. Avrupa Parlamentosuna sınırlı sorumlu olarak gidiyorum.

Daniel Cohn-Bendit ile Söyleşi, *Die Tageszeitung*, 27 Kasım 1993.

Burjuva politikacıları arasındaki dostluklar bilindiği gibi her zaman ikili karaktere sahiptir. 1871 yılındaki Bismarck-Thiers dostluğu da bir yaz sürdü. Thiers'in Paris Komünü'nü bastırması için bu kadar süre yeterli oldu. Waigel-Alphandéry'nin dostluğu ise par a tarihine geçti. 1993 haziranında frankın Alman markı karşısındaki beklenmedik gücü ile şımaran Fransız maliye bakanı Edmond Alphandéry'nin, markın büyük bir olasılıkla devalüe edilmesi, en azından Alman merkez bankasının faizleri düşürmesi gerektiğini söylüyordu. Bundan pek hoşlanmayan Alman maliye bakanı Theo Waigel ve merkez bankası başkam Schlesinger Alman-Fransız Ekonomi ve Finans Konseyi'nin bir toplantısına son anda katılmama kararı aldılar. Ve tesadüfen hemen ardından Fransız frankının değeri düşmeye başladı. Sonuçta para piyasaları karıştı ve 2 ağustosda daha önce sözü edilen Avrupa Para Sistemi'nin çöküşü yaşandı. Ve yine tesadüfen "APS'nin yeni düzenlemesi"nin hemen ardından 3 Ağustos 1993'de daha önce iptal edilen Fransız-Alman Ekonomi ve Finans Konseyi toplantısı yapıldı. Fransa maliye bakanı Edmond Alphand'éry'nin sıkıntısı yüzünden okunsa da, basının önüne Alman meslekdaşı Theo Waigel ile dost olarak çıktı.

Le Monde gazetesi Avrupa Para Sistemi'nin çöküşünü "Frankfurt ve Bonn'un diktası" başlığı ile verdi. Böylece 1871'deki "Versailles diktası" hatırlatılıyordu. *Le Figaro* gazetesi ise frankın çöküşünü, 1870 yılında Alman ordularının Fransızları yenilgiye uğrattığı Sedan muharebesi ile karşılaştırıyordu. Ve Fransız parlamento başkanı Phillipe Séguin 1938 Münih anlaşmasını hatırlatır biçimde Alman merkez bankasının yüksek faiz politikası ile Fransız hükümetini "sosyal Münih"e zorladığından söz ediyordu. (Hitler Almanyası ile İngiltere, Fransa ve İtalya arasında imzalanan 1938 Münih Anlaşması 'Çekoslovakya'da Alman azınlığın oturduğu bölgelerin işgaline izin veriyordu.Ç.N.) Alman gazetelerinden *Handelsblatt* içinse bütün bunlar "bir evlilikteki husursuzluklardan öte değildi."

Oysa yaşananlar daha çok bir boşanmaya işaret ediyor ve Marianne neredeyse 25 yılı bulan ortaklığın Michel tarafından ekonomik üstünlüğünü daha da sağlamlaştırmak için kullanıldığı kuşkularında haklı.[40]

Fransa devlet başkanı George Pompidou 23 eylül 1971'de şu açıklamayı yapmıştı: "Almanya Avrupa'nın inşasında önde gelen ekonomik güçtür. Öncelikle, endüstriyel üretimi bizimkine göre neredeyse % 50 daha fazla. Bu yüzden gelecek on yıl içinde endüstriyel üretim kapasitemizi iki katma çıkarmak öncelikli hedefimiz olmalıdır."[41] İki ülkenin endüstrileri 23 yıl sonra karşılaştırıldığında ortaya çıkan bilanço şüpheye yer bırakmıyor. 1993 yazında, para politikasının iflasına yol açan da endüstriyel temeldeki bu gelişmeler oldu:

-1962 yılında en büyük Alman şirketi olan Volkswagen'ın cirosu, bir numaralı Fransız şirketi Shell Française'den 3,5 milyar mark daha fazlaydı. 1991 yılında en büyük Alman şirketi olan Daimler-Benz, en büyük Fransız şirketi Elf Aquitiane'e göre 35 milyar mark

40. Alıntılar sırasıyla: *Frankfurter Rundschau* 05.08.1993; *Die Woche*, 26.08.1993; Die Zeit, 03.09.1993; *Die Wirtschaftswoche* 19.03.1993; *Frankfurter Allgemeine*, 25.06.1993.

41. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 14.02.1992.

daha fazla ciro yapıyordu.

-Seksenli yılların ortasında önde gelen 12 Alman holdinginin yıllık cirosu, aynı durumdaki Fransız holdinglerine göre yaklaşık % 30 daha fazlaydı. 1992 yılında ise bu oran % 40'i buldu.

-1992 yılında en büyük 12 Fransız firmasında çalışanların sayısı 1 milyon 300 bin iken, aynı düzeydeki Alman firmalarının maaş ve ücret listesinde iki milyondan fazla isim vardı.[42]

Fransızların önde oldukları birkaç alan var: Örneğin yüksek hız yapabilen tren teknolojisinde (TGV), Alsthom-GEC rakibi Alman ICE konsorsiyumundan (Siemens, Daimler-AEG) daha önde. Bunun nedeni TGV teknolojisinin Alman ICE teknolojisinden on yıl önce kullanılmaya başlanması ve bu süre içinde sürekli iyileştirilmesi. Bu neredeyse tek istisna; otomobil endüstrisi, makine yapımı, kimya ve elektronik endüstrisi gibi karşılaştırma yapılabilecek tüm diğer sektörlerde ve özellikle finans sektöründe Alman firmaları, genelde Fransız rakiplerinden öndeler ve bu öncü durumu son yirmi yılda daha da geliştirdiler.

Sık sık ortaya atılan ve Fransa'nın "gücünü" gösteren bir örnekse Almanya'daki doğrudan Fransız yatırımları. 1981-1991 yılları arasında Almanya'daki Fransız yatırımları 37,7 milyar frankla, Fransa'daki 39,4 milyar franklık Alman yatırımları ile neredeyse eş düzeyde idi.[43] Ama bu, Almanya'nın birleşmesi ile Fransız yatırımcılarının 1989-1991 yılları arasında özellikle yeni eyaletlere başarılı sermaye ihracatının sonucuydu. Tabii burada, Bonn hükümeti ve Doğu Almanya'daki devlet işletmelerini özelleştirme kurumunun Fransızların angajmanını destekleme politikası da söz konusu. Fransa devlet başkanı ve hükümetinin 1990 yılı ortalarında, Almanya'nın birleşmesine karşı tavrını değiştirmesi ve özelleştirme kurumunun Doğu Almanya'daki tüm büyük devir işlemlerinde diğer yatırımcı ve bankaları devre dışı bırakmasına karşılık Fransa'ya öncelik tanımasını da bu bağlamda

42. *Fortune*, Ağustos 1992, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 14.09.1993.
43. *Wirtschaftswoche*, 08.01.1993.

değerlendirmek gerek. Nitekim Fransa dışişleri bakanı Alain Juppe, 1993 eylülünde yeni GATT (Serbest Ticaret ve Gümrük Tarifeleri) Anlaşmasının müzakereleri tamamlanmış bölümlerinin korumacılık önlemleri bağlamında yeniden gözden geçirilmesi için Almanya'nın desteğini isterken, şunu hatırlatıyordu: "Biz, Almanya birleşme yolunda iken dayanışmamızı göstermiştik."[44]

Fransa ve Almanya'nın karşılıklı yatırımları değerlendirilirken, oranlar da gözönünde bulundurulmalı. Fransızlar Doğu Almanya'ya yatırım yapan yabancı şirketler arasında birinci durumda. Doğu Almanya'da Fransız yönetimi altındaki şirketlerde çalışanların sayısı ise 1993 yılı sonu rakamlarına göre 30 bine yakın. İkinci durumda 17.500 kişi ile İsviçre, ve ardından İngiltere (16.600) ve ABD (11.900) geliyorlar. Bu rakamlar bir kez daha özelleştirme kurumunun Alman sermayesi adına yaptığı mükemmel çalışmayı gösteriyor: Alman Eski Demokratik Cumhuriyeti bakir topraklar gibi piyasaya sunulurken, yüzlerce ilginç firma, kârlı taşınmazlar ve patent hakları satışa çıkarılırken, yabancı sermaye büyük ölçüde bu pastadan uzak tutuldu ve birkaç ucuz satışla Fransız hükümetinin birleşmeye yönelik itirazları satın alındı.

Fransa'nın Almanya'daki ya da Almanya'nın Fransa'daki sermaye yatırımları iki ülkenin kapitalist ekonomilerinin objektif birleşimi ve hatta ulusal sınırların aşılması noktasına varılıp varılmayacağı konusunda çok şey ifade etmemektedir. General Motors/Opel ve Ford gibi firmaların, İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman yeddi eminler tarafından yönetilirken, Alman silah endüstrisini memnun edecek şekilde çalıştığını unutmayalım. Almanya'daki Amerikan sermayesi o dönemde ABD'ye karşı çalışmıştı. Sermayenin ulusal biçimlenmesine karşı çıkan, bunun aşılması için objektif baskı yapan ve böylece ulusal devletlerin rekabetinin ulusal savaşlara dönüşmesini engelleyerek eski düşmanlıkları ortadan kaldırabilecek kapitalist birliklerin tek biçimi olabilir: En azından iki ulusal devlet sınırları içinde eşit ağırlıkta örgütlenmiş çokuluslu şirketler. Ama bu tür şirketler ya mevcut değil ya da uluslararası alanda önemli rol

44. *Frankfurter Rundschau*, 13.09.1993.

oynamıyorlar. Bu işlevi üstlenebilecek Alman-Fransız şirketleri de mevcut değil. Fransa'da, Almanya'da ve uluslararası düzeyde sermaye yoğunlaşmalarında genellikle şu biçimler görülüyor:

-büyük bir şirket daha küçüğünü satın alıyor;

-ana şirket ulusal devlet sınırları içinde kalıyor ve ona bağlı büyük şirketler yurt dışında çalışıyor;

-bu tür büyük şirketler genellikle "kendi" ulusal hükümetlerinin desteğini alıyor.

Genellikle küçük bir ulusal şirketin, "karşı" ulusun büyük şirketlerince yutulması ile sonuçlanan bu büyük tıkınmanın son on yıldaki örnekleri şöyle: Thomson S.A., Nordmende, Saba, Dual ve Telefunken'i devraldı. Batı ve Doğu Almanya'da önde gelen birçok cam şirketini satın alan Saint Gobain, Almanya'nın en büyük cam üreticisi haline geldi. Alcatel-Alsthom SEL ve AG Kabel firmalarını yuttu. Victoire sigorta şirketi Colonia sigortasını satın alırken Crédit Lyonnais Alman BfG bankasının sahibi oldu. Tapie şirketi kısa süreyle Adidas'ı devraldı. Aksi yönde de Alman kimya devi Hoechst, Roussel-Uclaf'm hisseleri ile büyüdü. Merck ilaç şirketi, Lyon'dan Lipha ve Paris'ten Biotrol firmalarını devralarak pazar payını yükseltti. Daimler-Benz, Cap Gemini adlı bilgisayar holdinginin %34 hissesine, hisse çoğunluğuna sahip olabilme koşuluyla bir milyar mark ödedi.

Bu analize, katılan tarafların eşit koşullarda çalışmasını mümkün kılabilecek tek Alman-Fransız sermaye bağlantısı, Crédit Lyonnais ve Commerzbank bankalarının on yıl süren "ortaklığının" 1991 yılında sona erdiğini eklemek gerek. Benzeri bir durum Almanya-Hollanda ortaklığında on yıl önce yaşandı. İki ülkede de eşit koşullarda çalışan Estel çelik holdingi, "ulusal" çekirdeklerine bölündü: Hollanda'da Hoogovens ve Almanya'da Hoesch. İlginç olan Alman ve Fransız şirketlerinin diğer ülkelerdeki sermaye ortaklıklarının yukarıda anlatılan Alman-Fransız ya da Fransız-Alman ortaklıklarından daha etkili olması. Örneğin Fransız Péchiney şirketi, ABD'den American National Can şirketini devralarak, dünyanın en büyük ambalaj üreticisi haline geldi; Michelin, Uniroyal-Goodrich'i satın alarak uluslararası lastik üreticileri arasında

öncü durumuna geçti; Honeywell, ABD'den Zenith firması ile elektronik sektörünün büyükleri arasına girdi. Özelleştirilmek üzere olan Renault firması ise 1993 yılında Volvo'nun çoğunluk hissellerine sahip olarak dünyanın en büyük altıncı otomobil üreticisi olmayı amaçlıyordu. Bu birleşme sonuçta ulusal çıkarlar yüzünden gerçekleşemedi. Renault ve Volvo'nun birleşmesi planları, yeni firmada (Revolvo) dışa karşı Volvo'nun eski şefi Pehr Gyllenhammar yönetimi devralacak olsa da Fransız tarafının hisseler açısından sağlam bir çoğunluğa sahip olmasını öngörüyordu. İsveç'in 1993 aralığında son anda geri çekilerek projeden vazgeçmesinin nedeni, Fransa'nın açık ulusal opsiyonuydu: Fransız hükümeti özelleştirmeden sonra Renault'da, azınlıkta da olsa, birleşen şirkette önemli etki sahibi olmasını sağlayacak imtiyazlı hisselerle (altın hisse) garanti edilmiş katılımda ısrar ediyordu. Fransa'nın bu ulusalcı tutumu, İsveç'te de aynı tepkiye yol açıyor ve ülkenin önde gelen gazetelerinden *Expressen* şu yorumu yayınlıyordu: "Pehr Gyllenhammar tarihe geçecek, ama Volvo'yu yaratan değil, yokeden adam olarak."[45]

Almanya'da da, Fransa örneğinde olduğu gibi tek yanlı ulusal çıkarlara hizmet etmeyi amaçlayan sermaye yoğunlaşması süreci örnekleri var: Volkswagen firması, sermaye yoğunlaşmasında İspanyol Seat ve Çek Skoda firmalarını devralmayı tercih etti. Daimler-Benz 1993 yılında Hollanda havacılık şirketi Fokker'in hisselerini satın alarak AT holdinglerinin başına geçti. ABD'den *Business Week* dergisi bu türden ulusal egemenliğe dayalı yoğunlaşmaların "objektif beklentiler" açısından yapıcı olmadığını 1993 yılı sonunda Renault-Volvo ve KLM, SAS, Swissair ve Avusturya Havayolları şirketlerinin gerçekleştirilemeyen birleşmeleri temelinde inceliyor: "Batı Avrupa'nın tam da bu tür karma ortaklıklara ihtiyacı var. Endüstrideki rasyonalleştirme süreci ulusal devletler düzeyinde sınıra ulaştı. Gerçekten de Avrupa Topluluğu içindeki maliyetler, Amerikan ya da Asyalı rakiplerine göre daha yüksek. Avrupa

45. *Expressen*, 28.11.1993, *Wirtschaftswoche* 09.07.1993, *Süddeutsche Zeitung* 04.12.1993.

endüstri sektörünün ulusal sınırlar gözönünde bulundurulmaksızın yeniden yapılanması ve uluslararası ortaklıkların kurulması, üst düzeyde üretim birimlerinin oluşturulması ve özellikle otomobil ve havacılık sektöründeki fazla kapasitenin ortadan kaldırılması için atılacak son ve belirleyici adım olacaktır. Avrupa bir türlü bu adımı atma cesaretini gösteremiyor, ama bunu yapamazlarsa Amerikan ve Japon rakiplerine yem olacaklar. Saab, Jaguar ve Rover örnekleri otomobil üreticilerinin bu tehlike ile karşı karşıya olduğunu gösteriyor. Mitsubishi ile *joint venture* anlaşması imzalamak isteyen Volvo ya da Toyoto ile flört eden Fiat bir sonraki örnekler olabilirler. Avrupalı firmaların birleşmesi bilgisayar sektöründe de başarısızlıkla sonuçlandı. Bu arada İngiliz bilgisayar firması ICI, Japonların kontrolüne geçerken, IBM, Fransa'nın en büyük bilgisayar grubu Bull'u ve Digital Equipment Olivetti'yi satın aldı."[46]

Alman-Fransız ilişkisine geri dönelim: Sermaye yoğunlaşması sürecine verilen örnekler Alman holdinglerinin Fransızlara göre daha dinamik bir gelişme içinde olduğunu gösteriyor. İki ülkenin de önde gelen sektörü olan otomobil sektörünü ele alalım: Renault ve Peugeot'nun (Citroen dahil) 1991 yılındaki cirosu 93 milyar mark düzeyinde gerçekleşti. Almanya'nın önde gelen iki otomobil firması Daimler ve Volkswagen'ın cirosu aynı yıl içinde 169 milyar markı buldu. 'Üçüncü büyük otomobil firması BMW'yi de buna katarsak, 194 milyar markla üç büyük Alman otomobil firmasının toplam cirosu Fransız rakiplerinin iki katma çıkıyor. Renault ve Volvo birleşmiş olsalardı bile, 1992 yılı verilerine göre toplam 71 milyon mark ciro yapacaklar ve Peugeot ile birlikte 100 milyar marka ulaşacaklardı. 1992 yılında en büyük Alman firması olan Daimler-Benz'in tek başına yaptığı ciro 98,5 milyar markı.[47] Kuşkusuz ciro rakamları tek başına herşeyi açıklamıyor. General Motors'un cirosu, Toyota, Nissan ve Mazda firmalarının toplam cirosundan daha fazla.

46. *Business Week*, 27.12.1993.

47. Ford ve GM/Opel gibi "Alman" anonim şirketlerinin sermaye gücü bu hesaba katılmamış ve Almanya'da Porsche, ya da Fransa'da Matra gibi küçük firmalar da dikkate alınmamıştır.

Buna rağmen Japon otomobil firmaları, ABD firmalarına göre sürekli pazar paylarını arttırıyorlar. Burada verilen örneklerde ciro rakamlarındaki gelişmenin güç ilişkisinin ölçülmesinde veri olarak kullanılmasının haklı nedenleri var: Birincisi Alman ve Fransız otomobil şirketlerinin farklı gelişme dinamikleri ve büyüklükleri Avrupa pazarındaki gelişmeleri yansıtıyor, ikincisi Alman firmalarının öncü konumlarını koruyup aradaki farkı büyütmeleri, yoğunlaşma ve merkezileşme süreçlerinde devletten görece az destek aldıkları bir döneme denk geldi. Fransa'da ise aksine, devletin politik amaçlarından biri sermaye yoğunlaşması sürecinin desteklenmesi ve aktif endüstri politikası yapılmasıydı. Renault-Volvo birleşmesine öncülük eden Fransız hükümetiydi: Renault o sırada yüzde yüz devlet işletmesiydi. Karl Jetter, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*'da bu süreci şöyle yorumluyor: "Paris sermaye yoğunlaşmasını desteklerken, Almanya'da federal tekel kurumu Ludwig Erhard döneminden bu yana ilk kez kartelleşmeyi engelleyici önlemler aldı. Fransa'da işyerlerinin garantiye alınması için pazara hakim olacak tekeller arzulanırken, Almanya'da rekabeti arttırmak ve tüketicinin çıkarını korumak için engellendiler. ... Ama tekelleşmenin engellenmesine ilişkin yasaya rağmen büyük Alman firmaları, Fransızlara göre daha hızlı geliştiler."[48]

Sonuç: Fransa ve Almanya arasındaki güç dengesi yoğun olarak Fransız holdingleri ve bankalarının aleyhine bozuldu. Amerikan ekonomi dergisi *Fortune*'da her yıl yayınlanan dünyanın en büyük 500 firması listesinde, dünya çapındaki ilk yirmi firma arasında üç Alman firması (Daimler-Benz, Siemens ve Volkswagen) yer alırken, hiçbir Fransız firmasının adı geçmiyor. Dünyanın en büyük elli sanayi işletmesi listesine dokuz Alman (yukarıdakilere ilaveten, Veba, Hoechst, BASF, RWE, Bayer ve Thyssen) firması ve beş Fransız firması (Elf Aquitaine, Renault, Alcatel Alsthom, Pegeot ve Total) yer alıyor.[49]

---

48. Karl Jetter, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 14.02.92.

49. Gueck/Heidel/Kleinert'ten alıntı, *Multis,Markt ve Krise*, s.55
1989-1992 yılları arasındaki rakamların güç dengesini Fransız işletmelerinin lehine değiştirdiği unutulmamalı. Bu yıllarda birçok Alman şirketi ve bankasının ciro rakam-

Alman ve Fransız ekonomisinin birleştiğine dair hiçbir işaret görülmezken, aksine iki ülke ekonomilerinde yaşanan sermaye yoğunlaşması süreci, uluslararası öncülük için geleneksel mücadeleye dönüşme eğilimi gösteriyor. 1993 yazında Avrupa Para Sistemi'nde yaşanan kriz bu iktidar mücadelesinin ifadesiydi. Sonuçta Fransız merkez bankası frankın değerini korumak için Alman merkez bankasına borçlanmak ve muharebeyi kaybettikten sonra da frankın devalüasyonu ile bu borçların artmasına katlanmak zorunda kaldı.[50]

Böyle bir durumda zayıf olan ulusal devlet "korunmak" isteyecektir. Korunmak reel kapitalizmde "korumacılık" anlamına gelir ve 1992/1993 döneminden bu yana Fransa'da bu eğilim görülüyor. Séguin açıkca şunu söylüyor: "Sınırları yeniden çekme bugün her politikanın vazgeçilmez koşuludur." İçişleri bakanı Pasqua da aynı görüşte ve korumacılık eğilimi gittikçe yayılıyor. Özellikle Fransız Komünist Partisi uzun zamandır "Fransa'nın bir uydu devlet haline geldiğinden, işsizliğin, sosyal yardımla yaşayanların arttığı ve bir dizi başarısızlıkların yaşandığından ve sadece bir muz ülkesinin geleceğine sahip olduğundan" söz ediyor.[51]

Korumacılığın bir başka şekli de para politikasıdır: Parasının değerini düşüren ülke ihracatı ucuzlatır, ithalatı pahalılaştırır. Para politikasının ulusal silah olarak kullanılması Avrupa Para Sistemi üyeliğine ve özellikle Maastricht antlaşmalarında öngörülen ortak para birimine geçiş planlarına aykırı. Séguin ve Pasqua da 1993 yılı başında APS ve "Maastricht"i milliyetçi argümanlarla eleştirmişlerdi.

---

ları Fransızlara göre daha kötü idi ve Alman sermayesi "Alman Birliği"ne bağlamıştı. Özellikle ikinci konuda "Almanya'nın işin üstesinden gelemeyeceği" değerlendirmesi yapılmıştı. Resmi ağızlar da bu yanlış değerlendirmeyi kullanarak Alman sermayesinin taaruzunu hazırladılar.

50. *Le Monde* 19923 temmuzunda Fransız merkez bankasının frankı koruma harekatının 300 milyan franka malolduğunu yazdı. Fransız merkez bankası bu miktarın yaklaşık yarısını özel kredi olarak Alman merkez bankasından aldı. Fransız merkez bankasının bu borçlarını Alman markı olarak ödeyeceği düşünülürse Fransa'nın frankın devalüasyonuna karşı çıkmasını ve öncelikle merkez bankası rezervlerinin yenilenmesini amaçlamasını anlamak kolaylaşıyor. (*Le Monde*, 05.08.1993)

51. *L'Humanité*, 29.07.1991, Gazete o zamanlar "Fransız otomobil endüstrisinin Japonlara satışına" karşı kampanya başlatmış ve Japon otomobillerinin Fransa ve AT'e ithalatına sert sınırlamalar getirilmesini önermişti.

Başbakan Balladur ile AT komisyonu başkanı Delor'un temsil ettikleri Fransız burjuvazisinin liberal kanadını oluşturanlar ise ulusal korumacılık yerine bu politikanın AT düzeyinde uygulanmasından yanalar.

1993 yazında APS'de yaşanan felaketten sonra Bonn Paris'le arasını düzeltmek için bu yönde tavizler vererek GATT sözleşmesinin bazı bölümlerinin yeniden görüşülmesinden yana oy kullandı. Böylece Bonn hükümeti, AT düzeyinde Fransız hükümetinin korumacılık eğilimlerini kısmen kabul etmiş oldu. Ancak Bonn hükümetinin bu tutumunu çok zor ve geçici olarak devam ettireceği kesin. Söz konusu tutum ABD'de ve diğer emperyalist ülkelerde tepkilere açtı, kuşkusuz 'Üçüncü Dünya' ülkelerinde de... Bu tür bir politika özellikle Serbest Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Antlaşması GATT görüşmelerinin bitmesini tehlikeye sokuyordu ve Alman ihracatçılarının çıkarlarına aykırıydı. Bonn'un GATT konusunda Paris'e verdiği bu tavizden hemen sonra o günlerde Pasifik ülkelerini ziyaret etmekte olan Almanya cumhurbaşkanı Richard von Weizs'8acker Avustralya hükümetine "Avrupa'da bir kale inşa edilmeyeceğine" dair kişisel garanti verme ihtiyacı duydu.

Bu arada yeni Serbest Ticaret anlaşması imzalandı. Yeni GATT anlaşmasındaki belirsiz uzlaşma formülleri ve dünya ticaret pratiği "Batı Avrupa'nın bir kaleye dönüştüğünün" altını çiziyordu. 'Üstelik de bu iki işlevli bir kale: Avrupa Birliği ya da bu birlikten arta kalan kale, bir yandan Birlik üyesi olmayan ülkelerin sermayesi, malları ve göçmenlere karşı duvarlarını yükseltecek, öte yandan Birlik üyesi ülkelerin ve onları belirleyen çelişkilerin muharebe alanı olacak. Bu ulusal çelişkilerin Avrupa Birliğinin sonunu hazırlayacağı ihtimali de gözardı edilmemeli.

Fransa-Almanya krizinin ne kadar ciddi olduğunu *Wirtschaftswoche* dergisinin 1992 nisan sayısındaki şu haberde de farketmek mümkün: "Önde gelen Alman ve Fransız firmalarının yöneticileri 10 nisanda Evian'da buluştular. Edzard Reuter ve gıda maddeleri hol dingi BSN'in başkanı Antoine Riboud'nun girişimleri ile yapılan kapalı kapılar ardındaki toplantıya Fransa cumhurbaşkanı Mitterrand, Hans Dietrcih Genscher ve AB komisyonu başkanı Jacques Delor gibi

yüksek düzeyli davetliler de katıldı. Toplantıda konuşanların dışarıya sızmaması kararı alındı. Bu gizli görüşme Avrupa'daki politik krizin aşılması için stratejiler önerecek bir klübün kurulmasını amaçlıyor..."[52]

Fransa parlamento başkanı Philippe Séguin, biyografisini yazdığı III.Napolyon'u "Charles de Gaulle"den sonra "en büyük Fransız" olarak niteliyor. 2 eylül 1993'de kutlanan "Sedan günü"nde Koblenz'de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir Amerikan askeri tarafından Ren nehrine atılan kayzer I.Wilhelm'in heykeli törenle yerine kondu. "Sedan günü"nde, Prusya birliklerinin 1870 yılında Sedan'ı ele geçirmeleri ve III.Napolyon'un esir alınışı kutlanıyor.

Kurt Tucholsky 1930 yılında, I.Wilhelm heykelini, "ezeli düşmanlığın" taşlaşmış sembolü olarak nitelemişti. Ren nehrinin ufak bir yarımada oluşturduğu "Alman köşesi" adı verilen alan üzerindeki bu heykel üzerine Tucholsky'nin yazdıklarının son kısmı 54 yıl sonra bugün hâlâ son derece güncel:

""Günün birinde bir hükümetin bu kadar katılaşmış bir boku kazıyıp atacağını düşünebiliyor musunuz? Aksine, yakında yeni bir anıt dikecekler: Bu kez imparatorluğa saygı anıtı. Ve bu heykel dikildiği zaman oraya giden burnu sümüklü çocuklar bize açıklama yapacaklar; çevredeki birahaneler dolu olacak ve Kuzey Fransa'daki kitle mezarlarında bir fısıltı dolaşacak: 'Neden-? Hiç' "[53]

VIII. Üç Emperyalist Blok ya da Nafta'ya Karşı Direniş

21 yaşındaki Candy, Reynosa'nın kenar mahallelerinden biri olan Colonia Roma'daki gecekondusundan 21.30'da ayrılıyor ve geceyarısını yarım saat geçe General Electric'in yan işletmesindeki işine başlıyor. Boşa geçen üç saat, ama Candy'nin başka şansı yok.
IG-Metall, Alman Metal İşçileri sendikası yönetim bürosu çalışanı Rudolf Welzmüller'in Meksika'nın kuzeyindeki çalışma koşulları konusunda söyledikleri.

52. *Wirtschaftswoche*, 24.04.1992.
53. Kurt Tucholsky, *Toplu Eserler*, 8. cilt, Hamburg 1975, s.23.

Meksika'nın Chiapas eyaletindeki yerlilerin ayaklanması Batı Avrupa medyasında sempati ile izlendi. Çünkü Chiapas ayaklanması önemli bir *rakibin* iç sorunlarının belgelenmesiydi. Avrupa'da örneğin İrlanda'da bu tür bir ayaklanma kuşkusuz çok daha eleştirel yorumlanırdı. Bu ilişkinin Zapatacı ordunun liderlerinin gözünde de önemli olduğunu ayaklanmanın başlangıç tarihi gösteriyor: Ayaklanma 1.1.1994 tarihinde, yani ABD, Kanada ve Meksika arasındaki Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşmasının (North American Free Trade Agreement, NAFTA) yürürlüğe girdiği tarihte başladı. Zapatacı gerillalar haklılar: Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra dirilen yeni "tek dünya düzeni" çerçevesinde dünya pazarının yeniden paylaşımını düzenleyen bu antlaşma yoksulun da yoksuluna karşı imzalandı. "Tek Dünya"nın kenar mahallelerine, "'Üçüncü Dünya"ya, üç büyük blok içinde yaşayan yoksullara, yani Kuzey Amerika bloku içinde Meksika'nın kenar mahallelerinde yaşayanlara karşı imzalandı. Ama aynı zamanda Avrupa Birliği içinde özellikle İrlanda, Yunanistan, Güney İtalya, Portekiz ve İspanya'nın endüstrileşmesi tamamlanmamış bölgelerinde yaşayanları da etkileyecek.

ABD başkanı Bill Clinton'ın Chiapas ayaklanmasının başlamasından birkaç hafta sonra İrlanda Kurtuluş Ordusu IRA'nın politik kanadı Sinn Fein'in lideri Gerry Adams'a daveti AB'ye arka bahçelerini ve İrlanda'da varolan sosyal ve askeri patlayıcı maddeyi hatırlatmayı amaçlıyordu.

1993 yılı sonunda tüm dünya için geçerli olan yeni bir Serbest Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Antlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT) imzalandı. Aslında sadece eski anlaşmaya makyaj yapılmıştı. Yeni GATT antlaşması üç büyük emperyalist blokun yıllardır çatışma aşamasına geldikleri üç sektörde (uçak yapımı, tarım ve kültür) bir uzlaşma formülü getiriyor. İleri sanayileşme düzeyindeki OECD ülkeleri ile 'Üçüncü Dünya' ülkelerinin ilişkisi karşılaştırıldığında bu formül şöyle özetlenebilir: OECD ülkelerinin yararına olan her yerde serbest ticaret kuralları geçerli olacak; 'Üçüncü Dünya'dan rakiplerin OECD endüstrilerine istisnai olarak zarar vereceği yerlerde, örneğin tekstil sektöründe, "kendini

kısıtlama sözleşmesi" çerçevesinde korumacılık uygulanacak. İşgücünün serbestisi zaten söz konusu bile değil.

Ralf Dahrendorf'un (liberal sosyoloji profesörü, 'Ç.N.) 1992 yılı sonunda söyledikleri, yeni GATT antlaşmasının imzalanmasından sonra da geçerli: "GATT antlaşması çerçevesinde pazarların dışa açılmasını sağlayan tek tur Kennedy turuydu. Bu o zaman herkesin çıkarınaydı. Tokyo turu aynı etkiyi yapmadı. Uruguay turu ise hiçbir açılım getirmeyecek."[54]

Uruguay turunun resmen tamamlanmasına rağmen hiçbir yenilik getirmemesi ileri sanayi ülkelerinin büyük bir ekonomi savaşına hazırlandıkları yargısını doğruladı. Bu amaçla üç büyük blokta kalelerini kurdular. GATT antlaşması görüşmelerinin tamamlanması ile AT'nin, AB'ye dönüşmesi ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi Antlaşmasının yürürlüğe girmesi bunun açık ifadesi.

Dünya ekonomisinde artan kriz eğilimleri, otuzlu yıllarda olduğu gibi, korumacılık ve blok oluşturma politikalarını öne çıkarıyor. Ve üç blok da arka bahçesini savunuyor. Bu arka bahçelerin bağımsız devletler değil de bağımlı alanlar (ABD'nin arka bahçesi Latin Amerika) olarak karakterize edildiği ya da açıkça sömürge olarak tutuldukları (Afrika'nın ve Asya'nın büyük kısmı, İngiliz sömürgesi bugünkü Pakistan ve Bangladeş'i de kapsayan Hindistan gibi) otuzlu yıllarda ilişkiler açıktı. Bugünse birbirine rakip üç blok karşılıklı silah kuşanıyor: NAFTA, Batı Avrupa ve Uzak Doğu'da Japonya ve komşuları. Aşağıdaki tablo bu blokların güç dengesi ve ticari silahlarını belgeliyor.

Tablo 2

90'yı yıllarda NAFTA, Batı Avrupa ve Japonya ile çevresinin güç karşılaştırması

	NAFTA	B.Avrupa*	Japonya**
Nüfus (milyon)	368	378	529
Yüzölçümü (milyon km2)	21,3	3,7	3,6
Yatırımlar(milyar DM)	1561	2530	2269
Kişi başına millli gelir	30016	32114	13793
Mil. Gel.(milyar DM)	11037	12139	7296

	Ticaret (Milyar DM)		
NAFTA			
İthalat	-	203,1	339,4
İhracat	-	216,6	194,4
Blok ticaret bilançosu	-	+13,5	-143,0
Avrupa Birliği & Co.			
İthalat	216,6	-	235,2
İhracat	203,1	-	143,2
Ticaret Bilançosu	-13,5	-	-91.4
Japonya & Co.			
İthalat	196,7	143,8	-
İhracat	339,4	235,2	-
Tic. Bilan	+142,7	+91,4	-

*Federal Almanya Cumhuriyeti, Fransa, İtalya, İngiltere, İspanya, Hollanda, Belçika, Danimarka, Yunanistan, Portekiz, İrlanda, Avusturya, İsviçre, İsveç, Norveç, Finlandiya, İzlanda, Lüksemburg, Lichtenstein.

** Japonya, Güney Kore, Tayvan, Endonezya, Tayland, Hongkong, Malezya, Filipinler, Singapur.[55]

Bu bloklar bir yandan büyük farklılıklar gösteriyorlar, öte yandan önemli ekonomik verilerde eşit yapılara sahipler. Örneğin NAFTA üyesi ülkelerin yüzölçümü, Batı Avrupa ya da Uzak Doğu bloklarının neredeyse altı katı. Ve sadece Kuzey Amerika bloku görece zengin yeraltı kaynaklarına (kömür,demir ve petrol) sahip. Temelde tüm bloklar hammadde ihtiyaçlarını büyük ölçüde dışardan Afrika, Uzak Doğu gibi çevrelerden elde etmeye mahkumlar. ABD ve Meksika'da petrol çıkarılmasına rağmen, NAFTA petrol ithal ediyor.

Ayrıca Uzak Doğu blokunda kişi başına milli gelir diğer bloklara

54. Bolke Behrens, *Wirtschaftswoche*, 24.12.1992.

55. Ticaret rakamları 1991 yılı verilerini kapsamaktadır, diğer rakamlar 1992 yılı verileridir. Kaynak: DRI/Mc Graw Hill.

göre çok daha düşük. Uzak Doğu blokuna dahil ülkelerde kişi başına milli gelir batı Avrupadakinin sadece % 43'üne eşit. Ama milli gelir toplam olarak karşılaştırıldığına bu fark azalıyor. Sonuçta bu rakamlar gerçeği sınırlı olarak ifade ediyorlar. Bu tabloda rakip üç blokun ekonomik dinamiği en iyi ticaret bilançolarında görülüyor: Burada sadece Uzak Doğu bloku diğer iki blok karışında pozitif bilançoya sahip, yani diğer bloklardan ithal ettiğinden daha fazlasını ihraç ediyor. Uzak Doğu bloğu NAFTA'ya 145 milyar ve Batı Avrupa'ya 92 milyar Alman markı daha fazla ihracat yapıyor.

Dünya nüfusunun dörtte birinin yaşadığı bu üç blokun toplam ekonomik gücü dünya milli gelirinin dörtte üçüne eşit. Bu resmi istatistiklerin içinde parayla ölçülmeyen (ya da Dünya Bankasının dolar istatistiğinde yer almayan) kadın emeği ve pazara girmeyen üretim bulunmuyor.[56] 'Üçlü'nün gücü uluslararası holdinglerin gücünü gösteriyor. Dünyanın en büyük 500 holdinginin merkezlerinin % 33'ü ABD, %22'si Japonya ve % 21'i Almanya, Fransa ve İngiltere'de. 'Üç bloktan birine dahil diğer ülkelerdeki holdingleri de bu rakamlara eklersek, o zaman dünyanın 500 en büyük holdinginden % 90'nının NAFTA, Batı Avrupa ya da Uzak Doğu blokunda olduğunu görüyoruz.

Kuzey Amerika'daki blokun kısa zamanda kurulması, güncel gelişmenin korumacı blok kurma eğilimi olduğunun göstergesi. Batı Avrupa bloku, ellili yıllarda tartışılmaya başlandı, uzun süre denendi ve nihayet doksanlı yıllarda (Maastricht) kuruldu. 1990 yılında NAFTA'nın kuruluşu ise 1994 yılındaki Zapatacı ayaklanma kadar şaşırtıcı oldu. ABD başkanı Bush ve Meksika'lı meslekdaşı Salinas de Gortari Aralık 1990'da "Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması"nı öngören ilk karara imza atmışlardı. Aslında ABD ile Kanada arasında böyle bir blok zaten mevcuttu. Sonuçta NAFTA bu iki emperyalist ülkenin bloklarını, geleneksel olarak 'Üçüncü Dünya ülkesi sayılabilecek Meksika'yı da aralarına alarak genişletmelerinden başka birşey değildir. ABD kongresi 1991

56. Daha ayrıntılı karşılaştırma için bak. Winfried Wolf, *Conquista'nın 500 yılı, 'Üçüncü Dünya boğuluyor*, Köln 1992, s.88 vd.

mayısında NAFTA görüşmelerinin hızlandırılması kararı aldı. Salinas, Meksika devlet başkanlarının anayasada varolan geniş haklarına dayanarak bu kararı tek başına aldı. GATT görüşmeleri uzatılarak ve Meksika neredeyse arkasından itilerek NAFTA'ya sokuldu: Salinas, GATT görüşmelerinin sonuçsuz kalması ya da en azından serbest ticareti fiili olarak kısıtlayıcı önlemler getirmesi halinde, hükümetinin serbest ticaret politikasının başarısızlığının açıkca ortaya çıkacağından korkuyordu.

NAFTA'nın yapısı AB projesi ile karşılaştırıldığında önemli bir fark görülüyor. Batı Avrupa'nın "arka bahçeleri" Meksika ile karşılaştırılamaz. Bazı yapısal benzerlikler olsa da Meksika klasik bir 'Üçüncü Dünya' ülkesi iken, AB içindeki İspanya, Portekiz ya da Yunanistan için aynı şey söylenemez. Meksika'nın ABD ve Kanada'nın "arka bahçesi" olması NAFTA, AB ve Japonya arasında sertleşen rekabetin sonuçları açısından önemli. ABD bu ülkeyi içten fethediyor, fiili olarak yeniden sömürgeleştiriyor ve bunu emperyalistler arası iktidar mücadelesinin bir parçası olarak algılıyor. Amerikan ekonomi dergisi *Business Week*'de yazan Rudi Dornbusch bu durumu şöyle yorumluyor: "Nafta-Meksika projesi başarısız olursa, o zaman Meksika devlet başkanı Carlos Salinas de Gortari ABD'ye arkasını dönecek ve ülkeyi Japon holdinglerine açacaktır. Amerikan holdingleri ise dışarda kalacaktır." Dornbusch aynı yorumda Meksika'nın en azından varolan burjuva sistem çerçevesinde Japon alternatifine gerçekten sahip olmadığını da vurguluyor ve şöyle devam ediyor: "Nafta başarısız kalırsa, yabancı sermaye Meksika'dan kaçacaktır. Ve bu pezo krizi anlamına gelir. Meksika'nın şu andaki bütçe açığı 20 milyar dolar ve bu yabancı (Amerikan,W.W.) sermaye tarafından kapatılmakta."[57]

Aslında Meksika sadece bir başlangıç: AB'nin Kuzey Afrika ve Doğu Avrupa'da "arka bahçeler" yaratmaya çalıştığı gibi NAFTA da arka bahçesini genişletecek, üstelik çok daha baskıcı olacaktır. New York'taki Chase Manhattan Bank'ın uzun yıllar başkanlığını yapmış olan David Rockefeller, bu yeni ama aslında çok eski Amerikan

57. R. Dornbusch, "Workers will lose most if Nafta dies", *Business Week*, 08.11.1993.

rüyasını açıkça dile getiriyor: "Kuzey Amerika'daki ortak pazar harika bir sonuç, ama Alaska'dan Patagonya'ya kadar bir serbest ticaret bölgesi düşüncesi nefesimi kesiyor."[60]

IX. Milliyetçilik, AB Merkeziyetçiliği, Enternasyonalizm

> Gerçeği görmek istersek, muzaffer kapitalizmin sorunlara çözüm bulma kapasitesi gittikçe azalmakta. İnsanlar, bugün yaşamları sosyalist ütopinin kurbanı olduğu için değil, kökten kapitalistler, dayanılmaz koşulları harika gelecek sözü ile katlanılabilir hale getirmeye çalıştıkları için acı çekiyorlar... Sosyal ve adil dağıtımcı devletin ekonomik yetkinliği hızla yokoluyor. Yüksek borçlanma sonucu sosyal devlet artık Birinci (ve gerçekte tek) Dünya'da da, 'Üçüncü Dünya'da çoktan geldiği noktaya vardı: büyük bankaların idari asalağı. "Ulus" kavramı ile ekonomik, ekolojik ya da sosyal sorunları çözmek mümkün değil. Profesyonel eleştirilere kulak vermezse Kapitalizm kendisini ve bizi ölüme sürükleyecektir...Söz konusu olan, toplumsal alternatif ve yansımaların yaratılması, meşrulaştırılması ve yayılması gerekliliğidir.
> George Bollenbeck ve Clemens Knobloch, *Siegen*, Forum Wissenschaft, 4/1993 içinde.

1991 aralığında Maastricht sözleşmelerini tasarlayanlar politik galibiyet elde ettiler. Sözleşmeler gerektiği zaman iki kez oylanarak halk ve tüm parlamentolarca kabul edildi. 1993 yazında Avrupa Para Sistemi krize girdiğinde kapitalist ekonomi bir kez daha politika karşısındaki üstünlüğünü gösterse de, bunun AB projesine politik etkileri açısından sadece kısa vadeli bir darbe olacağını söylemek gerek. AB karşıtlarının sevinmeleri boşuna. AB'ye karşı olmanın, artık sağa geçmiş eski solcu bazı kifayetsiz muhterisler tarafından "zevksizlik" olarak nitelendirilmesi bir yana, Batı Avrupa burjuvazisinin AB projesinin ve özellikle Maastricht antlaşmalarının ekonomik açıdan başarısızlıkla sonuçlanması burjuvazinin anti-

58. *Wirtschaftswoche*, 24.12.1992.

demokratik ve anti-sosyal krizi atlatma reçetelerini uygulamaya koymasına yol açacaktır.[59] AT komiserlerinden Martin Bangemann 1993 mayısında *Wall Street Journal* gazetesine verdiği demeçte "Maastricht antlaşmalarından sonra Avrupa'da nelerin mümkün olduğunu görünce şaşıracaksınız" demiş ve şunu ilave etmişti: "Biz bir anlaşmayı onu yapanların tasarladığından daha iyi kullanmakta ustayızdır".[60]

Bangemann haklı: Antlaşma metinlerini inceledikçe "sürprizler"in sayısı artıyor. Antlaşmada AB komisyonlarının yetkilerini gizlice genişletme imkanlarının varlığı biliniyordu. 60 Alman yüksek öğretim görevlisinin 1992 yazında imzaladığı bir metinde Maastricht sözleşmelerinin 128. maddesinde mesleki eğitim ve "üye ülkelerin kültürel gelişimleri" alanında geniş yetkilerin AB'ye devredilmesi eleştiriliyor. Öğretim görevlileri karşı çıkma gerekçelerini şöyle açıklıyorlar: "Kısmen bile olsa merkezileşme eğitim ve kültür politikasında başka hiçbir alanda olmadığı kadar uygunsuzdur; yerel ve ulusal özellikler ile gelenekler kültürel çoğulculuğun temelini oluşturmaktadır." Bu eleştiri metninde Maastricht antlaşmalarının Avrupa parlamentosunun zaten kısıtlı yetkilerini daha da kısıtladığına dikkat çekiliyor.[61]

AB'deki ekonomik sarsıntıların düzeyi ne olursa olsun yukarıda ya da daha önceki bölümlerde yapılan alıntılarda geçen maddeler, Avrupa Komisyonu ya da ulusal hükümetlerce sosyal güvenlik, kültürel özerklik ve demokratik hakların kısıtlanması ve insan ve doğanın geçmişte olduğundan çok daha fazla sermayenin emrine sunulması için kullanılacaktır. Kuşkusuz AET kuruluş açıklamasında ya da Maastricht sözleşmesinde varolan –kısmen

59. *Soru*: "Doğru mu duydum, biraz önce Avrupa'ya karşı olanları zevksizlikle mi suçladınız? *Daniel Cohn-Bendit*: Evet, kesinlikle. Avrupa'ya karşı çıkanlara bir bakın! ... Avrupa karşıtları, Bavyera ya da Hessen'da biranın daha iyi yapıldığı görüşündeler. Bu sos bana biraz tatsız geliyor, tek boyutlu ve tek kültürlü. Avrupa karşıtı olmanın modası artık geçti ve bunlar milliyetçi anlayışları ile birlikte tarihin çöplüğüne atılmalılar." *Tageszeitung*, 27.11.1993.

60. H. Gamillscheg, "Danimarkalıların 'aptal' Bangemann sevinci", *Frankfurter Rundschau*, 08.05.1993.

63. "Maastricht sözleşmeleri onaylanmamalı" *Handelsblatt*, 26.06.1992

satır aralarında ya da uygulamada ortaya çıkan– insan ve doğa düşmanı bu tür maddelerin ne kadar geçerli olacağını sonuçta toplumsal güç dengesi ve mücadeleler belirleyecektir. Bugün - elli ya da yüzelli yıl öncesine göre çok daha fazla- "Maastricht Antlaşması"nda ifadesini bulan süreçler sermaye yoğunlaşması ya da merkezileşmesi gibi "kapitalizmin objektif eğilimleri"dir.

Ne yazık ki solun kapitalist gelişimin bu tür iç süreçlerine "tarafsız" kalma gibi çok daha eski ve genelde kötü bir geleneği var. Bunun nedeni bir yandan solun genelde savunma durumunda olması (doğru) ve bu durumda egemen güçlerin politik ve ekonomik projeleri ile uğraşmanın lüks kabul edilmesi (yanlış). Tarihi ve materyalist eğitimden geçmiş bazı sol gruplar bu tür bir tarafsızlığı, tarihi gerçekleri görmezden gelerek Kapitalizmin ilk dönemlerindeki gelişmelere ve Karl Marx ve Friedrich Engels'in bu süreçteki tutumlarına dayandırarak geleneksel Marksistlerin geçmişte sermaye yoğunlaşması ve merkezileşmesi süreçlerini acı sosyal sonuçları olsa da engellenemez ve soyut-tarihi bağlamda "ilerici" kabul edilen "objektif gereklilik" içeren süreçler olarak gördüklerini ileri sürüyorlar. Buna örnek olarak da, feodalizmde büyük toprak sahipleri ve aristokratların köylülerin elindeki toprağı alarak proleterleşmelerine yol açması ve tarımın sanayileşmesinin, kent proletaryası ve modern endüstrinin ortaya çıkmasının ön koşulu olduğunu gösteriyorlar.

Burada amacımız 19. yy'da üretim güçlerinin gelişimi kavramı üzerine tartışmak değil. Sonuna yaklaştığımız 20.yy.'da durumun birçok açıdan farklı olduğu kesin. Burjuvazinin bu metinde de sık sık alıntı yapılan açıklamalarında sözü edilen üretim gücünün –daha doğrusu rekabet gücünün– artırılmasında "belirleyici adım" olarak gösterilen sermaye yoğunlaşmasının kaçınılmazlığı bugün sadece kârın artırılması ve birikimine yönelik rekabet olarak yaşanmaktadır. Avrupa Birliği'nde ve "üçler" ülkelerinde (AB üyeleri, ABD, Japonya) somut olarak yaşanan yoğunlaşma süreçlerine bağlı "üretim gücü artırımının" insanlığın ilerlemesi ya da en azından toplumsal üretim maliyetinin düşürülmesi bağlamında bir yararının olacağına dair hiçbir işaret yoktur.

İsviçre hava yolları şirketi Swissair 1993 yılından bu yana uluslararası muhasebe sisteminin büyük bir kısmını Bombay'e taşıdı. *Wirtschaftswoche*'deki analizde bunun nedeni olarak Bombay'daki iyi eğitilmiş personelin Alpler ülkesinden çok daha düşük ücrete çalıştığı yazıyor. Kuşkusuz Swissair bu düşük ücretleri olumlu faktör olarak görüyor, ama verilerin uzaktan kumandasının yol açtığı gerçek maliyet, bunun Hindistan'daki ya da diğer toplumlardaki orta ve uzun vadeli etkileri Swissair sermayedarlarını ilgilendirmiyor. Dünyanın elektronik ağla donanmasının yaratacağı elektronik *smog* gibi yeni tahribatlar ve bunların tahmini mümkün olmayan maliyetleri de, Swissair'in kamuoyundaki imajını zedeleyecek bir soruna dönüşmediği sürece önemli olmuyor. Visa-Card şirketi 1993 yılında Avrupa'daki tüm müşterilerine gönderdiği fatura ve hesap bakiyelerinin ulusal düzeyde beş merkez yerine Hollanda'nın Arnheim kentinden merkezi olarak gönderilmesine karar verdi. Bu rasyonelleştirmenin Visa-Card şirketinin kazancını arttırdığı kesin. Merkezileşmenin insanlığa hiçbir yararı olmadığı gibi sadece iletişimi ve ulaşımı uzatarak toplumsal maliyette yarattığı artış bu hesabın içinde yok. Visa-Card'ın hesaplarına Avrupa'nın posta dağıtım şirketlerinin zarar ettiği ve devletin ya da vergi ödeyenlerin sübvansiyonu ile ayakta kaldıkları da yansımıyor. Tüm Avrupa'da posta ücretlerinin eşitlendiği ve kent içi posta ücretleri ile Avrupa'nın bir kentinden diğerine posta ücretlerinin aynı olmasının yarattığı toplusal maliyet ise hiç hesaba katılmıyor. Bu tür bir tarifenin ardından hiçbir zaman işletme maliyeti bulunmuyor. Aksine bu örnekte ortaya çıktığı gibi büyük sermayenin ve hizmet sektörünün uluslararası iletişim maliyeti ve yoğunlaşması destekleniyor. Ve sonuçta Visa-Card'ın Hollanda'da kullandığı işgücünün Almanya'dan daha düşük olması, pazar günü mesai farkının ödenmeyişi, 24 saat hizmet serbestisini kullanarak en temel çalışma koşullarını çiğnediği ve AB çapında işgücü sömürüsünü artırdığı gerçeği de bu hesaba girmiyor.[62]

62. Veriler 3.12.1993 tarihli *Wirtschaftswoche* dergisinden alınmıştır. Uluslararası şirketler özellikle muhasebe, araştırma ve geliştirme bölümlerini böylesi saçma sermaye yoğunlaşmaları ile gittikçe artan oranda BDT ülkelerine de aktarmaktalar.

Solun bu tür sermaye yoğunlaşması süreçlerindeki genellikle soyut politik "tarafsızlık" tutumu ile somut şirket birleşmelerinde çalışanların ilerici kesiminin ya da onların temsilcilerinin pragmatik tutumu arasındaki fark dikkat çekici. Çalışanların bu tür sermaye yoğunlaşması süreçlerine genellikle karşı çıkmaları doğal: BBC ve Asean'ın ABB olarak birleşmeleri, Krupp ve Hoesch, Daimler-Benz ve Fokker ya da Akzo ve Nobel katılımları insanlık açısından üretim gücünün artışı anlamına gelmediği gibi fiyatların ucuzlaması ya da yaşam düzeyinin yükselmesi sonucunu da doğurmuyor. Aksine bu tür sermaye yoğunlaşmaları işyerlerinin tahribatı, kitlesel işsizlik, holding yönetimlerinin merkezileşmesi ile çalışanların ve onların temsilcilerinin yönetim üzerindeki etkilerinin azalması, üstelik yaratılan özel bürokrasi ile ölü maliyetlerin ortaya çıkması anlamına geliyor.

Bunu AB düzeyinde ve birlik sürecindeki kapsamlı politik ve ekonomik merkezileşme ve yoğunlaşma süreçlerinde izlemek mümkün. Dolayısıyla bu projeyi "sermayenin nesnel içkin süreci" olarak nitelendirmek yanlış. AB geçmişte de bugün de politik bir projedir ve ilk planda Batı Avrupa'daki büyük burjuva azınlığın politik, ekonomik ve askeri çıkarlarına hizmet etmektedir. Bu konu kitabın son metnini kaleme alan Karl Rössel tarafından da vurgulanmaktadır.

Sonuçta sosyal, demokratik, ekolojik gerekçeler ve uluslararası dayanışma açısından tarım burjuvazisi, patronlar ve bankacıların Batı Avrupa'sına, Maastricht antlaşmalarına ve "iç pazar" projesine karşı çıkma nedenleri beş ana noktada toplanabilir:

1) Maastricht antlaşmalarında saptanan amaçların gerçekleştirilmesi sermaye yoğunlaşmasına hızlı bir ivme kazandıracak ve toplumsal maliyeti arttıracaktır.

Bu öncelikle milyonlarca işyerinin yokedilmesi anlamına gelecektir. Uzun zamandır yaşanan sermaye yoğunlaşması süreci,1991-94 yıllarında üretimin gerilemesi ve düşük büyüme oranları sonucu milyonlarca kişilik bir işsizler ordusu yarattı. Almanya'da 70'li yıllarda şirket birleşmelerinin sayısı yılda 400-600 iken, 80'li

yıllarda 600-1100 arasında gerçekleşti. 1990 yılında 1500, 1991'de 2000 ve 1992'de 2300'e çıktı.

AT komisyonlarının Ekonomi ve Finans merkezinin bir araştırması şirket birleşmelerinin AB iç pazarının gerçekleştirilmesi ile birlikte daha da artacağını öngörüyor. Araştırmaya göre iç pazarın gerçekleşmesi ile birlikte işletmeler AB düzeyinde % 24 oranında büyüyecekler. Bunun somut olarak ne anlama geldiğini aşağıdaki tablo gösteriyor:

Tablo 3

AB iç pazarının gerçekleştirilmesi sonucu kapanması beklenen "temsili büyüklükte"ki şirketlerin sayısı[63]

Sektör/Ürün	Ülkeler				Diğerleri	Sektördeki
	Fr	Alm	İtal	İng		yüzdesi
İlaç ürünleri	10	10	10	10	5	11,5
Makina	15	39	10	12	20	2,8
El. Ev Alet.	9	14	13	14	8	41,1
Otomobil	1	3	1	1	1	50
Ayakkabı	57	40	36	46	29	28,2

Bu tablodaki veriler son sütun hariç diplomatik bir dille sunuluyor. AB'nin birleşme süreci sonucu kapanacak "temsili büyüklükte şirket" ifadesi ne anlama geliyor? Eğer ilk dört ülke arasında olmayan AB üyesi ülkelerde "ilaç ürünleri" sektöründe "sadece" beş ve de otomobil sektöründe "sadece" bir şirketin kapanacağı öngörülüyorsa, bunun çok da önemli olmadığı sonucuna varılabilir. Gerçekte ise bu verilerin anlamı şu: Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere dışında kalan AB üyesi ülkelerde söz konusu sektörlerde "temsili büyüklükte şirket" nitelemesine girebilecek işletmelerin sayısı yok denecek kadar az. Bu durumda "diğerleri" sütunundaki

63. Kaynak: The Cost of Non-Europe,c.2, s.326 vd; buraya Gueck/Heidel/Kleinert, Uluslararası Şirketler, Pazar ve Kriz adlı kitaptan aktarılmıştır. s.222

ülkelerde kapanacağı varsayılan otomobil şirketlerini bulmak hiç de zor olmaz: Söz konusu şirketler Hollanda'dan DAF, İspanya'dan Motor İberica ya da Rover olabilir. Bunlardan ilk ikisi zaten bu tablonun açıklanmasından (1989) bu yana bağımsızlıklarını yitirdiler, Rover şirketi de 1994 yılında BMW tarafından devralındı.

Tablonun son sütunu ise hiçbir yanlış anlamaya yer bırakmıyor: buna göre örneğin ilaç sektöründe temsili büyüklükteki tüm şirketlerin % 11,5'i iç pazarın gerçekleşmesi ile kapanacak. Elektrikli ev aletleri sektöründe aynı nitelemeye giren şirketlerin % 40'ından fazlası, otomobil sektöründe ise % 50'si kapanma tehlikesi ile karşı karşıya. "Temsili büyüklükte şirket" nitelemesi ile büyük şirketlerin kastedildiğini varsayarsak bu tabloya göre kapanacak şirketlerle birlikte on hatta yüzbinlerce işyeri de yokolacak. Bu da AB'nin oluşturulması ile öngörülen sermaye yoğunlaşması sürecinin ne anlama geldiğini ve sosyal boyutlarını gösteriyor.

Yukarıdaki tabloyu aktardığım "Uluslararası Şirketler, Pazar ve Kriz" adlı kitabın yazarlarının bu konuya ilişkin değerlendirmeleri şöyle: "Almanya'daki tekelleşmeyi konrol dairesinin uzun yıllar başkanlığını yapan Wolfgang Kartte Avrupa'nın "uluslararası dev holdinglerin pistine" dönüşeceğinden endişe ediyor. Ve Federal Ekonomi Bakanlığı'nm eski müsteşarı Otto Schlecht, bu bağlamda iç pazarı "büyük şirketer için özel gösteri" olarak nitelendiriyor. [64]

Söz konusu olan sadece AB işsizler ordusunun büyümesi ile ortaya çıkacak sosyal sorunlar değil. Bu süreç iktidarını güçlendirecek olan büyük holdingler için karşılarındaki toplumsal ilişkiler açısından zaten zayıf olan "güçsüzler" cephesinin (sendikalar, ekolojik hareket, kadın hareketi, sol) daha da zayıflaması anlamına gelecek.

2) AT antlaşması ve AB'nin amaçları demokratik hakların ve katılım imkanlarının ortadan kaldırılması temeline dayanıyor.

Bu görevler AB komisyonlarına, AB konseyine ve daha sonra Avrupa Merkez Bankası olacak Avrupa Para Enstitüsü'ne devredili-

64. *age*, s.22 vd.

yor. Tüm bu kurumların burjuva anlamda bile demokratik meşrulukları yok. AB bütçesi komisyonlar ve konsey tarafından kontrol ediliyor. AT antlaşması parlamentonun bütçe üzerinde özerk kontrolü gibi klasik bir hakkı kısıtlayarak Avrupa Parlamentosunu modern mutlakiyetçi sistemlerdeki gibi bir rolle sınırlıyor.[65]

AB kurumlarının bu anti-demokratik karakteri AT antlaşmasındaki 235. genel vekalet maddesinin AB içinde de geçerlilik kazanması ile ortaya çıkıyor. Bu lastikli madde ile AB komisyonları ve konseyine mutlakiyetçi haklar tanınıyor. Söz konosu madde demokratik meşruiyeti olmayan "Konsey" ve "Komisyon"a, "AB'nin amaçlarının gerçekleştirilmesi" için önemli buldukları konularda parlamentoyu devre dışı bırakma yetkisi veriyor.[66]

Ancak AB kurumlarının somut biçimlenmesinden bağımsız olarak yukarıda anlatılan sermaye yoğunlaşması sürecinde söz konusu olan, AB temelinde de geçerli olacak: Kararlar merkezileştikçe demokratik etkileşim olanağı azalacak. Genelde AB düzeyinde bir kuralı kabul ettirmek ulusal düzeyde bir yasayı kabul ettirmekten daha zor. Örneğin AB üyesi olmayan İsviçre'de şimdiye kadar TIR taşımacılığında en fazla 28 ton yük kuralı, bu ülkedeki görece yüksek TIR trafiğine rağmen savunulabildi. Oysa AB 40 ton ve kısmen daha fazlasına izin veriyor. Karayolu trafiğini kısmen azaltarak demiryolu taşımacılığını teşvik eden, çevre sağlığı açısından çok önemli, ayrıca toplumsal maliyeti düşüren bu tür bir kararı AB çerçevesinde kabul ettirmek kesinlikle mümkün değildir.

Avrupa Birliği'ndeki geniş yerel ve federal haklarla dengelenmeyen bu aşırı merkezileşmenin iç dinamiği zorunlu olarak demokratik katılımcılık haklarının geniş ölçüde ortadan kalkması ile sonuçlanacaktır. AB'nin ilkelerini saptayan yasa koyucu aygıt

65. Bu düzenlemeler 1994 yılında yürürlüğe giren ve 7.2.1992 tarihli Avrupa Birliği'ne ilişkin sözleşmedeki değişiklikleri de içeren AT antlaşmasında 199'dan 204'e kadar olan maddelerle yapıldı. Bak. Antlaşma. Avrupa Topluluğu. Avrupa Birliği. s.150-155.

66. 1994 antlaşmasındaki 235. genel vekalet maddesi şöyle: "Ortak Pazar çerçevesindeki amaçlardan birinin gerçekleştirilmesi için topluluğun çaba göstermesi gerekiyorsa ve bu bağlamda gerekli yetkiler saptanmamışsa, konsey komisyonun önerisi ile Avrupa parlamentosuna danışarak kuralları saptayabilir." Bak. Anlaşma. AT. AB. s.167.

şimdiden "teknik açıdan" bağımsızlaştı. 1988 yılında Almanya'da yayınlanan 'Die öffentliche Verwaltung' (Kamu Yönetimi) adlı dergide şu yakınmaya yer veriliyordu:

"Avrupa Topluluğu yasalarının eyaletler düzeyindeki etkilerinin artık bir baskına dönüştüğünü görmezlikten gelmek mümkün değil. Bunun nedeni AT'nun yoğun düzenlemelerinin yanısıra, topluluğun amaçlarının gerektirmediği konularda da ayrıntılı kuralların saptanmasıdır. "[67]

Aynı dönemde Avrupa Topluluğu ile ilişkilerden sorumlu Bavyeralı bir politikacı da "toplulukta aşırı merkezileşme eğiliminden" söz ediyor ve bu eğilimi "AT'nin başa çıkılması imkansız kağıt fırtınası" olarak tanımlıyordu. Örneğin 1987 yılında Brüksel'den Bonn'a gönderilen metinlerin sayısı yaklaşık sekizbin. Bunların sadece yüzde otuzu çoğaltılarak eyaletlere gönderilmiş, geri kalanı bilgisayar kayıtlarında kalmış.[68]

Bu koşullarda AB içinde demokratikleşme bazında reform girişimi, örneğin Avrupa Parlamentosunun yetkilerinin genişletilmesi talebi, ulusal ya da yerel parlamentoların yetkilerini kısıtladığı ölçüde sorun yaratacaktır. AT komisyonlarının ve bakanlar konseyinin yetkilerinin Avrupa Parlamentosuna devredilmesi talebi ise farklı bir devinim yaratacaktır.

Temelde iktidarın her türlü merkezileştirilmesi, hakkında karar verilenlerin katılım ve etkileme olanaklarının kısıtlanmasına denktir.

3) AB iç pazarı ve Maastricht sözleşmeleri sosyal, ekolojik ve tüketiciyi koruma alanlarında tek bir ilkeyi kabul etmektedir: asgari standartın sağlanması.

---

67. Bu alıntı daha sonra sözü edilen "genel vekalet" maddesi ile devam ediyor: ".... Bu yetkiler ayrıca AT antlaşmasındaki 235. maddedeki genel vekalet ilkesi ile genişletilebiliyor ve bu madde AT'na akıl almaz gelişme imkanları sağlıyor." *Die öffentliche Verwaltung*, Ağustos 1988.

68. Vorarlberger eyalet parlamentosu üyesi Herbert Thalhammer'in 18.4.1989 tarihinde parlamentoda yaptığı konuşma metninden aktarma: Dr. Joss'un Schloss Hofen'da 27.2.1988 tarihinde yaptığı konuşmadan alıntı.

Bu bazı üye ülkeler için bazı hallerde avantaj anlamına gelebilir. AB'nin toplumsal gerçeğinde ise bu eğilim bu "asgari" düzeyin üstündeki tüm standartların ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir. Bu da AT'da yaşayan ve topluluk ortalamasından daha yüksek işgüvencesi, sendikal temsil olanağı, çevre koruma koşullarına sahip insanların büyük çoğunluğunun bu tür haklarının yokedilmesi anlamına gelecektir.

Örneğin AB üyelik adayı Avusturya'da halk oylaması sonucu kabul edilmiş nükleer enerji karşıtı pozisyon, üyelikle birlikte AB içindeki "serbest meta dolaşımı" nükleer enerji için de geçerli olduğundan ortadan kalkacaktır. Ya da Danimarka'nın çevre tahribatını engellemek amacıyla yürürlüğe koyduğu özel binek otolarının yüksek vergilendirilmesine dayanan trafik politikası, AB düzeyindeki eşit vergilendirme politikası ile etkisiz hale gelecektir.

80'li yılların sonunda Almanya'da içinde perkloretilen adlı kimyasal çözücü madde bulunan zeytinyağının satışı yasaklanmıştı. Alman halkı bir yıl sonra gazetelerin küçük haberler köşesinde aynı yağın satışa sunulduğunu öğrendi: AT kuralları, Hessen eyaletinin sağlık konusundaki daha sıkı ilkelerini geçersiz kılmıştı.[69] Baden-Württemberg eyaletinde ev sahiplerini, evleri böyle bir bölgede olsa da olmasa da, yangın sigortası çerçevesinde sel baskını ve deprem felaketlerinin yol açacağı tahribata karşı sigorta yaptırmaya zorlayan anlamlı bir yasa mevcut. Bu yasa sigortaların olası kurbanların zararlarını tazmin etmelerini sağlıyor. AB "ortak düzenlemeler" adı altında bu tür "devlet düzenlemelerini" yasaklıyor. "Sigorta sisteminin liberalleştirilmesi" adı altında söz konusu koruma gevşetiliyor, hatta ortadan kaldırılıyor. Özel sigortalar bu tür temel zararlara karşı yasal olarak garanti edilmiş tehlikeli bölgeler ya da dışında yeterli sayıda sigortalının teknik açıdan işleme alınması mümkün değilse, belli kesimlerin korunmasına zaten karşı çıkıyorlar. Yani bu tür sigortalar ancak "risk grubunun yeterli büyüklükte" olması halinde yapılıyor. 1993 sonu 1994 başında Baden-Württemberg eyaletinde yaşanan sel baskınlarından zarar görenlere ödenen tazminat-

69. "Toplatılan per'li zeytinyağı satılıyor." *Frankfurter Rundschau*, 25.04.1989.

lar, gelecekte "AB ortak koşulları" bağlamında geçmişte kalacak.

Öte yandan asgari AB standartlarının saptanması, bu standartların varolmadığı yerlerde AB hukuku sayesinde zorunlu olacağı anlamına gelmiyor. Aksine böyle durumlarda ulusal devletlerin aniden canlanıp özerkliklerini savundukları görülüyor. AT/AB'nin su kalitesini standartlaştırma girişiminde böyle bir örnek yaşandı. Margret Thatcher başkanlığındaki İngiliz hükümeti AT standartlarının "Maggy'nin Çiftliği"nde geçerli olmadığını ilan etti. Tam o sırada İngiliz adalarında su dağıtım şebekesi özelleştiriliyordu ve özel girişimciler bu yatırımdan elde etmek istedikleri kârları AT standartları yüzünden sağlayamayacaklarını ileri sürmekte söz birliği etmişlerdi. Başbakan Thatcher, özelleştirme projesi ile yakından bağlantılı kararını şu sözlerle açıkladı: "Topraklı su utanılacak bir şey değildir. "[70]

4. Maastricht Sözleşmeleri Batı Avrupa'da politik, askeri ve ekonomik açıdan güçlü bir emperyalist bloğun oluşturulmasını hızlandırıyor. Bu aynı zamanda diğer iki emperyalist gücün de bloklaşmasını hızlandıracaktır. Sonuçta emperyalist rekabet kızışacak politik gerginlik artacak ve dünya pazarının paylaşılması için savaş çıkması tehlikesi yükselecektir.

Kurt Tucholsky'yi izleyerek söylersek "dünya ekonomisinin ağları çoktan örüldü."[71] Ya da AB, NAFTA ve Uzak Doğu bölgesindeki bloklardaki karmaşık çelişkilere dayanılarak şu ya da bu temel gelişmenin -AB'nin gerçekleşmemesi ile ulus devlete geri dönüş ya da Maastricht projesinin kabul ettirilmesi- veya şu ya da bu ara eğilimin -AB projesinin başarısız olması ve Almanya-Fransa

70. *Frankfurter Rundschau* (6.7.1989) ve *Tageszeitung* (8.8.1989) . 1993 yılında Avrupa Birliğinin liberalleşme politikası çerçevesinde İngiliz su şebekesinin özelleştirilmesi örneğinin bir başka sonucu ortaya çıktı: 1991-1992 yıllarında İngiltere'nin yoksul bölgelerinde geleneksel tehlikeli bulaşıcı hastalıkların sayısında ani bir artış oldu. Bu bölgelerde yapılan araştırmada özel şu şirketlerinin yüksek su parasını ödeyemeyen çok sayıda müşterinin sularını kestiği görüldü. Liverpool kentinin sağlık dairesi sorumluları, su dağıtım şebekesinin özelleştirilmesi ve sadece kar marjını düşünen işletmecilerin söz konusu uygulamaları ile hastalıkların artması arasında doğrudan bir bağlantı görüyorlar.

71. Kurt Tucholsky, *Schnipsel*, Hamburg 1983, s.3

blokunun ortaya çıkması ya da Almanya'nın egemenliğinde bir çekirdek Avrupa'nın oluşması– zorunlu olarak yaşanacağını ileri sürmek ölçüsüzlük olur.

Anlatılan çok yönlü çelişkilere rağmen AB-Maastricht projesinde ciddi ilerlemeler kaydedilmesi otomatik olarak Kuzey Amerika ve Uzak Doğu'da varolan bloklaşma ve içine kapanma eğilimlerini hızlandıracaktır. Tablo 2'de gösterilen sermaye blokları ve ticari güçler, dünya pazarını ele geçirmek için ekonomik silahlanma yarışına gireceklerdir.

Bu tür yüksek koruyucu duvarları olan bir bloklaşmanın dünya pazarı ve serbest ticaretin bugünkü boyutlarında geçerli olamayacağı, böyle bir durumda üç büyük empeyalist bloğun kendi çıkarlarını zedeleyeceği varsayımının fiilen geçerli olmadığını aşağıdaki tabloda görmek mümkün:

Tablo 4 Üç emperyalist blok arasındaki ticaret 1991[72]

	NAFTA	Batı Avrupa	Japonya ve diğerleri
1. Diğer iki bloğa yapılan ihracat (milyar DM)	413	346	575
2. Milli Gelir (milyar DM)	11.000	12.100	7.200
3. Diğer iki bloğa yapılan ihracatın milli gelir içindeki payı	%3,8	%2,9	%8

Bu tablodan şu sonuçları çıkarabiliriz: Üç emperyalist bloğun 90'lı yıllarda birbirleri ile ticaretinin milli gelire etkisi sürpriz denecek kadar az bir ağırlığa sahip. Batı Avrupa'nın NAFTA ülkeleri ve Uzak Doğu blokuna ihracatının milli gelir içindeki payı yaklaşık % 3'le diğer bloklara göre en düşük olanı. Bir karşılaştırma yapmak için şu örnek yeterli: Aynı dönemde Federal Almanya Cumhuriyeti'nin milli gelirinde ihracat sektörünün payı yaklaşık % 30. Bu da Almanya'nın ihracatlarının büyük bir kısmının Batı Avrupa'da kaldığını

72. Blokların tanımlaması ikinci tabloda görüldüğü gibidir. Veriler 1991 yılı temelinde hesaplanmıştır.

gösteriyor. Geri kalanı, "Üçüncü" ya da eski "İkinci" Dünya'ya gidiyor. Çok az bir kısmı üç NAFTA ülkesi ya da Uzak Doğu blokuna ulaşıyor.

ABD, Kanada ve bazı kısıtlamalarla da olsa Meksika için de aynı durum söz konusu: Japonya'nın egemenliğindeki Uzak Doğu bloğu ya da Batı Avrupa'ya ihracatı NAFTA'nın milli gelirinin yaklaşık %4'üne eşit.

Japonya için durum daha farklı. Bu bölgede ihracatın milli gelir içindeki payı %8'le NAFTA'ya göre iki kat, Batı Avrupa'ya göre ise neredeyse üç kat daha fazla. Japonya'nın başını çektiği bu bloğun diğer bloklara ihracatının çok önemli olmamakla birlikte görece daha yüksek oluşu Japonya ile ABD ve Kanada arasındaki ekonomik ilişki ağından kaynaklanmaktadır. Bu ağın etkisi küçük ekonomisiyle Japonya'da çok daha fazla olmaktadır.

Bu verilerden dikkatli bir çekimserlikle şu sonucu çıkarabiliriz: Üç ayrı emperyalist bloğun oluşmasından en az çıkarı olan Japonya'dır ve bu blok genel korumacılık eğiliminden en fazla zararı görecektir. Üstelik bu bölgede bloklaşma eğiliminin resmi bir karakteri henüz yok. Tüm bunlar 1993 sonu-1994 başında ABD ve Japonya arasında iki bloğu ilgilendiren serbest ticareti garanti eden özel koşulların kararlaştırılmasını açıklıyor.

Hemen ardından 1994 şubatında ABD başkanı Clinton, Tokyo'nun Amerikan mallarının Japon pazarında daha yüksek ve sabit pay sahibi olmasını kabul etmemesi halinde sert ve yoğun korumacılık önlemlerine başvurmakla tehdit etti.

Bu araştırmanın en belirleyici sonucu ise şu: Eldeki verilere göre üç emperyalist blok arasındaki ticari ilişki açısından dünya ekonomisinin bloklaşmayı kendiliğinden engelleyecek ve genel korumacılık eğiliminden vazgeçecek kadar sıkı ağlarla örülü olduğu söylenemez.[73]

73. Üç emperyalist blok arasındaki ihracat oranları bloklaşma ilerledikçe daha da azalacaktır. Bloklaşma ile birlikte korumacılık da artacağı için diğer bloklara ihracat azalacak ve kısmen başka alanlara kayacaktır. Örneğin Alman ve Batı Avrupa otomobil sektörü - en önemli endüstri sektörü- için Kuzey Amerika pazarı 70'li yıllarda stratejik bir öneme sahipti. Bugün Kuzey Amerika'da bir tane bile otomobil üretimi yapan batı Avrupalı şirket yok. (Volkswagen ve Renault çekildiler, BMW ve Mercedes yeni yatırımlar

Bunun ötesinde varolan reel kapitalizm, saf anarşinin etkisinde. Ekonomik güçlerin zayıflığı ve dünya pazarına hakim olan anarşinin yarattığı görüntü, Birinci Dünya Savaşı öncesi güç dengesi ve dinamikle şaşırtıcı benzerlikler gösteriyor. O zamanki güç dengesi ve dinamizm çeşitli ikincil konumdaki savaşlarla sonuçlanmıştı (Krım savaşı ya da Balkan savaşı). Ardından dünya pazarının paylaşımında kontrolü ele geçirmeyi amaçlayan Birinci Dünya Savaşı başlamıştı.

Bu savaşın başında ve savaş sırasında, modern Alman burjuvazisinin reel savaş dengesini "şanssız" bulduğu ve dünya pazarının kontrolü savaşına Avrupa'nın Almanya'nın önderliğinde katılmasını tercih ettiğine dair ilginç veriler mevcut. Alman imparatorluğunun şansölyesi Theobald von Bethmann-Hollweg "1914 Eylül Programı"nda Alman önderliğinde bu tür bir birleşmiş Avrupa'yı savaşın amacı olarak ilan etmişti. Georg Fülberth kısa bir süre önce bu tehlikeli güncellikteki bağlantıya dikkati çekti: "Fransa, Belçika, Hollanda, Danimarka, Avusturya-Macaristan ve belki İtalya, İsveç ve Norveç'i kapsayacak bir Orta Avrupa ekonomik birliğinin kurulması amaçlanmalıdır. Bu birlik ortak yapısal bir liderliği olmaksızın, üyelerinin dışa karşı eşit haklara sahip olduğu ama gerçekte Alman önderliğinde ve Almanya'nın Orta Avrupa'daki ekonomik hakimiyetini garanti etme amacına yönelik olmalıdır. "[74]

Bu tür bağlantılar kurmak ve paralellikleri göstermek için daha fazla spekülasyona ihtiyaç yok. 1991'da Körfez Krizinden yeni Balkan savaşına, hatta Somali'ye kadar reel savaşlar ve iç savaşlar yeteri kadar endişe yaratıyor: Sovyetler Birliği'nin yıkılması savaş tehlikesini ortadan kaldırmadı, aksine daha da güncel hale getirdi. Emperyalist blokların oluşumu hangi biçimde olursa olsun, gittikçe artan askeri tehlikeleri beraberinde getirecektir.

---

planlıyorlar) Global ekonomik gelişmeler gözönünde bulundurulduğunda batı Avrupalı otomobil üreticilerinin Kuzey Amerika'ya gerçek satışları önemsiz denilebilecek düzeyde.
74.Georg Fülberth, *Eröffnungsbilanz des gesamtdeutzschen Kapitalismus. Vom Spätsozialismus zur nationalen Restauration*, Hamburg, 1993, s.135.

5. Sonuçta Batı "Avrupa'nın Birliği"nin diğer projeleri de bu hiristiyan bölgesinin duvarlarını yükseltmeyi amaçlamaktadır.

Bunlar *Üçüncü Dünya* ve *tüm göçmenlere* karşı duvarlardır.

-Yıkıcı rekabet ve işsizliğin artması nedeniyle Üçüncü Dünya üzerinde olumsuz etki yapacak olan "Avrupa'nın Birleşmesi" sürecinde yaşanan sermaye yoğunlaşması sürer,

-AB'nin ortak sorumlu olduğu eski Yugoslavya'da, Türkiye'nin kürt bölgeleri, Irak ve İran'da savaşlar yaşanır,

-AB'nin askeri omurgasını oluşturan Alman-Fransız tugayı ya da Batı Avrupa Birliği gibi askeri kanatlar oluşturulurken,

bu politikalardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen insanlar gittikçe artan oranda yaşadıkları yerleri bırakıp göç etmek zorunda kalıyorlar. AB süreci ile paralel ilerleyen zenginlik yoğunlaşmasının aynı zamanda başka bölgelerde yarattığı yoksulluk yeni göçmenler üretiyor. AB'nin silahlanma politikası, insanların köklerinden koparılması, evsiz-barksız kalması, yoksullaşması ve göç etmesi sürecinde önemli bir rol oynuyor. Öte yandan göçmenler bahane edilerek daha yüksek duvarlar örülüyor, Avrupa toplumları daha fazla askerileştirilip, daha fazla silahlandırılıyor. Alman Hıristiyan Birlik partileri parlamento grup başkanı Wolfgang Schauble 1993/94 yıldönümünde Alman ordusunun gelecekte ülke içinde daha fazla görev yapması talebini "göçmenleri engelleme" zorunluluğu ile gerekçelendiriyordu.

Hıristiyan Birlik partilerinden politikacılar Avrupa yanlısı görünseler de çoğu kez bu kavramı Alman milliyetçiliğini gizlemek için kullandılar. Bavyera eyalet başbakanı Hıristiyan Sosyal Birlik partisinden Edmund Stoiber kısa bir süre önce "Avrupa federal devletine karşı olduğunu" açıkladı. Stoiber gazetede yayınlanan söyleşisinde bu görüşünü şöyle gerekçelendiriyordu: "Böyle bir oluşumda Bavyera gerçekten bir köy konumuna düşecektir". Bavyera başbakanı aynı söyleşide neden "Birleşme" sonrası "Avrupa" hayalini terkedip geleneksel milliyetçiliğe döndüğünü şöyle açıklıyor: "Almanya'da bir zamanlar varolan Avrupa hareketi, Avrupa kimliği ile sorunlu Alman kimliğini örteceğini sanıyordu. Artık buna gerek yok."[75]

Bu ifadenin açık anlamı, Stoiber'in ve ondan önce de Franz Josef Strauss ve benzerlerinin "Avrupa"yı, yayılmacı ve iki dünya savaşma yol açmış geleneksel "Alman kimliğini" gizlemek için kullandıklarıdır.

"Avrupa"ya bakış açısındaki bu değişikliği sadece geleneksel sağ hareketle sınırlamak yanlış olur. Bugün AB ya da "Maastricht"ten yana olan eski solcular, bu eğilimleri ile kendi sağa çark edişlerini gizlemeyi amaçlamaktadırlar. Temelinde dayanışma bulunan enternasyonalizmden vazgeçtiklerini ve bencilliğe, zenginlerin zenginlerce korunması ilkesine dayanan AB merkeziyetçiliği ya da milliyetçiliğe yöneldiklerini gizlemek için AB'yi bahane olarak kullanıyorlar. Stoiber ya da diğerleri gibi milliyetçi AB karşıtlarına görünüşte karşı olmalarına rağmen aslında aynı kumaştan biçilmeler.

Fransız filozof Alain Finkielkraut "Avrupa'nın savunucusu" olarak tanıtılıyor ve "Avrupa'nın ölüm tehlikesi" ile karşı kaşıya olduğu konusunda uyarılar yapıyor. Kendini "solcu" olarak niteleyen bu zat şu tesbiti yapabiliyor: "Avusturya-Marksistlerinden Otto Bauer'in de ifade ettiği gibi, ulusların kader birliği yapan topluluklar olduğunu düşünüyorum. Uluslar her bir insanın kaderinin bir parçasıdırlar ve özgürlük her zaman kaderine karşı çıkmak anlamına gelmez." Bu tipik Avrupa dostu ve milliyetçisi "ulusun yeniden doğuşunu" kutladığı gibi Batı Avrupadaki aşırı sağcı ve faşist parti ve grupların yarattığı tehlikeyi görmezden gelerek, "günümüzde Faşizmin temsilcisi Alain de Benoist (aşırı sağcı teorisyen) değil, Miloseviç'tir" diyerek, hemen ardından "Avrupa'nın Sırbistan'a müdahalesi"ni talep ediyor.[76]

---

75. 02.11.1993 tarihli *Süddeutsche Zeitung*.

76. Alain Finkielkraut'la şöyleşi,"Avrupa'yı öldürüyorlar", *Der Spiegel*, 43/1993. Finkelkraut 1993 sonbaharında 40 Fransız ve Avrupa aydınının yeniden alevlenen aşırı sağcı eğilimlere karşı tavır aldığı "Uyanın" adlı çağrıyı imzalamaktan kaçınmış ve bunu şöyle gerekçelendirmişti: "Bu entellektüeller bir tabular listesi yayınlıyorlar. Ulusun yeniden doğuşundan söz eden yani sağ ve sol ayrımının sürekliliğini reddedenlerin aşırı sağcıların kartları ile oynadığını söylüyorlar. "Political correctness"in (siyasette dürüstlük ABD'de özellikle Clinton dönemi ile yaygınlaşan sistemi sorgulamayıp ufak

Daniel Cohn-Bendit ise "Avrupa" kavramını "Dünya" ile eş anlamlı kullanıyor. Avrupa, Asya'nın uzantısı olan bu kıta, onun için "sürekli ve heyecanlı bir kültürel alışverişin yaşandığı" bölge. Bu çok kültürlü milliyetçi "Avrupa Parlamentosunda, aşırı solcu parlamenter Camapana'nın başından sonuna kadar latince konuştuğu ve liberal muhafazakar Otto von Habsburg'un aynı dilde cevap verdiği tartışmaları" heyecanla hatırlayarak "güzel bir Avrupa hikayesi"nden söz ediyor.[77]

Otto von Habsburg'u "aşırı sağcı-muhafazakar ve monarşi yanlısı" olarak nitelemenin daha doğru olacağını, anlatılan "güzel Avrupa hikayesinin" anlatanların dediği gibi tesadüfen yaşandığını, yani Cohn-Bendit'in arkadaşı Joschka Fischer'in, milletvekilliği kariyerinin doruğunda iken parlamento başkanına "izninizle bay başkan, ama siz bir göt deliğisiniz" (Almancada çok sık kullanılan bir küfür, ç.n.) demesi gibi daha önce kararlaştırılmış bir "güzel hikaye" olmadığını kabul etsek bile, tüm bunları gözardı etsek bile latince yapılan bir "tartışma" neden bu kadar "heyecan" verici oluyor?

Örneğin Almanya'nın baskıcı Türk devletine sevkettiği silahlarla ilgili bir tartışmanın kürtçe yapılması daha heyecan verici olmaz mıydı? Bir Somalilinin kendi dilinde, ülkesinin yüzyıllardır batılı güçlerce işgal edilmesi ve İtalya'nın sömürgeciliği ile "B.M. müdahalesi" arasındaki bağlantı ve sürekliliği anlatması daha heyecan verici olmaz mıydı?

Kuşkusuz: Hıristiyan Avrupanın yüzyıllardır sömürdüğü ve sömürmeye devam edeceği Afrika kıtasının bu temsilcisine cevap vermek üzere bir "aşırı solcu milletvekili" kürsüye gelse ve Somalili konuşmacının haklı olduğunu, Avrupa'nın beşyüz yıldır sürdürdüğü bu sömürü, eşitsiz alışveriş mübadelede ve emperyalist askeri müdahale politikasına son verecek bir politika geliştirilmesi gerek-

---

paylaşımlarla vicdan rahatlatan bir eğilim.ç.n.) nasıl yayıldığını görün... Fransız solu her alanda uyum sağladı. Eski uzlaşmaz tutumunun tek göstergesi ise: Irkçılığa ve Faşizme karşı oluşu. Ve şimdi bunun bir paravan olarak kullanıyor. Daha iyi uyum sağlamak için, birşeyi çok büyük tehlike olarak gösterir ve o bağlamda ne kadar uzlaşmaz olduğunuzu sergilersiniz."

80. 27.11.1993 tarihli *Tageszeitung*.

tiğini söylese, daha da ötesinde bu hayali Avrupa Parlamentosu milletvekili tüm bunları Somalili konuşmacının dilinde söylese çok heyecan verici olurdu. Herşeyden "daha heyecan verici" olansa, bu konuda bir tartışmanın yapılması, bu tarzda cevap verecek bir solun bulunması, Avrupa'daki çok kültürlülük üzerine boş konuşmalar yerine, adına layık bir enternasyonalizm pratiğinin varlığı olurdu: Enternasyonalizm ve enternasyonal dayanışma sınır tanımaz, daha da öte insanların yarattığı sınırları yıkar. Sınırsızdır.

Charles Pauli

AT-Doğu Avrupa İlişkileri

Doğu Avrupa ülkelerindeki parti diktatörlüklerinin yıkılması 1989 yılında bu bölgede radikal sistem değişikliğine yol açtı. Sistem değişikliğinin başlıca alanı "reel sosyalist" ülkelerde toplumsal anlayışın önemli unsurlarından biri hatta temeli olan ekonomik düzendi.

Gazeteciler Polonya, Macaristan ve Çekoslovakya'daki bu sürecin atmosferini "Kapitalizm gelsin, hem de mümkün olduğu kadar çabuk" sözleriyle tanımlıyorlardı. O zamandan bu yana Doğu Avrupa ülkelerinde kapitalist pazar ekonomisinin temellerini kurmak için hiçbir çaba esirgenmiyor:

-Yeni yasalar ve anayasalar üretim araçlarının özel mülkiyetini garanti ediyor. Ekonomi politikası özel sektörün desteklenmesini amaçlıyor.

-Devlet planlamadan vazgeçerek, varolan devlet işletmelerinin finansmanını minimuma indirgiyor.

-Plan ekonomisinden vazgeçilmesi, fiyatların serbest kalmasını da içeriyor. Pazar fiyatları arz-talep ilişkisine göre belirleniyor.

-Özel mülkiyeti sadece teoride değil, pratikte de ekonominin temeli yapmak için devletin elindeki işletmeler ya doğrudan satış ya da hisse senedi satışı ile özelleştiriliyor. Doğu ve Batılının ekonomistleri, özelleştirmeyi sistem değişikliğinin kalbi olarak değerlendiriyorlar.

-Ekonomi düşüncesinde önemli faktörlerden biri de dış ticaret. "Reform ülkeleri" dünya pazarına dahil olmak ve "uluslararası iş bölümü"nün bir parçası olmak istiyorlar. Böylece gelişme ivmelerinin artacağını umuyorlar.

Sadece "reform ülkeleri" değil, ekonomi teorisyenleri de dünya pazarına entegrasyonu çok önemli buluyorlar. Kiel'deki Dünya Ekonomisi Enstitüsü'nün Doğu Avrupa'da yapısal reformların gerçekleştirilmesine yönelik bir araştırmasında şunları okuyoruz: "Burada sonuncu kireter olarak geçse de, dış ticaret alanı her ülke için olduğu gibi Doğu Avrupa ülkeleri için de düzen politikasının mihenk taşını oluşturuyor. Bir ekonominin dışa açık olma düzeyi, o ülkenin pazar ekonomisine ne kadar yatkın olduğunun göstergesidir." (Glismann, Schrader, *Die Weltwirtschaft* (Dünya Ekonomisi) 92, s. 118 içinde.)

Yeni liberal teori bu bakış açısını bir dizi argümanla destekliyor: Pazarın açılması gerekli uluslararası rekabet baskısını sağlayacak. Bu baskı hem devletin elindeki, hem de özelleştirilmiş ya da yeni kurulmuş işletmeleri rasyonel ve ucuz üretim yapmaya zorlayacak. Böylece enerji, iş gücü ve hammadde fiyatlarının danışıklı olarak belirlenmesi, suni olarak yüksek tutulması ve müsriflik önlenecek.

Uluslararası iş bölümü anlayışı her ülkenin, ekonomik yapısı ya da diğer özellikleri nedeniyle en ucuza üretebileceği mallar konusunda uzmanlaşacağından yola çıkıyor. Bu mallar daha sonra büyük ölçüde iç pazar ama aynı zamanda uluslararası alışveriş, yani ihracat için üretilecek. İhracattan elde edilen gelirle, yurt dışında daha ucuza üretilen mallar ithal edilecek. Bu hesaba göre dünya çapında varolan kaynaklar optimal değerlendirilecek: Tüm mallar üretimin görece en ucuz olduğu yerde üretilecek, daha sonra dünya çapında satılacak. Ekonomi teorisine göre bu sistemin sonucunda refah getirecek kârlar elde edilebilecek. Uzmanlaşma ve işbölümünün daha düşük olduğu durumda ise fiyatlar daha yüksek olacağından refah düzeyi de buna bağlı olarak düşecek.

Uluslararası işbölümünün bütünleyici bir unsuru da "serbest" dünya ticaretinin yanı sıra, üretim ve yarı üretimin dünya çapında dağılımını sağlayacak yatırımlara ve sermaye hareketlerine açık sınırlardır.

Bu küreselleşme modeli Doğu Avrupa ülkeleri -aynı zamanda "Üçüncü Dünya"nın gelişmekte olan ülkeleri- için kapsamlı bir kalkınma ve modernleşme modeli olarak görülmektedir. Yatırımlar

her ülkenin uluslararası rekabete dayanıklı alanlarına akacak, "dünya pazarı" iç pazardaki yetersiz alım gücünün yarattığı boşluğu dolduracaktır. Sadece iç pazarla sınırlı kalsa kârlı olmayacak yatırımlar, dünya pazarının varlığı ile kârlı hale gelecektir. Sonuçta, dünya pazarının desteğini alarak büyüyen yatırımlar ek işyerleri yaratacak, kârı arttıracak ve aynı zamanda iç pazardaki alım gücü, sadece iç pazara bağımlı stratejilere göre çok daha fazla yükselecektir.

Doğu Avrupa ülkelerinin yeni hükümetleri yukarıda kısaca çerçevesi çizilen bu "ihracat merkezli" modele yönelik haklı eleştiri ve itirazları dikkate almadan, söz konusu modelin "Üçüncü Dünya"da başarısız kalmasını da gözardı ederek, büyük bir hevesle "serbest ticaret" uygulamasına geçtiler. Pazar ekonomisi ideolojisi ve düşüncesini devralırken genelde ekonomi politikasının en radikal pazar çeşidine el attılar. Örneğin Polonya'da gümrükler % 6,2'den ihracat değerinin %4,1'ne düşürüldü. Ama bu ucuzluğun ticari açıdan fazla bir anlamı olmadı.

Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa ülkelerine uyguladığı "öncelikler sistemi" çok şeyler vaadediyor, ama bunların çok azı gerçekleşiyor. Gümrüklerin düşmesinin ticareti yüzde kaç artırdığına dair tahminler mevcut. Burada gümrük oranlarının düşmesi ile ucuzlayan mallara olan talebin artacağından hareket ediliyor. Oysa Polonya ve Macaristan örneklerinde, öncelikler sisteminin sağladığı ticari kolaylıklar tahminen toplam ihracatın yüzde üçüne denk düşüyor (DIW –Alman Ekonomi Enstitüsü'nün verilerine göre).

Brüksel'in ticaret bürokratları bu oranı bile fazla buluyorlar: 1990 yılında Polonya ve Macaristan'ın gümrüksüz ticaret imkanlarına kısıtlamalar getirildi. Polonya'nın on ihraç malı grubuna (tekstil hariç) yeniden gümrük uygulanmaya başlandı, Macaristan'ın ise yedi mal grubuna. 1991'de bu kısıtlamalar artırıldı, Polonya'nın 18, Macaristan'ın 10 mal grubuna gümrük konuldu. Bu ülkeler için özellikle önemli olan tekstil dalında aynı yıl Polonya 30 kez (daha önce 23), Macaristan ise 24 kez (daha önce 20) gümrük uygulaması ile karşılaştılar (DIW verilerine göre).

"Avrupa Kalesi" en azından Doğu Avrupa ülkeleri için gerçeklik olmuş durumda. Avrupa Birliği, en etkili yardım olduğunu ileri

sürdüğü pazarların açılması yöntemini son derece kısıtlı uyguluyor. Doğu'daki pazar ekonomisi hayranları ile kapitalist dayanışmanın ise izi bile görülmüyor.

Sermaye Dolaşımı

Aynı gelişme Batı Avrupa bankaları ve holdinglerinin yatırım stratejilerinde de izleniyor. Gerçi her ay Macaristan ya da Çekoslovakya'dan inanılmaz sayıda yeni şirket ya da ortaklığın yabancı sermaye katılımı ile kurulduğu yolunda yeni başarı haberleri geliyor, ama mark ve fenik üzerinden konuşulduğunda bu görünüşte hızlı yatırımların haberlerle karşılaştırılamayacak ölçüde zayıf olduğu görülüyor. Batıdaki arkadaşların birkaç bin mark ya da franklık yardımı ile açılmış bir dükkan ya da birahaneyi bu ülkelerin ihtiyacı olan ekonomik yatırımlarla karşılaştırmak mümkün değil.

Yatırımların değerlendirilmesinde önemli bir kriter var. Ekonominin amaçlanan modernizasyonunun hissedilir ölçüde gerçekleştirilmesi ve daha da önemlisi büyük ölçüde tam istihdamın sağlanması için gerekli yatırımların ne kadarının yabancı sermaye ile gerçekleştirildiğinden hareket edilmeledir. O zaman, Doğu Avrupa ülkelerine sermaye akışının amaçlanan düzeye bile yaklaşamadığı görülür. Alman Ekonomik Araştırmalar enstitüsü İFO'nun hesaplamalarına göre –eski Sovyetler Birliği hariç– Doğu Avrupa ülkeleri ekonomilerinin yılda 75-98 milyar dolar doğrudan yatırım ve krediye ihtiyacı var. Çeşitli tahminlere göre 1991 yılında bu bölgeye sadece yaklaşık 20 milyar gönderilmiş. Bunun en fazla 3 milyar doları doğrudan yatırım. 1992-93 yıllarında da fazla bir değişiklik yok, aksine doğrudan yatırımlar bu yıllarda azalıyor. Bu da gösteriyor ki, Doğu Avrupa ekonomisinin Batı'nın yatırımları ile kurtarılması mümkün değil.

Öte yandan büyük çaptaki doğrudan yatırımlar iç pazarda önemli rol oynuyor. Bu yatırımların bir kısmı iç pazara yönelik tüketim malları üretimini amaçlıyor. Bu tür yatırımlarla Avrupalı, genellikle Alman, ama aynı zamanda Japon holdingleri o bölgedeki

üretimden kâr alıyorlar. Teknolojik üstünlükleri sayesinde birçok alanda pazara hakim duruma gelerek devlet işletmelerinin payını ele geçirmeleri zor olmasa gerek.

İkinci yatırım alanı ise, Batı Avrupa'ya yönelik yan endüstri işletmeleri. Bu yatırımlar özellikle Doğu'daki ucuz işgücünü kullanmayı amaçlıyorlar. Örneğin Çekoslovakya'nın tekstil sektörü daha önce Yugoslavya ya da bazı Kuzey Afrika ülkelerinin Alman tekstil sektörü için üstlendiği rolü devralıyor. Şu anda bu bölgedeki işgücü maliyeti Tunus ya da Fas'tan daha düşük.

Doğu Avrupa, Batı'nın güçlü işletmelerinin akar bantlarının uzantısı ve ucuz işgücü bölgesi olarak aynı zamanda Avrupa Birliği üyesi ülkeler İspanya, Portekiz ve kısmen İrlanda ile rekabet etmek zorunda. Oysa bu rakipler Birlik üyesi ülkeler olarak, Brüksel bürokrasisi ile doğrudan ilişki içinde oldukları gibi, Birlik'in ortak anlaşma ve kurallarına bağlı olarak yapısal yardım fonundan da yararlanma gibi avantajlara sahipler.

Avrupa Birliği Ülkelerinin Pazar Stratejisi ve Doğu Avrupa

Bu yüzden Doğu Avrupa ülkeleri dışardan içeri girmeye çalışıyorlar. Avrupa Birliğine üyelik taleplerinde ciddiler. Büyük Avrupa pazarının parçası olmak istiyorlar. Avrupa Birliği ise pek bundan yana değil. Polonya başbakanı Hanna Suchocka'nın 1992 yılında Almanya'yı ziyareti sırasında *Die Zeit* gazetesi farklı pozisyonlara şu satırlarla dikkat çekiyor: "Polonya Avrupa Birliğine girmek istiyor, hem de Macar, Çek ve Slovak komşuları ile birlikte ... Brüksel'de ise Avrupa bürokratları ve amerikalılarm temsilcileri kendileri ile meşguller ve bu tür talepleri kibarca alıp çekmecelerine koyuyorlar, hepsi bu kadar." (*Zeit*, 6.11.1992). Avrupa Birliği çevrelerinde, 110 milyon Doğu Avrupalıyı sosyal yardım olarak Topluluk'a almanın mümkün olmadığı açıkca söyleniyor ve Federal Almanya Cumhuriyeti'nin, eski Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin 16 milyon vatandaşının yarattığı sıkıntıların üstesinden gelemediğine dikkat çekiliyor.

Almanya ise en azından söylemde farklı bir tutum içinde. Federal şansölye Kohl, Polonya'nın on yıllık bir uyum sürecinden sonra Avrupa Birliği üyesi olma önerisine olumlu bakıyor. Kohl, Almanya'nın Polonya'nın Avrupa Birliği'nin yolunu bulacağından emin olduğunu söylüyor: "Kapı açık olmalıdır; Ne zaman içeri gireceğine ise Varşova kendisi karar vermelidir" (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 6.11.90). Ancak bu tür davetlere fazla itibar etmemek gerekir, Avrupa Birliğinin karmaşık bürokrasisi gerektiğinde bir dizi engel bulabilecektir.

Ekonomik verileri gözönünde bulundurursak, Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupa'nın uyumu sürecine tam olarak katılımlarını beklemenin yanlış olduğu çabucak ortaya çıkar. Birlik üyelerinin uyum sürecine katılımda zorluk çektikleri, birliğin "iki farklı hızla" sağlanabileceği, Yunanistan, Portekiz ve belki de İtalya'nın uyum sürecinin derinleştirilmesini öngören "ortak para birimi" gibi uygulamaların dışında kalabileceği tartışmalarının yapıldığı bir dönemde Avrupa Birliğinin hiçbir politikacısı Doğu'nun kriz ülkelerinin tam üyelik sorunlarını üstlenmeyecektir.

Buna rağmen Doğu Avrupa, Avrupa Birliğinin ekonomi politikası ve holdingleri için önemlidir. "Farklı hızlar Avrupası" tartışmaları ekonomik bağımlılıkların biçimlendirmesiyle ortaya çıkan ayrılıkları göstermektedir. Avrupa'daki karmaşa ortamında gelişmeleri tahmin etmek zor, ama geleceğin senaryosu muhtemelen şöyle olabilir: ileri gelişme düzeyindeki çekirdek Avrupa'yı oluşturacak Almanya, Fransa ve Benelüks ülkeleri işbirliğini arttıracak, ortak para birimi uygulamasına geçecek ve Avrupa'nın hakimi olacaktır. Şu anda Avrupa Birliği üyesi olmayan Norveç gibi "sağlıklı" Avrupa ülkeleri de bu gurupla sıkı işbirliği yapacaktır. Ekonomi politikası açısından öğrenci durumundaki İtalya ve diğer Akdeniz ülkeleri ikinci sınıf Avrupalılar olarak "çekirdek Avrupa"nın kasasına bağımlı kalacak, birinci sınıfın büyük holdingleri ve bankaları tarafından pazar olarak kullanılacaktır.

Bu senaryoda Orta Avrupa, çekirdek Avrupa ve özellikle Almanya açısından öneme sahip. Avrupa Birliği ülkeleri arasında Orta Avrupa ülkeleri ile en fazla ticaret ve bu bölgede en fazla yatırım ya-

pan Almanya. Alman holdingleri Doğu Avrupa'da az sayıdaki kârlı devralmalarda çoğu kez rakiplerini devre dışı bıraktılar. Volkwagen, Fransız devlet işletmesi Renault ile rekabette galip gelerek Skoda otomobil işletmelerine ortak oldu. Siemens, Skoda Energo ve Skoda Transport şirketlerini Fransız ve Amerikan rakiplerini devre dışı bırakarak aldı. Skoda Energo, Doğu Avrupa'da enerji tesisleri üreten ikinci büyük firma, Skoda Transport ise en büyük lokomotif üreticisi. Bu katılımların stratejik arka planını Fred Schmid şöyle aktarıyor: "Siemens –ve büyük ihtimalle Alman sermayesi– Çekoslovakya'daki yatırımları ile sadece doğu Avrupa'da değil, aynı zamanda dünya pazarında da yeni bir yönelişe sahip oldu. Bu, Siemens yönetim kurulu başkanı Kaske ve halefi Pierer'in açıklamalarından da belli oluyor. Kaske: "Doğu ile yaptığımız işbirliğinde iki amacımız var: Birincisi özellikle Doğu Avrupa'daki yeni pazarlara girişi mümkün kılmak; ikinci olarak da mallarımızı satın alma gücü düşük doğu Avrupa pazarına sunabilmek için üretim maliyetini düşürmek." Skoda ile müzakereleri yürüten Pierer daha da ileriye gidiyor: "Personel giderleri" diyor Pierer, "Çekoslovakya'da Almanya'ya göre %90-95 daha az. Çalışanların eğitimi iyi ve gelişmiş bir endüstri kültürüne sahipler. Verimliliği arttırabilir ve kaliteyi bizim düzeyimize çıkarabilirsek, neredeyse erişilmez rekabet koşullarına sahip olacağız, hem de dünya pazarında." Holding yöneticileri özellikle ücret maliyetinin – Almanya'nın doğu eyaletlerinin aksine– Doğu Avrupa'da uzun yıllar aynı düzeyde kalacağını düşünüyorlar. Pierer: "Buradaki (Almanya'daki) ücret düzeyinin yarısına ulaşmaları için daha Tuna'nın uzun yıllar akması gerekecek." (İşler Skoda'nın geri çekilmesi yüzünden bazı sektörlerde Siemens'in istediği gibi gitmese de, bu açıklamalar hâlâ güncel ve Batı Avrupalı iş adamlarının düşüncesini gösteriyor.)

Sonuç: Çekoslovakya, daha doğrusu Çek Cumhuriyeti ve Macaristan, Avrupa'nın yeni ucuz işgücü ve yan sanayi bölgeleri. Bu yakınlıkta *Just in Time* (stoksuz üretim/sipariş üretimi) üretim bile mümkün olabilir.

Siemens ve diğer Alman holdingleri Çek Cumhuriyeti ve Macaris-

tan'daki yatırımları ile büyük bir ihtimalle Japon holdinglerinin komşuları ile yaptığı ve bu bölgede "flying wild geese" kavramı ile tanımlanan durumu yaratmak istiyorlar. Bu modelde Japonya komşuları ile birlikte bir oluşumun başını çekiyor ve dünya pazarında terkettiği yerleri gitgide onlara bırakıyor. Gelişme süreci üretim devrelerini izliyor ve grubun başını çeken ülke her zaman en modern teknolojiye sahipken, daha az gelişmiş olan diğerlerine teknolojik evrimini tamamlamış malları bırakıyor. Alman sermayesi de bu çerçevede Avrupa Birliği içinde özel bir konuma yükselebilir. (Bak. Fred Schmid, *EG-Vom Supermarkt Zum Supermacht* /AT-Süpermarketten Süpergüce, Isw-report, Münih, 1992.)

Böylece Doğu'nun "Avrupa Evi"nin neresinde yer alacağı sorusu da cevaplanmış oluyor. Avrupa'nın uyumu süreci her ülkeye eşit haklar tanıyan eşit bir süreç değil. Avrupa'daki çalışan sınıfın yararına bir gelişme olduğu da söylenemez. Farklı hızlar, farklı pazarlar ve gelişme bölgelerinin ardında önde gelen Avrupa Birliği holdinglerinin ihtiyaçları yatıyor. Onlar daha şimdiden çekirdek ve yan pazarlar ayrımını yapıyorlar ve dünya pazarındaki mücadelede, hem teknolojik ve bilimsel olarak yoğunlaşmış modern altyapıya sahip bölgelere hem de ucuz iş gücü ülkelerine ihtiyaçları var. Doğu Avrupa ucuz işgücü bölgesi ve Avrupa evinin arka bahçesi. Bu bağımlılık içinde kimin uyumunun kimin çıkarına olduğu açık. Kapitalizmde uluslararasılaşma her zaman ve her yerde insanların yaşam çıkarlarının karşıtı olmuştur. Uyumun asıl anlamı yatırım rekabeti, Avrupalı emekçilerin karşı karşıya getirilmesi ve birbirine karşı savaş alanına sürülmesidir. Avrupa, yani aynı zamanda İspanya ya da Macaristan her ülkedeki işsizliğin, diğer ülkelerdeki çalışma koşullarını ve istihdam piyasasını etkilemesi demektir. Bunun ilk örneklerini bugün Almanya'nın güneyindeki birahane ve inşaatlarda çoğu kez sosyal güvenlikleri olmaksızın ekmek parasına çalışan Çek işçileri oluşturuyor.

Jutta Klass

KORKULU RÜYA: AVRUPA

Eski Sömürgeciliğin Yeni Yüzü

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden on yıl sonra, 1955 yılında İtalya'nın Messina kentinde Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve paralel olarak Avrupa Nükleer Enerji Kurumu'nu (Euratom) oluşturma görüşmeleri başladı. Davetliler arasında İngiltere de vardı. Ama 1952'de Avrupa Kömür ve Çelik Endüstrisi Birliği kurulduğu zaman olduğu gibi, Londra bu kez de bağlayıcı işbirliğini reddetti. İngilizler önceliği Commonwealth ülkeleri ile işbirliğine vererek -eski sömürgeciliğin modern biçimi- çıkarlarını en iyi şekilde koruyacaklarına inanıyorlardı. Avrupa Ekonomik Topluluğu kurucuları arasındaki diğer sömürgeci güçler olan Fransa, Belçika ve Hollanda ise sömürgeci yapılarını koruma ve kullanım biçimlerini nazikleştirerek topluluk üyesi olabilecekleri görüşündeydiler.

Resmi dile göre AET kurucusu ülkelerle "özel ilişkilere" sahip olan "Üçüncü Dünya" ülkelerine karşı tutum ve ilişkiler kuruluş müzakerelerinde ele alınan konulardan biriydi. Özellikle Fransa, Ortak Pazar'ın oluşturulmasını "denizaşırı sorununun" çözümlenmesine bağlı kılarken, Hollanda ve Almanya Fransa'nın taleplerine farklı nedenlerle sıcak bakmıyorlardı: Hollanda kendi sömürgelerinin "çıkarını" düşünüyordu. "Üçüncü Dünya" ile ilişkilerinde önceliği Latin Amerika ve Asya ülkelerine veren Almanya ise kâr-zarar hesabının yanı sıra, denizaşırı sömürgelerin topluluğa ortak olmasının yaratacağı politik riski öne sürüyordu. Bunun da iki nedeni vardı: Birincisi Bonn, o zamanki politik yapı içinde, Fransa'nın sömürge

politikasına destek verdiği izlenimini yaratmak istemiyordu, ikinci nedense federal hükümetin kalkınma yardımını, alıcı ülkenin Almanya'nın birleşmesi sorununa yönelik tutumu ve Demokratik Alman Cumhuriyeti'ni tanımama ilkelerine bağlı olarak dağıtma politikasının tehlikeye gireceğini düşünmesiydi. Ancak Almanya'nın bu itiraz ve endişelerinin, Batı Almanya sınırlarına sıkışan Alman sermayesinin genişleme ihtiyacının vazgeçilmez ön koşulu olan ortak pazarın kurulmasındaki çıkarı karşısında ikincil konumda olduğu ortaya çıktı. AET üyelerinin Fransa'nın taleplerini kabul etmesinin önemli bir nedeni, Paris'in sömürgelerinin yakında bağımsızlıklarını elde etmeleri durumunda AET'nin ortaklık politikasının siyasal işlevini öne çıkarmasıydı. Asıl nedeni J. Agarwal şöyle açıklıyor:

"Fransa'nın Orta Afrika'daki sömürgelerinin bağımsızlıklarına kavuşmalarından sonra Avrupanın yardımı olmasaydı bu bölgede, dünyadaki güçlerden biri, büyük ihtimalle komünistler tarafından doldurulacak bir boşluk ortaya çıkacaktı. Bu sadece Fransa değil, tüm Avrupa için de korkunç sonuçlara yol açabilirdi. Avrupa'nın Afrika'ya hem hammadde kaynağı hem de pazar olarak ihtiyacı var."

Kısacası, sistemin güvenceye a nası ve ele geçirilmiş pazarlar, kârlı yatırımlar ve hammadde kaynakları, sömürgelerin kapitalist-emperyalist ihtiyaçlara uygun ekonomik yapıları gibi varolan çıkarların rakip emperyalistlere karşı korunması ve kullanılması ile o zamana kadar Fransa'nın cebinden çıkan sömürge masraflarının yeni ve sömürge politikasının sorumluluğunu taşımayan bir kuruma devredilmesi imkanı AET'nin ortaklık politikasının temellerini oluşturuyordu. Gündemde olan, eski ve o dönemde hâlâ varolan sömürgelere yönelik "yeni", açıkça belli olmayan sömürü biçimleri ve bağımlılık ilişkilerinin geliştirilmesiydi.

Roma Antlaşmalarının önsözünde yer alan "Avrupa'nın deniz aşırı ülkelere bağlılığını ve bu ülkelerin refahı için verilecek desteği vurgulayan". ortak "sorumluluğun" dile getirilmesi ve "Avrupa Kalkınma Fonu"nun oluşturulması ile yeni sömürgeci politikanın ortak mekanizmaları oluşturulmuştu. Bu bölgelerin "ortaklıkları" ya da zorla AET'ye dahil olmalarının yolu açılmıştı. AET sözleşmesinin 131. maddesinin yardımı ile, birçok bölgede doğrudan sömürge

döneminin sona ermesinin hemen öncesinde, bağımsızlık hareketlerinin önünü kesen ve aslında hâlâ bağımlı olan ülkelerdeki ekonomik, sosyal ve politik gelişme sürecinin Avrupa'daki metropollerin çıkarlarına uygun olarak yaşanmasını farkettirmeden garanti altına alan yöntemlere sahip bir sistem kurulmuş oldu.

AET sözleşmesinin 131. maddesinde yer alan "Ortaklık" şöyle ifade ediliyor:

"Ortaklığın amacı denizaşırı ülkeler ve egemenlik bölgelerindeki ekonomik ve sosyal gelişmenin desteklenmesidir....Ortaklık öncelikle bu ülkeler ve bölgelerde yaşayanların çıkarlarını gözetmeli ve istekleri doğrultusundaki ekonomik, sosyal ve kültürel gelişme yolunda refah düzeyinin yükselmesine yardımcı olmalıdır."

Bu ülkeler ve bölgelerde yaşayanların çıkarlarına neyin hizmet edeceği ve gelişmenin hangi yönde olacağı kararı, onyıllarca süren sömürge politikası ve sermayenin çıkarları ile ihtiyaçlarına uygun ekonomik yapının kurulmasıyla belirlenmiş ya da önemli ölçüde önceden verilmişti.

Ortaklık ayrıntılı olarak şu önlemleri içeriyordu:

1. Topluluk ile ortaklık bölgeleri arasındaki mal ticareti serbest bölge temelinde belirlenecekti, yani Fransa'nın sömürge ülkelerdeki ayrıcalıkları AET tarafından devralınıyordu. Bu özellikle Federal Almanya Cumhuriyeti'nin "Üçüncü Dünya"ya yayılma politikasında önemli bir temel oluşturdu. Örneğin 70'li yıllarda, AET'nin ortaklık çerçevesine giren Afrika ülkelerine yaptığı toplam ihracattaki payını %7'den %13'e çıkarmış, yani neredeyse ikiye katlamıştı.

2. Ortaklık sözleşmesi, büyük bir alicenaplıkla taraflara ortaklık bölgesi içinde oturma özgürlüğü tanıyordu.

3. Avrupa Kalkınma Fonu'nun kaynakları özellikle altyapının kurulması ve geliştirilmesinde kullanılmalıydı.

Roma Antlaşmalarıyla "denizaşırı bölgeler"le ilişkilerin temelleri atıldı. Bu ilişkiler daha sonraki yıllarda AET ile 60'lı yıllardan itibaren "bağımsızlaşan" devletler arasındaki anlaşmalarla geliştirildi ve somutlaştırıldı. Eski sömürgelerden sadece Gine ve daha sonra Batı Gine yeni bir ortaklık anlaşmasına karşı çıktılar. 18 Afrika ülkesi ve Madagaskar (AASM) 1964 yılında mal ticareti ile oturma hakkında

karşılıklı serbestliğin altını çizen ve yatırım imkanlarını genişleten Yaounde anlaşmasını imzaladılar. Dikkati çeken ve ilişkilerin geneline açıklık getiren nokta, oturma hakkı ve yatırım imkanlarını belirleyen kuralların ayrıntılarının Avrupa Topluluğu komisyonlarının halkla ilişkiler yayınlarında çok şey vaadeden "Avrupa Kalkınma Yardımı" başlığı ile çıkan broşürde büyük ölçüde yer almaması, hatta sözleşme belgelerinden yapılan alıntılarda bile bu bölümlerin atlanılmasıdır.

Bağımsızlıklarına kavuşan AASM ülkeleri hükümetlerinin, ortaklığa –yeni ve eski haliyle– ilkesel olarak karşı çıkmamaları gerçeği, bu durumun onaylandığının ve meşruiyetinin işareti olarak değerlendirildi. Tarihi kökenleri olan bu bağımlılıktan kurtulma imkanlarının neler olduğu, bağımsızlık hareketlerinin hangi alternatifleri sundukları, daha sonra "bağımsız" ülkelerin hükümetlerinin bunların hangisini gerçekleştirilebilir olarak gördüğü ve bu alternatiflerin yeni devletlerin "elit" sınıfının çıkarlarına uygun olup olmadığı tartışma konusu bile olmadı –o zaman da şimdi de.

AASM ülkeleri ile AET arasında 1969 yılında imzalanan ikinci Yaounde anlaşmasında serbest ticaret ilkesi gibi, karşılıklı öncelikler, yani gümrüklerin azaltılması ve kaldırılması ya da ihracat kotalarının açılmasına yönelik ticaret politikalarında öncelik tanıma uygulaması da devam ettirildi.

Ortaklık anlaşması imzalanan AASM ülkeleri ile ilişkilerde çoğu kez övülen "liberal" kuralların sınırları Batı Avrupa'nın çıkarlarına göre çizildi: Örneğin ortak tarım politikası çerçevesine giren Avrupa tarım ürünleri ile rekabet içindeki tarım ürünleri söz konusu olduğunda. Buna karşılık ortak ülkeler, Avrupalı partnerlerini engelleyecek gümrükler ya da kotalar koyma hakkına sahip değiller. Gerçi "ödemeler dengesi, sanayileşme ve bölgesel pazar düzenlemeleri nedenleri ile koruyucu önlemler alınabiliyor" –ama sadece daha önce ortaklık kurumlarının izni alınarak, ki bu kurumlardaki eşit temsil ilkesine rağmen, AET ülkelerinin ağırlığı gözle görülecek kadar fazla.

AET ile rekabet içindeki endüstri ülkeleri, AASM ülkelerine ihracat imkanlarının tehlikeye girdiğini gördükleri için bu karşılıklı

öncelikler politikasına sert eleştiriler yönelttiler. Daha temel bir eleştiri ise ortaklık anlaşması olmayan "Üçüncü Dünya" ülkelerinden geldi. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Konferansında (UNCTAD) alınan 21(II) no.lu kararda "karşılıklı önceliklerin, her zaman ekonomik açıdan güçlü olan tarafın çıkarına olduğu"nun altı çizildi.

Bu "ekonomik güçlüler" her zaman genelde A(E)T ülkeleriydi, somut olaraksa sömürge döneminde, daha sonra da oturma hakkının yardımıyla bu ülkelere yerleşen ve Avrupa Kalkınma Fonu yardımıyla ihracata yönelik üretim tesisleri (büyük çiftlikler, maden işletmeleri vb.) kuran Avrupa holdingleri oldu. Hans Ulrich Walter, AT'nun Afrika'nın genç devletlerine karşı uyguladığı ayrımcı dış ticaret politikasına yönelik bir araştırmasında, ortakların hammadde ihracatının, dış ticaret olarak tanımlanamayacağını, çünkü bu tür ticaretin sınırlar ötesi karakterine rağmen Avrupa sermayesinin tekelinde olduğunu yazıyor. Bir başka ifadeyle, A(E)T'nin ortaklarına tanıdığı öncelikler, kendi şirketlerinin ürettiği mallar için kullanılıyor.

Bu önceliğin gelecekte de garanti altına alınabilmesi için birinci ve ikinci Yaounde anlaşmalarında, yatırımlara yönelik ekonomik ve politik risklerin engellenmesi için önlemler kararlaştırıldı. Alman Kalkınma Yardımı ve Ekonomik İşbirliği Bakanlığı'ndan Heinz Langerbein bu önlemleri şöyle nitelendiriyor: "Yeni sözleşmenin esasen özel girişimlerin cesaretlendirilmesi ve desteklenmesi temelinde yapılmış olması dikkate değer. Belki de uluslararası yardım bağlamında özel girişimi bu kadar çekici kılan ve yeni fikirlerle destekleyen şartlar ve imkanları içeren bir başka anlaşma mevcut değildir." Yaounde anlaşmasında öngörülen "uluslararası yardım"ın yatırım ve oturma şartlarına ilişkin başka bir yorum yapmaya gerek yok.

Avrupa Kalkınma Fonu'nun teknik ve mali araçları bu sözleşmelerle belirlenen ve sürekli vurgulanan "ekonomik ve sosyal gelişmenin desteklenmesi", "ortaklık anlaşması çerçevesinde ekonomik bağımsızlığın ve yapının güçlendirilmesi", "sanayileşme ve dünya ticaretindeki paylarının genişletilmesi" gibi amaçlar için kul-

lanıldı. Ancak Avrupalı vergi yükümlülerinden alman paralarla desteklenenler öncelikle Batı Avrupalı şirketlerdi: Avrupa Kalkınma Fonu'nun yardımı ile altyapının (kara ve demiryolları, limanlar, su ve elektrik şebekesi) iyileştirilmesi projeleri Avrupa şirketlerince gerçekleştirildi; 60'lı yıllarda "tarımın modernleştirilmesi" projesinden pay alanlar da onlardı. 60'lı yıllarda Avrupa Kalkınma Fonu kaynaklarının üçte ikisi bu alanlarda kullanılmıştı.

1964-1969 yılları, yani AASM ülkeleri ile imzalanan iki sözleşme arasındaki dönemde başta Akdeniz ülkeleri olmak üzere diğer ülkelere karşı ortaklık çerçevesinde geçiçi bir açılma süreci başladı. Bu açılma politikasıyla, "Avrupa Topluluğu Komisyonlarının 27.7.1971 tarihli gelişmekte olan ülkelerle işbirliğinde ortak politika üzerine bildirgesi"nde belirtildiği gibi, bu ülkelerle "özel ilişkiler" kuruldu. Bu "özel ilişkilerin" başlatılmasının ardında yatan nedenler, söz konusu bildirgede şöyle açıklanıyor:

"Bunların arasında topluluğa üyelikleri ekonomik ya da politik nedenlerle gecikenler (Yunanistan, Türkiye, İspanya, Portekiz, Malta ve Kıbrıs) olduğu gibi, üye ülkelerle tarihi bağları olan (AT'nin "sömürge" yerine kullandığı ifade-JK) ve ortaklık anlaşması amaçladıklarını açıklayan ülkeler (Fas, Tunus, Cezayir, Libya) ve Akdeniz bölgesinde dengeli bir Avrupa politikası geliştirilmesinden doğrudan çıkarı olan ülkeler (İsrail, Mısır, Lübnan) vardır. Bu ülkelerin işbirliğine hazır olmaları bir anlamda çıkar ortaklığına dayanmaktadır... Coğrafi yakınlık ve ortak çıkarlar kaçınılmaz olarak ticaretin ötesinde, işgücü, turizm ve her türlü görünmeyen alışverişleri de içeren sıkı bağları yaratacaktır." Bildirgeye göre bu "sıkı bağları yaratacak" olan "bazı ortak çıkarlar" aynı zamanda "insan unsuru"nu da içermektedir. Bildirgenin ekinde şunları okuyoruz:

"Karşılıklı çıkarlar sonuçta insan unsurunu da içermektedir. Akdeniz ülkeleri Avrupa'nın işgücü açığını kapatırken, bu ülkelerdeki turistlerin büyük çoğunluğunu Avrupalılar oluşturmaktadır."(!)

Özellikle bu noktada ikili düzeydeki "özel ilişkiler"in her ülke ile çok farklı oluştuğu gözden kaçırılmamalıdır. A(E)T'nin dış ve ticaret politikasını belirleyen sadece ekonomik düşünceler değildir. Halkı bilgilendirme broşürlerinde kendini "dünya ticaret ortağı" olarak

tanımlayan AT 1971 yılında gelişmekte olan ülkelerin ilk büyük *dünya ticaret ortağı* olarak *genel gümrük öncelikleri* uygulaması kararı aldı. Tüm gelişmekte olan ülkeleri kapsayan bu uygulama, tarım ürünleri için gümrük indirimini ve bazı yarı mamul ürünlerle sanayi malları için -yer yer en yüksek düzeyde- gümrüklerin kaldırılmasını öngörüyordu. "Üçüncü Dünya" ülkeleri 1958 yılından bu yana bu talebi dile getiriyorlardı. Yukarda sözü edilen bildirgede bu konuda şunları okuyoruz: "Bu karar, topluluğun yükümlülüklerini dünya çapında yerine getirmeyi amaçladığının ispatı olan en önemli girişimdir."

A(E)T'nin söz konusu "yükümlülüklerini" nasıl yerine getirdiği, daha doğrusu, gümrük indirimleri ve serbestliğinin sınırlarının nerede olduğunu pratik gösteriyor. AT'nin belirlediği kotalar aşılmadığı sürece gelişmekte olan ülkelerin yarı mamul ya da sanayi mallarını topluluk pazarına sokmalarına izin verilmekte. Kotayı aşan tüm mallar için normal gümrük vergisi ödeniyor. Bu kadar budanmış da olsa ticaret özgürlüğünün pazarda istenmeyen rekabet yaratmasını önlemek için "genel gümrük öncelikleri" uygulamasında ikinci bir sigorta sistemi kuruldu: Topluluk içinde üretilen mallarla rekabet derecelerine göre ithalat hassas, yarı hassas ve hassas olmayan mallar olarak sınıflandırıldı. Böylece "hassas" sınıfına giren malların konulan kotayı aşması halinde diğer mallara normal gümrük uygulanıyor. Bir başka ifadeyle, rekabet özgürlüğü gelişmekte olan ülkelerin rakip oldukları yerde bitiyor.

Ortaklık anlaşmalarında yer aldığı gibi tarım ürünleri büyük ölçüde gümrük indirimlerinden ya da serbestisinden yararlanamıyor. Bu konuda da gümrük indiriminin ölçüsünü, pazara girecek malın A(E)T'de üretilen tarım setörüne rakip olması ihtimali oluşturuyor. A(E)T'nin gıda maddeleri üretiminin ithalat fazlası nedeniyle ciddi bir şekilde etkilenmesi halinde, uygulamada olan gümrük indirimlerinin kaldırılması da öngörülüyor.

Burada bir ara bilanço çıkarırsak, AT dış (ticaret) politikası ile Batı Avrupa sermayesi ve tarım sektörünün özgürlükleri garanti altına alınmış, uluslararası sömürü ve bağımlılık ilişkileri derinleştirilmiştir. Kuşkusuz "gelişmekte olan ülkeler"de bir "gelişme" ol-

du: Ama bağımlı, dışardan belirlenen, kapitalist kâr ilkelerine bağlı ve sadece bazı sektörlerde yaşanan gelişme...

Sömürünün Kurumlaştırılması -Lomé Antlaşması

Şimdiye kadar imzalanan dört Lomé Antlaşması AT'nun halkla ilişkiler dairesi tarafından "bir grup sanayi ülkesi ile Üçüncü Dünyanın büyük bir grup ülkesi arasında kapsamlı bir mali ve teknik işbirliği yaratma yolunda şimdiye kadar varolan tek deney" olarak tanıtılsa da, bu anlaşmaların daha önce izlenen AT "Kalkınma Yardımı" politikasına farklılık getirmediği açıktır.

AT'nin Lomé antlaşmaları ile garanti altına almayı istediği çıkarları 1975 yılında komisyonun bir belgesinde açıkça ifade edilmiştir: "Topluluğun,

-hammadde ihtiyacının garanti altına alınması ve genişletilmesi,

-gelişmekte olan ülkelerle ekonomik ilişkilerin artırılmasında sürekli temel olması

-Avrupa endüstri ve ticaretinin gelişmekte olan ülkeler pazarlarında uluslararası rakiplerine karşı varlığını devam ettirmesi ve güçlenmesi amacıyla gelişmekte olan ülkelerin ekonomik sektörlerinde geniş alana yalışmış, kapsamlı yatırımlara ihtiyacı vardır."

Lomé antlaşmaları müzakereleri bu bağlamda ele alınmalıdır. 1975 yılında Togo'nun başkenti Lomé'de imzalanan ilk anlaşmaya İngiltere'nin AT üyeliği ile ortaklık anlaşmaları çerçevesinde "özel ilişkiler" kurulan eski İngiliz sömürgeleri olan Commonwealth içindeki 20'den fazla AASM ülkesinin yanı sıra Afrika kıtası ile Karayipler ve Pasifik bölgesinden 46 ülke katıldı (AKP ülkeleri) .

AKP ülkelerinin müzakerelerde ortak tavırla ve tek bir sözcü ile temsil edilmelerine rağmen, kapsamlı ticari öncelikler ve gümrük indirimleri, sanayi sektöründe altyapının inşası gibi taleplerini kabul ettirmeleri mümkün olmadı. Daha önceki Yaounde ortaklık anlaşmalarında olduğu gibi Lomé anlaşmaları da üç ana başlık altında açıklanabilir:

- Ticaret (AKP ülkelerinin -AT pazarındaki ortak düzenlemelere bağlı tarım ürünleri dışında- ürünlerinin büyük bir kısmı için gümrük serbestisi tanınır. Yaounde'de varolan karşılıklı öncelik ilkesi Lomé'de yer almaz, sadece AT mallarının diğer endüstri ülkelerinin mallarından daha kötü muamele görmeyeceği ilkesi kabul edilmiştir. AT muz, rom ve şeker için belli bir miktarda satın alma ve fiyat garantisini kabul etmiştir.)

-Oturma hakkı ve yatırımların korunması

-Avrupa Kalkınma Fonu ve Avrupa Yatırım Bankası aracılığıyla teknik ve mali yardım.

Lomé anlaşmalarında niteliksel tek yenilik, ihracat gelirlerinin istikrarını öngören STABEX sisteminin kurulmasıdır. Bu sistem kesin olarak saptanan bazı tarım ürünleri ile ham demir cevherinin ihracatından elde edilen gelirin belli bir düzeyin altında kalması halinde aradaki farkı kapatacak ödemeleri öngörür. Beş yıllık sözleşme dönemi için saptanan STABEX fonunun toplam kapsamı zaten yetersiz olduğu için AKP ülkeleri ihracatının sadece çok küçük bir bölümü istikrara kavuşabilir.

STABEX taraftarları tarafından "Kuzey-Güney işbirliğinin yeni boyutları" ve "dünya ticareti ile uyumlu zarar sigortası" olarak övülen AT'nin bu yeni uygulaması, AT komisyonunun açıklamasında belirtildiği gibi hammadde kaynaklarının garanti altına alınmasına yöneliktir. Ayrıca STABEX uygulamasında öngörülen zarar ödemesinin sadece söz konusu AKP ülkesinin ekonomisinin ihracatı belli düzeyde gerçekleşemeyen hammaddeye bağımlı olması halinde yapılacağı koşulu, varolan "uluslararası işbölümü"nün kemikleşmesine neden olmaktadır. Daha sonra imzalanan Lomé anlaşmalarında AKP ülkelerinin STABEX sistemine dahil malların sayısını arttırma girişimleri gibi, Avrupa Kalkınma Fonu'ndan alınan yardımların yükseltilmesi istemleri de bloke edildi.

Avrupa Birliği ülkelerinin özellikle bakır, kobalt, fosfat, manganez, kalay, boksit, saf alüminyum madenlerini garanti altına alma istemi sonucu Lomé-II anlaşması imzalandı. İkinci Lomé anlaşmasının getirdiği yenilik bir Maden Fonu'nun kurulması ve yeni maden işletmeleri açılması için destek sözü verilmesiydi. Ancak yukarıda

belirtilen maden ya da minerallerin ihracatının belli bir düzeye ulaşmaması halinde Maden Fonu'ndan yapılması öngörülen ödemeler ise çok kısıtlı hallerde yerine getirilmiştir.

AKP ülkeleri 1980'de "insan haklarına ilişkin hükümleri" içişlerine karışma olarak niteleyerek kabul etmezken, "dış yatırımların korunması" konusunda yeni tavizler vermek zorunda kaldılar.

1985 yılında yürürlüğe giren üçüncü Lomé anlaşmasında ise, AKP ülkeleri büyükelçilerinden oluşan komitenin başkanının da belirttiği gibi, amaç-araç ilişkisi tamamen oransızdı. Anlaşmalarda öngörülen kapsamlı amaçlara karşılık, sunulan mali araçlar orantısız ölçüde azdı. Bielefeld'deki "Üçüncü Dünya Merkezi"nden Roland Fett, 8.12.1984 tarihli Taz gazetesinde yayınlanan değerlendirmesinde Lomé-III ile ortaya çıkan sonuçlara dikkati çekiyor:

"Müzakere sonuçları, AB'nin kalkınma yardımı politikasında – AKP ülkelerinin beklentilerinin aksine– tasarruf kararı alındığını gösteriyor. AKP ülkeleri nüfusuna oranla kişi başına düşen AT gelişme yardımı miktarı ikinci Lomé anlaşmasının çok altında kalacak. (Lomé II'den bu yana AT ile ortaklık anlaşması çerçevesinde ilişkiye geçen AKP ülkelerinin sayısı 64'e yükseldi.) Yeni anlaşma ticaret politikası açısından yeni bir şey getirmiyor. AKP ülkeleri, AT tarım düzenlemelerine giren tarım ürünlerinin gümrüksüz ihracatında olduğu gibi, pazarın AKP ülkelerinde üretilen mamul maddelere açık olması konusunda da taleplerini kabul ettiremediler. STABEX sisteminde beklenilen kapsamlı düzeltmeler yapılmadı, sadece mango ve kurutulmuş muz listelere girebildi. Buna karşılık AT gelecekte şimdiye kadar şartsız ödenen STABEX kaynaklarının kullanımına yönelik daha fazla kontrol imkanlarına sahip olacak. Üçüncü Lomé anlaşmasının yeni ağırlık noktaları teknik ve mali işbirliği. Ayrıca kalkınma yardımının sektör programları ile uyumlu olması öngörülüyor. Anlaşmada tamamen yeni olansa, sosyo-kültürel işbirliği ve balıkçılık sektörü... Şimdiye kadarki Lomé anlaşmalarında AT'nun çıkarları, anlaşmadaki kalkınma politikası ile öngörülen amaçlara göre kesinlikle önceliğe sahipti. Gelişmekte olan

ülkelerin lehine mütevazı sonuçlar ise AT'nin ticaret ve tarım politikası ile etkisini yitirdi."

1990 yılında yürürlüğe giren dördüncü Lomé anlaşması ile değişen fazla birşey olmadı. AKP ülkelerine ayrılan kaynak % 40'dan fazla artırılarak 12 milyar Ecu'ya çıkarıldı. Ancak AT ile ortaklık anlaşması imzalayan AKP ülkelerinin sayısının artması ve enflasyon oranı gözönünde bulundurulduğunda bu artışın çok da fazla olmadığı anlaşılır. Haiti, Dominik Cumhuriyeti ve Namibya'nın katılması ile AKP ülkelerinin sayısı daha da arttı. AKP ülkeleri delegasyonu sürekli olarak kaynak artırımının gelişmelere ayak uyduracak düzeyde olmamanı eleştiriyordu.

Dördüncü Lomé anlaşması aynı zamanda metropol ülkelerin kalkınma yardımı politikasını değişiklik yapmadan sürdürdüklerinin göstergesi oldu: Anlaşmaların ağırlığını, yardımın verildiği ülkelerde özel sektörün daha fazla ve güçlü bir şekilde desteklenmesi oluşturuyor. En çok önem verilen ise "Joint Ventures" tipi işbirliği, yani Avrupalı şirketlerin katılımı ile kurulan ortaklıklar.

AKP ülkelerinin dış borçlarının büyük bir kısmının silinmesine yönelik talepleri Brüksel tarafından şiddetle geri çevrildi. AT maliye bakanları, "bazı koşulların yerine getirilmesi halinde borçların silinmesi konusunun ele alınabileceğini zaman zaman dile getirmekle" yetindiler.

Avrupa Kalesi

Alman İhracatçılar Birliği'nin daha 1989 yılında yayınladığı Avrupa pazarına ilişkin analizde şu noktaya dikkat çekiliyordu: "İç pazar hazırlanırken, üçüncü ülkelerden ithalatı zorlaştıran engeller arttırılacak ". İhracatçılar Birliği'nin analizinde iki önemli nokta var:

-Avrupa kalesinin inşasına yönelik örnekler ve belgeler,

-ve (doğrudan kabul edilmese de) AT'nin iç pazarın inşası tamamlanmadan önce de "Üçüncü Dünya" Ülkeleri için bir kaleye dönüştüğü.

Batı Avrupa -örneklerle anlatıldığı gibi- açık pazar olmaktan tamamen uzak. AT ya da AB'nin ticarette koruyucu önlemleri birçok

örnekte yaşandığı gibi rakipleri ABD ve Japonya'yı bile gölgede bırakıyor. AT kendisini "1971'den bu yana tüm gelişmekte olan ülkelere gümrük öncelikleri tanıyan ilk büyük dünya ticaret ortağı" olarak övüyor ve böylece "dünya çapında yükümlülüklerini yerine getirdiğini" ileri sürüyor. "Ticaret özgürlüğü"ne yönelik yukarıda sözü edilen kısıtlamalar gözardı edilirse, topluluğun dünya çapında en fazla tarım ürünü ithal etmesi de övülmekle bitirilemeyen liberal ticaretin "ispatı" olarak nitelendiriliyor. Ancak ithalat tamamıyla topluluk sermayesinin üretim ve değerlendirme kapasitesi tarafından belirleniyor. Nestlé ve Unilever, sömürgecilik döneminde başlayan ve AKP ülkelerinde AT kalkınma yardımı politikası ile geliştirilen "uluslararası işbölümü" sistemi ile "Üçüncü Dünya" tarım üreticilerinin bağımlı kılınmasından yararlanan iki isim. Bu politika, "Üçüncü Dünya" ülkelerinin, hammadde kaynağı olma rollerini sabitleştirerek varolan bağımlılık ve sömürü ilişkilerinin devam etmesini sağlamakta ve bu ülkelerin dünya piyasasına uyumunu zorlaştırmaktadır.

"Avrupa kalesi" topluluğun dış ticaret politikası aracılığıyla güvence altına alındı ve alınıyor. Batı Avrupa tarım ve sanayi sermayesinin çıkarları güvence altına alınırken, hammadde kaynaklarını kullanım çıkarları korunuyor. Batı Avrupalı politikacılar iç pazarın ve Maastricht anlaşmalarının yardımı ile Batı Avrupa'nın dünya pazarındaki eski ve yeni rakiplerine karşı dayanma gücünün artırılması gerektiğini bıkmadan tekrarlıyorlar. Avrupa Birliği komisyonunun raporlarında "Avrupa'nın dünyada öncü olması gerektiği" vurgulanırken, Alman şansölyesi Kohl Alman iş adamlarını, dünya piyasasında rekabete hazır olmaya çağırıyor, bu hazırlık çabaları Asya ülkelerine, özellikle Çin Halk Cumhuriyeti'ne yönelik ihracat çıkarmalarında görülüyor.

İç pazardaki dört serbestlik, yani mal, sermaye, hizmetler ve işgücünün serbest dolaşımı ile sermayenin hızla yoğunlaşması, çalışanların sosyal kazanımlarının ellerinden alınması için ideal koşulları hazırlarken, "Avrupa Kalesi"ni daha da sağlamlaştırmak için saldırgan bir dış politika izlenmeye devam ediliyor.

Brigitte Kiechle

Sermaye ve Babavatanlar Avrupası Kadın Sığınma Evi Değildir.

Danimarka halkının Maastricht anlaşmalarına hayır dediği ilk referandumdan, Fransa'da son ana kadar garanti olmayan sonuçlara kadar, kadınların kapitalist Avrupa projesine karşı genelde gittikçe artan direnişleri ile etkili oldukları söylenebilir. Burjuva partileri ve basını birçok Avrupa ülkesinde beklenmedik oranda kadının, Maastricht antlaşmalarının kabul edilmesine karşı düzenlenen eylemlere katıldıklarını şaşkınlıkla gözlediler. AT bürokratları, övgüyle sundukları "Avrupa evi"ni kadınların sarsacağını hiç düşünmemişlerdi.

Danimarka'da Maastricht antlaşmaları için yapılan referandum, iki anlamda kadınların referandumu idi: Maastricht antlaşmalarına hayır diyenlerin büyük çoğunluğu kadındı ve kadınlar oylarını topluluğun kadın politikasına karşı vermişlerdi. Kadınlar Danimarka'da sosyal ve hukuki düzeyde diğer Avrupa ülkelerine göre daha iyi durumdalar ve büyük bir çoğunlukla AB'nin oluşturulması, iç pazarın kurulması ve ortak sosyal politika ile durumlarının kötüleşeceğinden endişe ediyorlar. "Diğer topluluk ülkelerindeki kadınların gıpta ile baktığı haklara sahip olan Danimarkalı kadınlar, kadın politikasında ucuzluğu/dampingi reddediyorlar".[1] Danimarkalılar böylece, o zamana kadar kadın çevrelerinde varolan AT'nin kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasında umut kaynağı olabileceği düşüncesini de sarstılar.

Maastricht anlaşmalarının onaylanması sürecinde kadın politi-

1. Katharina Sperber, "AT kadın politikası buz devrine mi giriyor?", *Frankfurter Rundschau*, 25.9.1992.

kası açısından Avrupa projesine karşı kuşkunun ilk kez açıkça ortaya çıkması, yıllardır bu projeyi halka kabul ettirmek için özellikle kadınlarla diyalogu arayanlar için ciddi bir darbe olmuştu. Topluluk özellikle kadınlara yönelik reklam kampanyaları ile kadın politikasında öncü olduğu imajını yaratmaya çalışmıştı. Kadınlara istihdam piyasasında eşit koşullara sahip olacakları ve dezavantajların ortadan kaldırılacağı anlatılmış, iç pazarın gerçekleşmesi ile birlikte kadın-erkek eşitliği alanında yeni bir sayfanın açılacağı sözleri verilmişti.

Federal Almanya Cumhuriyeti'nde şimdiye kadar özellikle sosyal demokratlar, -kapitalist Avrupa'ya kesinlikle evet ama sosyal olmak şartıyla olarak özetlenebilecek- Avrupa politikalarına,kadınları kazanmaya çalıştılar. Reklam kampanyalarında kullandıkları modern, dünyaya açık ve ayakları üstünde durabilen bir kadın imajı ile 'Avrupa'ya evet' diyen kadınların bu özelliklere sahip olduklarını ispatlayacakları duygusunu yaratmaya çalıştılar. SPD'nin ,Avrupa konusunda yayınladığı kadınlara yönelik broşürlerde Avrupa Parlamentosu'nun kadın politikasına ilişkin kararlarına dikkat çekilerek "Avrupa ile her zaman bir adım önde" sloganı kullanıldı.[2] "Avrupa sizin için mücadele ediyor, ona destek olun" sloganı ile kadınlara görevleri hatırlatılıyordu. Biraz kadınlaşmanın Avrupa'ya iyi geleceğini düşünen sosyal demokratlar, sosyal politikalarına destek olarak kadın özellikleri arasında sayılan "sosyal vicdan"a güveniyorlardı: "Eğer kadınlar Avrupa'nın amaçlarına uygun olduğunu keşfederlerse -ki kısmen bunun farkındalar- Avrupa'nın sosyal yönünü güçlendirmek için çalışacaklardır. Avrupa'nın sadece ekonomik ilkelerle yönetilen bir iktidar odağı, çokuluslu holdingler Avrupası haline gelmesini öncelikle onlar engelleyeceklerdir."[3] Avrupa'nın sadece ekonomik çıkarlar topluluğu olmasını önlemek için kadınlar kapitalizme insani yüz kazandırmaya çağrılıyordu. Alman Sosyal Demokrat Partis'inin (SPD) kadınları hedefleyen Avrupa

2. "Avrupa Belgeleri - AT içinde Kadın Hakları" Yayınlayan: Avrupa Parlamentosu sosyalist fraksiyonundaki alman sosyal demokrat milletvekilleri, 1983
3. Anette Eiermacher, "Avrupa, kadınlar için bir şans mı?" Yayınlayan Deppe vd., 1992 - *Avrupa Projesi*, s.149

kampanyasının temelinde Avrupa parlamentosu ve sözde kadın yanlısı politikasının olumlu değerlendirmesi yatıyor. Sosyal demokratlar Avrupa Parlamentosu'ndaki kadınların oranının % 19'dan, topluluğunun toplam nüfusu içindeki oranlarına eş düzeye çıkarılması ve istihdam piyasasında eşit haklar gibi kararların uygulamaya konulmasıyla sorun çözülecekmiş duygusunu yaratmaya çalıştılar. AT iç pazarının kadınların yaşam koşulları ve haklarına somut etkilerine değinilmediği gibi, Avrupa Parlamentosu'nu sadece etkisiz bir yan kuruluş haline getiren AT/AB içindeki gerçek iktidar ilişkileri de açıklanmadı.

Alman Sendikalar Birliği de kadınların Avrupa'ya olumlu bakmalarını ve destek vermelerini sağlamak için kampanyalar yürüttü. 1992 yılı uluslararası kadın günü "Kadın-İktidar-Avrupa" sloganı ile kutlanırken, iç pazar ve Avrupa Birliği projeleri hiçbir zaman sorgulanmadı, sadece kadınlardan "politikaya katılmaları, kendi renklerini getirmeleri, haklarını aramaları ve almaları" önerisinde bulunuldu.[4] Bu günde düzenlenen sendika toplantılarında konuşmacıların "Avrupa-kadınlar için bir şans mı" sorusuna verdikleri cevap temelde evet'ti, sadece topluluk içindeki sosyal standartların en düşük düzeyde gerçekleştirilmesini engellemek gerekiyordu ve kadınlar sendikalar tarafından hazırlanan asgari sosyal önlemler kataloğunun kabul edilmesine yardımcı olmalıydılar. Alman Sendikalar Birliği ve üye sendikaların o zamana kadar kadınların çıkarlarının temsilcisi olarak öne çıkmadığı ve bu durumun asgari sosyal talepler katoloğuna da yansıdığını gerçeğini ise kimse görmek istemedi.

"Biz kadınlar Avrupalmn yarısından fazlayız". Yeşiller de uzun zaman bu sloganla kadın politikası açısından Avrupaya iyimser bakışı savundular. Avrupa Parlamentosu'nun "kadın hareketi taleplerinin uygulanmasında olumlu yaklaşımlar geliştirdiği" sık sık vurgulandı.[5] Yeşillere göre Avrupa Parlamentosu'nun aldığı kararların uygulanmaması ulusal parlamentoların sorunuydu. Ve kadınlar ulusal düzeyde parlamentolara daha fazla baskı yapmaya çağrıldılar.

4. Alman Sendikalar Birliğinin 1992 yılı Uluslararası Kadın Günü bildirisi.
5. Yeşiller. Avrupa Parlamentosu seçiminde kadın programı.

1989 yılındaki Avrupa Parlamentosu seçimlerinde en azından 1992 yılında kurulması planlanan iç pazarın tümüyle, "işverenler Avrupası" eğilimini güçlendireceği vurgulanarak bunun kadınlar için olumsuzluğu dile getirildi. Buna rağmen kadınların "ortak Avrupa evi"ni düşüncelerine uygun olarak inşa edebilecekleri, bunun için sadece evin yapımına karışmaları ve "kadınlar için sadece bodrum katının kalmasını"[6] engellemeleri gerektiğini ileri sürmekten vazgeçmediler. Belki de evin inşa planlarının yanlış olabileceği düşüncesini ise akıllarına bile getirmediler.

Avrupa projesinin kadınlar tarafından desteklenmesine yönelik tüm çabalara rağmen, Federal Almanya Cumhuriyeti'nde kadın politikası açısından aktif olan kadınların büyük bir çoğunluğu iç pazar ve Avrupa Birliği'nin ne anlama geldiğini anlamış değiller. Kapitalist Avrupa projesinin temelde reddedilmesi, gerçekleştirilmesi için ortak çaba göstermek bir yana mücadele edilmesi gereken bir proje olarak görülmesi bağlamında bile bu durum memnuniyet verici olamaz. Çünkü Avrupa projesinin kadının kurtuluşu açısından değerlendirilmemesi aynı zamanda bu projenin kadınların taleplerini kabul ettirme mücadelelerine etkisinin küçümsendiğinin ifadesidir. AET'nin 1957 yılında imzalanan kuruluş sözleşmesinin 119. maddesinde, tüm üye ülkelerde kadınlar ve erkekler için eşit işe eşit ücret ilkesinin geçerli olması gerektiği yazar. Bu madde Fransız hükümetinin önerisi ve ısrarı ile kuruluş sözleşmesine alındı. Fransa, eşit işe eşit ücret uygulamasının kendi yasalarında mevcut ve uygulanmakta olduğunu belirtiyor, diğer üye ülkelerde aynı ilkenin geçerli olmaması halinde Fransız ekonomisinin rekabet açısından dezavantajlı durumda olacağını ileri sürüyordu. Bu eşitlik ilkesi, 1975 yılından bu yana beş yönerge, yönerge önerisi ve çeşitli kararlar ve tavsiyelerle somutlaştırıldı. 1975'de ücret eşitliği, 1976'da mesleğe giriş ve istihdamda eşit muamele, 1978'de sosyal güvenlikte eşitlik, 1986'da işletmelerin sosyal güvenlik sisteminde ve işyeri sahibi kadın ve erkeklere karşı eşit muameleyi içeren kararlar kabul edildi.

6. "Avrupa'nın Yeşil'e ihtiyacı var - Mütevazi olmayızınız Madam" Yayınlayan: Yeşiller, 1989

Kadın yanlısı Avrupa düşüncesi temelde bu yönergelere dayanıyor. Avrupa adalet divanının –cinsiyete bağlı nedenlerle işe alınmada dezavantaj ve işyeri ilanlarında ayrımcılığa karşı yön gösterici kararı gibi– kadınların yararına bazı kararlarının ışığında, kadınların Avrupa'nın Birliği'nden kârlı çıkacakları düşüncesi güçlendi. Ancak Avrupa Topluluğu'nun yönergeleri üye ülkeler için sadece ulaşılması istenilen amaçlar olarak bağlayıcı. Amaca ulaşılmasına yönelik araçların her ülkenin parlamentosu tarafından saptanması ve ulusal yasalarla uygulamaya konulması öngörülüyor. Tüm yönergeler, ayrımcılığın yasaklanması ya da formel eşitlik ilkesine dayanıyor. Kadınların desteklenmesi, yani eşitliğin sağlanması için kadınların bilinçli olarak daha iyi duruma getirilmesi şimdiye kadar sadece bağlayıcı olmayan tavsiye kararları olarak alındı.

Oysa gerçekten eşitliğin gerçekleştirilmesinde özellikle positif ayrımcılık belirleyici bir yöntem. Ayrımcılığın yasaklanması tek başına yeterli değil, aksine bunun aşılması ve aktif bir eşitlik politikasının uygulanması gerekiyor. AT hukuku ise bu alanda sadece bağlayıcı olmayan öneriler yapıyor. (Bu önerilerin bile ne kadar sallantılı bir temel üzerine oturduğu, 1995 yılında bir Avrupalı erkeğin açtığı dava sonucunda, Avrupa adalet divanının kadınların eşitliğinin sağlanması konusunda geri adım atarak, Almanya'nın bazı eyaletlerinde uygulanan ve eşit vasıflara sahip olma durumunda kadınlara otomotik öncelik tanıyan positif ayrımcılık temelindeki kota uygulamasını genelde eşitlik ilkesine aykırı bulması kararında görülüyor.)

AT sosyal ve hukuk politikasında kadınların ücretli çalışması ve cinslerarası eşitliğe yönelik düzeltmelerin tümünün aslında hakim pazar ve ekonomi ideolojisi temelinde kadınların ev dışı istihdam piyasasına çekilmeleri amacıyla yapılmış olduğu görülür. Gerçekten kadınların kurtuluşunu amaçlayan bir eşitlik politikasının toplumsal yapıda temel değişiklikleri içermesi ve bu bağlamda ev içi ve ev dışı istihdamın yeniden düzenlemesini sağlaması gerekir. Cinslerin eşitliğinin toplumsal temeli hazırlanmadıkça, bağlayıcı olması halinde bile -ki değiller- yönergelerin kadınlara karşı eşitsiz uygulamalarda değiştirebileceği birşey yoktur. Avrupa Topluluğu'nun izlediği

eşitlik politikası sadece istihdam piyasasına yönelik olmakla, kapitalist toplumda kadınların ezilmesine karşı etkisiz kaldığı gibi, uygulamada daha da etkisiz olmaktadır.

AB ülkeleri arasında kadınlarla erkeklerin ortalama kazancı arasındaki fark %29-%46 arasında değişmekte. Portekiz ve Danimarka'da kadınlar ortalama olarak erkeklerin aldığı ücretin % 71'ini, İngilterede ise % 46'sını alıyorlar. Yani Avrupa Topluluğu'nda eşit işe eşit ücret ilkesinin kabul edilmesinden 35 yıl sonra kadınlara karşı ücret eşitsizliğinde büyük bir değişiklik olmadı, hatta İrlanda gibi bazı ülkelerde bu eşitsizlik makası daha da fazla açıldı.

Eşitlik konusunda yaratılan hukuki araçlar ile yaşamsal gerçeklik arasındaki reddedilemez çelişki Brüksel ve Strasburg'daki Avrupa politikacılarının da gözünden kaçmamış olmalı ki, 1982 yılından sonra Avrupa Parlamentosu'nun girişimi ile kadın hakları ve iş yaşamında kadınların desteklenmesine yönelik üç kampanya başlatıldı. Bu kampanyalarda özellikle kadınların çalışma ve aile yaşamını bağdaştırabilmeleri ve yönetici kademelere yükselebilmeleri için destek programları uygulanıyor. Bu programlarla AT'nin kadın politikası, ekonominin taleplerine yüzde yüz uyum sağlıyor. AT kurumlarının eşitlik çabalarının motoru, ilk planda kadınların kurtuluşuna değil, sermayenin kadın iş gücünün kullanımına yönelik güncel çıkarlarına göre işliyor.

Bir yandan çok çalışan, verimli ve yüksek vasıflı, eşine yardımcı olan, varolan kural ve yapılara uyum sağlayan kariyer kadım öte yandan yarım gün çalışmayı, işverenin isteklerine göre esnek çalışma saatlerini kabul eden iş gücü aranıyor. Bu yüzden kadınları destekleme programları birçok işyerinde iki amaca hizmet ediyor: hem kadınları kullanıyor hem de işyerinin çıkarlarını koruyor. "Kadınlara özgü yönetici özellikleri" birçok sektörde gittikçe daha fazla aranıyor. Baden-Württemberg eyaleti başbakanı Späth'e göre, ekonominin ihtiyacı olan yönetici potansiyeli, ancak gelecekte kadınların bu tür pozisyonlar için desteklenmesi ile karşılanabilecek: "Gelecekte, kadınların değerli iş gücü, beceri ve bilgi rezervlerinden yararlanmadan yapamayız."[7]

Sermaye, kârını mümkün olduğu kadar artırma arayışı içinde kadın işgücünün sömürüsü için yeni biçimler de geliştirdi. İşverenlerin yeni sihirli kelimeleri esneklik, yarım gün çalışma, iş paylaşma (Job-Sharing), iş çıkınca istihdam ya da günlük çalışma süresinin uzatılması ve gece çalışması. Şu anda öyle görünüyor ki, sermayenin esnek iş ilişkisi sayesinde sömürünün artırılması planı ile kadınların ev içi ve dışı çalışmayı bağdaştırma istemleri birbiri ile çakışıyor. Kadınların çoğunluğunun, ev içi çalışma ve çocuk bakımında hâlâ tek sorumlu olmaları gerçeği ve tam işgünü çalışamamaları ya da çalışmak istememeleri işverenler tarafından kendi çıkarları için kullanılıyor. Kadınların yararına görüntüsü altında esnek çalışma modellerinin toplumsal kabul oranı arttırılıyor. Kısa vadede avantajlı olarak görülen ancak uzun vadede genel çalışma koşullarının kötüleşmesi anlamına gelen değişiklikler çoğunlukla kabul görüyor.

Kadınların istihdam piyasasında bugün artık yedek ordu olmaktan öte rolleri var, tam tersine gerekli bir ekonomik faktör olarak görülüyorlar. Kadınların istihdamına, ücretsiz ev içi çalışmasını etkilemediği sürece gerek duyuluyor ve kabul görüyor. Ancak Federal Almanya Cumhuriyeti'nde ev içi ve dışı çalışma saatlerinin eşit olduğu unutulmamalı. Yani kadınlar toplumsal açıdan gerekli işin yarısını ücretsiz olarak yapıyorlar.

Kadınlar tarafından yapılan işler son yıllarda sürekli artmakla birlikte esnek çalışma modelleri yüzünden istihdam piyasasındaki paylarında artış görülmüyor. "Avrupa kurumlarındaki politik temsilciler de kadınların ev dışı çalışmasının uzun zamandır ekonomik gelişmenin vazgeçilmez bir unsuru olduğunu kabul ettiler." [8] Avrupa Topluluğu'nun eşitlik politikası ile, erkek egemen sistem ve kapitalist yapı vazgeçilmez çerçeve olarak kabul edilerek, ekonominin kadınlara olan ihtiyacı karşılanıyor. Bu çerçevenin sonuçları şöyle özetlenebilir:

1. AT/AB'nin eşitlik politikası zorunlu olarak formel eşitlik

7. *Badische Neueste Nachrichten*, 8.9.1989
8. Susanne Schunter-Kleemann, "Erkeklerin Birleşen Avrupası - sosyal zırvalar olmaksızın," *Frankfurter Rundschau*, 25.10.1990

düzeyinde, yani kapitalist sistemin eşitsizliği içinde eşitlik düzeyinde kalıyor.

2. Cinsiyete dayalı iş bölümü gibi kadının ezilmesinin temelini oluşturan toplumsal yapılara dokunulmuyor.

3. Tüm kadınların kurtuluşunu amaçlamak yerine tek tek kadınların şanslarını arttırmaya dayanan bireysel kurtuluş formülünden yola çıkılıyor.

AT'nin eşitlik politikası liberal pazar anlayışına dayanan "bağımlılık yerine bireysel özgürlük", "sosyal devlet yerine bireysel sorumluluk" gibi güncel sloganlarla kadınların durumunun kötüleştirilmesine katkıda bile bulunuyor. Bu özellikle kadınların korunması için toplu mücadele ile elde edilmiş sosyal standartlar alanında görülüyor. Bireysel kurtuluş formülünden kalkınıldığı için, tek tek kadınların şanslarını artırma ve tüm kadınların kurtuluşu amaçlanmıyor. AT kurumları yıllardır, koruyucu önlemleri her iki cins için de arttırmak yerine, istihdam piyasasında dezavantaj sağladığı ve eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle üretimde kadınlara yönelik belli koruyucu önlemleri, örneğin gece çalıştırma yasağını kaldırmaya çalışıyorlar.

Kadınların gece çalıştırılmasını yasaklayan, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılık ve kadınların geceleri çalışmasının ahlaki açıdan kabul edilemeyeceği gibi gerekçeler kuşkusuz geçerli değil ve reddedilmeli. Buna rağmen gece çalışma yasağının lüzumsuz olduğu söylenemez. Gerek doktorlar gerekse çalışma sürecini inceleyen uzmanlar, gece çalışmanın insan vücudu için zararlı ve sağlığı bozucu olduğunu belirtiyorlar. Gece vardiyası yapanların, gündüz çalışanlara göre daha sık iş yapamaz duruma geldikleri ve hastalandıkları, hatta daha erken emekli olmak zorunda kaldıkları biliniyor. Gece çalışma yasağı bu yüzden eşitlik adına ortadan kaldırılmamalı, aksine herkesi kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmalıdır.

Yasağa rağmen kadınlar bugün birçok sektörde gece çalışıyorlar –hastanelerde, otellerde, lokanta ve barlarda ya da posta hizmetlerinde– ve bu insani olmayan çalışma biçiminden özellikle etkileniyorlar. Kadınların aile ilişkileri ve sağlık durumları ile gece

çalışmaları arasında doğrudan bir ilişki mevcut. Birçok kadın gündüz ev işlerini yapmak ve çocuklarına bakabilmek için, ne ailelerinden ne de kazandıkları paradan vazgeçemedikleri ve gündüzleri çocukları bırakacak yerleri olmadığı için geç saatlerde ya da gece çalışmayı tercih ediyorlar.[9]

Gece çalışmanın katı gerçekliğine rağmen bu noktada cinslerin eşitliğini savunan AT kurumlarının ve kadın-erkek politikacıların, çalışan kadınların yaşam ve istihdam koşulları konusundüaki beklentilerini de hiçbir şekilde anlamadıklarını vurgulamak gerek. Buna karşılık işverenlerin isteklerini çok iyi algılıyor ve anlıyorlar. Kuşkusuz kadınların korunması "işyerlerinin erkeklere ayrılması"[10] anlamına gelmemeli, ancak mücadele sonucu elde edilen kadınların korunmasına yönelik hakların kaldırılması, güç dengesinin sermayeden yana bozulmasına yarayacaktır.

AT kurumlarının pazarın ihtiyaçlarına uygun eşitlik politikası, kadınların kurtuluşunun kolaylaşacağı umut ve heyecanını yaratmamalı. Eşitlik yönergelerinin dikkatle incelenmesi, bu politikanın ardındaki ideolojiyi açığa çıkaracaktır. Avrupa projesinde kadınların çıkarlarına hizmet eden bir dönüşüm yoktur.

Kazananlar ya da Kaybedenler -AB iç pazarında kadınların yeri?

AT'nin eşitlik politikası incelendiğinde Avrupa projesinde kadın politikasında ilerlemeden söz etmenin mümkün olmadığı görülür. Politik açıdan birleşen Avrupa ve iç pazarla birlikte kadınları bekleyen ekonomi politikasındaki gelişmeler, elde edilen bazı küçük başarıları da silip götürecek. Tabii ki burada tüm kadınları etkileyecek genel gelişmelerden söz etmek mümkün değil. Topluluk üyesi ülkelerin ekonomik ve sosyo-politik kalkış noktaları çok farklı. Ayrıca, kadınlara yönelik baskılar biçim ve yoğunluk olarak her kadın tarafından, sadece cinsiyetine bağlı olarak değil, aynı zamanda

9. Renate Kinyma, "Gece içilen on fincan kahve", *Frankfurter Rundschau*, 12.9.1992.
10. Marliese Dobberthien, "Kadınların korunması erkeklere yer ayrılması anlamına gelmemeli", *Frankfurter Rundschau*, 24.9.1992

sınıfsal konum, vatandaşlık durumu ve deri rengine göre de değişiklik gösteriyor. Buna rağmen topluluk üyesi ülkelerdeki kadınların çoğunluğunu ve genelde kadınların kurtuluşunu amaçlayan politikanın kabul ettirilmesini etkileyecek bazı gelişmelerden ve eğilimlerden söz etmek mümkün.

Kadınların çoğunlukla Avrupa projesinin kazananlar tarafında yer alması çin, Avrupa'nın birliği ve iç pazarla amaçlanan ile kadınların çıkarlarının en azından kısmen çakışması gerekirdi.

İç pazarın en önemli amaçlarından biri şirketleri güçlü ve rekabete dayanıklı hale getirmek. Batı Avrupa holdinglerini, dünya çapında sertleşen rekabet koşullarına hazırlamak. Bu süreçte en fazla kârın sağlanması, en az maliyetle en rasyonel üretimin yapılması, satışı artırarak yeni pazarların ele geçirilmesi için en güçlüler ayakta kalana kadar şirketlerin birleşmesi en etkili araçlardan biri olarak görülüyor. Pazarın talepleri gerekçe gösterilerek, yeni teknolojilerin hizmete girmesi, işyerlerinin rasyonelleştirilmesi, yeni iş düzenlemeleri kaçınılmaz olarak nitelendiriliyor. İç pazarın ekonomik mantığı ayrıca şirketlerin ulusal düzeydeki farklılıkları ve farklı çalışma koşullarını şimdiye kadar olduğundan daha fazla ve daha iyi kullanmasını gerektiriyor. Aynı zamanda elde edilen sosyal standartlar mümkün olan en düşük düzeyde genelleştiriliyor. Bu bağlamda topluluk üyesi ülkelerde sürdürülen yatırım koşulları tartışması, yüksek işsizlikle sindirilmiş çalışanlar üzerindeki etkisini yerine getiriyor. İşverenlerin bir başka istemi de devletin vergi ve sosyal sigorta gibi kesintileri azaltması.

Bu tabloya baktığımızda tüm üye ülkelerde kadınların durumlarında iyileşme değil, aksine kötüleşme olacağı söylenebilir.

AT üyesi ülkelerde işsizlik son yıllarda dramatik bir şekilde artarak 18 milyonu aştı. Bu gelişmeden kadınlar çok daha fazla etkileniyor. Ücretli iş gücü içinde kadınların oranı % 22 (İrlanda) ile % 45 (Danimarka) arasında değişiyor. İşsizlik kayıtlarında ise kadınların oranı ortalama % 50 civarında. Avrupa iç pazarının kurulması süreci tamamlandığında şimdiye kadar kadınların yoğun olarak istihdam edildiği alanlarda işyeri kayıplarının artacağı biliniyor. Özellikle gıda ve tekstil sektöründe rasyonelleşme programları ya da

yatırımların başka ülkelere kaydırılması nedeniyle büyük sorunlar ortaya çıkacak.

Bütün bunlara paralel olarak esnek çalışma biçimleriyle işyeri garantisi ilkesinin altı oyuluyor ve korunmasız işyerleri yaygınlaşıyor. "Bugün sermayenin en önemli stratejilerinden biri, yüksek ödemeli ve garantili işyerlerini, düşük ödemeli ve hatta bedava ve garantisi olmayan yapıya dönüştürmektir."[11] Bu süreç yeni değil, ama iç pazarın oluşturulması çalışmaları ile hızlandı ve özellikle kadınları etkiler hale geldi.

Bu eğilimin bir göstergesi gittikçe artan kısmi çalışma modeli. Bu modelle birlikte kadınların ev dışı istihdamında da artış görülüyor. Son yıllarda AT istihdam piyasasında iş kapsamı açısından bir artış olmamasına rağmen istihdam edilen kadınların sayısı sürekli arttı. AT komisyonunun 1989 yılı istihdam raporunda bu gelişme şöyle yorumlanıyor: "Büyük bir ihtimalle yakın gelecekte topluluk içinde çalışanların oranındaki artışta kadınlar en fazla paya sahip olacaklar. Üretim sürecindeki değişiklikler, büyük ve yoğun işyerlerinden küçük işyerlerine geçiş ve hizmet sektöründeki büyüme, işverenlerin çalışanlarına yönelik beklentilerini de değiştirdi. Üretim sürecinin kısalması nedeniyle esnek ve uyum sağlamaya hazır iş gücü ihtiyacı ortaya çıktı. Klasik çalışma biçiminden farklı yeni çalışma modelleri kadınların istihdamını arttırdı."[12]

Kısmi çalışma AT'de genel kabul gören ve neredeyse tamamen kadınların istihdam edildiği bir model haline geldi. Topluluk ortalamasına göre, kısmi çalışma yapılan işyerlerinin % 80'inde kadınlar çalışıyor.

İstihdam piyasasındaki kadınların sayısının genelde arttığı gerçeği çoğu kez kadınların işyeri mücadelesinde kazanan taraf olduğu şeklinde yorumlanıyor. Ancak bu değerlendirme gerçeğin üstünü örtüyor. Kadınların sahip olduğu işyerlerinin % 90'ı güvencesiz, kısmi çalışma yapılan yerler, güvenli tam istihdamı gerektiren işyerlerinin sayısı ise azalıyor. Üstelik, güvencesiz çalışma

11. Carola Möller, "Korumasız işyerleri - Ücret bağımlılarının bölünmesi", Feminist Teori ve Pratik Üzerine adlı dergi sayı: 9/10, s.11.
12. Ulrike Helwert'ten alıntı, "Sevinmek için hiçbir neden yok", *TAZ*, 21.2.1991

koşulları ve kısmi çalışma sonucu, kadınların aldığı ücret, yaşam masraflarını karşılamaya yetmiyor. Bu bağlamda, kadınların istihdamında, çalışma koşullarında "Amerikanlaşmanın" yaşandığı söylenebilir.

Kadınlar yaşam masraflarını karşılayabilmek için birkaç işte birden çalışmaya zorlanıyorlar. Bu da kadınlar için ev dışı çalışma süresinin artması anlamına geliyor. Günlük çalışma süresi ortalama 12-16 saat olan evli ve çocuklu çalışan kadın gittikçe artan sürelerle ev dışında çalışmaya zorlanıyor.

Kapitalist Avrupa projesi genelde çalışanların sırtından gerçekleştiriliyor. Şimdiye kadar varolan cins ayrımına dayalı işyeri ve istihdam piyasası yapısındaki yeni gelişmeler kadınları daha da olumsuz etkiliyor. Güvenli ve iyi ödeme yapılan işyerleri gittikçe azalıyor ve varolanlar erkeklere ayrılıyor. Üstelik bu eğilim, gelecekte AT istihdam piyasasında cins ayrımcılığının önlenmesine yönelik politikaların uygulanmasından bağımsız olarak gelişiyor, çünkü geçmişten gelen kadınların ezilmesi ve yaşamın yeniden üretiminin sorumluluğunun sadece kadına yüklenmesi temeli üzerinde yükseliyor.

Paralel gelişmelerden biri de kamu gelirlerinin büyük bir kısmının Avrupalı işverenlerin çıkarlarına uygun bir şekilde yeni teknolojilerin geliştirilmesine ve yatırımların desteklenmesine ayrılması. Sosyal alanda büyük kısıtlamalar yapılırken, toplumsal sorumluluklar özel alana kaydırılıyor. Avrupa ortak sosyal alanda yoksullaşırken, ekonomik açıdan sermaye sahiplerinin yararına ters yönde bir eğilim izliyor. Farklı kademelerde yürütülen uyum süreci, kamu bütçesinde yapılan tasarruf ve sosyal kısıntılarla aynı zamanda sosyal standartların düşürülmesi sürecine dönüşüyor, asgari güvenlik standartları, sermayenin maliyetini düşürme kuralına göre belirleniyor.

AT sosyal politikasının bu genel eğilimi, kadınların yaşamlarını belirleme imkanlarını temelden etkiliyor. Bilhassa doğum öncesi ve sonrası izin konusundaki tartışmalar AT sosyal pazarında dampingin kadınlar için ne anlama geldiğinin etkili bir örneği: İşverenler uzun zamandır doğum izni ve bu dönemdeki koruyucu önlemlerin

kısıtlanmasını istiyorlar. Bağımsız İşverenler Birliği'nin bu konuyla ilgili bir açıklamasında şu görüşler savunuluyor: " İş sözleşmesi ile sosyal güvenlik birbirinden ayrılmalıdır. Her çalışan, hastalık hali masraflarını karşılamak üzere işverenin aracılığı olmaksızın kendini sigorta ettirebilir. Hastalık, hamilelik ve doğum hallerinde gelirin garanti edilmesi, işverenin değil, hastalık ya da analık sigortasının işidir. İşveren ürün ve hizmet talebini ekonomik olarak karşılamakla yükümlüdür. 14 haftalık hamilelik izni sırasında hastalık sigortasının yaptığı ödeme ile net gelir arasındaki farkı işyerleri ödemek ... zorunda bırakılınca, doğum yapabilecek yaştaki kadınların istihdamı zor olacaktır. Ve yeni bir sosyal sorun, kadınlar arasında yüksek işsizlik ortaya çıkacaktır. Doğum öncesi ve sonrası koruma önlemlerinin işverene getirdiği yük, sosyal olmayan sonuçlara yol açmaktadır.... Devlet "üçüncü kişilere yüklediği sosyal politika" ile işverenleri modern olmayan bir vasiliğe itmektedir."[13]

Sermayenin temsilcilerinin kendi çıkarlarını, kadınların çıkarları gibi sunma girişimleri hayret verici. Yukarıdaki alıntıya göre kadınların işsiz olmalarının nedeni, bir an önce "düzeltilmesi" gereken sosyal politika.

AT kurumları bu reform talebine cevap vermekte geç kalmadılar. Brüksel gelecekte, kadınlardan yana doğum izni uygulaması ile işverenleri zor durumda bırakan ve uluslararası rekabet koşullarını kötüleştirdiği gibi, kadınların iş yaşamında eşitliğini engelleyen ülkelere karşı tahdit uygulayacağını açıkladı. AT komisyonu bu düşüncelerin ışığında 1991 yılında, ücretli doğum iznini 14 hafta ile sınırlayan bir yönerge hazırladı. Kadınlar bu süre içinde aylık gelirlerinin % 80'ini alacaklardı. Bu asgari program bile bakanlar konseyinin onayını alamadı. Amaç Avrupa çapında, doğum izni sırasında hastalık halinde olduğu kadar ödemenin kabul edilmesini sağlamak. Hamilelik ve doğum ile hastalığın eş olarak kabul edilmesi kadın düşmanı tavrın sonucu olduğu gibi, önerilen düzenlemenin kabulü halinde üye ülkelerin büyük çoğunluğunda kadınların, doğum

13. Susanne Schunter-Kleemann'dan alıntı, "Erkeklerin birleşen Avrupası - sosyal zırvalar olmaksızın". *Frankfurter Rundschau*, 25.10.1990

öncesi ve sonrası izin hakları kesintiye uğrayacak.

AT iç pazarında sosyal güvenlik sistemlerinin eşitlenmesi, tüm üye ülkelerde sosyal güvenlik harcamalarının azaltılmasına yönelik kısıtlayıcı önlemlerle sağlanıyor: Sosyal yardım ve işsizlik parasında kısıntı, hastalık masraflarında hastanın katkısının artırılması vb. Bu önlemlerden en çok etkilenenler toplumun en yoksul kesimleri. Avrupa Birliği'nde yaşayan yaklaşık 45 milyon kişi resmen yoksul olarak kabul ediliyorlar. AT komisyonu bir raporunda gittikçe artan yoksulluğun nedeninin yükselen işsizlik, kısmi çalışma, güvenliksiz işyerleri ve düşük ücretler olduğunu kabul ediyor. Çocuklarını yalnız yetiştiren annelerin başını çektiği bu marjinal Avrupa'nın diğer kesimleri yaşlılar, sakatlar, göçmen işçiler ve politik göçmenler. Genelde yoksulluktan en çok etkilenenler kadınlar. Kadınların yaşamları boyunca tahammül ettikleri iki, hatta üç kat sömürü ve baskı bu yoksulluğun daha da artmasına neden oluyor. Bu durum 1988 yılında Brüksel'de Avrupa Kadın Koordinasyonunun düzenlediği "Kadınların Yoksulluğuna Karşı Mahkeme"de[14] de tartışıldı ve kadınların yoksulluğuna karşı mücadelenin Avrupa çapında koordinasyonu ve yoğunlaştırılması başlıca politik görev olarak kabul edildi. Bu görev bugün de acil olarak gündemde.

Sosyal sorumlulukların özelleştirilmesi ve bu bağlamda "kişisel sorumluluk" ilkesinin savunulması, toplumsal sorumlulukların ailelere ve orada da cins ayrımına dayalı işbölümü nedeniyle kadınların sırtına yüklenmesi anlamına geliyor. Aynı zamanda, yaşamın sürdürülmesi için gerekli ücretsiz emek sektörü sermaye için gittikçe değer kazanıyor. İş yoğunluğundaki artış, psikolojik sorunlar, yalnızlık ve toplumsal tecrit ortamında, kadınların özellikle psikolojik alandaki yeniden üretim faaliyetlerinin sistemin arızasız işlemesinde önemli bir yeri var. Günlük yaşamın genel krizi, kadınların geleneksel rollerinden kurtulmalarını sağlamadığı gibi, bu rolün daha da katılaşmasına neden oluyor.

Kadınların istihdam piyasasındaki güncel durumu yaşamlarını garanti edecek geliri getirmiyor. Ücretlerin düşüşü ile ev işi

14. AT'da kadınların yoksulluğuna karşı Mahkeme, *Inprekorr* Nr:210 12/1988, s.16 vd.

doğrudan arttırdığı gibi sosyal yapıdaki arızaları tamir etmek evdeki yeniden üretim sistemi ile yine kadına düşüyor. Böylece kadınlar ekonomik nedenlerle ev ve aile yaşamını devam ettirme zorunluluğu ile karşı karşıya kalıyorlar.

Kapitalist Avrupa kadınların kurtuluşu için yeni alanlar açmadığı gibi iç pazarın oluşturulması için planlanan ekonomik ve sosyo-politik gelişmeler yüzünden kadınların tüm yaşam alanlarındaki durumlarının daha da kötüleşmesine neden oluyor. Maastricht sözleşmeleri ile bu sürecin hızlandırılması ve sermayenin çıkarları doğrultusunda etkili hale getirilmesi planlanıyor. Birçokları tarafından medeni ilerlemenin sembolü olarak nitelendirilen Avrupa kadınlar için gerileme anlamına geliyor. Kadınların kurtuluş mücadelesinin bir parçası olan talepleri bu bağlamda bu "Avrupa" ile değil, ancak bu "Avrupa'ya" karşı kabul ettirilebilir. Avrupa evinde çok sözü edilen "kadınların odası" ise bir hayalden başka birşey değildir.

Maastricht -Avrupa patriyarkasının zaferi -

Avrupalı kadınlar Maastricht antlaşmalarının kabulü sırasında iç pazardan politik birliğe giden yolda kendi çıkarlarının hangi değerde olduğunu etkili bir dersle öğrendiler.

Maastricht antlaşmaları, ortak para biriminin yürürlüğe sokulması kararı ile Avrupa'nın ekonomik gelişiminde yeni bir kalite getiriyor. Topluluk üyeleri aynı zamanda ortak politikaların saptanması bağlamında da ilk adımları attılar. Avrupa Birliği'nin temelini oluşturacak Maastricht antlaşmaları, şimdiye kadarki anlaşmalara getirdiği ekler ve değişikliklerin yanı sıra ortak dış ve askeri politikanın yoğunlaştırılması ama aynı zamanda adalet ya da emniyet gibi iç politika alanlarında sıkı işbirliğini öngörüyor. İç pazarın oluşturulması bağlamında ekonomik ve politik alanda süregiden işbirliği şimdi daha da artacak ve bununla birlikte daha önce kadınların istihdamı ve sosyal güvenliklerine ilişkin olarak sözü edilen sorunlar da keskinleşecek.

Öte yandan Maastricht antlaşmalarının kabulü sırasında

kadınların Avrupa projesine yönelik tepkileri bir başka alanda, kürtaj hakkının içeriğine ilişkin tartışmalarda yoğunlaştı. Topluluk üyelerinden İrlanda'da kürtaj yasağı 1983 yılından bu yana anayasada yer alıyor. İrlanda'daki kadın gurupları ve ilerici güçler şimdiye kadar Katolik Kilisesi ve muhafazakarların bu konudaki etkinliklerini kırmak için boşuna uğraştılar. İrlanda'daki kürtaj yasağı son yıllarda bir çok düzeyde Avrupa boyutu kazandı. Ve böylece kadınların, iç pazarın mal, hizmet ve sermayenin dolaşımı gibi temel ilkelerinden biri olan kişilerin serbest dolaşımı konusunda bile Avrupa'ya güvenemeyecekleri ortaya çıktı.

1986-88 yıllarında İrlandalı kadınlara Avrupa ülkelerinden birinde kürtaj yaptırabilmeleri için kendi ülkelerinde danışma hizmeti verilmesinin yasaklanıp yasaklanamayacağı konusunda hukuki tartışmalar oldu. Avrupa Adalet Divanı yasal kürtajların AET anlaşmaları çerçevesindeki hizmet sektörü bağlamında değerlendirilebileceği kararını verdi. Ancak İrlandalı kadınların kürtaj konusunda bilgi edinme hakkı üzerine bir karar verilmedi. Buna gerekçe olarak da "AET anlaşmalarının 59. maddesi ile garanti altına alman pazar özgürlüğünün ihlal edilmediği, çünkü olası hizmet kuruluşlarının -İrlandalı kadınlar için ingiliz kliniklerinin- söz konusu bilgilendirme sürecine katkısı olmadığı"[15] gösterildi. Bu kararla İrlanda hükümetinin politikası ihlal edilmiyordu.

Avrupa hukuku açısından İrlanda'daki kürtaj yasağı 1992 yılı başında yeniden kamuoyunun gündemine geldi. 14 yaşındaki İrlandalı bir kız, okul arkadaşının babası tarafından ırzına geçilerek hamile bırakılmıştı. Dublin'de bir mahkeme 14 yaşındaki kızın İngiltere'de kürtaj yaptırmasını önlemek için hamileliği süresinde ülke dışına çıkışını yasaklandı. Kararı veren yargıç, olayın kurbanının, adaletin anayasaya aykırı bir eyleme -yani kürtaja- göz yummasını bekleyemeyeceğini savunuyordu. Tecavüz kurbanının intihar etmesi olasılığı ise "genç kızın yaşamının, çıkış izni verilmesi halinde doğmamış çocuğun yaşamının sona erdirileceği gerçeği

15. Langenfeld, Zimmermann "Hamilelere getirilen seyahat kısıtlamasının AT hukuku ve insan hakları sözleşmesine uygunluğu", *EuGRZ* 1992, s.335
16. *Frankfurter Rundschau*, 28.2.1992

karşısında ikincil konumda olduğu" ifadesiyle yorumlanıyordu.[16] Bu gerekçe ile yapılan açık kadın düşmanlığı ve insan yaşamının hiçe sayılmasının yanı sıra mahkemenin koyduğu ülke dışına çıkma yasağı, AT hukukunun garanti ettiği hizmet serbestliğine darbe vuruyor ve aynı zamanda üye ülkelerin vatandaşlarının topluluk sınırları içinde seyahat ve oturma hakkına yönelik engelleri kaldıran yönergelere (73/148) de aykırı düşüyordu. Tam da bu sırada, AB üyesi ülkelerin vatandaşlarının, topluluğun temel özgürlüklerinin ötesinde, topluluk sınırları içinde serbestçe hareket edebilme ve yerleşme hakkını garanti altına alan uygulaması da yürürlüğe girdi. Ancak kadınların tüm bu özgürlüklere dikkati çekmesi 14 yaşındaki kızın sorununa çare olmadı. Ve nihayetinde bir başka skandal ortaya çıktı: 12 Avrupa ülkesinin temsilcileri İrlanda hükümetinin Maastricht antlaşmalarını onayını garanti altına almak için, İrlanda anayasasında kürtajı yasaklayan maddenin dokunulmazlığını ve AT sözleşmelerinden etkilenmeyeceğini kabul eden bir ek protokol imzalamışlardı. Avrupa'nın yüksek çıkarları uğruna irlandalı kadınların çıkarları ayaklar altına alınıvermişti. Hükümetler aynı zamanda Avrupa parlamentosunun 1990 yılında aldığı tüm topluluk üyesi ülkelerde kadınların isteğine bağlı kürtajın yasallaştırılmasının amaçlanacağı kararını da hiçe sayıyorlardı.[17] Böylece bir yandan Avrupa parlamentosunun ne kadar az etki ve iktidar sahibi olduğu ve AT içindeki iktidar ilişkileri ortaya çıkıyor öte yandan Avrupalı politikacıların kadınların çıkarlarını korumakta ne kadar "kararlı" oldukları görülüyordu.

İrlanda, kürtaj ve AT üçgeninde yaşananlar, iç pazardaki özgürlüğün aslında sadece bir pazar özgürlüğü olduğunu ve kadınların özgürlüğünü içermediğini gösteriyor. Avrupa parlamentosunun İrlandalı üyesi Pat Cooney, tecavüze uğrayan kız için konulan seyahat kısıtlaması ve Maastricht sözleşmeleri çerçevesinde imzalanan ek protokolle ilgili olarak, "üye ülkelerin kültürleri, dini pratikleri ve felsefelerini uyumlu hale getirmenin AT'nin işi ol-

17. Avrupa parlamentosunun kadınların isteğine bağlı kürtaj kararı. Belge.B3-396/90
18. *Frankfurter Rundschau*, 2.3.1992

madığını"[18] söylerken kuşkusuz yalnız değildi. Kadınların ezilmesini kültürün bir parçası olarak gören sadece İrlandalı parlamenter değil; AT kurumları becerebildikleri ölçüde bu durumu hukuksal olarak garanti altına alıyorlar. Avrupa insan hakları konvansiyonunun 4. ek protokolünün 2. maddesinin 2. paragrafında herkesin kendi ülkesi dahil, her ülkeyi terketme hakkından söz ediliyor. Aynı maddenin üçüncü paragrafında ise bu hakkın ahlakın, kamu düzeninin ve başkalarının haklarının korunması için kısıtlanabileceği belirtiliyor. Söz konusu kısıtlamanın kadınlara karşı kararlara kapı açabileceği İrlanda örneğinde görüldü. Topluluk hukukçuları her halükarda üye ülkelerin temel politik kararlarına saygı gösterilmesi gerektiği görüşündeler, hele hele bu kararlar "ciddi, ahlaki ve etnik kökenli düşüncelerin sonucu alınmış ve üye ülkedeki kamu düzeninin korunması açısından kaçınılmaz temel bir ilkenin ifadesi ise"ler[19]. Kürtaj yasası ve bunun temelinde kadınlara verilen toplumsal rol bu tür bir temel karar olarak kabul ediliyor.

Maastricht sözleşmeleri imzalanırken İrlanda'ya tanınan özel konum, sadece İrlandalı değil, tüm kadınlara kapitalist Avrupa'da ekonomik çıkarların, kadınların yaşamı ve çıkarlarının önünde geldiğini göstermekle kalmadı aynı zamanda Avrupa'nın kadınların çıkarları ayaklar altına alınarak gerçekleştirildiğini ortaya koydu.

Avrupa Milliyetçiliğe Karşı Bir Araç Mı?

Kadınlar Avrupa projesine olumlu bakarken, genellikle Avrupa'daki bütünleşme süreci ile ulusal devletlerin aşılacağı ve böylelikle milliyetçilikle mücadelenin etkili olacağı umudunu taşıyorlar. Avrupa'da ulusal devletlerin oluşmasının kadınlar için her zaman bir adım geri atmak anlamına geldiği gerçeği ve milliyetçilik, ırkçılık ve cinsiyetçiliğin birbiriyle ilişkisi kadınların Avrupa'dan yana umutlarını arttırdı.

Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin ilhakı sırasında yaşananlar milliyetçilik ve şovenizmin yükselmesi ile kadın haklarındaki gerilemenin birbirine bağlı olduğunu açıkça gösterdi. Bir-

19. Langenfeld, Zimmermann, age. s.338

leşme öncesindeki gösterilerin sloganı "Deutschland einig Vaterland" (20) kadınların bu gelişmeden fazla beklentileri olamayacağına işaret ederken daha çok erkekler arasında içki sofralarında anlatılan askerlik anılarını hatırlatıyordu. Bu slogan ideolojik açıdan milliyetçi büyüklük çılgınlığı ve babaerkil düzenden çıkarı olmayan herkese karşı savaş ilanına dönüşürken, pratikte kadınlar için yaşamın tüm alanlarında koşulların kötüleşmesi anlamına geliyordu. Son yıllarda kadın hareketinin elde ettiği kazanımlar geri alınmaya çalışılırken, eski Demokratik Alman Cumhuriyeti'ndeki kadınlar sahip oldukları bir dizi haktan mahrum kalıyordu.

Bu ortamda, Avrupa'nın Alman milliyetçiliğinin önüne kalkan olacağını ve kadınların yaşam koşullarında iyileşme getireceğini düşünmenin büyük bir yanlış olduğu dikkatli bir inceleme ile kısa zamanda ortaya çıkıyor.

Avrupa'nın ekonomik ve politik entegrasyonu ile kamuoyunda Avrupa ulusunun ve kimliğinin ortaya çıktığından söz edenlerin sayısı artıyor. Ancak pek çok kişinin inanmak istediği, entegrasyonun sağlanması sonucu milliyetçilikle birlikte ulusal devletlerin de ortadan kalkacağı umudu sadece boş bir hayal.

"Avrupa kimliği"ni oluşturan temel unsurlardan biri, tüm Avrupa için belirleyici güç olan hıristiyan dinidir. Bu inanç batı Avrupa toplumlarında farklı düşünenler ve müslümanlar gibi "inançsızlar"a karşı ayrımcılık yapıyor, kadınların ezilmesinin ve sömürgeleştirme sürecinin ideolojik dayanaklarından birini oluşturuyor. Bu yolla oluşan benlik, hakim ideolojinin taşıyıcı unsurları olanırkçılık ve cinsiyetçiliği de içeriyor.

Avrupa hareketinin oluşumu Birinci Dünya Savaşı sonrasına dayanıyor. Ancak politik açıdan önem kazanması, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği ve ABD'nin belirleyici olduğu yeni dünya politik düzeni sonucu oldu. "Sadece birleşmiş bir Batı Avrupa'nın politik etkinliğini koruyacağı ortaya çıktı. Ancak (ideal) Av-

20. Çevirenin Notu: "Deutschland einig Vaterland", "Almanya yekvücut Babatvatan" olarak çevirilebilir. Almancada anavatanın karşılığı babavatan olarak ifade edilmektedir. Yazar vatanın önüne erkeği ifade eden bir ek gelmesinden dolayı kadın hareketinde sık sık kullanılan bir kelime oyununa başvuruyor.

rupa benliği düşüncesi (güvenlik politikası ve ekonomik çıkarlara dayanan) AT entegrasyonunun temeli olmadı."[21] Avrupa'nın ideologları ise birleşen Avrupa'da "Avrupa kimliği"ni de görmek istiyorlar.

Alman basın-yayın dairesinin 1993 yılında yayınladığı bir broşürde şunları okuyoruz: "Avrupa düşüncesi başlangıcından beri politik çıkarlar temsilciliği ya da ekonomi politikasının bir tasarımı olmanın ötesinde bir olguydu. Avrupa fikri, Papa 2. Jean Paul'ün "koruyucu melek Avrupa" olarak adlandırdığı düşünce tarafından belirlendi. Bu kavramda antik çağ felsefesi ve hümanizm gibi, aydınlanma döneminin rasyonalitesi ile yahudilik ve hıristiyanlığın gücü buluşuyor. Bunlar karşılıklı etkileşimleri ile, modern çağın karakteristik özelliklerini yarattılar: İnsan ve vatandaşlık hakları, bireysellik, çoğulculuk ve toplumsal dinamik."

Ancak Avrupa'nın sözü edilen bu temel özellikleri, sömürgeleştirilen halklar, kadınlar ve yahudiler için milyonları kapsayan acı ve cinayet anlamına geldi. Burada sadece engizisyon döneminde yüzbinlerce kadının cadı olarak nitelendirilip yakılması ve yahudilerin faşizme kadar varan takibatını hatırlatmakla yetinelim. Avrupa düşüncesi, kıtanın tarihi gelişmesi gözardı edilerek, Avrupalıların dünyanın geri kalanına karşı gurur duyabilecekleri tek gerçeklik ve ilerleme olarak satılıyor. Sağcıların sloganı "Alman olmaktan gurur duyuyorum" genişletilerek "Avrupalı olmaktan gurur duyuyorum"a dönüştürülüyor. Bundan amaçlanan Avrupa'nın Japonya ile Asya kıtasının dört kaplanı ve ABD'ye karşı ekonomik açıdan savunulması gereken ve "Üçüncü Dünya" ülkelerine karşı positif değerlerin temsilcisi olduğu ileri sürülen bir Avrupa milliyetçiliğinin yaratılması. Avrupalı olmayanlara karşı "kültürel üstünlük" duvarı inşa ediliyor.

AT/AB ile ulusal devletin olumsuz yönleri ortadan kalkmıyor, tam tersine ulusal devlet ideolojisi ve politikasının tüm kötü yönleri "Avrupa ulusu" kavramında yeni bir düzeye varıyor. Avrupa'daki, bir zamanlar birbiri ile savaşan çok sayıda ulusun, şimdi büyük Av-

21. Köln Anti-AT Grubu, "Yarım kalan aydınlanma. Avrupa kimliği / Milliyetçilik" *IZ3W*, Nr.:178 Aralık1991/Ocak 1992, s.31.

rupa ulusunu oluşturacaklarına dikkati çeken yeni Avrupa ideologları, bu büyük Avrupa'nın dünyanın diğer bölgelerindeki insanlar için yarattığı tehlikeyi bilinçli olarak saklıyorlar. Avrupa ulusu iktidar, üstünlük ve süper güç ilkeleri ile belirleniyor ve "iktidar ve hükümranlık mücadelesinin sona erdirileceği değil, aksine daha üst düzeyde ve etkisi şimdiye kadar görülmemiş araçlarla devam edeceği" sözünü veriyor.[22] Milliyetçilik ve ataerkil sistem arasındaki ilişki de kadınların lehine değişmeyecek, yeni Avrupa düzeyinde devam edecektir.

Kapitalist üretim ilişkileri temelinde "birleşen Avrupa" aynı zamanda ulusal devletler sistemini ortadan kaldıracak güce sahip değildir. Avrupa, bölgeselcilik ve ulusal devletler birbirinin karşıtı değil, sermayenin çıkarlarına uygun düşen gerekli bir bütünlüğü oluşturuyorlar. 400 milyon tüketiciyi kapsayan iç pazarı, muazzam yoğunluktaki modern teknolojileri ve pazar ekonomisinin ihtiyaçlarına uygun olarak eğitilmiş ve seçilmiş iş gücü ile Avrupa ulusu düşüncesi ekonomik ve askeri stratejistleri ikna edecektir. Asıl zor olan yukarıdan aşağıya oluşturulan ve sermayenin çıkarı için halkın isteklerine karşı da olsa hayata geçirilecek olan suni Avrupa projesini Avrupa'da yaşayanların onaylamasını sağlamak. Büyük Avrupa ve Avrupa bürokrasisi karşısındaki hayal kırıklığını engellemek için Avrupa kimliğinin yanı sıra, bölgecilik propagandası da ihmal edilmiyor ve ulusal devletler, çalışan bağımlı nüfusun bölünmesi ve baskı altında tutulması için kullanılıyor.

Avrupa projesi iç pazarın oluşturulması sırasında kayba uğrayanlar ya da içte ve dıştaki eleştiricilere karşı şiddetle savunuluyor. Bu yüzden Avrupa'nın entegrasyonu tüm üye ülkelerde baskı kurumlarının inşası ile paralel yürüyor. "Avrupa'nın birliği ve Avrupa kimliği" adına emperyalist Avrupa'nın çıkarları, işçi sınıfı ve kadınların çıkarlarının önüne geçiyor.

"Kontrol altında tutulan ve gerektiğinde canlandırılan bir milliyetçilik Avrupa'nın entegrasyonunun arka yüzünü oluşturduğu ve

22) Sağlam Avrupa kalemiz. "Avrupa ulusunun yanıltıcı görüntüşü", *Blick nach vorn im Zorn*, Anti WWG (Dünya Ekonomik Zirvesi) broşürü, s.40

entegrasyon sürecine eşlik eden ideoloji ile ulusal devletlerin olumsuz yanları yokedilemediği için, Avrupa'nın entegrasyonu ile milliyetçilik ortadan kalkmayacaktır. "Avrupa" akıl ve ahlakın evrenselliği düşüncesinin kısmi gerçeği olarak sahneye çıkıyor –gerçek evrensellikse enternasyonalizimdir."[23]

Bu bağlamda milliyetçilik ve politik etkilerine karşı mücadele kadınların kurtuluşu politikasının vazgeçilmez parçası olmalıdır. Oysa Avrupa'ya yöneliş kadınların kurtuluşu mücadelesini olumsuz etkilemektedir. Kadınların babavatana ihtiyaçları yok, Avrupa adını taşıyanını da istemiyorlar, çünkü hangi görüntü altında olursa olsun gittikçe artan milliyetçilik babaerkil yapıyı güçlendirmekte ve toplumu değiştirmek isteyen anti-kapitalist politika için tehlike arzetmektedir.

"Avrupa dünyanın geri kalanından bağımsız düşünülemez" [24]

Avrupa'daki entegrasyon süreci sadece Batı Avrupalı kadınların yaşam koşullarını değil, dünyanın diğer bölgelerini, özellikle de "Üçüncü Dünya" ülkelerini etkiliyor.

"Dünya çapında tüm işlerin üçte ikisini yapan kadınlar, dünya gelirinin sadece onda birine sahipler ve üretim araçlarının yüzde birini kontrol ediyorlar"[25] Bu durum Avrupa iç pazarının yaratılması ile daha da kötüleşecek. Ekonomik açıdan güçlenen Avrupa, metropollerle Trikont (Asya, Afrika, Latin Amerika) arasındaki eşitsizliği "Üçüncü dünya" ülkelerinin aleyhine daha da artıracak. "Avrupa Sermayesi" bu ülkelere yönelik talan ve sömürüyü keskinleştirecek ve bağımlılıklarını artıracak. AT'nin "kalkınma yardımı politikası" gittikçe artan oranda Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonunun kredi ve yardım kriterlerine uyum sağlıyor: Yapısal uyum programları ve aktif nüfus politikası sözleşmelerin ön koşulunu oluşturuyor.

23. Köln Anti-AT Grubu, age, s.33.
24. Marie-Angelieque Savane, Senegalli feminist, *Freitag* Nr.:52/1, 21.12.1990.
25. B.M. verileri, *Son Sömürge Kadınlar* kitabından alıntı, s.125.

Bu bağlamda AT/AB'nin kalkınma yardımına ayırdığı kaynaklar yapısal uyum programlarının kamu harcamalarının kısılması, devlet işletmelerinin özelleştirilmesi, tarım sektörünün ihracata yönelmesi ve nüfus kontrolü gibi ekonomik değişiklikleri içermesine bağımlı kılınıyor.

Bu koşullar ve etkileri cinsler açısından hiçbir şekilde yansız değil ve öncelikle kadınları ilgilendiriyor. AT'nin izlediği politikanın öncelikli amaçlarından biri olan, kalkınma yardımı ve kredi verilen "Üçüncü Dünya" ülkelerinde nüfus artışının önlenmesi, pratikte kadınlara karşı bir politika. "Üçüncü Dünya" ülkeleri ile endüstri ülkeleri arasındaki uçurumu kapatmak yerine büyüten bu politikaya, özellikle metropollerdeki kadınlardan destek bulunmaya çalışılıyor. Kalkınma politikasında kadınlara özellikle destek verildiğini ileri süren kampanya etkili de oluyor. Batı Avrupalı kadınlar birdenbire, derinlemesine inceleme yapmadan "feminist kalkınma yardımı" politikasından söz ediyorlar. 1988 eylülünde Berlin'de yapılan Dünya Bankası toplantısında kadınlara destek olarak satılan kredi politikasının ardında yatan nedenleri Dünya Bankası'nm bu tür politikalarına destek olmak üzere kurduğu "Gelişen Kadınlar" bölümünün başkanı Barbara Metz açığa vurdu. Bu açıklamada, "(kadın) üretim kaynaklarının yeterince kullanılmamasından... kadınlara yapılan yatırımların kalkınma yardımı programlarının verimini arttırdığından... kadınların şansını arttırmak için yapılan belli bir miktar yatırımın, aynı miktarın erkeklere yatırılmasından daha fazla kâr getirdiğinden"[26] söz ediliyordu. Bu açıklamadan sonra Dünya Bankasının kurduğu kadın bürosunun "nüfus ve insan kaynakları" bölümüne bağlı olması şaşırtıcı gelmiyor. Kadınlardan, faydalanılarak tüketilmesi gereken "insan sermayesi" olarak söz edilmesi de...

Kadınlara destek programları çerçevesinde verilen krediler pratikte aile planlamasına bağımlı kılınıyor. Bu programların modern ve kadın dostu olduğu ileri sürülüyor. Kadınların zorunlu gebelik ve vücutları üzerindeki babaerkil kontrolden kurtarılacakları sözü ile

26. Susanne Lüpsen, "Kadınların kalkınma sürecine entegrasyonu: Feminist politika ya da sömürgeleştirme politikasının başka araçlarla devamı ?", *Forum*, Nr.142, 2/90, s.4

doğum kontrol yöntemleri uygulamaları sağlanıyor. "Kadınların kendilerine dair karar verme hakları uygulamada unutulurken, doğum yasağı ile hamilelikten zorunlu olarak kaçınılıyor ve kadınların vücutları üzerindeki babaerkil kontrolün yerini devlet ve uluslararası kontrol alıyor."[27]

AT'nin "Üçüncü Dünya" politikası, bugün artık açık savaşlarla kabul ettirilmeyip, daha medeni ve ilerici görünümlü bir ambalajda sunulsa da, yeni sömürgeci karakterdedir. Avrupa'yı kadın politikasında olumlu bir olgu olarak görmek ve kalkınma yardımı politikasını doğrudan desteklemek, "Üçüncü Dünya" kadınları ile – ülkelerindeki egemen sınıfa dahil değillerse– dayanışmadan vazgeçmek demektir. Asya, Afrika ve Latin Amerika kıtalarındaki kadınların çoğunluğu ile gerçek dayanışma, onların varolan dünya düzenine, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası politikasına, "Üçüncü Dünya" ülkelerine karşı birçok düzeyde sürdürülen ekonomik savaşa karşı mücadelelerini desteklemek ve metropollerdeki ekonomik ve toplumsal koşullarının değişimi için mücadele etmekle mümkündür. Bu, tüm dünyada (kadınlara karşı) sömürü, baskı ve savaşın olmadığı bir düzen için mücadele etmek olacaktır, ki bu düzende kapitalist Avrupa'nın yeri yoktur.

Kadın politikasında avrupamerkezci bakışa karşı çıkarken, Avrupa'daki yaşam koşulları ile Avrupa dışı ülkelerdeki gelişmeler arasında bağlantı kurulması gerekir. Bu arada Avrupa projesinin kıtanın sadece batısını kapsadığını, Avrupa ülkelerinin hâlâ sömürge sahibi olduklarını ve Avrupa'nın "Üçüncü Dünya" ülkelerine yönelik politikasının kurbanlarına karşı duvarları yükselttiğini unutmamak gerekir. Bu alanlarda özellikle kadınları etkileyen bir dizi sorun mevcut.

Örneğin Doğu Avrupa'da yaşanan değişim süreci kadınlar açısından bir karşı devrimle eş anlamlı. Kadınlar kamu kesiminden uzaklaştırılıyor, hakları ellerinden alınıyor ve gelirleri sürekli azalıyor. Bu gelişmeler sonucu Doğu Avrupalı kadınlar, kadın tüccarları için kolay kurban haline geliyor. Polonyalı kadınlar "Av-

27. *Age*, s.5.

rupa kültürü aldıkları ve iyi çalıştıkları" için tercih edilirken, Macaristan Avrupa'nın kerhanesi olmaya aday. Doğu Avrupa AT/AB'nin arka bahçesi olmaya doğru hızla ilerlerken, kadınlar bu süreçten en fazla pay alıyorlar.

Avrupa'nın sömürgelerindeki bağımsızlık hareketleri içinde kadınların sayısı oldukça fazla. Ancak mücadeleleri ve -Avrupa'daki kadınlara da yönelen- talepleri pek bilinmiyor ve Avrupalı feministlerin pratik politikalarını etkilemiyor.

Avrupa kalesi hızla inşa ediliyor. Maastricht antlaşmaları ile üye ülkeler arasında daha iyi işlemesi amaçlanan işbirliği özellikle hukuk ve güvenlik alanlarında yansımasını buluyor, iltica ve göçmen yasaları tüm Avrupa ülkelerinde eşitlenmeye çalışılıyor. Vize zorunluluğu, mültecilerin geldiği ülkelerde Avrupalı görevlilerin kontrollere katılması, topluluk sınırlarında kontrollerin artırılması gibi önlemlerle Doğu Avrupa ve "Üçüncü Dünya" ülkelerinden göçmenlerin büyük bir kısmı Avrupa'nın kapısında durdurulmaya çalışılıyor. Avrupa yüzyıllardır uyguladığı sömürge politikasının sonuçlarından uzak durmaya çalışıyor. Aynı zamanda ekonominin sosyal sorun yaratmayacak, ucuz, yabancı işgücü talebi karşılanmaya çalışılıyor.

Dünya çapında 10-15 milyon göçmenin çoğunluğunu kadınlar oluşturuyor. Bazı tahminlere göre kadınların oranı % 90'ı buluyor. Oysa Avrupa'nın sınırlarına gelebilen göçmenler arasında kadınların oranı çok az. Bu durumun nedenleri kadın göçmenlerin maddi kaynağa sahip olmayışı, varolanın öncelikle erkekler için kullanılması ve kadınların genellikle çocukları ile birlikte kaçmak zorunda kalmaları olarak sayılabilir. Avrupa'nın sınırlarına kadar gelebilenler ise, cinsiyet, ailevi durum, yaş, eğitim, deri rengi ve politik görüş gibi kriterlerle sermaye tarafından kullanılabilirlik derecelerine göre ayrılıyor. Bu ayrımda, "Üçüncü Dünya" ülkesinden gelen çocuklu siyah bir kadın resmen Avrupa'ya kabul edilebilmek için en az şansa sahip. Bu yüzden Avrupa'da 4 milyondan fazla insan kaçak olarak yaşıyor. Hiçbir hakka sahip olmayan bu işgücü, sosyal güvenlik olmaksızın çalıştırıldığı gibi, sürekli devletin baskısına maruz kalıyor.

Kaçak ya da yasal statüde, Avrupa'daki göçmen kadınlar sadece

en kötü ve düşük ücretli işleri yapıyorlar. Ayrıca burjuva ya da orta sınıf mensubu Avrupalı kadınların evlerinde temizlik işlerinde ya da çocuk bakıcısı olarak çalıştıkları için, kadınlar arası sömürü ortaya çıkıyor. Avrupalı kadınların, sermaye tarafından da arzulanan yönetici kademesine yükselişleri çoğu zaman bu sömürü mekanizmasını doğuruyor: Erkeklerin aksine bu kadınların ardında, ev işlerini yapacak ve mesleki başarılarında destek olacak bir kocaları yok. Bu yüzden orta gelir düzeyinden itibaren kadınlar arasında, kendilerine vakit ayırmak ve istediklerini gerçekleştirebilmek için kadınları çalıştıranların sayısı artıyor. Cinsiyete dayalı iş bölümünün sonuçlarına karşı kamusal ya da özel alanda mücadele etmek yerine kadınların ev içi görevlerinin büyük çoğunluğu, yoksullukları yüzünden bu tür çalışma koşullarını kabul etmek zorunda olan başka kadınlara devredilerek sorunlar bireysel olarak çözülmeye çalışılıyor.

Bu örnekler, kadın dayanışmasını ciddiye alan kadın politikasının ulusal ve hatta genişletilmiş haliyle Avrupa ile sınırlı kalamayacağını göstermekte. Avrupa'da son derece gerekli olan, kadınların kurtuluşunu amaçlayan bir kadın politikası, Avrupa dışındaki kadınların taleplerini ve Avrupa'nın birleşmesi sürecinin bu kadınların yaşamlarına etkisini analizlerine dahil etmelidir. Trikont ülkelerinden feministlerin, Avrupa'nın dünyanın geri kalanı olmaksızın düşünülemeyeceği uyarısı, kapitalist Avrupa projesine olduğu gibi, kadınların kurtuluşu politikasına da yöneliktir. İkisi de dünyanın diğer bölgelerindeki kadınlara karşı ve onların yaşamını olumsuz etkileyecek şekilde gerçekleştirilmemelidir. Dolayısıyla "sermayenin Avrupası'nın" kadın politikası açısından olumlu bir adım olması söz konusu değildir.

Kadın politikası açısından sonuçlar

Kadın politikası açısından AT/AB'nin şimdiye kadarki bilançosu olumlu değil. Sermayenin Avrupası, sömürünün artması, kadınları baskı altında tutan yapının katılaşması, kadın hareketinin şimdiye kadar elde ettiği kazanımların geri alınması anlamına geliyor. Tüm

Avrupa'da görülen bu gelişmeye rağmen kadınlar arasındaki Avrupa hayranlığı hala devam ediyor. Kadınlar, AT iç pazarının kadın politikası açısından ne anlama geleceğini tartışmıyorlar. Sadece Maastricht antlaşmalarının Danimarka'da oylanması sırasındaki tartışmalarda kadın hakları da söz konusu edildi. Ama burada eleştirilen Birleşik Avrupa belgelerinde ve sözleşmelerde kadın politikasına yer verilmeyişi, Avrupa'nın birleşmesi sürecinde cinslerin eşitliği politikasının özel yerinin olmayışıydı. Buna karşılık, Avrupa'nın ekonomik gücünü ve Avrupalı işverenlerin kârlarını artırmayı amaçlayan bir AT/AB'nin izlediği yolda diğer alanların yanında, bağımsız ve eşit koşullara sahip bir kadın politikasının geliştirilmesinin mümkün olup olmayacağı sorusu sorulmadı. AT/AB'nin anti-demokratik yapısı içinde kadın politikasının çok dar bir çerçeveye sahip olacağı açıkça görülmesine rağmen bu tür bir politikanın pratikte kadınların kurtuluşunu nasıl etkileyebileceği de tartışılmadı.

Kadın çevrelerinde, Avrupa ve yeni dünya düzenindeki rolü, birkaç istisna dışında tartışılmıyor. Avrupa'nın entegrasyonu süreci, kadınların yaşamını etkilemeye başladı ve kadın politikasının çerçevesini de belirleyici bir şekilde etkileyecektir. Kadınlar, politik alanda etkin olmak istiyorlarsa, köşelerinden çıkarak, politik gerçeklik karşısında gözlerini açmalılar. Toplumu değiştirmeyi amaçlayan kadın politikası, Avrupa'yı tartışmak zorunda. İlk planda Avrupa konusunda kapsamlı bir bilgilendirme ile yeni politik gerçekliklerin kadın bakış açısıyla politik analizlere dahil edilmesi gerekli.

Şimdiye kadar kadınların Avrupa konusundaki açıklamaları, genellikle Avrupa entegrasyon sürecinin çerçevesini aşmadı. Kadınların AT içindeki güçsüzlükleri söz konusu edildi ve kadınların Avrupa kurumlarında daha fazla temsil edilmesi ile kadınları ilgilendiren konuların Avrupa politikasına dahil edilebileceği ileri sürüldü. Kadınların AT komisyonu ve diğer topluluk kademelerinde % 40-50 temsili bu bağlamda yapılan önerilerden biri.[28]

28. Drude Dahlerup, "Kadınlar, Danimarka Referendumunda Masstricht antlaşmalarına karşı çıktılar", *Beiträge zur feministischen Theorie und Praxis*, Nr.34, s.29-30.

Bu taleple, kadın kotasının Avrupa politikasında değişikliğe yol açabileceği izlenimi veriliyor. Kadınların sayısının artması ile politikanın içeriğinin otomatik olarak değişmeyeceği ve Avrupa projesinin sermayenin mantığıyla işlediği gerçeği gözardı ediliyor.

Avrupa politikasına kadın politikası açısından müdahale talep ediliyor[29] ve bunun için Avrupa'daki kadın örgütlerinin biraraya gelmesi isteniyor. 1990 yılında bu amaçla üye ülkelerin kadın konseylerinden oluşan bir "Avrupa kadın lobisi" kuruldu. Lobi politikasının kurumsal sınırlılığının yanı sıra, politik bileşimi dolayısıyla "Avrupa kadın lobisinin" ilerici kadın politikası yapması beklenemez. Almanya adına bu lobide yer alan Alman Kadınlar Konseyindeki kadın örgütleri, ya kapitalist Avrupa'yı en azından ilkesel olarak destekliyor ya da milliyetçi nedenlerle reddediyorlar.[30] Sonuçta hakim politikanın sorumluları kurbanların sesi yapılmak isteniyor.

Avrupa konusunda pratik eleştirel bir çalışma için ne AT kurumlarına "sızmak" ne de "Avrupa kadın lobisi" ile birlikte çalışmak önerilebilir. Sadece Maastricht sözleşmelerini eleştiren temelde bir politika da kadınların kurtuluşu politikası ile bağdaştırılamaz.[31] Avrupa projesini temelde kabul eden, sadece etkilerinin kurbanlar için biraz daha tahammül edilebilir hale getirilmesi için reform talep edenler, Avrupa projesinin temelini oluşturan, kapitalizm ve erkek egemen sistemi sorgulamıyorlar. Oysa her ikisini de reddetmek, enternasyonal politika anlayışına dayanan kadın politikasının ön koşuludur.

Kadın politikası, milliyetçi söylemle aynı çizgiye düşmeden ve kadınların çıkarlarını sadece Avrupa ile sınırlamadan, kapitalist Avrupa projesi ile mücadele etmelidir. AB ve AT iç pazarı, kadınların zorla kabul etmek zorunda oldukları doğal bir yasa değildir.

Kadınların kapitalist Avrupa'ya karşı direnişi nasıl geliştirilebilir ve uygulamaya konulabilir? Kapitalizmin baskın çıkan sistem ol-

29. Anette Goerlich, "AT - Esaret ya da Umut", *Beiträge zur feministischen Theorie und Praxis*, Nr.34, s.20

30. Alman Kadın Konseyi, Alman Kadın Örgütleri el kitabı, Bonn, 1992.

31. "Maastricht -ama böyle değil! Demokratik bir Avrupa için halk oylaması", 20.6.1992'de Freiburg'da yapılan "Korkulu Rüya Avrupa" kongresinde alınan karar.

duğu düşüncesini kabul etmeyen ve dayanışmacı bir toplum hayal edenler işçi, kadın ve sol hareketin devam eden güçsüzlüğü yüzünden bu alternatifin uygulanamaz olduğu itirazı ile karşılaşıyorlar. Buna rağmen politik girişimlerimiz uygulanabilir olanla sınırlanamaz. Amacımız sadece kapitalist eşitlik anlayışı ile sınırlı kalmayan bir kadın politikası üretmek ise, Avrupa projesinin kadınların yaşamlarına somut etkilerini mücadelemizin odağına koymalı ama taleplerimizi asıl amacımızla bağdaştırmalıyız. Bu arada, sadece ulusal düzeyde kalan karşı stratejilerin sermayenin uluslararası stratejisi yüzünden başarısız kalmaya mahkum olduğunu unutmamalıyız. AT iç pazarı çerçevesinde haklar ve sosyal standartların savunulması bile ulusal düzeyde gerçekleştirilemez. Saldırıların uluslararası karakteri, kadın politikası konusunda da uluslararası cevabı gerektirmektedir.

Bu yüzden, AT politikasına karşı direnişi örgütleyen yerel ve ulusal kadın örgütlenmelerinin yanı sıra anti-kapitalist ve feminist politikayı temel alan kadın gruplarının uluslararası işbirliği gereklidir. Bağımsız kadın grupları 1983 yılında kurulan "Avrupa Kadın Şebekesi" ENOW'la işbirliği yapıyorlar. Bunun yanı sıra, "Kadınların hamilelikten korunma ve kürtaj hakkı için Avrupa Şebekesi", ENWRAC gibi belli konularda Avrupa çapında örgütlenme çabaları var. Desteklenmesi gereken bu tür girişimlerin zayıflığı gerek tek tek ülkelerde yeterince örgütlü olmamaları, gerekse Avrupa çapında kadın politikasına yönelik eylem önerilerinin ortaya çıkarılması için gerekli olan ortak politik tartışma sürecinin yaşanamamasıdır. Kadınların işyerlerinin korunması, günlük çalışma süresinin kısaltılması, asgari geçim düzeyini garanti edecek ücret politikası, Avrupalı olmayan kadınlara karşı her türlü ırkçı ve milliyetçi ayrımcılığın engellenmesi gibi sınırlar ötesi kadın eylemlerinin örgütlenmesi, kapitalist Avrupa'ya karşı kadın eylem birliğinin sağlanması ve uluslararası yönelimli bir kadın hareketinin oluşması için ilk adımlar olabilir.

Karl Rössel

Avrupa Emperyalizminin Önlenemeyen Rönesansı

Almanya'daki enternasyonalizm hareketinde AT'ye yönelik sessizliğin nedenleri

Heyecan verici birşey yok: AET'nin kuruluşu

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), tıpkı Avrupa Nükleer Enerji Kurumu gibi 25.3.1957'de Roma anlaşmalarının imzalanması ile kuruldu. Roma anlaşmaları 1.1.1958 tarihinden itibaren yürürlüğe girdi. Avrupa'da ekonomik işbirliğinin ilk örneği ise 1951 yılında kömür ve çelik sektöründe verilmişti. Avrupa Topluluğu kurucuları başlangıçtan itibaren "üçüncü ülkelere karşı ortak ticaret politikası" ve "denizaşırı topraklarla özel ilişkileri" tartışıyorlardı. Özellikle Fransa, Belçika ve Hollanda, AET üyeliklerini eski ve varolan sömürgelerindeki çıkarlarının korunmasına bağlı kılmışlardı. Fransa tüm sömürgelerinin ekonomik topluluğa dahil olmasında ısrar etmişti. AET daha 1958 yılında ilk "Avrupa Kalkınma Fonu"nu kurdu. Avrupa'nın sömürgeleri, binlerce kilometre uzaklıkta Karayipler Denizi ya da Pasifik Okyanusunda olmalarına rağmen bürokrasinin dilinde "denizaşırı bölgeler ve topraklar" olarak, Avrupa Topluluğu'nun parçası ilan edildi. Bugün bile hâlâ bu statüye sahipler. AET'nin kurucuları bunun ötesinde "Üçüncü" Dünya ülkelerinin o zamanlar tüm dünyada başlayan önlenemez süreçte biçimsel olarak politik bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra da yeni sömürgeci anlayışla bağımlı kalabilmeleri için "işbirliği" yollarının ge-

liştirilmesini tartışmaya başlamışlardı. 1963 yılında önce 18 Afrika ülkesi ve Madagaskar'la imzalanan "Youndé ortaklık anlaşması" bunun sonucuydu.

AET'nin başından beri açıkladığı amacı hammadde kaynakları ve pazarların garanti altına alınmasıydı. Bu, Avrupa'daki refahın "Üçüncü" Dünya'nın sırtından garanti edilmesi demekti. Avrupa Kalkınma Fonu bu bağlamda, kalkınma yardımı yapılan ülkede yaşayanların gıda maddesi ihtiyacını garanti etmek yerine, Avrupa'ya ihracat için belirlenen gıda maddelerinin üretimine destek verdi. AET 60'lı yılların başlangıcından itibaren Avrupa'da üretilen mallar için pazar garanti etmeye başladı. "Üçüncü" Dünya ile yerel işbirliğinin desteklenmesi, 1960'dan itibaren batı ve orta Afrika'da ülkelerarası demir ve karayolları inşasına mali kaynak sağlanması bunun bir örneğidir.

AET 50'li yılların sonunda yeni sömürgeci politikasının temellerini atarken, Federal Almanya Cumhuriyeti'nden hiçbir muhalif ses yükselmedi. Bu muhalefeti örgütleyecek uluslararası dayanışma hareketi de yoktu.

Cezayir örneğinde Avrupa

Federal Almanya'nın komşusu Fransa 60'lı yılların başında Cezayir'in politik bağımsızlığını engellemek üzere bu ülkeye karşı savaşa girince, bazı gençlik örgütleri ile (Falken, Naturfreundejugend) o zamanlar Sosyal Demokrat Parti içinde toplanmış olan üniversite gençliğinin örgütü SDS'in tepkisine yol açtı ve ilk uluslararası dayanışma grupları kurulmaya başlandı. Bu dayanışma grupları öncelikle Fransa'ya karşı silahlı mücadele veren "Front de Libération National" (Ulusal Kurtuluş Cephesi) FLN adlı Cezayir örgütünü destekliyorlardı. Fransızların 1954'ten 1962'ye kadar süren bağımsızlık hareketini bastırma savaşında Cezayir halkının altıda biri yaşamını yitirdi. O zamanki Federal Alman parlamentosu başkan yardımcısı Jaeger açıkça "Fransa'nın Cezayir'deki mücadelesi Avrupa'nın mücadelesidir" diyebiliyor ve Cezayir'e karşı savaş, o zamanın içişleri bakanı sosyalist Mitterand tarafından yürütülüyor ve savu-

nuluyordu. (Mitterand içişleri bakanı olarak "Cezayir Fransızdır, Fransız kalacaktır" demişti.)

Hans Magnus Enzensberger 1961 yılında Frankfurt'ta Cezayir savaşı ile ilgili bir sergi açılışında şunları söylüyordu: "Cezayir savaşı bizim adımıza, NATO'nun birlikleri ile NATO'nun üslerinden, NATO'nun silahları ile NATO'nun kasasından yürütülüyor. Napalm bombaları ve işkenceciler için verilen her frank, NATO'nun "ortak savunma" bütçesinde görünüyor."

Fransa'nın Cezayir'e karşı savaşının işbirlikçilerinin kimler olduğu bu sözlerde kesinlikle açıklanıyordu. Ancak yeni kurulan AET'nin, Fransa'nın savaşın etkisiyle açık veren ödemeler bilançosunu dengelemek için özel krediler vererek Paris'e ekonomik, ama aynı zamanda lojistik destek verdiğinden kimse söz etmiyordu.

Cezayir devriminin temel eserlerinden Frantz Fanon'un 1961 yılında yazdığı "Yeryüzünün Lanetlileri" adlı kitap Almancaya 1965 yılında öğrenci hareketinin başladığı dönemde, yani Cezayir savaşının bitiminden üç yıl sonra çevrildi. Bu kitabın Avrupa'yı eleştiren önsözünü Jean Paul Sartre kaleme almıştı. Fanon kitabında (Batı) Avrupa'nın o zamanlar ilerici kabul edilen "Demokrasi", "İnsan Hakları", "Özgürlük" ve "Avrupa medeniyeti" kavramlarının ardındaki hakim ideolojinin saldırgan yüzünü gösteriyor ve sert bir şekilde eleştiriyordu. Fanon daha o zaman tüm dünyadaki sömürgecilik karşıtı "yoldaşlarını" bu Avrupa'yı daha fazla "taklit etmemeye" çağırıyordu: "Avrupa enerjisi, kinizmi ve şiddetiyle dünyada önderliğe geçti. Anıtlarının gölgeleri büyüyor ve yayılıyor. Avrupa'nın her hareketi mekan ve aklın sınırlarını dinamitliyor. Avrupa her türlü tevazu ve acizliği reddetti, aynı zamanda her türlü himaye ve şefkati de... Ama insanlara karşı cimri, bayağı, yırtıcı, öldürücüydü. Kardeşlerim, bu Avrupa'nın takipçisi olmaktan daha iyi şeyler yapabileceğimizi düşünmekten başka bir alternatifimiz var mı?"

Hem Fanon hem de Sartre'da, Avrupa'nın itaatli olmayı reddeden "Yeryüzünün Lanetlileri"ni, AET'nin yardımı ile ekonomik ve gerekirse askeri şiddetle uşaklığa zorladığı yolunda hiçbir ima bulunmuyor.

Avrupa Amerika'ya Karşı -Che Guevara'nın Hayali

Öğrenci hareketinde enternasyonalist bilincin gelişmesinde Fanon'un kitabı kadar, 1959'da Küba Devrimi'nin başarısından bu yana "Üçüncü Dünya" ülkelerinde büyük itibar gören Ernesto Che Guevara'nm yazıları da etkili olmuştu. Avrupa'da ise 1967, yılında Bolivya'da öldürülmesinden sonra -devrimci şehit efsanesi ile birlikte- daha fazla ilgi görmeye başladı. Che yazılarında, konuşmalarında, söyleşilerinde genelde "dünyada varolan tüm sömürü biçimlerine, emperyalizm, sömürgecilik ve yeni sömürgeciliğe karşı" çıkıyordu. Ama hiçbir yerde, Batı Avrupa'da oluşturulan AET'nin varolan sömürüyü yeni biçimlerle devam ettirmek istediğinden söz etmiyordu. Che Guevara, emperyalist merkezler olan ABD ve Avrupa arasındaki rekabetin keskinleştiğine dikkati çekiyor, ancak "Üçüncü Dünya" ülkelerindeki bağımsızlık mücadelelerinin emperyalist güçleri geri püskürteceğini ve birbirlerine düşüreceğini umuyordu, ki bunun gerçekleşmediğini bugün biliyoruz. (Sonuçta, Batılı emperyalistlerin aralarındaki çıkar farklılıklarını açığa vuran bağımsızlık hareketlerinin başarıları değil, İkinci Dünya Savaşı sonrasında onları ideolojik, politik, askeri ve ekonomik işbirliğine zorlayan Sovyetler Birliğine karşı yürüttükleri ortak soğuk savaşta elde ettikleri zafer oldu. "Reel sosyalist" düşmanın yenilgisinden bu yana, ABD, Japonya ve Avrupa arasındaki politik ve ekonomik iktidar kavgaları gittikçe daha açık olarak yaşanıyor; öyle ki, AT politikacıları bile "tehlikeli ticaret savaşları"na karşı uyarıda bulunuyorlar.)

Che Guevara'nın o zamanlar çok kişinin paylaştığı devrimci hareketlerin dünya çapında gittikçe güçleneceği umudu gerçekleşmemiş olsa da, "emperyalist cephe" içinde ortaya çıkacağını söylediği gerilimler bugün yaşanıyor. (Örneğin ABD ve AT, Dünya Serbest Ticaret ve Gümrük Anlaşması GATT görüşmeleri sırasında, ticaret öncelikleri ve pazarlar konusunda acımasız bir mücedeleye giriştiler.) Che Guevara 1964 yılında yayınladığı "Bugünkü dünyada

ekonomi ve dış ticaret" başlıklı makalesinde "Latin Amerika'daki ve dünyanın diğer bölgelerindeki bağımlı ülkeler tekelci zincirlerin bağlarından kurtulduğu, yeni adil sistemler ve dünya ülkeleri arasında adil ticari ilişkiler ortaya çıktığı ölçüde, ülkelerimizin emperyalistlerin yaşam koşullarına katkıları bize geri dönecektir. Tüm emperyalist güçler içinde ABD bu eksikliği en fazla hisseden olacaktır. Yakın gelecekte yaşayacağımız tarihi sürecin tek etkisi bu olmayacaktır. Köşeye sıkışan finans kapital kayıplarını karşılamak için yeni pazarlar arayacaktır. Süreçten en çok etkilenen, en güçlü ve en saldırgan Kuzey Amerikalı finans çevreleri kayıplarını kapatmak için güçlerini bugünkü "müttefiklerine" karşı beklenmedik ve somut bir şiddete dönüşebilecek biçimde diğer finans çevrelerine karşı kullanacaklardır." diye yazıyordu. Che Guevara, ABD ile Batı Avrupa arasındaki mücadelenin gelecekteki sahnesini de, o zamana kadar büyük ölçüde Avrupa'nın etkisi altındaki Afrika kıtası olarak görmektedir: "Afrika için karakteristik olan yeni sömürgeci yayılmacılık için neredeyse el değmemiş topraklarıdır. Gerçi bir ölçüde emperyalist güçlerin eski mutlak karakterdeki ayrıcalıklarını terketmeye zorlayan gelişmeler oldu, ama bu süreç kesintiye uğramaksızın sona erdiğinde sömürgeciliğin yerini, şiddete dayanmayan, ancak ekonomik hakimiyet açısından aynı etkiyi yapan bir yeni sömürgecilik alacaktır." Afrika'nın politik gelişmesini de şu şekilde tanımlar: "ABD'nin bu bölgede kolonileri yok ve bugün müttefiklerinin kıskançlıkla korudukları av bölgelerine girebilmek için mücadele ediyor." (ABD o zamanlar, Güney Afrika, Nijerya ve Kongo'daki yatırımlarını artırma çabası içindeydi.) "Afrika'nın Kuzey Amerika emperyalizminin stratejik planlarında uzun vadeli rezervi oluşturduğu söylenebilir." (ABD'nin kısa süre önceki Somali'ye yaptığı müdahalenin, hiç kuşkusuz bazı Amerikan holdinglerinin bu ülkedeki petrol rezervleri ile bağlantılı olduğu gözönünde bulundurulursa, Che'nin analizi daha da haklılık kazanıyor.)

1968: AET'ye yönelik ilk eleştiriler

Fanon ve Che Guevara gibi düşünürlerin anti-emperyalist, anti-

sömürgeci yazıları, altmışlı yıllarda yavaş yavaş büyüyen Batı Almanya'daki enternasyonalizm hareketinin tavrını belirledi. Ancak eleştiri ve protestolarda, AET ülkelerinin "Üçüncü Dünya" ya karşı gittikçe artan ölçüde ortak politika izlemesinin etkilerine değinilmiyordu. Hızla büyüyen enternasyonalizm hareketi 60'lı yıllarda bir başka konuda yoğunlaştı: "ABD'nin Vietnam'a saldırısına" muhalefet. Enternasyonalizm hareketinin gündeminde bu yüzden ABD emperyalizmi ile hesaplaşma bulunuyordu. Bu tartışmalarda Amerikan birliklerinin Vietnam'daki katliamları ve tüm ülkeyi kaplayan bombardımanlarının, daha önce Fransa'nın Çinhindi'nde yürüttüğü savaşın devamı olduğuna; Amerika'nın Vietnam'daki savaşının bilhassa Avrupa'nın yardımı ile yürütüldüğü ve Avrupa'nın çıkarına uyduğuna da değinilmiyordu.

1968 yılında yapılan "Uluslararası Vietnam Kongresi"ndeki konuşmaları belgeleyen broşürün önsözünde -AET'nin kuruluşundan 11 yıl sonra- ilk kez bu kurumun amaçlarına değiniliyor: "Avrupa ülkelerinin birliği, bugün ABD'nin yaptığı gibi emperyalist politikanın ana unsurlarından biri olarak politik etki alanları üzerinde hak iddiasında bulunabilir. AET'nin sözleşmelerinde ve ortaklık anlaşmasına ilişkin ilkelerde, bu politikanın araçlarından biri olarak ekonomik baskı yer alıyor. ... Fransız emperyalizmi ortaklık anlaşmaları ile, formel olarak bağımsızlıklarına kavuşmuş batı ve orta Afrika ülkelerindeki etki alanını koruyabildi. ... Fransız ve Batı Alman sermayesinin işbirliği sayesinde, AET içindeki krizler şimdiye kadar engellenebildi. ... Ortak Pazar politikasının başarıları, Avrupa'daki kapitalist kâr hırsının asıl çizgilerini gizleyemeyecektir."

Ancak bu analiz AET kurumları, temsilcileri ya da yapılanma planlarına yönelik direniş gibi pratik sonuçlar doğurmadı. Batı Avrupa'nın, ABD'ye rakip emperyalist emelleri en çok geleceğe yönelik bir tehlike olarak kabul edildi; varolan ve uygulanan politikası fazla endişe yaratmadı. Vietnam Kongresi'nde Avrupa eleştirisi genelde ABD'nin Batı Avrupa'daki müttefiklerine yönelikti. AET'nin çoktan ekonomik araçlarla "Üçüncü Dünya ülkelerinde kendi etkinlik alanını" garanti altına almaya başlaması ve hatta Belçika, Fransa gibi üye ülkelerin bu bağlamda emperyalist alışkanlıkla askeri

müdahaleden çekinmemesi, öğrenci hareketinin eleştirilerinde ikincil rol oynuyordu. Üçüncü Dünya ülkelerindeki mücadeleyi metropollere taşımak amacıyla başlatılan "NATO'yu yok et" kampanyası da sadece bu kurum ve Almanların işbirliğine yönelik protestolarla sınırlı kaldı. AET'nin kurumlarına karşı hiçbir eylem yapılmadı. O zamanlar öğrenci hareketinin teorik organı olan *Kursbuch*'da da 1965-70 yılları arasında, genelde AET ya da özel olarak "kalkınma politikası"na yönelik tek bir makale bulunmuyor. Yine o dönemin önemli dergileri *Konkret* ve *Argument*'de ya da Rudi Dutschke, Ulrike Meinhof'un ve APO hareketinin (Ausserparlamentarische Opposition –Parlamento Dışı Muhalefet) diğer teorisyenlerinde bu konuda yazılara raslanmıyor.

Pekin, Brüksel'den daha yakın

Öğrenci hareketi en hızlı dönemini yaşarken AET kurumlarını oluşturmaya ve yeni üyeler aramaya devam ediyordu. 1 temmuz 1967'de Avrupa Ekonomik Topluluğu, Kömür ve Çelik Birliği ve Avrupa Nükleer Enerji Kurumu (EURATOM), Avrupa Topluluğu adı altında birleşti. Aynı zamanda Avrupa ülkeleri içinde tarım ürünlerine yönelik gümrükler kaldırılarak Avrupa tarım sektörü oluşturuldu. 60'lı yıllarda AT'nin bugüne kadar devam eden diğer organları da ortaya çıktı: Başlangıçta seçilmiş değil, atanmış üyelerden oluşan Avrupa Parlamentosu, ulusal hükümetlerin temsilcilerinden oluşan Bakanlar Konseyi, AT komisyonları ve yine atama ile oluşturulan Avrupa Adalet Divanı. Hiyerarşik yapılarıyla aslında kapitalist sistemin anti-demokratik karakterini gösteren bu Avrupa kurumları APO hareketine eleştiri malzemesi vermişlerdi.

AT devlet ve hükümet başkanları 1969 yılı sonunda dışişleri bakanları ile yaptıkları ortak konferansta, Avrupa'nın entegrasyonunun hızlanmasını, ekonomik ve para birliğinin kademeli olarak uygulamaya konulmasını, topluluğa üye olmak isteyen ülkelerle hemen müzakerelere başlanmasını ve politik işbirliği için ortak ilkelerin hazırlanmasını kararlaştırdılar. AT etki alanının genişlemesi planlarına AT komisyonlarının 27.7.1971 tarihli bildirgesinde şöyle

değiniliyor: "Söz konusu olan topluluğa olası üyelikleri politik ya da ekonomik nedenlerle geciken ülkelerle (Yunanistan, Türkiye, İspanya, Portekiz, Malta ve Kıbrıs), üye ülkelerle tarihi bağları olan ve ortaklık anlaşması imzalama istemlerini ifade etmiş ülkeler (Fas, Tunus, Cezayir, Libya) ve son olarak Akdeniz'de dengeli bir Avrupa politikasının geliştirilmesinden çıkarı olan (İsrail, Mısır, Suriye ve Lübnan) ülkelerdir. Bu ülkelerin işbirliğine hazır olmaları, ortak çıkarlara dayanmaktadır." Aslında AT'nin güneydeki komşuları ile yeni işbirliği anlayışı, söz konusu bildirgenin ekinde okunabileceği gibi, bu ülkelerin ortak çıkarlarından çok, AT'nin kendi merkezi çıkarlarıyla ilgiliydi: "Akdeniz ülkeleri Avrupa'daki işgücü açığını kapatacaktır".

Batı Almanya'daki enternasyonalizm hareketinin ağırlık noktası bu dönemde de ABD ve Vietnam savaşına karşı muhalefetle sınırlı kaldı, öğrenci hareketi içinde ortaya çıkan bölünmeler nedeniyle eylemler de azaldı. 1969 yılında Alman Sosyalist Öğrenci Birliği'nin dağılması ile birçok küçük ve birbirine rakip grup ortaya çıktı: KPD, KPD-ML, KBW, GIM, DKP vd. Bu süreçte enternasyonalist dayanışma gittikçe artan ölçüde, parti ve grupların ayrılığa gerekçe gösterdikleri noktalardan biriydi. Bu alanda ortak teorik tartışmalar, kararlar ve eylemler neredeyse tamamen durdu. Etkisini yitiren Vietnam hareketi, Batı Alman solu içinde ortaya çıkan fraksiyonlarla birlikte bölündü. Aynı ayrılık 1973 yılında Şili'nin sosyalist devlet başkanı Salvador Allende'nin öldürülmesine karşı oluşturulan Şili dayanışma hareketinde de yaşandı. Bu arada yeni oluşan grup ve partilerin dergilerinde AT'ye ilişkin analizler daha fazla yer almaya başladı, ama bunlar her küçük grubun katı ideolojik yapısına uygun ve pratik etkisi olmayan, yani eyleme dönüşmeyen makalelerdi. AT çoğu grup için yan çelişki olarak kaldı, hatta bazılarınca "Avrupa proletaryası için" genelde olumlu bir kurum olarak tanımlandı. Baş çelişki ve baş düşman bazıları için ABD, diğerleri için Sovyetler Birliği ve başkaları için de ikisi birdendi.

70'li yılların sonunda AT'ye yönelik analizlere karakteristik bir örnek maoist Alman Komünist Partisi, KPD'nin yayınlarında bulunabilir. KPD, Çin'de geliştirilen "Üç Dünya Teorisi"nden kalkınarak,

AT'yi "iki süper güç, ABD ve Sovyetler Birliği"nin egemenlik iddialarına karşı Avrupa ülkelerinin gerekli bir kurumu" olarak selamlıyordu. Maocular o zaman "Birinci Dünya" ve emperyalizmin en tehlikeli kaleleri olarak ABD ve Sovyetler Birliği'ni görüyordu. AT ülkeleri ise "alt-emperyalist endüstri ülkeleri" olarak "emperyalist olmayan İkinci Dünya" olarak kabul ediliyor ve bu hiyerarşiye göre "ezilen gelişmekte olan ülkeler Üçüncü Dünya"yı oluşturuyordu. Batı Almanya'daki maocu grupların mücadelesi de bu analizden hareket ederek, "baş düşmanlar" olarak ABD ve Sovyetler Birliğine yönelirken, AT, Avrupa'nın çıkarlarının korunmasındaki rolü ile olumlu biçimde değerlendiriliyordu. Bu gruplar, tezlerini desteklemek için sağ kanattan Franz Josef Strauss gibi politikacıların benzeri değerlendirmelerinden alıntı yapmaktan bile çekinmiyor, hatta Batı Avrupa'nın birliği sürecini o zamana kadar yeterli kararlılıkla sürdürmemekle suçluyorlardı.

70li yıllarda varolan diğer gruplar için de, Arnavutluk'tan Kamboçya'ya, Vietnam'dan Çin Halk Cumhuriyeti'ne kadar "devrimci liderliğini" kabul ettikleri "kardeş ülkeler", Batı Avrupa'nın hakimlerinin çok daha yakındaki ve uzun vadede çok daha etkili "kardeşçe birleşmesinden" daha önemliydi. O zamanların kendisini enternasyonalist öncü olarak nitelendiren Kızıl Ordu Fraksiyonu bile bu sürecin anlamını kavrayamadı. Kızıl Ordu Fraksiyonu'nun 70'li yıllardaki analizlerinin hareket noktasını "ABD emperyalizmi, Avrupalı ve Batı Alman yardımcıları" ile "Sovyet revizyonizmi" arasındaki "Doğu-Batı Uzlaşmazlığı" oluşturuyordu. Kızıl Ordu Fraksiyonu, resmi dille "batı Avrupa hükümetlerinin terörizme karşı ortak cevaplarına" ilişkin açıklamalarında bile, ki bu ortak cevap 1975 yılından bu yana sürdürülen polisiye işbirliği idi, Avrupa Birliği'nin bu bağlamda küçümsenemeyecek bir kurumsal çerçeve oluşturduğunu görmüyordu.

Portekiz: Karanfil Devriminden AT üyeliğine

İngiltere, İrlanda ve Danimarka 1973 yılında AT üyesi oldular. Yunanistan 1975 yılında İspanya ve Portekiz de 1977 yılında üyelik başvurusunda bulundu.

Geriye dönüp baktığımızda en azından bu ülkelerin üyelikleri söz konusu olduğunda Avrupa Topluluğu'na yönelik yaygın eleştirilere rastlanmayışı hayret verici. Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in üyelikleri Brüksel'de tartışılırken bu ülkelerde kanlı baskıcı diktatörlükler iktidardaydı ve enternasyonalizm hareketi söz konusu ülkelerin muhalefet hareketleri ile dayanışma kampanyaları düzenliyordu. Ve sürgündeki Yunan, Ispanyol ve Portekiz solcuları (komünistlerden anarşistlere kadar) geleceğe ilişkin politik analizlerinde ülkelerinin, gittikçe güçlenen kapitalist birlik AT'ye girmesine açıkça karşı çıkıyorlardı. Bu noktada da, AT'nin Güney Avrupa'da her türlü alternatif toplum hayalinin yenilgisindeki rolü görülemedi.

1974 yılında, yaklaşık elli yıl süren diktatörlük döneminden sonra Portekiz'de "Karanfil Devrimi" gerçekleştiğinde ve sovyet demokrasisi benzeri uygulamaları, köylü kooperatifleri Batı Almanya'daki enternasyonalizm hareketinde hayranlık uyandırıp İber yarımadasına kitlesel politik turizme yol açtığında; ekonomik, politik ve askeri baskıyla Avrupa topraklarında demokratik sosyalist bir "model"in yeşermesini önleyenler, başta o zamanlar sosyal demokrat bir şansölyenin yönetimindeki Federal Alman hükümeti olmak üzere NATO'nun yardımını alan AT hükümetleriydi. 1974 aralığında sosyalist Mario Soares hükümeti ülkedeki devrimci atmosfere uygun bir açıklama yapmak zorunda kalmıştı. Bu açıklamada "tüm çalışanların ortak üreticiler olduğu sınıfsız bir toplumun oluşturulması" isteniyor, "ücretli çalışma, işe yabancılaşma, ve insanın insanı sömürüsünün olmadığı bir toplum" arzusu dile getiriliyordu. Ve bunun ancak "üretim ve dağıtım araçlarının devletleştirilmesi ile mümkün olacağı" saptanıyordu. Bu açıklamadan ikibuçuk yıl sonra 1977 martında, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin yetiştirmesi Soarez, parlamentoda sadece Portekiz Komünist Partisi'nin karşı çıktığı AT üyeliği başvurusunu yaptı. Aynı tarihlerde, Federal Almanya'daki çoşkulu Portekiz dayanışması da, hayal kırıklığı içinde geri dönen aktif dayanışmacılarla birlikte sönüp gitti.

Portekiz'in sosyal demokratlaştırılması ve AT'ye üyeliği ile birlikte, uzun bağımsızlık savaşlarının ardından, 1974 devriminden kısa bir süre sonra nihayet bağımsızlıklarına kavuşan eski Portekiz

sömürgeleri Yeşil Burun adaları, Gine-Bissau, Mozambik ve Angola'nın kaderi de belli oluyordu. Bu ülkelerdeki bağımsızlık hareketleri, devrimcilerin iktidarda olduğu bir Portekiz'in tahrip ve talan edilen ülkelerine yeniden inşa yardımı yapacağını ummuşlardı. Oysa eski sömürgecilerinin kısa süre içinde yeniden NATO ve AT'nin, Angola ve Mozambik'de bu güne kadar dinmeyen iç savaşta Kontra çetelerine mali destek veren ve silah sevkiyatı sağlayanların yanında sadakatle yer aldığını görüyorlardı. (Güney Afrika'daki ırk ayrımcı rejim tarafından desteklenen Mozambik'deki RENAMO ve Angola'daki UNİTA grupları, her zaman, Portekiz ve diğer AT üyesi ülkelerin askeri, mali ve hükümet çevreleri ile yakın ilişki içindeydi.)

70'li yılların ikinci yarısında, "Portekiz devrimine karşı emperyalizmin komplosu" başlığı ile yayınlanan analizde, AT ve daha 1971 yılında açıklanan Portekiz'in ekonomik topluluğa dahil edilmesi planlarına değinilmez. Portekiz devriminin sonuçsuz kalmasında AT'nin rolü ancak daha ileriki tarihlerde yayınlanan analizlerde yer alıyor. Örneğin Rainer Eisfeld, 1982 yılında yayınladığı "Karanfil Devrimi ve Dış Politika" başlıklı makalesinde "ABD, NATO ve AT'nin Portekiz'e karşı tutumunun, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik kriz nedeniyle özel önem kazandığını" yazıyor. Eisfeld'in alıntı yaptığı AT komisyonları başkan yardımcısı Hans Beck, daha 1975 yılı başında, "Portekiz'e yapılacak olası ekonomik yardımın ilk planda AT'nin çıkarına olduğunu, politik sistemin garanti altına alınması ve korunmasına hizmet ettiğini" söylüyor. Willy Brandt da Alman Sosyal Demokrat Partisinin yayın organı 3.7.1975 tarihli Vorwärts'de "Avrupa sosyal demokrasisinin, Portekiz'deki gelişmelerin bilinmeyen bir geleceğe doğru ilerlemesine ve orada çoğulcu demokrasi adına ideolojik ihracat modelleri oluşturulmasına izin vermeyeceğini" yazıyor. Ve o zamanlar sosyal demokrat hükümetlerin çoğunlukta olduğu, AT bakanlar konseyi 17 Temmuz 1975'de Portekiz'in mali yardım talebini neredeyse bir ültimatomla reddeder: "Avrupa Topluluğu, politik ve tarihi gelenekleri nedeniyle, sadece çoğulcu demokrasilere yardım edebilir."

Portekiz'de durum mali ve politik baskılarla kontrol altına

alınırken, İspanya'da 1975 yılı sonunda diktatör Francisco Franco'nun ölümünden sonra devrimci duygular körelmişti. (Franco, 1962 yılında AET üyeliği için başvuruda bulunmuş ancak reddedilmişti). Alman sosyal demokratlarının vakfı Friedrich Ebert Stiftung'da eğitim gören Felipe Gonzales başkanlığındaki İspanya Sosyalist Partisi, muhalefette olduğu başlangıç yıllarında, oy toplamak için İspanya'nın NATO üyeliğine karşı çıktı. Ancak NATO üyeliği AT üyeliğinin ön koşulu yapılınca, 1982 yılında iktidara gelen sosyalistler seçim vaatlerini unutarak, İspanya'yı önce Kuzey Atlantik Paktına, sonra AT'ye üye yaptılar ve "sosyalist" Gonzales, sosyal yanını unutarak, ülkenin yoksullarını daha da yoksullaştıran neoliberal politikası ile AT'nin örnek öğrencisi oldu.

Enternasyonalizm hareketi, Yunanistan, Portekiz ve İspanya'da diktatörlüklerin yıkılmasından sonraki politik gelişmeleri olumsuz değerlendiriyordu. Ancak bu ülkelerin politikaları ile Brüksel'in önerileri ve yaptırımları arasında paralellik olduğu, her üç ülkede de güneyin işkenceci rejimlerinden kuzeyin kapitalist parlamenter demokrasilerine geçişin AT'nin yardımı ile organize edildiği görülmüyor, AT kurumuna yönelik tavır geliştirilmiyordu.

Galeano'nun AET'ye eleştirileri

AT, 70'li yıllarda tüm dünyada enternasyonalizm hareketinin mücadele ettiği diktatörlüklerle işbirliği içindeydi. Askeri hükümet zamanında Arjantin ile, Pinochet döneminde Şili ile, 1978'den sonra El Salvador ile, Brezilya, Paraguay, Uruguay, Filipinler, Endonezya, Güney Kore diktatörlükleri ve zaman zaman diktatörlükle yönetilen daha iki düzine ülkeyle ticari işbirliği anlaşmaları imzalandı. Türkiye ile 1963 yılında imzalanan ortaklık anlaşması da "Türkiye ile topluluk arasında kademeli olarak gümrük birliğinin oluşturulmasını ve Türkiye'nin ilerde tam üyeliğini" öngörüyordu. Enternasyonalizm hareketi tüm bu anlaşmaların ardında politik bir sistemin varolduğunu ve dış politikaya yönelik bazı temel prensiplerin ortaya çıktığını tartışmadı.

AT'nin "Üçüncü Dünya" ülkeleri ile imzaladığı anlaşmaların ardındaki neden, en azından Latin Amerika ile dayanışma gruplarınca anlaşılmış olmalıydı. Eduardo Galeano, 1973 yılında Almancası yayınlanan "Latin Amerika'nın Kesik Damarları" adlı temel eserinde bu nedenleri şöyle sıralıyor: "Avrupa, Latin Amerika'da üretilen mallara karşı gümrük ve vergiden ya da başka engellemelerden vazgeçmeyecektir. AET, üye ülkelerinde üretilen tarım ürünlerinin yüksek fiyatlarını korumak için ithalat vergileri koyuyor ve aynı zamanda bu ürünlerin ihracatında rekabete dayanabilmek için tarımı sübvanse ediyor, sonuçta aldığı vergilerle sübvansiyonu karşılıyor. Bu yöntemle, yoksul ülkeler, rakip oldukları için zengin ülkelere tazminat ödüyorlar. Bir kilo bonfile Buenos Aires ya da Montevideo'da Hamburg ya da Münih'deki kasaplarda asılı olandan beş kat daha ucuz. Şili hükümetinin bir temsilcisi uluslararası bir konferansta "gelişmiş ülkeler, kendilerine bilgisayar ya da jet satmamıza izin veriyorlar, ancak daha iyi ürettiğimiz malları istemiyorlar" diye yakınırken haklıydı." Galeano AT'nin "kalkınma" politikasına yönelik eleştirilerini, üreticilerden çok tüketicilerin avantajına olan kahve ticareti ile örnekliyor: "Kahve Avrupa'da kâr getiriyor, işyerleri yaratıyor ve büyük sermaye hareketlerine neden oluyor; Latin Amerika'da ise çok düşük ücretlerle, ona hizmet eden ülkelerin ekonomik çarpıklıklarını arttırıyor. ... İnanılmaz gibi görünse de Avrupa ülkeleri devlet kasalarının kahveye borçlu oldukları zenginlik, üretici ülkelerin elinde kalandan çok daha fazla.

AT'nin "kalkınma" politikasının yeni biçimleri

AT 70'li yıllarda, Akdeniz'in güneyindeki ülkelere yönelik "angajmanını" da arttırdı. Böylece 1976 yılı başında Mağrip (Fas, Cezayir, Tunus) ve 1977 yılında Maşrık (Mısır, Ürdün, Lübnan ve Suriye) ülkeleri ile işbirliği anlaşmaları imzalandı.

AT'nin 1976 ocak ayında Fas'la müzakere ettiği işbirliği anlaşması bu ülkedeki diktatörlüğe getirdiği 400 milyon markla, iki ay önce, 1975 kasımında Fas birliklerinin Batı Sahra'yı işgalinin ve savaşın adeta ödüllendirilmesi oldu. Ancak Batı Sahra, enternasyona-

lizm hareketinin pek ilgisini çekmemişti, bu yüzden AT'nin bu savaştaki rolü de dikkat çekmedi.

Mısır'ın, ABD ve AT'den aldığı rüşvet milyonları ile 1977 yılında Sovyetler Birliği'nin etki alanından çıkarak, topluluğun Akdeniz bölgesindeki en önemli müttefiklerinden biri olduğu da, enternasyonalizm hareketinde eleştirel bir tartışmaya yol açmadı. AT'nin İslam ülkeleri arasındaki en sevgili ortağı batı Almanya'daki enternasyonalizm hareketini pek ilgilendirmiyordu.

AT 1975 yılında Afrika, Karayipler ve Pasifik Okyanusundaki eski sömürgeleriyle yeni sömürgeci ilişkilerini de anlaşmalarla sıkı bir temele oturttu. Togo'nun başkentinde ilk Lomé anlaşması imzalandı. AT bu anlaşmayı kamuoyuna "Kuzey-Güney işbirliğinin yeni modeli" olarak sunuyordu. Topluluğun propagandasına bakılırsa, bu anlaşma ile gelişmekte olan ülkelere ticari kolaylıklar, mali yardım, ihracatta istikrar ve teknik destek veriliyordu. Ancak bu anlaşmalar "ortak"ları AT'ye bağımlı kılmaktan başka bir işe yaramadı. Bugüne kadar imzalanan dört Lomé anlaşmasının hiçbirinde, AKP ülkelerinin Avrupa'dan ithalata bağımlı olmaktan kurtulmak için endüstriyel altyapının inşası taleplerine yer verilmedi. Aksine 1989 aralığında imzalanan dördüncü Lomé anlaşması ile AKP ülkeleri AT tarafından, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'nın borçlu ülkelere dikte ettirdiği "yapısal uyum programları"nı uygulamaya zorlanıyorlar. "Ekonominin sağlığına kavuşturulması" başlığı ile uygulanan bu programlar aslında "Üçüncü Dünya" ülkelerinin, endüstri ülkelerinin hükümetleri ve bankalarına olan borçlarını ödeyebilmelerini amaçlıyor. Ve bunu garanti etmek için heryerde aynı programlar dikte ettiriliyor: Söz konusu ülkelerin zaten çok az olan sosyal harcamalarının kısılması, kendi kendine yeterlilik yerine ihracata yönelme ve pazarların Avrupa mallarına açılması. Bu politikanın sonuçları ise her yerde aynı: Açlık, yoksulluk ve sefalet.

Son on yılda Uluslararası Para Fonu'nun bu bilinen işkencesine maruz kalan 30 Afrika ülkesinde kişi başına gelir % 20 oranında düştü. Sadece son dört yılda Afrika'nın en yoksul 27 ülkesi sağlık hizmetlerine ayırdıkları bütçeyi % 25 oranında kısmak zorunda bırakıldılar. Yapısal uyum programlarını uygulayan ülkelerin

çoğunda eğitim sistemleri, %30-50 arasındaki kesintiler yüzünden büyük ölçüde tahrip edildi ve buna bağlı olarak bilimsel yeterlilikleri yokoldu.

1975 yılında ilk Lomé anlaşmasının imzalanmasından sonra Federal Almanya'daki enternasyonalizm hareketinin, AT'nin "kalkınma" politikasının sonuçları ile ilgilenmeye başlaması için on yıl geçmesi gerekti.

Orta Amerika'daki Avrupa Topluluğu -ABD'ye bir alternatif mi?

80'li yılların başından itibaren sadece enternasyonalist gruplarda değil, tüm sol harekette teorik tartışmalar geriledi. Komünist grupların katı devrim modelleri, hiyerarşik yapıları ve aralarındaki acımasız tartışmalardan geriye kalan teori düşmanlığı, dışardakiler için anlaşılmaz görünen bürokratik güç odağı AT ile ilgilenilmesini engelledi. "Dogmatik olmayan" (kendiliğindenci) gruplar "yeni toplumsal hareketler"in temelini oluşturarak nükleer silahlanma karşıtı girişimler ve barış hareketinin öncülüğünü yaptılar.

Bu sırada enternasyonalizm hareketinin çalışma alanı Orta Amerika olmuştu. 80'li yılların başında dayanışma hareketinin gündemine gelen Nikaragua ve El Salvador, bir kez daha asıl düşman olarak ABD'ye işaret ediyordu. Hatta Orta Amerika dayanışma hareketinin bazı militanları, AT'yi, ABD'nin bölgedeki saldırgan savaş, abluka ve Kontra'lara destek verme politikasına olası bir karşı kutup olarak görüyordu. Avrupa-ABD ekseninin zayıflamasının Orta Amerika'daki devrimci gelişmelere olumlu etki yapacağı sanılıyordu. AT'yi savunanlar da tam bu izlenimi bırakma amacındaydılar ve ABD'ye göre çok daha "insancıl", daha az askeri ve daha fazla "insan hakları ve demokrasiye" önem veren bir kalkınma politikası güttüklerini ileri sürüyorlardı. Avrupa Konseyi 1983 temmuzunda Orta Amerika konusunda şu açıklamayı yapıyordu: AT hükümetleri "Orta Amerika'nın sorunlarının askeri değil, yalnızca sınırların korunması ve içişlerine karışmama ilkelerine saygı gösteren yerel özellikleri dikkate alan bir politika ile

çözüleceğine inanmaktadırlar."

Orta Amerika ile dayanışma hareketi yıllar sonra deneyimleri ile "AT'nin sonuçta bölgede emperyalist çıkarların temsilcisi olduğunu" anladı. Barbara Schreiber 1990 yılında "AT'nin Latin Amerika'daki kalkınma işbirliğinin 14 yılı" başlıklı değerlendirmesinde şu sonuca varıyordu: "Kuzeyin emperyalist metropolleri sınırsız büyüme, yayılma ve gelişme mantığından vazgeçmeksizin, varolan dünya ekonomik yapısına uyum için bölgesel entegrasyon ve ekonomik destek politikası uyguluyorlarsa, bu sömürgeci ilişkinin devamından başka birşey değildir: tahripkar bir düzeyde yıkım, sömürü, dışardan belirleme ve bağımsız gelişmenin engellenmesi" (Nikaragua Bürosu, *Avrupa, "Üçüncü Dünya" ve Latin Amerika*, Wuppertal, 1991.)

Avrupa Ayrımcılığa Karşı mı?

80'li yıllarda, Guatemala'dan Filipinler'e kadar birçok dayanışma grubu, AT'nin bu ülkelere yönelik politikasının sonuçlarını farkettiler. Bu tartışma Güney Afrika ile dayanışma hareketinde çok daha erken başladı. Irk ayrımcı rejimin 1976'da Soveto'daki katliamı Avrupa'da protesto dalgasına yol açtı. Birleşmiş Milletler'in 1977 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti'ne silah ve silahlanma ambargosu koymasından sonra, AT Bakanlar Konseyi de aynı yıl Avrupalı holdinglerin Güney Afrika'daki ticari faaliyetlerine koşullar getiren bir "davranış kodeksi" yayınlamak zorunda kaldı. Buna göre ırkçı baskılara son verilmeli, sendikalar tanınmalı, asgari ücret uygulanmalı, siyah işçilerin eğitimlerine destek verilmeli ve yaşam alanlarının iyileştirilmesi için çaba gösterilmeliydi. AT bu davranış kodeksini, sadece ekonomik yaptırım taleplerini bastırmak için yayınladı. Avrupalı firmaların bu koşulların yerine getirildiğine ilişkin olarak hükümetlerine vermeyi kabul ettikleri raporların kontrolü mümkün değildi. Söz konusu raporlar AT üyesi ülkelerin hükümetlerine sunuluyor ve genelde onaylanıyordu. Güney Afrika dayanışma hareketi kısa zamanda bu pratiği eleştirmeye başladı. "Çalışma Dünyasının Hizmetinde Bir Kilise" adlı kurum 1979 yılında

çeşitli örneklerle, AT'nin davranış kodeksinin uygulanmadığını ortaya koydu. 80'li yılların ortasında tüm dünyada ırk ayrımcı rejime karşı yaptırım talepleri yükselirken, AT, kodeksinin hiçbir etkisinin olmadığını kabul etmek zorunda kaldı. Özellikle askeri ve nükleer işbirliği başta olmak üzere, Güney Afrika'ya karşı yaptırımlar artırılırdı. Ancak Güney Afrika'dan kömür ithalini yasaklayan ABD bile AT'nin yaptırımlarının ötesine geçti.

Irk ayrımcı rejime karşı hareket, Avrupalı, özellikle Alman firmalarının silah üretimi ve nükleer teknoloji konusunda Güney Afrika ile işbirliği yaptığını birkaç kez ortaya çıkarmayı başardı. AT ülkelerindeki ırk ayrımcı rejime karşı mücadele eden gruplar, yaptırımların artırılması ve daha sıkı kontrolünü sağlamak üzere Brüksel'de lobi çalışmaları yapmak için Avrupa Topluluğu düzeyinde biraraya geldiler. Siyahların örgütleri tarafından yöneltilen taleplerde AT ülkelerinden, Güney Afrika'dan kömür ithalinin durdurulması, "kredilerin dondurulması", "Güney Afrika'ya doğrudan uçuşların yasaklanması", ve "diplomatik ilişkilerin azaltılması" isteniyordu. Ancak bu taleplerin hiçbirini kabul ettirmek mümkün olmadı.

Irk ayrımcılığına karşı hareketin Avrupa Topluluğu'nun Güney Afrika politikasına karşı yoğun mücadelesi ve analizlere rağmen, kurum olarak Avrupa Topluluğu'na yönelik temel bir eleştiriye rastlamak mümkün değildi.

"Ortak Avrupa Evi"nde Yeşiller

70'li yılların sonunda "yeni toplumsal hareketler"le birlikte, kendini nükleer enerji karşıtı ya da barış hareketinden vatandaş girişimlerinin temsilcisi olarak kavrayan ve başından beri Avrupa çapında çalışmalar yapan Yeşiller Partisi ortaya çıktı. Yeşiller 1980 yılında resmen kurulmadan önce 19 Temmuz 1979'da yapılan Avrupa parlamentosu seçimlerine bir liste ile katıldılar ve Federal Almanya'da % 3,2 oranında oy aldılar. Çeşitli ekolojik grupların kabul ettiği seçim platformunda Yeşillerin amacı "çevre bilincine sahip ve sosyal davranışlar gösteren insanlar ve kurumların, taban demokra-

sisi içinde şiddete başvurmaksızın yaşayacakları ve çalışacakları bir bölgeler Avrupası" olarak tanımlanıyor. Bu seçimlere katılmaları bile Yeşillerin AT'ye muhalif olmadıklarının göstergesiydi. En fazladan, topluluğun çevre ya da Avrupa'ya nükleer silahların yerleştirilmesi gibi politikalarına karşı çıkıyorlardı. Aksi takdirde, etkisiz ve göstermelik AT parlamentosu üyeliği için çaba göstermezlerdi. 1984 yılı nisanında Belçika, Fransa, İrlanda, Lüksemburg, İngiltere, Hollanda ve Almanya'dan gelen "Avrupa'nın yeşil, ekolojik ve radikal demokrat partileri" temmuz ayında yapılacak seçimlere ortak bir liste ile katılma ve parlamentoda grup oluşturma kararı aldılar. Avrupa seçimlerine yönelik ortak açıklamalarında topluluğun uluslararası ilişkileri konusunda şunları söylüyorlardı: "Kalkınma politikasını Üçüncü Dünya ile gerçek bir ortaklık olarak anlıyoruz ve Avrupa ile Üçüncü Dünya arasındaki ekonomik ilişkinin yeniden düzenlenmesini, Avrupa'daki Üçüncü Dünya ile dayanışma grupları ile sıkı işbirliğini amaçlıyoruz". Avrupa Topluluğu'nun "Üçüncü Dünya"ya karşı yeni sömürgeci politikası bu açıklamada yer almadı. Federal Alman yeşilleri bu konuyu çoktan unutmuşlardı, çünkü uluslararası dayanışma parti içinde fazla tartışılmıyordu. 1985 yılında Kassel'de yapılan "Yeşiller Birinci Enternasyonalizm Kongresi"nde bu durumdan yakınıldı. Gerçi kongrede "Sovyetler Birliği'nin Üçüncü Dünya ile ilişkisi" tartışıldı ama Avrupa Topluluğu tartışmanın gündeminde değildi. Sadece topluluğun Lomé anlaşmaları çerçevesindeki politikası eleştirildi, yoksa temelden sorgulanmadı.

Yeşiller 1989 yılında yapılan Avrupa parlamentosu seçimlerinde Federal Almanya'da aldıkları % 8,4 oranında oyla sekiz sandalyeye sahip oldular. Bazı yeşil milletvekillerinin enternasyonalizm hareketinin konularına el atmaları ve Küba'dan Batı Sahra'ya, Filipinler'den Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilere kadar ya da "Üçüncü Dünya"nın yapısal bağımlılığına yönelik soru önergeleri vermeleri ve önerilerde bulunmalarına rağmen, AT hiçbir zaman kurum olarak sorgulanmadı. Aksine Avrupa çapında varolan kurumlara gittikçe artan oranda uyum sağlandı. Yeşiller 1990 yılında yayınladıkları "dış ticaret politikası programı" ile "ekolojik ve da-

yanışmacı bir dünya ekonomisi"nin yolunu gösterdiler. Bu programda partinin parlamenterlerinin çalışmaları ile ortaya çıkan yeni sömürgeci politika örneklerine rağmen, "emperyalist-sömürgeci dönemin sona erdiğinden" söz ediliyor ve AT'nin kurucularıyla ortak bir jargon kullanılmasından kaçınılmayarak "Ortak Avrupa Evi" övülüyor. Avrupa politikasının yeni sömürgeci karakterini gözardı eden Yeşiller, "AT'nin Dünya Ekonomisindeki Rolü"nü de şöyle tanımlıyorlar: "Avrupa'da uluslarüstü yapının oluşturulması, ilkesel olarak eski ulusal devletlerin karar verme yeteneklerini kaybetmelerine karşı doğru bir cevaptır". Varolan egemenlik biçimlerinin sorgulanmasından vazgeçilince, egemenlerin değişim umutlarının taşıyıcısı ilan edilmesine de şaşmamak gerek: "Kuşkusuz, toplumsal değişim için bugünün ekonomik önderleri ile diyalog aramak gereklidir". Yeşillerin Federal Almanya'da eyalet ve kent hükümetlerine katılımı için ön koşul olan bu tutum, Avrupa düzeyinde yeşil taleplerin adresi olarak gittikçe artan ölçüde, topluluğa üye ülkelerin hükümetleri tarafından atanan ve demokratik denetime tabi olmayan bürokratik yapıyı ve AT komisyonlarını göstermeleri ile sonuçlandı. Oyunun kurallarını kabul eden Yeşiller, 1992 yılındaki (sömürgeciliğin 500. yılı dolayısıyla yapılan) "Direniş 92" kampanyasından ve Münih'te yapılan Dünya Ekonomi Zirvesine karşı protesto eylemlerinden geri çekildiler. Kampanyayı yürüten cephe Avrupa Topluluğu'na karşı muhalefeti sokağa dökerken, Yeşiller davetlilerle salonlarda kalmayı tercih ettiler.

Uluslararası Sınıf Savaşında Batı Avrupa

Yeşiller 80'li yıllarda Avrupa Topluluğu'na karşı eleştiriyi reformist çizgiye çekmeye çalışırken, enternasyonalizm hareketinin sol kanadında, AT'ye karşı temel muhalefeti dile getirme ve pratiğe dökme çabaları hızlandı. Tartışmalar, Kızıl Ordu Fraksiyonu'nun 1982 yılında yayınladığı "Mayıs Broşürü"nde ilk kez "Batı Avrupa devletlerinin gerillaya karşı ortak politikası"ndan ve "Batı Avrupa gerilla cephesinden" söz etmesiyle başladı. Bu broşürde "Batı Avrupa'daki gelişmelerin dünya çapındaki mücadelenin odak noktasını

oluşturduğundan söz edilerek şu görüşe yer veriliyordu: "Uluslararası sınıf savaşındaki hareketlenmede, işleyen bir dünya sisteminde egemenliğini ve sermaye üretimini garanti etmeye yönelik denemede emperyalist stratejinin merkezinde, çekirdeğini Federal Almanya Cumhuriyeti'nin oluşturduğu Batı Avrupa'dan kaynaklanan saldırı bulunmaktadır. Öte yandan bizim için bu merkezde bir cephenin geliştirilmesi, hayati önemi olan bir gereklilikdir..." Kızıl Ordu Fraksiyonu teori ve pratikte 1986 yılına kadar NATO ve kurumları ile temsilcilerine karşıydı. 1986 yılı ekim'nde Gerold von Braunmühl'e karşı suikastin gerekçesi olarak ilk kez AT düzeyindeki politika ve von Braunmühl'ün Federal Almanya Cumhuriyeti'nin temsilcisi olarak bu politikanın yürütücülerinden biri olması gösterildi.

1988 yılı eylülünde Berlin'de yapılan Dünya Bankası - Uluslararası Para Fonu toplantısı sırasında otonom gruplar da Avrupa Topluluğu ile ilgilendiler. Sloganları "AT'ye saldır, Uluslararası Para Fonu'nu engelle" idi. Bu ilk girişimin arkası gelmedi. Ancak Comecon ülkelerinin dağılması ve Doğu/Batı çatışmasının sona ermesinden sonra otonom gruplar da AT'yi daha sık tartışır oldular.

Avrupa'nın Geleceği - Kimin Sırtından?

Federal Almanya'daki enternasyonalizm hareketinin AT ile ilgilenmesi, topluluğun kuruluşundan otuz yıl sonra 80'li yılların sonu, 90'lı yılların başında başladı. Bu arada AT, Bakanlar Konseyi, Brüksel'deki Komisyonlar, Lüksemburg'daki Avrupa Adalet Divanı, Strassbourg'daki Avrupa Parlamentosu ve yirmi binin üstünde çalışanı ile dev bir bürokratik yapıya sahip olmuştu. Lomé anlaşmalarına katılan AKP ülkelerinin sayısı 69'a çıkmış ve 135 ülke toplulukla diplomatik ilişkiye geçmişti. Aynı zamanda Mağrip ülkelerinden ASEAN ve Orta Amerika'daki ekonomik birliğe kadar çeşitli işbirliği programları yürütülmekteydi. AT'nin askeri kanadı Batı Avrupa Birliği yeniden canlandırılmıştı. AT, 80'li yılların başından beri tek başına askeri kararlar almakta ve BAB çerçevesinde uygulamaya çalışmaktaydı (1981 yılında üye ülkelere Sinai'deki askeri birliklere katılma önerisi gibi). BAB, 1988 yılında

denizaşırı pazarlar ve enerji kaynaklarını Batı Avrupa'nın hayati çıkarlarını ilgilendiren, gerektiğinde askeri müdahale ile garanti altına alınması gereken bölgeler olarak kabul eden bir karar aldı.

BAB, birinci Körfez Savaşı sırasında "tankerleri korumak üzere" bölgeye savaş gemileri gönderdi; 1991'deki ikinci Körfez Savaşı sırasında ise körfezdeki komuta yapısının içindeydi. Ancak Federal Almanya'da kendiliğinden oluşan geniş çaplı savaş karşıtı hareket bunun pek farkına varmadı. "Körfez'deki ABD savaşına" karşı çıkılırken, AT karşıtı bir yöneliş oluşmadı. 1991 yılında Alman Hıristiyan Demokrat Birlik partisinin genel sekreteri Volker Rühe, "BAB çerçevesinde bir askeri birlik oluşturulmasını ve sadece NATO ve BM çatısı altında değil, kendi yönetimi altında da Avrupa dışı bölgelerde aktif olmasını" istemişti (*Frankfurter Rundschau*, 5.3.1991).

Federal Alman enternasyonalizm hareketi nihayet geniş çaplı olarak AT ile uğraşmaya başladığında, Avrupa iç pazarı da çoktan yaşama geçmişti. Avrupa'nın holdinglerinin desteğindeki bu proje 1992 yılında başlamıyor aksine tamamlanıyordu. Ve topluluk içinde sınırların kalkmasıyla dışa karşı Avrupa kalesinin duvarları yükselmişti. 90'lı yılların başında ekonomik birliğin sağlanmasından sonra politik birlik çalışmalarının yanı sıra, kuzey ve doğuya doğru genişleme projesi de gündeme geldi.

Özetle: enternasyonalizm hareketi -AT'nin kuruluşundan otuz yıl sonra- nihayet yoğun olarak AT ile ilgilenmeye başladığında, topluluk çoktan neredeyse karşı çıkılamaz gibi görünen ve dünya çapında liderliğini açıkça ilan etmiş bir güç bloku haline gelmişti. Çoğu kişi bu yüzden ilk girişimlerden sonra, AT'ye temelden karşı çıkmayı fazla ütopik ve gerçekleştirilemez bulduğu için geri çekildi. Diğerleri ise bugün bile teorik ve pratik olarak ABD emperyalizmini kapılarının önündeki bürokratik ve hiç de daha az emperyalist olmayan canavar AT'den daha kolay açıklayabiliyorlar ve karşı çıkabiliyorlar. AT'ye ilişkin eleştirel tartışmalar enternasyonalizm hareketinin 80'li yıllardaki yön değiştirmesiyle ilgili. Enternayonalizm hareketinde, geleneksel olarak ülke bazında ve projeler şeklinde çalışanların yanı sıra, konu bazında ve kampanyalarla

çalışan gruplar ortaya çıktı. Irkçılık karşıtı ve politik göçmenlerle dayanışmayı amaçlayan, Pro Asyl gibi gruplar, topluluğun dış sınırlarına örülen duvarlarla aynı zamanda oluşturulan ve AT içişleri ve adalet bakanlarının daha 1976 yılında Roma'da imzaladıkları Trevi anlaşması ile kararlaştırdıkları göçmenlere karşı sıkı işbirliği ve ortak sınır dışı etme politikalarına karşı çalışmalar yapıyorlar. Bu gruplar AT'nin yarattığı sorunlarla mücadele etmelerine rağmen topluluğa karşı bir muhalefet oluşturmadılar.

Avrupa Topluluğu'na yönelik eleştirel tartışmalar yoğun olarak, kalkınma yardımı politikası konusunda aktif olan grupların biraraya geldiği federal kongrede (BUKO) yaşandı. 1977 yılında kiliselerin kalkınma yardımı gruplarının bir toplantısında doğan BUKO, 80'li yıllarda 250 enternasyonalizm grubunu kapsayan bir çatı örgütü haline geldi. Bu çatının altında proje çalışması yapan kiliselerden ağırlıklı olarak "Birinci" ve "Üçüncü" Dünya arasındaki sömürü ilişkisini inceleyen aşırı sol gruplara kadar farklı girişimler biraraya geldi. 80'li yılların ortasından itibaren, uluslararası borç krizi ve dünya ekonomisindeki egemenlik ilişkilerinin analizi, AT'ye yönelik temel eleştirinin çıkış noktası oldu. 1985'de Bonn'da Dünya Ekonomi Zirvesi ve 1988'de Berlin'de Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'na karşı kampanyaların sloganı "borçların derhal silinmesi" idi. 1988 yılı sonunda BUKO hareketinin içinden, borç krizinde AT'nin rolünü tartışan anti-AT grupları çıktı. Ancak gerek BUKO içinde, gerekse anti-AT gruplarında, AT'nin değerlendirilmesi ve buna bağlı olarak eylem biçimleri tartışması sonuçlandırılamadı. Bazıları, AT kurumları içinde yapılacak lobi çalışması ile "Üçüncü" Dünya lehine ilerleme kaydedileceğine inanırken, diğerleri AT'yi iyileştirilmesi mümkün olmayan emperyalist egemenlik aracı olarak değerlendirerek, bu yapıya –Avrupa dışındaki muhalefet ve özgürlük hareketleri ile işbirliği içinde– uluslararası direnişle karşı konulması gerektiğini savundular.

1992 yılında Köln'de gerçekleştirilen ve "Üçüncü Dünya" ülkelerinden temsilcilerin katıldığı BUKO kongresinin sonunda yapılan açıklama Avrupa Topluluğu projesine karşı temel muhalefet niteliğindeydi: "Biz bankaların, holdinglerin, askerilerin ve güç

yanlısı politikacıların Avrupa'sına karşı, tabanın işbirliği, toplumsal ve demokratik hareketlerin ortak direnişinden yanayız. Avrupa Topluluğu'nu, Büyük Almanya hayaline karşı daha az zararlı bir proje olarak görmüyoruz. Irkçılığı içeren avrupamerkezci bakış açısının yerini uluslararası dayanışmanın hoşgörüsü almalı. Bu direnişin amacı, yaşam alanlarımızın genişlemesi için mücadele etmek, kurtuluş ve gelişme süreçlerinin yaşanmasını sağlamak olmalıdır. Egemen dünya ekonomik sistemine karşı alternatiflerin geliştirilmesi, "Birinci" dünyanın endüstriyel tarım, Üçüncü Dünya'nın ucuz işgücünün sömürüsü, ekolojik tahribat, ve dünya çapında ucuz ya da ücretsiz kadın emeğine dayanan üretim ve tüketim biçimini tamamen değiştirmekle başlamalıdır. Bu alternatiflerin gerçekleştirilebilmesi için Üçüncü Dünya'daki, ama aynı zamanda Batı ve Doğu Avrupa'daki kurtuluş ve taban hareketlerinin işbirliği karşı güç olarak geliştirilmelidir. Ekonomik ve politik iktidar odaklarının yerini, bölgesellik ve demokratik katılımcılık almalıdır." BUKO eylem biçimi olarak da "AT ve üye ülkelerdeki sorumlu politikacılarla holding yöneticileri üzerinde, politik eylemlerle baskı yaratılmasını ve meşruiyetlerinin sorgulanmasını" kararlaştırdı: "1492'den 1992'ye, 500 yıllık sömürgecilik tarihinin devamına, 1992'de Avrupa iç pazarının kurulması, Almanya'daki Dünya Ekonomi Zirvesi ve dünyamızın ekolojik tahribatına (1992 Rio de Janiero Kalkınma ve Çevre Zirvesi) karşı direnişi ifade etmek için ortak 92 kampanyamıza katıl."

Böylece ilk kez temelden Avrupa Topluluğu karşıtı olan bir pozisyon açık bir eylem planı ile birlikte ortaya konulmuş oldu. Avrupa Topluluğu iç pazarının gerçekleştirilmesine karşı eylemlerin yanı sıra, 500 yıllık Avrupa sömürge tarihinin işlenmesi sırasında AT'nin, Latin Amerika ve "Üçüncü Dünya"lara karşı yeni sömürgeci politikaları da gün ışığına çıktı. Ama Federal Almanya'da 1992 yılında Avrupa Topluluğu'nun önceki yıllara oranla gündemde olmasının ve tartışılmasının başka nedenleri de vardı. Bunların en önemlilerinden biri Danimarka'da yapılan referandumdan sonra Maastricht anlaşmaları üzerine yapılan tartışmalardı.

Maastricht - Böyle Değil!

AT devlet ve hükümet başkanları 1991 yılı aralık ayında Hollanda'nın Maastricht kentinde para ve ekonomik birliğin yanı sıra politik birliği ve "Üçüncü Dünya" ülkeleri ile ilişkileri düzenleyen sözleşmeleri içeren bir anlaşma imzalandı. AT ülkeleri o zamana kadar dış politikalarını koordine etme çabası gösterirken Maastricht sözleşmeleri ile "ortak dış ve güvenlik politikası uygulanacağı" kayıt altına alınıyordu. Avrupa Konseyi'ne (hükümet başkanları) dış politikada "ortak eylemleri saptama yetkisi verilirken, Avrupa parlamentosunun bu politikayı demokratik denetiml imkanları artırılmadı. Avrupa parlamentosu sadece "Üçüncü Devletler"lerle yapılan ortaklık anlaşmalarını onaylama yetkisine sahip, ticari anlaşmalarda ise sadece "görüşüne başvurulacak". Maastricht sözleşmeleri ile Avrupa Topluluğu'nun güvenlik politikası da geçmişe göre daha somut ifade edildi: Sözleşmede "gerektiği zaman ortak savunmaya varabilecek" ortak bir savunma politikasından söz ediliyor. Ortak savunma organı olaraksa, topluluğun sadece dokuz üyesinin katıldığı Batı Avrupa Birliği gösteriliyor. Maastricht sözleşmelerinde "kalkınma işbirliği" konusuna özel bir bölüm ayrılmış. "İşbirliği"nin amaçları, özellikle en fazla haksızlığa uğramış gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınması, gelişmekte olan ülkelerin dünya ekonomisine kademeli ve uyumlu katılımı, yoksullukla mücadele ve aynı zamanda demokrasi, hukuk devleti, insan hakları ve temel hakların sağlamlaştırılması" olarak sayılmakta. Sözleşmelerde "iltica ve göç politikası" da "ortak çıkarları ilgilendiren" konular arasında sayılmakta, ancak iltica başvurusunda bulunanlara karşı "Avrupa'nın çıkarlarının" nasıl korunacağına sözleşmede yer verilmemekte. Bu konudaki görüşmeler Avrupa Topluluğu içişleri ve adalet bakanları düzeyinde sürüyor. Maastricht sözleşmeleri ile "birlik üyesi ülkelerin vatandaşlarına", hangi üye ülkede yaşarlarsa yaşasınlar, yerel seçimlerde oy hakkı tanındı, ancak üye ülke vatandaşı olmayanlar bu haktan mahrum kaldı.

Maastricht antlaşmaları üye ülkelerin çoğunda parlamentolarca onaylandı. Sadece Danimarka, Fransa ve İrlanda'da bir referandumla halkın düşüncesi soruldu. Danimarka'da 2 temmuz 1992'de yapılan referandumda Maastricht sözleşmelerinin reddedilmesi sansasyona yol açtı. Ve bu gelişme ile birlikte AT, Federal Almanya Cümhuriyeti'nde politik tartışmaların gündemine oturdu. Çünkü, aslında Danimarka'daki referandum sonucu ile, Avrupa'nın politik birliğine ilişkin Maastricht sözleşmelerinin hükmü kalmıyordu. İlk şoktan sonra, Danimarka'daki karardan ders çıkarmak yerine, kısa zamanda Danimarkalılara verilecek bazı küçük tavizleri tartışmaya başlayan AT yanlılarının demokratik anlayışı ve ortaya çıkan sonucu kabul etmeye niyetli olmadıkları anlaşıldı. (Danimarka'da referandumlar gerekirse istenilen sonuç alınana kadar tekrarlanıyor) İrlanda'nın iki hafta sonra "Maastricht'e Evet" demesinden sonra Fransa'da 20 ağustosda yapılan referandum da çok az bir farkla, % 51 oyla Maastricht'ten yana sonuçlandı. Bu dönemde Federal Almanya Cumhuriyeti'nde tüm basın-yayın organları, gazete ve televizyonlar AT'yi konu alan diziler yayınladılar. Federal hükümet de parlak kağıtlara bastırdığı broşürler, tam sayfa gazete ilanları ile "Ortak Avrupa Evi" için reklam yapmayı gerekli gördü. Ancak dikkatler AT'ye çevrilirken gündemde olan uluslararası sorunlar değildi. Danimarka'da yapılan Maastricht karşıtı kampanyada da genelde tüm Avrupalılar ve Danimarkalıları ilgilendiren iç politikaya ilişkin argümanlar ileri sürüldü. Danimarkalı bir kadın örgütünün Almanca yayınladığı bir bildiride şu sorulara yer veriliyordu: "Aslında, 11 bin Avrupalı ekonomi yöneticisinin planlarının gerçekleştirilmesine evet dediğini biliyor musun? 5 milyon Danimarkalının demokratik bir şekilde politikayı belirleme imkanının elinden alınmasına evet dediğini biliyor musun? Genel müdürlerin % 97'si, komiserlerin %88'i, parlamento üyelerinin %81'i, bakanlar konseyinin % 100'ünü erkeklerin oluşturduğu bir AT-Birliği'ne evet dediğini biliyor musun? ... Danimarka'daki refah devletini yönlendirme hakkının elinden alındığına evet dediğini biliyor musun? ... Ortak bir AT ordusuna evet dediğini biliyor musun? Nükleer silahlardan arındırılmış bir Danimarka'ya veda ettiğini biliyor mu-

sun?" Bu bildiri de "Üçüncü Dünya'daki halkların dışlanması" konusunda sadece bir cümle vardı: "Ortak iltica ve göç politikasına evet dediğini biliyor musun?"

Federal Almanya'daki enternasyonalizm hareketi, bu sırada genelde AT üzerine yapılan tartışmaya, AT politikasına yönelik eleştirisi ile katılma fırsatını kaçırdı. 2 aralık 1992'de Maastricht antlaşması Alman parlamentosunda oylanırken de (sadece 17 karşı oy), 1 ocak 1993'de AT üyesi ülkelerin hükümetleri Maastrich antlaşmalarının yürürlüğe girmesini kutlarken de ortalıkda yoktular. Danimarka'daki referandumdan hemen sonra Federal Almanya'da "Maastricht -Böyle Değil!" sloganı altında, çevre, gençlik, insan hakları grupları ile Demokratik Sosyalizm Partisi ve Yeşiller'in katıldığı bir eylem birliği oluşturulmuştu. Ancak bu eylem birliğinin amacı, başından beri Federal Almanya'da da "demokratik Avrupa için bir referandum" yapılmasını ve Maastricht antlaşmalarında bazı düzeltmeleri istemekten ibaret kaldı: "Uluslararası sorumluluklarının hakkını veren ve özellikle Doğu Avrupa'daki komşularımıza karşı açık olan sosyal, ekolojik ve sivil bir Avrupa anlayışı ancak demokratik karar verme temelinde inşa edilebilir". Tüm bu grupların ortak yanı AT'ye olumlu bakmalarıydı: "Maastricht'e hayır, Avrupa'nın politik yapılanmasına hayır anlamına gelmemektedir. Avrupa ve dünyadaki ekonomik ilişkilerin korkunç sosyal ve ekonomik etkilerini ancak bu ekonomik gerçeklikleri kabul ederek eleştirebileceğimizi biliyoruz." Bu ve benzeri ifadelerle, söz konusu birlik içindeki örgütlerin lobi anlayışına katılmayanların topluluğun politikasını eleştirebilme hakları bile kabul edilmiyor. Bu kampanyanın içeriğinde "beklenen yoksulluk göçleri" türünden ırkçı politik söylemlere yer verildiği gibi, Avrupa Birliği'nin etrafına çektiği demir perde eleştirilmekle birlikte Batı Avrupa'daki bu yapılanmanın "Üçüncü Dünya" ülkelerine etkisi konusunda tek bir kelime yer almıyordu. Bu "eylem birliği" zaten kuruluşundan kısa bir süre sonra somut eylemler yapmaksızın ortadan kayboldu.

Bu noktada, enternasyonalizm hareketinin şimdiye kadar AT'ye karşı geliştirdiği temel muhalefeti, çok etkili olmasa da, en azından 1992 kampanyası düzeyinde tutmanın mümkün olup olmadığı so-

rulabilir. Ne yazık ki "evrensel düşünelim, yerel çalışalım" prensibinden hareket eden "Üçüncü" Dünya-Gruplarının çoğu, şimdiye kadar kapılarının önünde organize edilen AT'nin evrensel emperyalist politikasından ders çıkarmayı beceremediler.

Enternasyonalizm Hareketinin Avrupa Topluluğuna Karşı Olmasını Gerektiren Yirmi Neden ve Uygulanmalarına İlişkin Bazı Öneriler

1. Avrupa sermayesinin çıkarlarının AT düzeyinde örgütlenmesi; Avrupa'nın gittikçe pahalılanan endüstri mallarının, "Üçüncü Dünya"nın gittikçe ucuza satılmak zorunda kalınan hammaddeleri ile değiştirilmesi suretiyle, dünya ekonomisindeki eşitsiz ekonomik ilişkilerin sağlamlaştırılmasına neden olmaktadır. Böylece Avrupa ile "Üçüncü Dünya" ülkeleri arasındaki ekonomik mesafe daha da artmakta ve "Üçüncü Dünya" ülkelerinin bağımsız ekonomik gelişimi güçleşmektedir.

2. Avrupa'da sınırların ve gümrüklerin kalkması ile iç pazarda gittikçe artan ticaret, önceliklere sahip olan AKP ülkeleri de dahil "Üçüncü" Dünya ülkelerinin çoğu için yaşamsal önemi olan AT ile ticareti gerileteceketir.

3. Topluluğun amacı, dünya ticaretinde ABD ve Japonya karşısındaki durumunu iyileştirmek olduğu için, iç pazarın bir sonucu olarak birleşen ve büyüyen Avrupalı silah holdinglerinin "Üçüncü Dünya" ülkelerine silah ihracatı artacaktır.

4. AT'nin, kalkınma yardımı politikasını "demokrasi ve insan haklarının desteklenmesi" için kullandığı yolundaki tüm açıklamalarına rağmen, topluluk dünyadaki tüm diktatörlerle işbirliğini azaltmaksızın sürdürmektedir. "İnsan Hakları" ve "Demokrasi" talepleri, aslında söz konusu ülkelerin kendi kaderini tayin hakkından çok, Avrupa tipi yeni sömürge toplum yapılarının inşasına yaramaktadır.

5. Avrupa'daki büyük kimya firmalarının topluluğun desteğiyle

birleşmesi, "Üçüncü" Dünya'ya ilaç ve tarım ilacı ihracatını arttıracak ve bazı üye ülkelerin bu konudaki eleştirilerini etkisiz hale getirecektir.

6. AT tarafından geleceğin teknolojisi olarak desteklenen Bio ve Gen teknolojisi, bu alanda etkin Avrupalı holdinglerin "Üçüncü" Dünya'yı bu teknolojilerin deneme alanı olarak kullanmasına yol açacaktır.

7. Avrupa'daki bazı büyük bankaların "serbest sermaye akışına" bağlı tekelci konumları, Avrupa çapındaki koordinasyon ve işbirliği ile güçlenecek, borca batmış "Üçüncü" Dünya ülkelerinin bu bankalara karşı direnci azalacaktır. Lomé anlaşması çerçevesinde uygulanan, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası benzeri yapısal uyum programları, AKP ülkelerinin eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik sistemlerinin parçalanmasına yol açacaktır.

8. Avrupa Topluluğunun ihtiyacı olan işgücü ve pazarı Doğu Avrupa'da araması ile "Üçüncü" Dünya'nm dünya ekonomisinde dışardan belirlenen seçilmiş işlevleri yerine getirmeye zorlanacaktır. Bu yüzden Avrupa'nın "Üçüncü" Dünya'daki anlamlı yatırımları azalacaktır.

9. Avrupa'nın önde gelen ülkeleri (Almanya, Fransa, İngiltere) arasındaki rekabetin kullanılması olasılığının, AT'nin "ortak dış politikası" sonucu ortadan kalkması ile "Üçüncü" Dünya'yı şimdiye kadar olduğundan daha fazla "Avrupa'nın çıkarlarına" hizmet etmeye zorlayacaktır.

10. "Avrupa'nın son sömürgelerinin" iç pazara dahil edilmesi ve Brüksel'den yönetilmeleri ile, bu ülkelerin (Karayipler'den Pasifik Okyanusuna kadar) bir gün Avrupa'dan bağımsızlaşma şansları azalacaktır (Örneğin Karayipler'deki Guadelup ve Martinik adaları, topluluğun resmi belgelerinde "AT'nin uçak gemileri" olarak nitelendiriliyorlar. Topluluk, orta ve güney Amerika ile ticaretinde bu adaları kalkış pisti olarak kullanmak istiyor). Sömürge ülkelerin ayrıca gelecekteki AT ordusuna dünyanın dört bir yanında askeri üs olarak hizmet vermeleri bekleniyor (Pasifik Okyanusunun güneyindeki Polinezya adaları, AT'de hiçbir yerde yapılması mümkün olmayan atom bombası deneme alanı olarak kullanılıyor).

11. Batı Avrupa Birliği'nin, AB'nin askeri kanadı olarak inşa edilmesi Avrupa'nın "Üçüncü" Dünya'daki çıkarlarının gerekirse (bir kez daha) askeri araçlarla kabul ettirilmesine imkan verecektir. Sonuçta, BAB'ın amaçları arasında "denizaşırı pazarların ve enerji kaynaklarının korunması" da vardır.

12. AT yönetim ve karar verme organlarının hiyerarşik ve erkek egemen yapısı, sadece Avrupa'daki kadınların hakları ve çıkarlarının kabul ettirilmesini değil, aynı zamanda "Üçüncü" Dünya'daki kadınların talep ve istemlerinin gözönünde bulundurulmasını da zorlaştıracaktır.

13. Çevre koruma standartları sadece AT için geçerlidir. Uluslararası Avrupa holdinglerinin "Üçüncü" Dünya ülkelerinde çevreye zararlı teknolojileri kullanmasına ve zehirli çöp ihracatına ses çıkarılmamaktadır.

14. AT'nin hammadde politikası, "Üçüncü Dünya"nın bazı bölgelerinin tamamen Avrupa pazarı için üretim yapan plantasyonlara döndürülmesini -bu mono kültürlerin tüm bilinen olumsuz sonuçları ile birlikte- hızlandıracaktır.

15. Son Dünya Serbest Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Anlaşması (GATT) görüşmelerinde "ticari savaş" tehditleri ile korunan AT tarım pazarının etrafındaki duvarlar yükseltilerek "Üçüncü" Dünya ülkelerine kapatılacak, ihtiyaç halinde hayvan yemi ithalatı desteklenecektir.

16. AT'nin "Avrupa'da refahı" artırma amacı, çılgın ve uzun vadede öldürücü tüketim fetişinin yükselmesine neden olacaktır. "Üçüncü Dünya" ülkelerinde düşük düzeyde, iç tüketime yönelik endüstri yapısı desteklenirken (çünkü AT Avrupasının dünya pazarında endüstri mallarındaki payını koruması ve artırması gerekir) AT'nin dayandığı büyüme modeli, Avrupa'da kaynak ve enerji savrukluğunun -tüm ekolojik sonuçları ile- artmasına neden olacaktır. (Ozon deliği ve sera etkisine karşı önlem alınması için yeterli kaynağa sahip olmayan "Üçüncü" Dünya ülkelerinde çok daha fazla tahribat yaratacaktır.

17. AT'nin modern iletişim teknolojilerine verdiği destek "Üçüncü Dünya"nın bu teknolojilerin kullanımında Avrupaya

bağımlılığını artıracak ve "Üçüncü Dünya"daki Avrupa kültür emperyalizmini güçlendirecektir. (İspanya'nın, Avrupa'nın "keşiflerinin" 500. yıldönümü kutlamalarında Latin Amerika kıtasına AT'nin parasıyla verdiği hediyenin, Meksiko'nun gecekondularından Santiago'ya kadar tüm kıtadan izlenebilen ve Avrupa değerlerinin propagandası yapılan pembe diziler ve aile dizilerinin yayınlandığı bir uydu olması kuşkusuz tesadüf değildir. (Bu uydunun Avrupa'daki bağışlayıcılarına, Latin Amerikaya askeri amaçla kullanılabilecek verileri gönderme işlevi de unutulmamalı.)

18. AT'nin en azından meşruiyeti için propagandasını yaptığı "Avrupa kimliği"nin oluşturulması, topluluğun Avrupa dışı kültürleri ırkçı düşüncelerle dışlaması geleneğine uygundur. Avrupa yüzyıllarca, başka ülkelerin sömürgeleştirilmesi, talanı ve tahribatını meşrulaştırmak için "başka" ve "yabancı" olan herşeyin ikincil, aşağı ve hatta yaşam şansı olmayan nitelemeleri ile tanımlanmasına yol açan bir tavır geliştirdi.

19. Avrupa Birliği'nin gerçekleştirilmesi "Avrupa Kalesi"nin yükselmesini ve Avrupa'nın sömürge, sömürü ve çevre tahribatı politikasının "Üçüncü Dünya"daki kurbanlarına karşı kapılarını tamamen kapatması sonucunu getirecektir.

20. Demokratik olmayan yapının belirlediği, emperyalist amaçlı bir ekonomik yapı olan AT, "Üçüncü" Dünya'nın "Birinci"ye yönelik taleplerini destekleyen bir enternasyonalizm hareketini de engellemeye devam edecektir. Çevre ve dayanışma gruplarının Avrupa Parlamentosu ve Brüksel'e çok sayıda lobici göndermesi de bir şeyi değiştirmeyecektir.

Sonuç: Yukarıda sayılan nedenlerle enternasyonalistler AT'ye temelden karşı çıkan bir hareketin oluşmasını sağlamalıdırlar. AT gibi dünya çapında egemenlik arayan bir kurumu, "Üçüncü" Dünyanın kendi kaderini tayin hakkı ve kurtuluş hareketlerini destekleyecek demokratik denetim altında bir araç haline getirmek (ve ancak o zaman enternasyonalizm hareketinin AT'ye olumlu yaklaşımı haklı görülebilir), NATO ya da Uluslararası Para Fonu gibi kurumları dönüştürmeyi istemek kadar yanlıştır. Ancak enternasyonalizm hareketinde hiç kimse, NATO ya da Uluslararası Para Fonu'nu

dönüştürmeyi düşünmezken, çoğu kişi AT'nin dönüştürülebilir bir kurum olduğunu düşünmektedir. İç pazarın oluşturulması ve Avrupa devletler birliğinin kurulması düşünceleri bu pozisyonun temsilcilerinin başını döndürüyor. Yıllarca her türlü kurtuluş hareketini "ABD emperyalizmine ya da NATO'ya karşı" mücadelelerinde destekleyenler, bugün AT emperyalist blokuna karşı mücadeleyi daha örgütlemeden gerçekleştirilemez ilan ediyorlar. Bunun sonucu olarak dayanışma hareketlerinin içinden gittikçe daha fazla kurumlaşan lobi kuruluşları çıkıyor.

AT'ye karşı bir hareketin oluşturulması düşüncesi bugün hayalci görünse de, topluluğun pratik politikasının analizi sonucu bunun enternasyonalizm hareketi için kaçınılmaz olduğu ortaya çıkıyor. AT'ye karşı tabandan ve uluslararası bir hareketin oluşması için öncelikle "Avrupa" düşüncesinin sorgulanması gerekir. Birçok kişi "Avrupa değerlerinin" olup olmadığını ve mevcut olsalar da evrensel geçerlilikleri olup olmayacağını sorgulamıyor bile. Oysa "Üçüncü Dünya"daki kurtuluş hareketleri bu değerleri çoktan tartıştılar. Ve uzun zamandır, dünyanın bir başka yerinde toplumsal yaşam için farklı modeller geliştirilip uygulandığını, bunların en azından "Avrupa düşüncesi" kadar ve hatta daha değerli olduğuna işaret ediyorlar. Ama bu değerler –açık sömürgecilik dönemi sırasında varlıklarını koruyabilmişlerse– bugün yine Avrupalıların ekonomik çıkarları karşısında değersiz sayılarak baskı altına alınmakta.

Enternasyonalizm hareketi, bu sorunlardan yola çıkarak, sadece Avrupa ile sınırlı kalmayan uluslararası ilişkiler, koalisyonlar ve ittifaklar oluşturabilir. Kuşkusuz bu süreçte, AT projesinin yeni, şaşırtıcı ve belki de gerçekçi değerlendirmesini yapabileceklerdir. Önemli olan "Üçüncü Dünya"da çok çeşitli biçimlerde geliştirilen ve geliştirilmekte olan AT eleştirisine burada geniş bir platform sunabilmek. Böylece, Federal Almanya Cumhuriyeti'nde çok geç başlayan AT tartışmaları devam ettirilebilir.

AT'nin tek tek alanlar ve bölgelerdeki politikasına yönelik bir çok eleştiriler var. Bu temelden eleştirilerin, Vietnam savaşı ve savaş sırasındaki NATO karşıtı kampanyada olduğu gibi kararlı, radikal ve parlamento dışı bir muhalefetle AT karşıtı kampanyada bir-

leşmeleri gerekir. Bu ittifakın üyeleri barış, ekoloji, kadın hareketlerinin yanı sıra, ırkçılığa karşı gruplar olabilir. Sonuçta AT'ye karşı yürütülecek kampanya bir çok hareketi kapsamalıdır. Bu kampanya, çeşitli grupların yayın organlarında Avrupa Topluluğu politikasına ilişkin makalelerin yayınlanmasıyla başlayıp, ortak tartışmalar ve kongrelerle AT'nin sorgulanmasına varabilir. Medyanın AT konusunda genelde eleştirel olmayan tavrı umutsuzluğa yol açmamalıdır. AT'ye karşı kampanya, ilginç ve etkili eylemlerle eleştirilerini destekledikçe, bir gün bu hareketi ciddiye almak zorunda kalacaklardır.

Che Guevara'nın dediği gibi "gerçekçi" olalım ve imkansızı isteyelim.

Türkiye, AB ve Gümrük Birliği

Türk endüstrisinin diğer ülkelerde ün yapmış malları bugün ortadan kayboldular. Bunların başında gelen pamuk üretimi ve sanayiinin yerini artık İngiliz endüstrisi aldı.Aynı zamanda Halep'in ünlü çelik bıçakları, İznik fayansları, Teselya'daki iplik boyama ve Kıbrıs'taki şeker endüstrisi yokoldu. Türk topraklarında bu endüstri dallarının izlerini bile bulmak mümkün değil.

Edward Michelsen, 1853, Osmanlı imparatorluğu'nun pazarlarını İngiliz sanayii ve kısmen Avrupa'nın diğer endüstrileşmiş ülkelerine açtığı 1838 anlaşmasının sonuçları üzerine.

Avrupa Parlamentosu 1995 martında Türkiye ile Gümrük Birliği anlaşmasına neredeyse tümden karşıydı. O zamana kadar Yunanistan da veto hakkını kullanıyor ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne entegrasyonu bağlamında bir adım daha atılmasına karşı çıkıyordu. Ama aralık ayında herşey değişti: Avrupa parlamentosu Türkiye ile Gümrük Birliği'ni kabul etti. Yunanistan veto hakkını kullanmaktan vazgeçti ve bunun karşılığında Brüksel'den ek mali yardım sözü aldı. Ve Avrupa Birliği, Türkiye ile Gümrük Birliği anlaşmasını imzaladı.

Gümrük Birliği'nin iki yüzü var: Anlaşmaya imza atan taraflar, Türkiye ve Avrupa Birliği, karşılıklı olarak ithal ettikleri mallarda gümrük vergisi ya da harç ve benzeri kesintileri kaldırıyorlar. Anlaşma sadece bu hükümle sınırlı kalsaydı serbest ticaret bölgesi benzeri bir sözleşmeden söz edilebilirdi.

Ancak anlaşma Türkiye ve Avrupa Birliği'nin Gümrük Birliğine katılmayan üçüncü ülkelerin mallarına karşı aynı - tek tip - gümrük tarifesi uygulamasını da öngörüyor.

Avrupa Konseyi'nin 30/31 ekim 1995 tarihli, Avrupa Birliği'nin Gümrük Birliğine resmen onay vermesine hazırlık toplantısı raporunda anlaşmadan şöyle söz ediliyor:

> Türkiye ile Topluluk arasındaki Gümrük Birliği 1963 yılında imzalanan ortaklık anlaşmasında kararlaştırıldı ve 1973 yılında katma protokol ile somutlaştırıldı. Anlaşma sanayi mallarını ve işlenmiş tarım ürünlerini (ama bir dizi istisna ile) kapsamaktadır. Gümrük Birliği ile, Ortaklık Anlaşmasının taraflar arasında ekonomik ve ticari ilişkilerin istikrarlı ve dengeli biçimde düzenlenmesi amacı yerine getirilmiş olacaktır. Gümrük Birliğinin gerçekleştirilmesi, gümrüklerin ve aynı etkiyi yapan diğer kesintilerin, miktar kısıtlamalarının ve benzer nitelikli diğer önlemlerin yasaklanması anlamına gelmektedir. Türkiye üçüncü ülkelere karşı topluluğun ortak gümrük tarifelerini uygulamayı kabul etmekte; aynı zamanda birliğin rekabet ve telif haklarının korunmasına ilişkin kurallarını devralmakta ve - kararlaştırılmış geçiş dönemi sonrasında - birliğin teknik kuralları ile standartlarını uygulamaya koyacağını vaat etmektedir. Böylece Gümrük Birliği iç pazar karakterine bürünmektedir. Gümrük Birliğinin tamamlanması ile ortak bir komisyon oluşturulacaktır.[1]

Türkiye bu anlaşma ile Avrupa Birliği üyesi olmaksızın Brüksel ile Gümrük Birliğine giden ilk ülke oldu. Türkiye'nin tam üyeliğine ilişkin bir tarih bile söz konusu değil. Şaşırtıcı olan bir başka nokta, Avrupa Birliği'nin Gümrük Birliğine ilişkin bir dizi koşulunun yerine getirilmemesine rağmen anlaşmanın imzalanmasıdır. Avrupa parlamentosu yerine getirilmeyen bu koşulları şöyle sayıyor: Kıbrıs konusunda hiç bir çözüm işareti yoktur; Türkiye'deki insan hakları AB tarafından "kabul edilemeyecek" durumdadır; Türk ordusunun Kürdistan'daki savaşı tüm sertliği ile devam etmektedir.

Bu koşullarda Gümrük Birliği'nin neredeyse çeyrek yüzyıllık süreler öngören bir takvime sadık kalınarak gerçekleştirilmiş olması son derece şaşırtıcı: Gümrük Birliği –o zamanlar Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üyeliğinin bir parçası olarak– AET ile

1. Avrupa Konseyinin Lüksemburg'daki 30/31.10.1995 tarihli oturumu üzerine rapor. (Nr. 1878; *AB Belgeleri)*

Türkiye arasındaki Ortaklık Anlaşması'nda öngörülmüştü. Bu anlaşmada 22 yıllık bir geçiş dönemi vardı ve Gümrük Birliği 1.1.1996'da gerçekleştirilecekti - sonuçta anlaşmaya sadık kalındı.

"Pacta sund servanda" - Anlaşmalar imzalandı. 1963 ile 1996 arasında iki askeri darbe yapılmasına; bugün hâlâ son askeri darbeden kalma anti-demokratik bir anayasanın yürürlükte olmasına; Birleşmiş Milletler kararlarının aksine Kuzey Kıbrıs'taki işgal devam etmesine rağmen, Türkiye ve Avrupa Birliği için önemli olan sadece anlaşmalara sadık kalınması mıdır?

Bu yüce ilke Gümrük Birliğinin nedeni olamaz. 1963 Ortaklık Anlaşması ve daha sonraki protokollerde öngörülen diğer adımlar atılmadı: Örneğin Ortaklık Anlaşması ve katma protokol Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Avrupa Birliği içinde serbest dolaşımlarının 1986 yılına kadar gerçekleştirilmesini öngörüyordu. Avrupa Birliği bu maddeyi tek taraflı ve anlaşmaya aykırı olarak iptal etti. Bu kararına gerekçe olarak istihdam piyasasının durumunu gösterdi - aynı gerekçe Yunanistan, Portekiz, İspanya ve İrlanda'ya karşı da gösterilebilirdi ama tercih edilmedi. Avrupa Birliği Ortaklık anlaşmasına aykırı olarak 1982 yılında Anti-Damping yasası olarak adlandırılan bir dizi önlemi yürürlüğe koydu. Bu önlemler Türk tekstil, hazır giyim, cam ve elektronik sektörünün zararına oldu.

Görülüyor ki, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında Gümrük Birliği anlaşmasının imzalanması için hiçbir somut ve ikna edici neden yok. Anlaşmanın buna rağmen imzalanmasının ardında, insan hakları gibi konuları aşan "daha yüksek değerler" söz konusu olmalı.

Bu daha "önemli" gerekçeleri, Avrupa parlamentosu savunma, güvenlik ve dış politika komisyonu raportörü Carlos Carnero Gonzales'in resmi raporunda okuyoruz:

> Avrupa'nın Türkiye'ye yönelik açık ilgisinin nedeni Orta Doğu ve Kafkaslar bölgesindeki yeni ekonomik, politik ve stratejik ilişkilerdir. Soğuk savaşın bitmesi ve Avrupa'nın Akdeniz bölgesine yönelik yeni politikası .... bu ilgiyi daha da güncel hale getirmektedir."[2]

Bu açıklama ile 70'li, 80'li yıllarda Ortaklık Anlaşmasının uygulan-

ması o zamanki AET ve AT sorumluları tarafından ertelenirken, 1995/96 döneminde birdenbire bu kadar acele edilmesinin nedeni de ortaya çıkıyor. Aynı raportör şöyle devam ediyor:

> Ancak (Türkiye'de) insan haklarının sistematik olarak ihlaline, Kürt halkına yönelik askeri tehdide ve uluslararası hukuk kurallarının ayaklar altına alınmasına izin verilmemelidir.

Gonzales'in raporunun devamını Türkiye'ye yönelik bir iddianame gibi okumak mümkün:

-DEP üyesi Kürt kökenli "meslekdaşlarımızın" yasadışı tutukluluğu ile "Avrupa Parlamentosunun dayanışma" açıklaması;

-Avrupa parlamentosu'nun 3713 sayılı Anti-Terör yasasının demokratik ilkelerle bağdaştırılamayacağına ilişkin kararı;

-Türkiye'de, çok sayıda tarafsız Türk ve uluslararası gözlemcinin ifadelerine göre gittikçe kötüleşen insan hakları durumu;

-"Kürt kökenli nüfusu asilime etme politikası;"

-Kıbrıs'ta, Avrupa Parlamentosunun "Kuzey Kıbrıs'taki gayrı meşru parlamentonun barış için federatif yapıyı temel alan son kararlarını, B.M.'nin adada çözüme yönelik diplomatik çabalarının bilinçli olarak engellenmesi" değerlendirmesine dayanan durum analizi.

Raportör'ün sonuç değerlendirmesi ise şöyle:

> Sonuç olarak Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye ile Gümrük Birliğine, elinizdeki raporda belirtilen önemli konularda objektif olarak saptanabilir önemli ilerlemeler kaydedilmediği sürece, onay vermesinin ağır bir hata olacağı inancımı dile getirmek isterim. Çünkü, onay verdiğimiz anda, Türkiye'de demokrasinin gelişmesine destek verme imkanımızı yoketmiş olacağız.[2]

Avrupa Parlamentosunun çoğunluğu bu tavsiyeyi dikkate almadı. Gümrük Birliği "önemli ve saptanabilir ilerleme-

2. Türkiye ile Gümrük Birliği anlaşmasının müzakeresi ve imzalanmasına ilişkin çalışma belgesi, SEK (95) 0541, Avrupa Parlamentosu, Dış İlişkiler, Güvenlik ve Savunma Politikası komisyonunun 16.10.1995 tarihli raporu; Raportör: Carlos Carnero Gonzales.

ler' olmaksızın anlaşmayı onayladı. Böylece, talep edilen demokratikleşme sürecine olumlu etki yapmak için gerekli bir araç kaybedilmiş oldu. Avrupa Birliği'nin insan haklarını ilke değil, araç olarak gördüğünün bundan daha doğru ve kinik bir ifadesi olamaz.

Türkiye, Avrupa Birliği ve Üçlü İktidar Mücadelesi

Avrupa'nın hakimleri açısından Türkiye'nin Avrupa Birliğine entegrasyonunda gerçekten bazı 'yüksek değerler" söz konusu. Bunlar iki birbirinden farklı ama aynı zamanda içiçe geçmiş düzeyde açıklanabilir:

ABD, Avrupa Birliği ve Japonya blokları arasındaki mücadele: Avrupa Birliği üyesi ülkeler, Avrupalı büyük holdingler, bankalar ve sigortalar açısından Türkiye'nin AB'ye entegrasyonu, Kuzey Amerika, Japonya ve AB arasında pazar ve hammadde kaynaklarına yönelik mücadelenin bir parçasıdır (ABD de Türkiye'yi özel ilgi alanı ilan etmişti).

Avrupa Birliği üyeleri arasındaki mücadele:

Türkiye'ye yönelik mücadele Avrupa Birliği'nin iç çelişkilerini de ortaya çıkarıyor. Federal Almanya Cumhuriyeti Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne entegrasyonunda önemli ekonomik ve politik çıkarları olduğunu gözönünde bulundurarak, AB-Türkiye politikasının motoru rolünü üstlendi. Bu noktada Bonn, eski Yugoslavya politikasında olduğu gibi Avrupa'daki diğer politik güç odakları –İngiltere ve Fransa – çelişkiye düştü. Bu mücadelede Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sırasndaı ve öncesindeki duruma benzer paralelliklerin ortaya çıkması şaşırtıcı.

Türkiye, Gümrük Birliği anlaşması imzalanmadan önce de ekonomik açıdan Avrupa Birliği'nin etkisi altındaydı. Ve Avrupa Birliği'nin Türkiye'deki etkisi artıkça, ABD'nin etkisi geriliyor. Aşağıdaki tabloda bu gelişmeyi görmek mümkün:[3]

	1963	1972	1993	1994
Türkiye'nin ithalatında AB'nin payı %	28,5	41,5	44,0	44,2
Türkiye'nin ithalatında ABD'nin payı %	30,7	11,6	11,4	10,4
Türkiye'nin ihracatında AB'nin payı %	38,0	39,2	47,5	45,7
Türkiye'nin ihracatında ABD'nin payı %	13,5	11,6	6,4	8,4

Bu tablodan şu sonuçlar çıkıyor:

- ABD, Avrupa Topluluğu ve daha sonra Avrupa Birliği tarafından sürekli ve yoğun olarak Türkiye pazarından dışlanmıştır.

- Bu en fazla Türkiye'nin ihracatında görülüyor: 1994 yılında Türkiye'nin ABD'den ihracatı 1963 düzeyinin sadece üçte biri kadar. Bu gerileme, Türkiye'nin ABD'den önemli miktarda silah ve diğer savaş araç gereçleri satın almasına rağmen gerçekleşmiştir.

- AET/AT/AB aynı dönemde Türkiye'nin toplam ithalatı içindeki payını % 28,5'tan % 44,2'ye çıkarabilmiştir. Bu % 55 oranında artışa işaret eder. Aynı süre içinde Avrupa Birliği üyesi ülkelerin sayısındaki artış gözönünde bulundurulursa, reel olarak bu artışın yarısı söz konusudur.

Bu değişiklikler Türkiye'nin ihracatında aynı düzeyde görülmüyor. Türkiye'nin toplam ihracatında AET/AT/AB'ne yapılan ihracat %38'den %45'e çıkıyor, yani % 20 artıyor. Bu AT/AB'nin

3. Hakkı Keskin, *Osmanlı İmparatorluğundan Ulusal Devlete, Türkiye*, Berlin 1978, s.197; Faruk Şen, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ekonomik ilişkiler ve Gümrük Birliği'nin Türkiye'ye etkileri, Türkiye Araştırmalar Enstitüsü, Essen, Haziran 1995, s.5-12. Hakkı Keskin'in kitabındaki veriler TL(1963-1972); Faruk Şen'inkiler ise dolar üzerinden hesaplandığı ve ortak birim hesabında zorluklar olduğu için bu tablodaki verilerde oranlarla yetinilmiştir.

aynı dönemdeki üye artışına karşılık düşüyor. Türkiye'nin ABD'ye ihracatında da önemli düşüş görülüyor. Türkiye'nin toplam ihracatında ABD'ye yapılan ihracatın oranı 1963 yılında % 13,5 iken, 1994 yılında % 8,4 olarak gerçekleşiyor. Bu % 30'luk bir düşüşe işaret ediyor.Bu düşüşün reel olduğu söylenebilir. Çünkü burada AB'de olduğu gibi yeni üyelerin katılımı söz konusu olmayan süper güç ABD söz konusu.

Türkiye'nin dış ticaretinde 80'li yıllarda önemli değişikliklerin meydana geldiği unutulmamalı. AT/AB bu dönemde Türkiye'nin dış ticaretinde ağırlığını kaybederken, ABD kısa süreli de olsa yeniden önem kazandı, ama herşeyden önce Türkiye'nin Orta Doğu ülkeleri ile ticareti önemli oranda arttı. Bu değişiklik kuşkusuz 1974/75 döneminde ham petrol fiyatındaki (petrol krizi) ve 1989/90 döneminde gerek ham petrol gerekse diğer hammadde fiyatlarındaki artışla ilgilidir. Bu durum, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü OPEC'in alım gücünü de artırmıştır.

Öte yandan 1980 askeri darbesi AT ile ticareti olumsuz etkilemiştir. Ancak "demokratikleşme" süreci ve 1990/91 ikinci Körfez Savaşı, Türk dış ticaretinde 70'li yılların ortalarında varolan yapıya geri dönülmesini sağlamış ve hatta bu yapı daha da güçlenmiştir.[4]

Hakkı Keskin, Türkiye'nin dış ticaretinde AET/AT/AB'nin avantajı, ABD'nin dezavantajı olarak yaşanan bu kayışın tesadüf olmadığına 70'li yıllarda dikkat çekiyor. Bu gelişme daha çok

> AT'nin Akdeniz ülkelerine yönelik stratejisindeki açık değişikliğe işaret ediyor. Söz konusu strateji Akdeniz bölgesi pazarlarında ABD'nin etkinliğini azaltmayı ve uzun vadede bu bölgedeki ülkelerin AT'na uyumunu sağlamayı amaçlıyor. Gerçekten de AT, Akdeniz bölgesindeki ülkelerle imzaladığı ortaklık ya da öncelik anlaşmaları ile bu bölgeye yönelik dış ticaretini öncelikle ABD'nin payını azaltarak arttırmıştır."[5]

4. "70'li yılların ortalarından bu yana AT ile Türkiye arasında gittikçe artan anlaşmazlıklar, karşılıklı olarak pazarların önemini azaltmıştır. 1975 yılında Türkiye'nin ihracatının % 44'ü ve ithalatının % 49'u AB üzerinden yapılıyordu, 1982'de bu oranlar % 30,5 ve % 28,2'ye geriledi.1981 yılında Orta Doğu ve Kuzey Afrika Türkiye'nin en önemli ihracat pazarları haline geldi." Ron Ayres, Türkiye'nin Dış İlişkileri, Türkei, Staat und Gesellschaft, ISP,1987, içinde.

Türkiye'de gittikçe artan ölçüde ağırlık kazanan AB anonim bir yapı değil. AB üye ülkelerin toplamı ve bu ülkeler kendi çıkarlarını savunuyorlar, zaman zaman da diğer üye ülkelerle rekabet içine giriyorlar. Bu süreçte açık bir eğilim ortaya çıkıyor: Almanya Federal Cumhuriyeti ve onunla sıkı ekonomik işbirliği içindeki ülkeller, Türkiye'nin dış ticaretindeki ağırlıklarını arttırmakta ve bu bağlamda bugün belirleyici olmaktadır. İkinci tablo bu konuya açıklık getiriyor:[6]

Tablo 2: 1994 yılı itibariyle Türk dış ticaretinin dökümü

Ülkeler/ Ülke Grupları	milyon TL	İhracat %	milyon TL.sı	İthalat %
1 ABD	1.520	8,4	2.430	10,4
2 Japonya	187	1,0	968	4,2
3 Avrupa Birliği	8.269	45,7	10.279	44,2
içinde				
3.1 İngiltere	889	4,9	1.170	5,0
3.2 Fransa	851	4,7	1.458	6,3
3.3 İtalya	1.034	5,7	2.009	8,6
3.1+3.2+3.3 toplam	2.774	15,3	4.637	19,9
=				
4. Almanya'nın etkisindek blok				
4.1 Almanya	3.934	21,7	3.646	15,7
4.2 Hollanda	621	3,4	740	3,2
4.3 Avusturya*	249	1,4	400	1,7
4.4 İsviçre **	239	1,3	473	2,0
4.1+4.2+4.3+4.4 Toplam	5.043	27,8	5.259	22,6
5. Körfez ülkeleri	1.336	7,4	2.338	10,0
6. Rusya	820	4,5	1.045	4,5
TOPLAM	18.106	100,0	23.270	00,0

*Bu tarihte Avrupa Birliği üyesi değil

** Avrupa Birliği üyesi değil

5. Hakkı Keskin, *Osmanlı İmparatorluğundan*.... s.196 vd.

6. Faruk Şen, "Türkiye ile AB arasındaki ekonomik ilişkiler ve...."s.5-7; Toplamda % 100'e varılamamasının nedeni, Libya, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Çin ve özellikle diğer Avrupa ülkeleri, örneğin o zamanlar AT üyesi olmayan İskandinav ülkelerinin bu tabloda yer almamasıdır.

Bu tablo, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin büyük farkla Türkiye'nin en önemli ticaret partneri olduğunu gösteriyor. ABD ve Japonya'nın ortak pazar payları, Almanya'nın payından çok daha düşük. Diğer üç önemli AB üyesini aldığımızda - söz konusu ülkeler arasında böyle bir ittifak yoktur- bile en azından Türkiye'nin ihracatlarındaki toplam paylarının Almanya'nın payından daha düşük olduğunu görüyoruz. Türkiye'nin ithalatında ise bu blok biraz daha önde. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne ihracatının (% 45,7) yarısına yakını % 21,7 ile Almanya'ya yapılıyor.

Bu tabloda Almanya'nın etkisindeki blok adı altında dört ülkenin daha adı geçiyor. Gulden/DM ve Şiling/DM paritesi gözönünde bulundurulduğunda böyle bir bloğun Hollanda ve Avusturya için geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Bir ölçüde İsviçre de bu bloğa dahil edilebilir. Her halükarda bu bloğun, İngiltere, Fransa, İtalya ya da ABD-Japonya ilişkisine göre reel bir ortaklığı olduğu söylenebilir. Almanya etkisindeki bu ülkelerin Türkiye'nin dış ticaretinde diğer ülkelere ya da bloklara göre daha önemli olduğu görülüyor.

Özetlersek: Almanya Türkiye'nin ticaretinde büyük farkla önemli bir yere sahiptir. Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki Gümrük Birliği anlaşmasının imzalanmasında Alman ekonomisi ve Bonn hükümetinin büyük etkisi olmuştur. Bu durumda Gümrük Birliğinden en kazançlı çıkacak olanların, hele Almanya'nın çok önem verdiği serbest dolaşım hakkının anlaşma dışı kalmasından sonra, Alman hükümeti ve ekonomisi olduğu söylenebilir. Yine de AB ile Türkiye arasındaki Gümrük Birliği anlaşmasından temelde kimin kârlı çıkacağı sorusunu sormakta yarar vardır.

AB ile Türkiye arasındaki Gümrük Birliği'nin lüpçüleri

Kapitalist ekonomide güçlünün hukukunun geçerli olduğunu Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki güç ilişkisinde de açıkça görüyoruz: Avrupa Birliği Türkiye için büyük öneme sahip olmasına karşılık, Ankara'nın Brüksel için böyle bir ağırlığı yok. Türkiye Avrupa Birliği'ne ihracat yapan ülkeler listesinde 16. sırada yer alıyor; Avrupa Birliği'nin ihracat yaptığı ülkeler listesinde ise 7. sırada.

Yatırımlar kalemine bakıldığında bağımlılık ilişkisi daha açık ortaya çıkıyor: Türkiye'nin AB sınırları içindeki yatırımları 200 milyon dolar iken, Avrupa Birliği ülkelerinin Türkiye'deki yatırımları 6,5 milyar dolar düzeyinde.

Türk ekonomisi 1994 yılında tarihinin en derin krizine girdi. Gayrı Safi Milli Hasıla % 5,3 oranında geriledi. Otomobil sektörü gibi sektörlerde üretimde % 50 oranına varan gerilemeler görüldü. Türk lirasının mali piyasalardaki dalgalanmalar sonucu Alman markı ve Amerikan doları karşısında % 50 değer yitirmesi üzerine Türk hükümeti lirayı yoğun biçimde devalüe etmek zorunda kaldı. Aynı zamanda 5 nisan 1994'de vergi artırımı ile iç talebi azaltıp ve kamu harcamalarını kısarak istikrarı sağlamaya yönelik önlemleri yürürlüğe koydu. Bu önlemlerin sonucu olarak ihracat artarken, ithalat düştü ve geniş halk kesimlerinin yaşam standartında önemli gerileme kaydedildi.[7]

1994 yılındaki gelişmeler Gümrük Birliği için bir test olarak da değerlendirilebilir. Ama küçük bir ayrıntıyı gözden kaçırmamak gerek: Türk hükümeti 1994 krizinde önlemlerini görece özerk kararlarla alabildi. Bu kararlar halkın yaşam düzeyini düşürdü ama aynı zamanda milli sanayinin korunmasına yönelik bir mekanizma da söz konusu idi. Türkiye'nin geniş halk kesimleri için tek avantaj olarak nitelenebilecek serbest dolaşım hakkı kazanılmadan AB'ye entegrasyonu ile gelecekte bu tür özerk önlemlere başvurmak pek mümkün olmayacaktır. Gelecekteki krizlerde de geçmişte olduğu gibi halka karşı ama aynı zamanda milli endüstri ve tarım sektörünün tasfiyesini hızlandıran "tasarruf önlemleri" alnacaktır. İkincisi, özellikle bu sektörlerde işyerlerinin yoğun olarak tahribatını birlikte getirecektir. Kuşkusuz Türk hükümetinin özerkliği sadece Gümrük Birliği ile kısıtlanmamakta; askeri ve ekonomik alanda ABD ve AB'ye bağımlılık ve Türkiye'nin 70 milyar doları bulan dev dış borç yükü, bu özerkliği zaten kısıtlıyor. Ancak Gümrük Birliğinin gerçekleştirilmesi ile Türk hükümetinin özerkliğinden söz etmek

7. 1994 Krizine yönelik veriler Faruk Şen'in yukarıda anılan araştırmasından alınmıştır.

artık mümkün değildir. Ankara hükümeti -geçmişteki "boğazdaki hasta adam" gibi – ABD ve AB'ye bağımlı bir hükümettir.

Sadece ekonomik açıdan bakıldığında bile Gümrük Birliği Türkiye için bir dizi olumsuz etkiye sahip. Bu etkiler dört kademede incelenebilir:

1. Vergi gelirlerinde yoğun kayıplar yaşanacaktır: şimdiye kadar Türkiye'de vergi gelirlerinin % 16,7'si ithalattan alınan vergilerdi.1995 yılı için ithalata bağlı vergi gelirleri 2,6 milyar dolar olarak veriliyor. Bu kalem Gümrük Birliği sonucu tamamen ortadan kalkacaktır. Türk hükümeti bu kaybını gidermek için başka yollara başvurmak zorunda kalacaktır. Örneğin özel tüketim vergisi gibi uygulamalar, yaşam standardının biraz daha gerilemesine yol açacaktır.

2. Gümrük duvarlarının kalkması ile doğal olarak artacak ithalatla birlikte dış ticaret bilançosundaki zarar da artacaktır. Bu zararın bir kısmı ticari ilişkilerdeki değişiklikle karşılanabilir. Örneğin şimdiye kadar AB ve OECD üyesi olmayan ülkelerden yapılan ithalatın yerini Avrupa Birliği'nden yapılan ithalat alacaktır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne ihracatı da artacaktır ama bu beklenilen düzeyde olmayacaktır. Prof.Dr. Faruk Şen bunu şöyle gerekçelendiriyor:

> Bugün Türkiye'de ihracat karşılığı ithalat uygulaması ile ithalatta, ilerde yapılacak ihracata karşılık vergi ve benzeri kesintiler yapılmıyor. Ortak gümrük tarifelerinin yürürlüğe girmesi ile ithalattaki bu muafiyet ortadan kalkacak ve bunun ihracatı pahalılaştırıcı etkisi olacaktır.Özetle Türk ekonomisinin özellikle yeterli rekabet gücüne sahip olmaması yüzünden Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesinden hemen sonra Türk ticaret bilançosunda olumsuz gelişmeler kaçınılmaz olacaktır.[8]

Kuşkusuz bu açığın kapatılması gerekecek, Türk hükümeti geçici bir çözüm olarak ya daha fazla borçlanacak ya da halkın yaşam düzeyini daha da düşürecek önlemlere başvuracak.

3. Yukarıdaki alıntıda belirtildiği gibi Gümrük Birliği ile Türk ekonomisinin hazırlıklı olmadığı yeni rekabet koşulları ortaya

8. *A.g.e.* s.18

çıkmaktadır. Düşük verimli Türk sanayii, verimin yüksek olduğu Avrupa sanayii ile karşı karşıya kalacaktır. Bu birçok işyerinin kapanmasına, kısmen yabancı sermaye tarafından satın alınmasına yol açacaktır. İşçiler açısından artı değeri gaspedenin "milli" işveren ya da Ingiliz, Fransız, Alman pasaportlu olması fazla farketmez ise de bu süreç, sermaye yoğunlaşması ve genelde verim artışına yol açacaktır. Sonuçta büyüme hızındaki düşüş ve sert rekabet koşulları, işyerleri kaybını getirecektir. Sermaye yoğun yatırımlar emek yoğun yatırımları piyasadan silecektir.

4. Gümrük Birliği temelde Yunanistan, Portekiz ve kısmen İspanya'da yaşanılan ve süregiden genel bir yapı değişikliği ile sonuçlanacaktır. Ağır sanayi sektörü gittikçe önemini yitirecek, belki tamamen kaybolacak, yerini Türk ekonomisinin uzmanlaştığı tekstil ya da giyim sektörü alacak ve tüm sonuçları ile tekil bir yapı ortaya çıkacaktır. Devlet sektörü ve küçük işletmelerin varlığı tehlikededir. Özellikle tarım alanında, büyük işletmelere verilecek destek ve yüksek verim, yoğun olarak işyerleri kaybına yol açacaktır. Bu gelişme büyük olasılıkla Türkiye'nin Kürtlerin yaşadığı az gelişmiş bölgelerinde istihdam piyasası ve içe kapalı ekonomilere olumsuz etki yapacaktır.

Bu sonuçları çıkardığımız Dr.Faruk Şen'in incelemesi bu kadar ileri gitmiyor. Ancak sonuç bilançosunda Gümrük Birliği'nin Türkiye'ye olumsuz etkilerini kabul ediyor.

Kuşkusuz AB'nin aynı sonuca varacak kadar doğrucu, resmi ya da yarı resmi belgesinden alıntı yapmak daha etkileyici olur. AB İç İlişkiler ve Temel Özgürlükler Komisyonunun, Dış İlişkiler, Güvenlik ve Savunma Komisyonu için hazırladığı Türkiye ile Gümrük Birliği'ne ilişkin raporda - daha önce alıntı yapılan Carlos Carnero Gonzales'in raporunun aksine - Gümrük Birliği'ne derhal onay verilmesi öneriliyor. Raporda son derece açık biçimde şu görüşlere yer veriliyor:

> Bu Gümrük Birliği ilk planda Avrupa Birliği'nin yararına olacaktır. Türkiye'de ise aksine ilk planda olumsuz ekonomik gelişmeler yaşanacaktır. Bu yüzden Türkiye'nin Gümrük Birliği'nin

gerçekleşmesinden sonra bu ekonomik şoku başarılı bir şekilde atlatabilmesi için kapsamlı yardım yapılması zorunludur..... Sosyal hususuzlukları yumuşatacak dengeleme yardımlarının yapılmaması, özellikle sanayinin yoğun olduğu bölgelerde aşırı politik grupların güçlenmesine yol açabilir. Bu durumda yanlış yapılandırılan Gümrük Birliği kökten dincilerin gerçekten başarılı olmasına yardımcı olabilir, [9]

Bu alıntı yeteri kadar açık. Sonuçta üç noktayı daha vurgulamakta yarar var:

1. Avrupa Birliği'nin gelecekteki kapsamlı destek programlarını bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Söz konusu olan, alicenaplıkla Türkiye için yapılan yardımlar değildir. Amaç, tamamen AB'nin çıkarına olan Gümrük Birliğinin etkisini ortaya çıkarmaktır.Türkiye'nin elit kesimine akacak olan yardımlar sus payı ya da rüşvet olarak verilecektir. Geniş halk kesimlerinin bir kısmına akacak olan yardımlar ise direnme güçlerini kırmaya yöneliktir.

2. AB'nin bu destek programları içerik olarak uzun vadede Gümrük Birliğinin Türkiye'deki olumsuz etkilerini daha da artıracak şekilde organize edilecektir. Söz konusu destek özellikle altyapı programlarına akacaktır. Ama burada geniş kesimlerin yararına su ya da kanalizasyon veya büyük kentlerde toplu taşımacılık sistemleri gibi projelere değil; havaalanları, otoyollar ve barajlar gibi büyük projelere destek verilecektir.Devletin toplu taşımacılık hizmetinden vazgeçerek bu sektörü özelleştirmesi istenecektir. Yerel ekonomik yapılar ve küçük tarım işletmeleri tahrip edilecek, AB örnek alınarak büyük tarım işletmeleri desteklenecektir. Avrupa Birliği yerel destek fonundan Yunanistan, Portekiz ve İspanya'ya verilen yardımların bilançosu bu yöne işaret etmektedir. [10]

3. Sonuç olarak, insan haklarının, Gümrük Birliği ile serbest ticaretin "yüksek değerleri" adına Avrupa holdingleri ve bankalarının kârlarına kurban edilmesi gibi, ekonomik düzeyde de söylemler ve

9. Dış İlişkiler, Güvenlik ve Savunma Komisyonundan Martin Schulz'un, Avrupa Parlamentosu, İç İşler ve Temel Özgürlükler komisyonuna sunduğu 17.10.1995 tarihli raporu.
10. Yerel fonların adı geçen Güney Avrupa ülkelerindeki etkilerinin güncel bilançosu için, Winfried Wolf'un Londra'da yayınlanan Car Mania,1996 kitabına bakılabilir.

eylemler birbirinden ayrılacaktır. 1963 yılında Ankara'da imzalanan Ortaklık Anlaşmasının girişinde, şu "yüksek değerleri" buluyoruz:

> Ekonomik gelişmenin hızlanması ve ticaretin uyumlu artışı ile Türkiye'de yaşam koşullarının sürekli iyileşmesi ... garanti altına alınacak....

İkinci maddede anlaşmanın amacı şöyle açıklanıyor:

> Böylece, türk ekonomisinin hızla kalkınması, istihdam oranının yükselmesi ve Türk halkının yaşam koşullarının iyileştirilmesi sağlanacaktır.[11]

Gerçekte Türk halkının yaşam koşulları geçen 22 yılda cüzi iyileşme göstermektedir; büyük kesimler için yaşam koşulları aksine gerilemiştir. Bu gözönüne alınırsa son on yılda yaşam düzeyinde yükselme değil, düşüş olmuştur. B.M. kalkınma raporunda yaşam kalitesi, ortalama yaşam, okuma-yazma oranı, çocuk ölümleri, beslenme alışkanlıkları gibi veriler karşılaştırıldığında Türkiye, orta sınıf ülkeler arasında yer almaktadır. Buna karşılık tüm Avrupa Birliği üyeleri birinci sınıf kategoriye dahildir. İnsanların yaşam düzeyini belirlemede kaliteyi temel alan ve B.M. endeksi oluşturan bu raporda Türkiye, Suudi Arabistan, Suriye, Paraguay, Tayland, Kuzey Kore, Peru gibi ülkelerle aynı gruptadır. Küba bile Türkiye'nin çok önündedir. [12]

11. AET ile Türkiye arasında Ortaklık Kurulmasına İlişkin Anlaşma ve Ekleri, AB'nin resmi yayını, Brüksel, 1970

12. *Human development Report* 1991, United Nations Development Program (UNDP), New York 1991, s.119 vd. Bu raporda 160 ülke değerlendirilmektedir. İlk sutündaki sıra numaraları, ülkelerin B.M. endeksine göre aldıkları dereceleri göstermektedir. GSMH sütunundaki veriler, 1985-88 yıllarının ortalamasıdır, Ortalama okul süresi sutününda 1980 yılı temel alınmıştır. Okuma-yazma bilen yetişkinlerin oranı 1985 ve ortalama yaş 1990 yılına göre belirlenmiştir.

Tablo 3: B.M. "Human Development" raporuna göre ülkeler arası karşılaştırma

Sıra ülkeler	Ortalama Ömür	Kişi Başına reel GSMH dolar/yıl	Okuma Yazma Düzeyi %	Ortama Okuma Süresi	Gelişme Endeksi
"High Human Development" grubu					
1Japonya	78,6	5.016	99	10,4	0,993
4 İsveç	77,4	5.037	99	9,4	0,982
7 ABD	79,5	5.070	99	12,2	0,976
14Almanya	75,2	5.015	99	8,8	0.959
20İspanya	77,0	4.946	95	5,9	0,951
23İrlanda	74,6	4.923	99	7,7	0.945
24Yunanistan	76,1	4.909	93	6,5	0,934
36Portekiz	74,0	4.897	85	3.8	0,879
45Meksika	69,7	4.873	84,7	4,0	0,838
"Medium Human Development" grubu					
60Brezilya	65,6	4.620	78,6	3,3	0,759
62Küba	75,4	2.500	92,4	5,7	0,754
66Tayland	66,1	3.280	90,7	3,5	0,713
69Suudi Arab.	64,5	4.963	57,9	2,7	0,697
70Türkiye	65,1	3.900	76,0	2,8	0,694
73Paraguay	67,1	2.590	88,3	4,6	0,667
78Peru	63,0	3.080	82,0	5,7	0,664

En azından bu tabloya göre Türkiye "Üçüncü Dünya" olarak adlandırılan ülkeler grubunda yer almaktadır. Bu kategoriyi gözardı etsek bile Türkiye, her halükarda ileri kapitalist endüstri ülkelerine bağımlı, ekonomik açıdan bunların çok altında ve en zayıf AB ülkeleri olan Yunanistan, Portekiz, İspanya ve İrlanda'ya göre bile

önemli bir kalkınma açığı olan bir ülkedir.

Bu koşullarda Türkiye'nin dünyanın en verimli ekonomileri ile doğrudan rekabet içinde olacağı Gümrük Birliği çerçevesinde aradaki farkı kapatma şansı yoktur. Türkiye'nin durumu, ABD,Kanada ve Meksika'dan oluşan NAFTA Ekonomik Birliğinin kurulmasından bu yana Meksika'nın durumuna benzeyecektir:milli ekonomi satışa çıkarıldı ve satılıyor, işsizlik artışı had safhada, milyonlarca çiftçi ve köylü köklerini kaybediyor, küçük işletmelerini elden çıkarıyor veya başkent Meksiko'ya ya da ABD'ye göç etme umudu ile daha kuzeye gidiyor.

Meksika gibi Türkiye için de geniş halk kesimlerine yansıyan sürdürülebilir bir kalkınma modelinin gerçekleştirilmesi ancak kâr odaklı olmayan, güçlü bir devlet sektörüne sahip, kapsamlı demokratik hakların varolduğu, sosyalist topluma benzeyen bir ekonomi politikası ile mümkündür. Hakkı Keskin'in 70'li yılların sonundaki Türkiye için yazdıkları bugün de geçerliliğini koruyor:

> Endüstrileşmiş ülkelerin, (kalkınmalarını serbest ticaret kanalı ile gerçekleştirdikleri) böyle bir deneyin dünyada bir örneğinin varolup olmadığı sorulmalıdır. Biz böyle bir örnek görmedik. Daha çok aksi geçerlidir: istisnasız tüm endüstri ülkeleri kalkınmalarını öncelikle yüksek ithalat gümrüklerinin koruması ile kontrollü ihracat ve yabancı rekabetin devre dışı bırakılması sayesinde, kısaca: korumacı ekonomi politikası uygulayarak gerçekleştirebilmişlerdir... Gümrük Birliği ile Türkiye'nin geleceği kapitalist gelişime ve emperyalist batı Avrupaya bağımlı kılınacaktır. Türkiye uzun vadede AT ülkelerinin güvenilir, ucuz hammade kaynağı, karlı bir yatırım ve tüketim pazarı, konjonktüre bağlı ucuz iş gücü rezervi olmaya mahkumdur. Sonuçta Türkiye, ait olduğu "Üçüncü Dünya" sıralarından uzaklaştırılacak ve bu dünyaya düşman başka bir uluslar topluluğuna dahil edilecektir.[13]

Avrupa Parlamentosu üyesi Claudia Roth'a
bu metnin hazırlanmasındaki malzemeyi sağlamasından ötürü
teşekkür ederim.

13. Hakkı Keskin, *Osmanlı.....*, s.204 ve 215. Metnin aslında "Gümrük birliği" yerine "Türkiye ile Ortaklık" ifadesi kullanılmaktadır.

Maastricht sözleşmeleri demokrasi ve temel hakların korunmasına değil, iç pazarın oluşturulması ve avrupa ortak para biriminden ilk planda yararlanacak olan Batı Avrupa'nın önde gelen holding ve bankalarının ile onlarla ittifak içinde ki tarım burjuvazisinin çıkarlarının korunmasına yöneliktir. Bu sözleşmelerdeki projeler gerçekleştirildiğinde "tüm ülkelerin avrupalıları" değil Batı Avrupa'da üretilen zenginliğin büyük kısmına el koyanlar birleşecektir. Kapitalizmin radikal piyasa ideolojisinin kurbanları olan işçiler, küçük çiftçiler, kadınlar, çocuklar, yaşlılar, yabancılar ve endüstrileşmemiş bölegelerde yaşayanların elleri boş kalacak.

Bu kitap sermaye hızla uluslararası boyut kazanırken politikaların ulusal devletlerin sınırları içinde belirlenmesinin yarattığı çelişkilere ve bunların avrupanın entegrasyonunda yol açtığı sürekli krizlere dikkati çekiyor. Bu sürecin Doğu Avrupa ve "Üçüncü Dünya" ülkelerindeki etkileri ele alınıyor. Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkiler Gümrük Birliği bağlamında irdeleniyor. Batı Avrupanın birleşmesinin kadınların yaşam ve çalışma koşullarında yaratacağı değişiklikler irdeleniyor ve alman solu örneğinde avrupanın entegrasyonunun, batı avrupa sermayesinin dünyadaki pazarlara hakim olma mücadelesine yönelik emperyalist bir proje olarak algılanmaması eleştiriliyor.

ISBN-975-7178-12-8